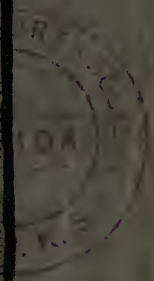

147

147

14

КОБЗАР

Presented to the
LIBRARY of the
UNIVERSITY OF TORONTO

by the
Society of
Carpatho-Russian
Canadians

ТАРАС ШЕВЧЕНКО

#170

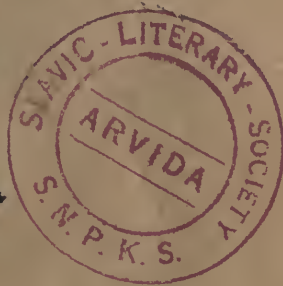
ТАРАС ШЕВЧЕНКО

C. R. S.

280 Queen St. W. Toronto 2B Ont.

„КОБЗАР“

ПОВНИЙ, ІЛЮСТРОВАННИЙ ЗБІРНИК ВІРШОВАНИХ
ТВОРІВ ПОЕТА З ЖИТТЄПИСОМ ТА ПЕРЕДМОВОЮ
БОГДАНА ЛЕПКОГО

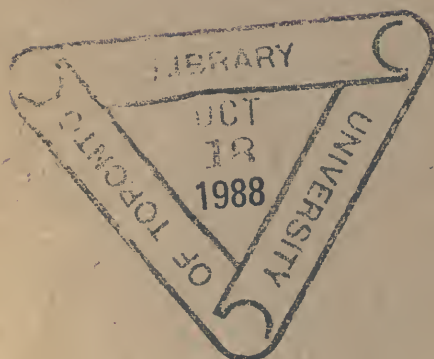

1922

„UKRAINSKE SLOWO“ Buch u. Zeitungsverlag G. m. b. H.
BERLIN-SCHÖNEBERG 1, Hauptstraße 11.

Українське Слово

Співка з обмеж. відп.

Друкарня Шарфого у Венеції.

З М І С Т К Н И Ж К И

(Поазбучно)

	Стр.
Про життя Тараса Шевченка	XI—XVI
Кобзар:	
А нумо знову віршувать!	191
Бував, в неволі иноді згадаю	256
Буває, иноді старий	244
Бували воїни й військовії свари	307
Було роблю що, чи гуляю	244
Варнак	193
Великий льох (Містерія)	122
Веселе сонечко ховалось	163
Вечір (А. Ал. Лазаревській)	164
Відьма (Осика)	150
Вітре буйний	8
В неволі, в самоті немає	127
В неволі тяжко	167
Во Іудеї, во дні оні	283
В Путивлі граді в-ранці рано	299
Г. З. (Немає гірше, як в неволі)	203
Гайдамаки	35
Гамалія	89
Гими чернечий. (Удар, громе, над тим домом)	299
Гоголю Н. В.	107
Готово! Парус розпустили	247
Дівичії ночі	98
Дівча любе, чорнобриве	296
Добро, у кого є господа	199
Доля	275
До Основ'яненка	30
Думи мої, думи мої! Ви мої єдині!	168
Думи мої, думи мої, лихо мені з вами!	31
Думка. (На-що мені чорні брови?)	23
Дурні та гордії ми люди	245

	Стр.
„Єретик” або „Іван Гус”. Посланіє славному П. І. Шафарикові.	108
З-перед-світа до вечора	298
За байраком байрак	161
Закувала Зозуленька	217
Заповіт	148
Заросли шляхи тернами	241
За сонцем хмаронька пливе	139
Заступила чорна хмара	229
Зацвіла в долині	242
Зійшлись, побрались, поєднались	308
І Архимед, і Галілей	302
І багата я, і вродлива я	214
Іван Підкова	23
І виріс я на чужині	212
І день іде, і ніч іде	306
І досі сниться: під горою	260
Із-за гаю сонце сходить	220
І знов мені не привезла	226
І золотої й дорогої	246
І мертвим і живим і ненарожденним	138
І небо невмите, і заспані філі	211
Іржавець	179
І станом гнучим, і красою	258
І тут, і всюди, скрізь погано!	305
І широку долину	224
Кавказ (Якову де Бальмену)	135
Калина	162
Катерина	10
Княжна	168
Козачковському А. О. (Давно те діялось)	184
Колись дурною головою	282
Колись то ще во время оно	297
Коло гаю, в чистім полі	213
Косар	167
Л. (Поставлю хату і кімнату)	302
Лазаревському. Θ. М. (Не до-дому в-ночі йдучи)	230
Ликері. (Моя ти люблю! Мій ти друже)	301
Лілея	148
Лічу в неволі дні і ночі	248
Ляхам. (Ще як були ми козаками)	181
Макарову. Н. Я. (Барвінок цвів і зеленів)	301
Маленькій Маряні	146
Марина	205
Марія	283
Маркевичу Н. (Бандуристе, орле сизий)	33
Марку Вовчку. (На пам'ять 24. генваря 1859.)	279

	Стр.
Ми в-осени таки похожі	247
Ми в-купочці колись росли	246
Ми заспівали, розійшлись	249
Минають дні, минають ночі	146
Минули літа молодії	305
Між скилями, неначе злодій	209
Мені здається—я не знаю	254
Мені однаково	161
Мені тринаїцятій минало	175
Мов за подушне, оступили	203
Моїм союзникам. (Згадайте, братія моя)	174
Молитви I.	296
Молитви II.	297
Молитви III.	297
Молитви IV.	297
Москалева Криниця. (Я. Кухаренку) (Не варт їй Богу)	186
Москалева Криниця. (Поема.) (Не на Україні, а далеко)	260
Муза	276
N. N. (О, думи мої! О, славо злая!)	180
N. N. (Така, як ти, колись лінея)	280
N. T. (Великомученице кумо)	308
На батька бісового трачу	259
На-вгороді коло броду	224
На великдень, на соломі	244
На вічну пам'ять Котляревському	8
Над Дніпровою сагою	300
Наймичка	129
На смерть Григорія, митрополита	299
На улиці певесело	218
На-що мені женитися?	239
На незабудь В. І. Штернбергу	34
Невольник	113
Не гріє сонце на чужині	175
Не вернувся із походу	227
Не для людей, тієї слави	212
Не женися на багатії	108
Не завидуй багатому	108
Не кидай матері!	162
Не молилася за мене	249
Не нарікаю я на Бога	302
Неначе степом чумаки	231
Неофіти	266
Не спалося, а ніч, як море	164
Не так тії вороги	221
Не тополю високою	224
Не хочу я женитися	225
Ну, щоб, здавалося, — слова?	272

	Стр.
Огні горять, музика грає	259
Один у другого питаєм	183
Ой вигострю товариша	216
Ой гляну я, подивлюся	195
Ой діброво, темний гаю	296
О, люди, люди небораки!	306
Ой люлі, люлі, моя дитино	221
Ой маю, маю я оченята	280
Ой не пються пива, меди	217
Ой одна я, одна	161
Ой пішла я у яр за водою	220
Ой стрічку до стрічки	183
Ой сяду я під хатою	216
Ой умер старий батько	227
Ой чого ти почорніло	221
Ой я свого чоловіка	214
Оксані К.....ко (Черниця Маряна)	79
Осії глава XIV. (Подражаніє.)	295
П. С. (Не жаль на злого)	203
Перебендя	28
Петрусь. (Поема.)	251
Пісня. (Ой по горі.)	280
Плач Ярославни	298
Подражаніє Едуарду Сові	294
Подражаніє XI. псалму	278
Подражаніє Іезекеїлю	294
Подражаніє Ісаї XXXV.	279
Подражаніє сербському	296
Полубилася я, Одружилася я	214
По улиці вітер віє	216
Породила мене мати	214
Причина	5
Пророк. (Н. В. Тарновській)	209
Псалми Давидові	142
Пустка (Рано в-ранці новобранці)	166
Пустка (М. С. Щепкину)	107
Розрита могила	93
Росли у-купочці, зросли	300
Русалка	149
Самому чудно, а де-ж дітись?	183
Саул	303
Світе ясний, світе тихий	310
Сестрі. (Минаючи убогі села.)	282
Сичі	209
Слава	276
Сова	95

	Стр.
Сон. (Гори мої високії)	176
Сон. (Марковичці — На панщині пишеницю жала)	278
Сон (У всякого своя доля)	99
Сонце заходить, гори чорніють	174
Сотник	231
Суботів	128
Та не дай, Господи, нікому	195
Та головонька моя бідна	282
Тарасова ніч	21
Тече вода в синє море	10
Тече вода з-під явора	306
Титарівна	199
Титарівна біля криниці	202
Титарівна-Немирівна	305
Тополя	24
То так і я тепер пишу	191
Три літа	147
Три шляхи	163
Туман, туман долиною	221
Тяжко—важко в світі жити	85
У Бога за дверми лежала сокира	192
У Вильні, городі преславнім	228
Удовця. (Ой крикнули сірі гуси)	239
У нашім раї, на землі	242
У неділеньку та ранесенько	223
У неділеньку у святую	222
У перетику ходила	223
У тієї Катерини	218
Утоплена	85
Утоптала стежечку	224
Хіба самому написати	245
Холодний Яр	141
Хоча лежачого й не бють	305
Хустина (У неділю не гуляла)	106
Хустина. (Чи то на те Божа воля?)	183
Царі	196
Чернець. (П. А. Кулішу)	181
Чигирин	94
Чи ми ще зійдемося знову	167
Чи не покинуть нам, небого	308
Чи то недоля та неволя	259
Човен	89
Чого мені тяжко? Чого мені нудно?	107
Чума	262
Швачка. (Ой не петься горілочка)	217

	Стр.
Юродивий	274
Як-би ви знали, паничі	255
Як би з ким сісти, хліба з'їсти	306
Як-би зустрілися ми знову,	204
Як-би мені, мамо, намісто	225
Як-би мені черевики	213
Як-би то ти, Богдане паний	282
Як-би тобі довелося	240
Як маю я журитися	238
Якось-то йду я у-ночі	307
Я не нездужаю нівроку	278

C. R. S.

280 Queen St. W., Toronto 2B, Ont.

ТАРАС ШЕВЧЕНКО, родився в Моринцях, (Звенигородського повіту, Київської губернії) дня 25 лютого ст. ст. 1814 року. Батько, Григорій Грушівський-Шевченко і мати, Катерина Бойківна, були кр'паками дідича Енгельгардта.

Як Тарасові було 1½ року вони перебралися до сусіднього села Кирилівки. Там він і провів свої хлопячі літа.

Крім Тараса у Шевченків було ще четверо дітей. Родина бідувала, бо за роботою на панщині не було часу обійти власного господарства.

Ледве Тарасові минуло 9 літ, померла його добра мати. Батько оженився в друге. Мачуха привела своїх дітей. В хаті зробилося пекло. Тарасові доводилося перед побоями мачухи ховатись у бурянах, або тікати на друге село, до замужньої своєї сестри, Катерини.

Коли йому було літ 12, помер і батько. Тепер уже не було що дома робити. Пішов шукати людей, щоб добру навчили. Був у няниці-дяка Богорського і в діякона-маляря у Лисянці і в Тарасівці у богомаза, що славивсь образами св. Микити та Нана-Воїна. Ніде не закріпив місця. Вернув у Кирилівку і став пасти вівці. Тай пастух із його був не такий як треба. Зачитається, а вівці зайдуть у збіжжя та нароблять шкоди. Хотів його старший брат Микита привчити господарства, або стельмахування, та з цього теж нічого не вийшло. Віддали його до попа Кошиця на службу, — та який там слуга був із будучого великого поета! У йому ззарання відзивалася охота до якоїсь вищої служби.

Кинув рідне село і знову пішов у світ. Зайшов до Хлипнивки, до тамошнього маляря і цей згодився прийняти його в науку, але вимагав перше дозволу від Тарасового пана. Тарас пішов за цим дозволом до управителя Енгельгардтових маєтків, до Дімитренка, що мешкав у Вільшані. А цей, замість дати дозвіл

на науку, взяв гарного й розторопного хлопця на двірську службу. Тарасові йшов тоді 16 рік.

Зразу був він кухтою, а пізнійш покоєвим. Одну й другу службу робив не радо. За те, як ніхто не бачив, відрисовував малюнки, порозвішувані у пана в комнатах. Енгельгардт, побачивши в „козачку“ хист до малярства, забрав його до Вільни і казав учити. (Тодішні пани нераз вичували своїх крепаків на артистів, щоб мати своїх власних малярів, музикантів, тощо).

Переїхавши до Варшави, Енгельгардт забрав туди й Шевченка з собою та віддав його на науку до знаменитого портретиста Лямпі. Та не довго вчився Тарас у Лямпі. Наближалось польське повстання. (1831 р.), Енгельгардт переніс свій двір до Петербурга й потягнув також Тараса туди з собою. Тут віддав його на чотири роки в науку до комнатного маляря Ширяєва, людини грубої і дуже ласої на гроші. Цей не дбав, щоб своїх учнів зробити мистцями, тільки рад був, щоб вони йому як найбільше гроший заробили. Тарас красив крихі, малював долівки та паркани. Пробігаючи кризь Літний сад відрисовував статуї та писав вірші.

В тому то саді сірнув його земляк, теж маляр, Сошенко і тая стріча рішила про долю Тараса Шевченка.

Сошенко познайомив Тараса з Григоровичем, секретарем Академії мистецтва, з нашим поетом Гребінкою, з російським поетом Жуковским та зі славним малярем Брюловим.

Ті добрі люди взяли молодого, талановитого хлопця між себе, впровадили його в інтелігентні круги, подбали про його виховання, а врешті викупили з кріпацтва. (Гроші добули таким чином, що Брюлов намалював портрет Жуковського і цей портрет розіграно на льотерії).

Сталось це 22 *квітня ст. ст.* 1838 року.

Шевченкові було вже тоді 24 роки. Він поступив тепер до Академії Мистецтва і незабаром став найлюбішим учнем „божественного Брюлова“.

Незабаром появилася перша книжечка його віршів „*Кобзар*“. Було в ній всього 8 творів: *Думи мої, Перебендя, Катерина, Тополя, Нащо мені чорні брови, Іван Підкова, Тарасова ніч*.

Книжечку цю видав своїм накладом український дідич, Мартос. Вона зробила велике вражіння. Ніхто й не погадав, що українською, хлопською мовою можна складати такі чудові твори. Українці зачитувалися „*Кобзарем*“, оживали душею, вертали

своїми гадками до колишньої, самостійної України і до своїх земляків-кріпаків стали деякі повертатися інакше.

На другий рік появилися його „Гайдамаки“, великий кривавий образ коліївщини, себто бунту наших селян проти чужих панів-гнобителів. Український народ зрозумів, що в особі Шевченка явився йому великий поет і борець за волю й правду. Його стали любити й величати.

Та не так поставилася чужа критика до перших Шевченкових творів. Знаменитий Белінський прямо насміявся над ними. На наше щастя, Шевченко, не брав собі до серця отсеї наруги. Він розумів свою вартість і з дороги народнього українського поета не зійшов ніколи.

Літом 1843 року поїхав Шевченко на Україну. Побував у Чернигівщині та на Полтавщині, в Тарновських, Гребінки, Репніна, Чужбинського і в других, провідав ті місця, де колись була Січ Запорозьська, відвідав рідну Кирилівку та зайхав у Київ.

Великим гнівом запалало його добре серце, коли побачив як то в нас люди „плачуть живучи“, як чужий завойовник нівечить Україну, а свої власні пани відносяться до селян земляків, мов плянтатори до невольників. Висловом цього обурення була знаменита поема „Сон“. (У всякого своя доля.)

Весною 1845 року поїхав Шевченко вдруге до Києва, до Кирилівки, до Переяслава та побував у своїх добрих знайомих. Скрізь вітали його радо, а то й пишно, мов якогось лицаря, що вславився великою побідою. Шевченко й справді побідив своє власне горе, став із безправного кріпака, знаменитим малярем та почав боротьбу за долю рідного краю і народу.

Тоді то написані його славні твори: *Єретик*, або *Іван Гус*, *Великий Лях*, *Кавказ*, *Посланіє*, *Холодний яр*, та деякі менші. Це вже був не звичайний, хоч і дуже талановитий поет, але апостол нового життя нових ідей волі, правди, братерства. Особливо радо повітав його в Києві гурток молодих українських ентузіястів, котрі під проводом Миколи Костомарова, заснували були *Кирило-Методієвське товариство*. Члени цього товариства хотли, щоб кожній славянський народ мав свою державу, а всі разом, щоб творили спільну славянську федерацію. До такого перестрою славянського світа гадали вони дійти освітою селян, знесенням кріпацтва та літературно-культурними взаїменами.

Шевченко, хоч мабуть і не був членом цього тайного товариства-братства, але з братчиками сходився, розмавляв з

ними, та не без того, щоб не давав їм читати своїх палких творів, з котрих так ярко була в очі визвольна ідея.

Крім того їздив він по Україні, як співробітник *Археосграфічної* комісії рисував церкви, могили та всякі пам'ятники української старовини, мав стати професором малярства в Київському університеті, гадав видавати український альбом, одним словом гарна будучність всміхалася йому.

Повний найкращих надій поїхав за старшого боярина на весілля Куліша з сестрою Білозерського (пізнішою письменницею Ганною Барвінок). Там виринула гадка, щоб славний поет виїхав до Італії, до цієї країни поезії і мистецтва, до якої заєдно тужили великі генії. І цей намір мав незабаром здійснитися. — так доля щось зовсім друге судила.

Коли Шевченко їхав до Києва, і з порому пересідав у повіз, його арештовано. (дня 5 квітня 1847 р.) Разом з Кулішем, Костомаровим та ще де-ким з Товариства, відправлено їх у Петербург, де під дозором самого царя Миколая І. переведено слідство.

Арешт і слідство тяглися шість неділь. Дня 30 мая 1847 р. приголошено засуд. За „Сон“ і „Кавказ“ заслано його рядовим в Оренбурський корпус та ще заборонено писати й малювати. Прогнання з рідного краю, примусова військова служба, котрої Шевченко ненавидів та ще заборона творити, це була неімовірно жестока кара. Вона не тільки зруйнувала життя поета і скоротила його вік, але на його віщі уста поклала печать мовчання.

Поки Шевченко перебував в Оренбурзі, в Орську та над Аральським морем, поти догляд над ним не був такий гострий і він ще міг писати свої прегарні, високо артистичні думки та деякі більші твори. Але як зробив на його донос прапорщик Ісаїв, що він малює і ходить в цивільній одежі і як Шевченка після Покрови 1850 р. заслали в Новопетровську кріпость, над берегами Каспійського моря, то творчість його на кілька літ зівсім припинилася. Його ганяли на муштру, а в казармі приставили до його „дядька“, який пильно стежив та обшукував його, чи не має де в кармані пера або олівця.

Тільки надія на поворот до рідного краю і почуття великого обов'язку, який вкладав на його геній, вдержали Шевченка при життю і дали йому силу перенести важке знуцання. Аж 1855 дозволили йому писати, але не рідною, а лиш московською мовою, а дозволу малювати він таки ніяк не міг добитися.

Десять літ, і чотири місяці пережив, а краще сказати перемучився Тарас Шевченко на заслання. Пішов він туди молодим, здоровим, повним запалу і найкращих надій, а мав вернути з сивою бородою, з лисою головою, з підірваним здоров'ям, 43 літнім старцем.

Амністію виклопотали для його графі Толстї, княжна Рєпнїн та деякі з близьких товаришів. Прийшла вона літом 1857 року, Шевченко переїхав на рибацькому човні море, переїхав з Астрахані в Нижній Новгород і тут його спинили. Папери не були в порядку. Прийшлося пів року ждати, заки мож було крізь Москву добитись до Петербурга, бо на Україні, поки що йому не дозволяли жити.

В Нижнім Новгороді написав поет свої „*Неофіти*“, у яких Миколаєвські часи прирівнав з тими часами, коли то переслідували перших Христїян за нову віру. 25 лютого 1858 року прийшов дозвіл на дальшу їзду, а в місяць пізнійше він прибув через Москву до Петербурга.

В обох столицях вітали його чужі і свої, як мученика за правду й волю. Особливо сердечно тішилася ним родина Толстих. В Петербурзі стрїнувся знов з Кулішем та Костомаровим і пізнав нову зорю на Українському небї, Марїю Марковичку, що як раз тоді засїяла своїми народними оповіданнями. Шевченко віджив душею. Літом 1859 поїхав на Україну. Побував у Харківщинї, в Кирилівцї, в Корсунї, в Черкасах, був знову арештований за те, що ніби підбурював селян проти панів та тільки й думав про те, якби знайти гарне місце над Дніпром, збудувати собі хату, ожєнитися і дожити віку на любій Україні.

Вернувши в Петербург, писав, малював, заходився видавати просвітні книжочки для народу (видав „*Букварь*“) і брав участь з „Основї“, яку стали видавати в Петербурзі українські громадяне. Тодї написав одну з більших поем „*Марїа*“.

А тимчасом його свояк Вартоломей придбав для його землю біля Канєва і брався до будови хати, по плянам самого поета. З подружжям Тарасовї якось то не везло. Він конечно хотїв ожєнитися з селянською дівчиною, зразу з служницею Вартоломєя, а пізнійше з Полусмаківною, що служила в його знайомих під Петербургом, але обї вони не спосїбні були зрозумїти його. Отсї невдачі причинилися до катастрофи.

В осєни 1860 року стала його мучити тяжка хєрєба, котра і скосила великого поета дня 26 лютого 1861 року.

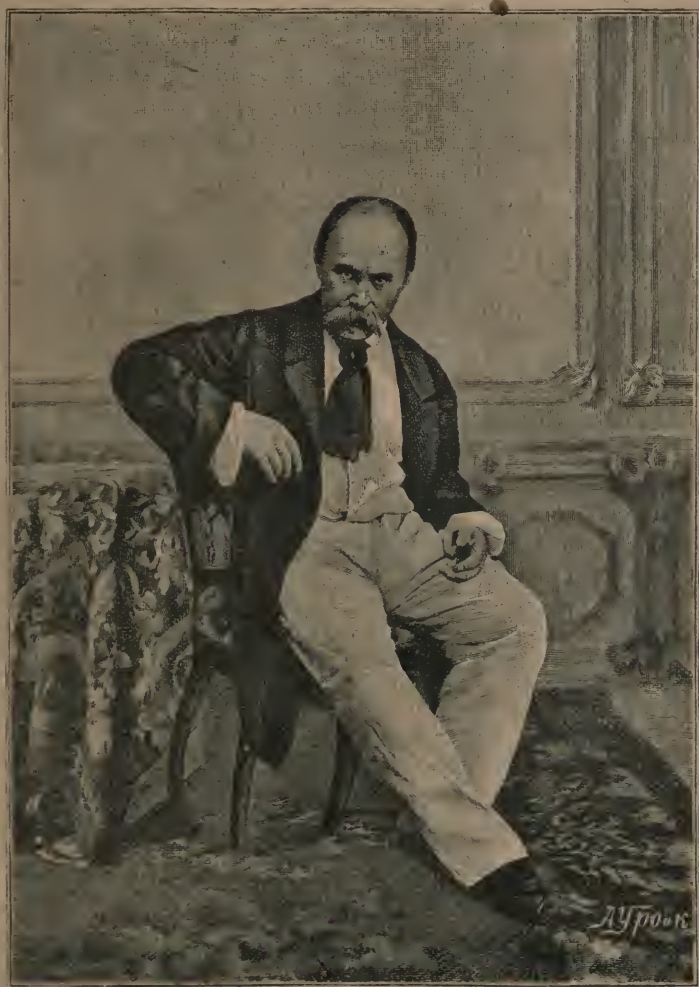
Шевченка поховали зразу в Петербурзі, а весною перевезли його тлінні останки на Україну і поховали на Чернечій Горі біля Канева над Дніпром так, як він цього хотів у своїм „Заповіті.“

Могилу згодом гарно упорядковано, поставлено високий хрест, побудовано хату для сторожа з гостинною для тих, що приходять поклонитися пам'яті Тарасовій і могила ця для українського народу місце святе. Тут шукають Українці того духа і тої сили, якої їм треба, щоб здійснити заповіти Тарасові.

А вони до здійснення не легкі. Вольна, самостійна Україна, вольний, освічений селянин, рівність, братерство і згода, любов ближнього, пошана для його гадок, свобода для його енергії творчої, — це такий широкий програм, що його не легко й нескоро можна сповнити.

Але він буде сповнений, бо Шевченків „Кобзарь“ став другим евангелієм для нашого народу, а постать автора цієї книги має для нас таку велику силу, так дуже вона нам дорога і близька, що мусить бути сповнене все, що нам заповів Тарас Шевченко. І буде!

Богдан Лепкий.

М. Мейер

К О Б ЗА Р

ПРИЧИННА.

Рече та стогне Дніпр широкий,
Сердитий вітер завива,
До-долу верби гне високі,
Горами хвилю підійма.
І блідий місяць на ту пору
Із хмари де-де виглядав, —
Неначе човен в синім морі,
То впринав, то потопав.
Ще треті півні не співали,
Ніхто ніде не гомонів,
Спичі в гаю перекликались,
Та ясень раз-у-раз скрипів.

В таку добу під горою,
Біля того гаю,
Що чорніє над водою,
Щось біле блукає.
Може вийшла русалонька
Матері шукати,
А може жде козаченька,
Щоб залоскотати.
Не русалонька блукає:
То дівчина ходить,
Її сама не зна (бо причинна),
Що таке робить.

Так вброджка поробила,
Щоб менше скучала,
Щоб, бач, ходя о-півночі,
Спала й виглядала.
Козаченька молодого,
Що торік покинув.
Обіцявся вернутися,
Та, мабуть, і згинув!
Не китайкою покрились
Козацькі очі,
Не вимпи біле личко
Слізоньки дівочі:
Орел виїняв карі очі
На чужому полі,
Біле тіло вовки зіли —
Така його доля!

Дарма що-ніч дівчинонька
Її виглядає...
Не вернеться чорнобровий
Тай не привітає,
Не розплете довгу косу,
Хустку не завяже,
Не на ліжко, — в домовину
Сиротою ляже!

Така її доля... О, Боже мій милий!
За що-ж ти караш її молоду?
За те, що так щиро вона полюбила
Козацькі очі? Прости сироту!
Кого-ж їй любити? Ні батька, ні неньки;
Одна, як та пташка в далекім краю.
Пошли-ж Ти їй долю;—вона молоденька,—
Бо люди чужії її засміють.

Чи винна-ж голубка, що голуба любить?
 Чи винен той голуб, що сокіл убив?
 Сумує, воркує, білим світом нудить,
 Літає, шукає, дума — заблудив.
 Щаслива голубка: високо літає,
 Полине до Бога — милого питає.
 Кого-ж сиротина, кого запитає?
 І хто їй розкаже, і хто тес зна,
 Де милий ночує: чи в темному гаю?
 Чи в бистрім Дунаю коня напува?
 Чи може з другою, другу кохає,
 Її чорноброву уже забува?
 Як-би то далися орлині крила —
 За синім би морем милого найшла:
 Живого-б любила, другу-б задумила,
 А до неживого у яму-б лягла!
 Не так серце любить, щоб з ким поділитися,
 Не так воно хоче, як Бог нам дає:
 Воно жить не хоче, не хоче журиться.
 „Журись!“ каже думка, жалю завдає.
 О, Боже мій милий! Така Твоя воля,
 Таке її щастя, така її доля!

Вона все ходить, з уст ні пари.
 Широкий Дніпр не гомонить;
 Розбивши вітер чорні хмари,
 Ліг біля моря одпочить;
 А з неба місяць так і сяє;
 І над водою, і над гаєм,
 Кругом, як в усі, все мовчить...
 Аж гульк—з Дніпра повиринали
 Малії діти сміючись.

„Ходімо гріться!“ — закричали:
 „Зійшло вже сонце!“ (Голі скрізь
 З осоки коси, бо дівчата.)
 „Чи всі ви тут?“ кличе мати:
 „Ходім шукати вечеряти.

Пограємось, погуляймо,
 Та пісеньку заспіваймо!“

„Ух! ух!

Солом'яний дух, дух!

Мене мати породила,
 Нехрещену положила.

Місяченьку!

Наш голубоньку!

Ходи до нас вечеряти:
 У нас козак в очереті,
 В очереті, в осоці,

Срібний перстень на руці;
 Молоденький, чорнобровий, —
 Знайшли вчора у діброві.
 Світи довше в чистім полі,
 Щоб нагулялись доволі!
 Поки відьми ще літають,
 Поки півні не співають,
 Посвіти нам!... Он щось ходить!
 Он під дубом щось там робить!

Ух, ух!

Солом'яний дух, дух!

Мене мати породила,
 Нехрещену положила“.

Зареготались нехрещені...
 Гай обізвався; галас, зик,
 Орда мов ріже. Мов скажені,
 Летять до дуба... ні-чичирик!

Схаменулись нехрещені,
 Дивляться: мелькає,
 Щось лізе вверх по стовбуру
 До самого краю.
 Ото-ж тая дівчинька,
 Що сонна блудила:

Отаку-то їй причину
Ворозжка зробила!
На самій верх на гилляці
Стала — в серце коле.
Подивилась на всі боки,
Та й лізе до-долу.
Кругом дуба русалоньки
Мовчки дожидали;
Взяли її, сердешную,
Тай залоскотали.
Довго довго дивувались
На її уроду..
Треті півні: „кукуріку!“ —
Шелеснули в воду.

Защебетав жайворонок,
У-гору летючи;
Закувала зозуленька,
На дубу сидючи;
Защебетав соловейко,
Пішла луна гаєм;
Червоніс за горою;
Плугатар співає.
Чорніс гай над водою,
Де Ляхи ходили;
Засиніли по-над Дніпром
Високі могили;
Пішов шелест по діброві,
Шепчуть густі лози;
А дівчина спить під дубом
При битій дорозі.
Знать, добре спить, що не чує,
Як кує зозуля,
Що не лічить, чи довго жить..
Знать, добре заснула.

А тим часом із діброви
Козак виїзжає;
Під ним коник вороненький
На-силу ступає.
„Ізнемігся, товаришу;
Сьогодні спочинем:
Близько хата, де дівчина
Ворота одчинить.
А може вже одчинила
Не мені,— другому..
Швидче, коню, швидче, коню,
Поспінай до-дому!“

Утомився вороненький,
Іде, спотикнеться;
Коло серця козацького
Як гадина вється.
„Ось і дуб той кучерявий...
Вона! Боже милий!
Бач, заснула виглядавши,
Моя сизокрила!“
Кинув коня та до неї:
„Боже ти мій, Боже!“
Кличе її та цілує..
Ні, вже не pomoже!
„За що-ж вони розлучили
Мене із тобою?“
Зареготався, розігнався —
Та в дуб головою!

Ідуть дівчата в поле жати
Та знай співають ідучи,
Як провозжала сина мати,
Як бивсь Татарин у-ночі.
Ідуть... Під дубом зелененьким
Кінь замордований стоїть,
А біля його молоденький
Козак та дівчина лежить.
Цікаві (нігде правди діти!)
Підкралися, щоб ізлякати;
Коли подивляться, що вбитий,—
З переполоху ну втікати!

Збіралися подруженьки —
Слізоньки втирають;
Збіралися товариші,
Та ями копзють.
Прийшли попи з корогвами,
Задзвонили дзвони;
Поховали громадою,
Як слід, по закону.
Насипали край дороги
Дві могили в житі:
Нема кому запитати,
За-що їх убито.
Посадили над козаком
Явір та ялину,
А в головах у дівчини
Червону калину.
Прилітас зозуленька
Над ними кувати;

Прилітає соловейко
Що-ніч щебетати;
Виспівує та щебече,

Вітре буйний, вітре буйний!
Ти з морем говориш:
Збуди його, заграй ти з ним,
Спитай сине море.
Воно знає, де мій милий.
Бо його посилю;
Воно скаже, сине море,
Де його поділо.

Коли милого втопило —
Розбий сине море!
Піду шукать миленького,
Втоплю своє горе.
Найду його — пригорнуся,
На серці зомлію.
Тоді, хвили, неси з милим,
Куди вітер віє!

Коли-ж милий на тім боці, —
Буйнесенський знаєш,
Де він ходить, що він робить:
Ти з ним розмовляєш.
Коли плаче, то й я плачу;
Коли ні — співаю:

Поки місяць зійде,
Поки тії русалоньки
З Дніпра грітись вийдуть.
Птрбг. 1838.

Коли-ж згинув чорнобровий,
То й я погибаю.

Тоді неси мою душу
Туди, де мій милий;
Червоною калиною
Постав на могилі!
Буде легше в чужім полі
Спроті лежати:
Буде над ним його мила
Квіткою стояти.

І квіткою й калиною
Цвісти над ним буду,
Щоб не пекло чуже сонце,
Не топтали люди.
У-вечері посумую,
А в-ранці поплачу;
Зійде сонце — утру сльози
Ніхто й не побачить.

Вітре буйний, вітре буйний!
Ти з морем говориш;
Збуди його, заграй ти з ним,
Спитай сине море!...

НА ВІЧНУ ПАМ'ЯТЬ КОТЛЯРЕВСЬКОМУ.

Сонце гріє, вітер віє
З поля на долину;
Над водою гне з вербою
Червону калину.
На калині одиноке
Гніздечко гойдає.
А де-ж дівся соловейко?
Не питай: не знає!
Згадай лихо, то й байдуже:
Минулось, пропало;
Згадай добре, — серце вяне:
Чому не осталося?

Ото-ж гляну, та й згадаю:
Було, як смеркас,
Защебече на калині, —

Ніхто не минає:
Чи багатий, кого доля,
Як мати дитину,
Убірає, доглядає, —
Не мине калину;
Чи сирота, що до-світа
Встає працювати, —
Опиниться, послухає,
Мов батько та мати
Розпитують, розмовляють:
Серце беться, любо,
І світ божий, як Великдень,
І люди, як люди!

Чи дівчина, що милого
Що-день виглядає.

Вяне, сохне сиротою.
Де дітись, не знає, —
Піде на шлях подивитись,
Поплакати в лози:
Зашебече соловейко —

Та дрібно, та рівно, як Бога благас.
Поки вийде злодій на шлях погулять
З ножем у халяві — піде луна гаєм,
Піде та й замовкне: на-що щебетать?
Запеклюю душу злодія не спинить,
Тільки стратить голос, добру не навчить;
Нехай він лютує, поки сам загине,
Поки безголовя ворон прокричить.

Сохнуть дрібні сльози;
Послухає, усміхнеться,
Піде темним гаєм, —
Ніби з милим розмовляла...
А він, знай, співає,

Засне долина, на калині
І соловейко задріма.
Повіє вітер по долині,
Пішла дібровою луна;
Луна гуляє, божя мова.
Встануть сердеги працювать,
Підуть корови на діброви,
Дівчата вийдуть воду брать,
І сонце гляне — рай та й годі!
Верба сміється, свято скрізь!

Заплаче злодій, лютий злодій.
Було так перш, — тепер дивись:
Сонце гріє, вітер віє
З поля на долину;
Над водою гніє з вербою
Червону калину;
На калині одиноке
Гніздечко гойдає.
А де-ж дівся соловейко?
Не питай: не знає!

Недавно, недавно у нас в Україні
Старий Котляревський оттак щебетав;
Замовк неборака, сиротами кинув
І гори і море, де перше вітав,

Де ватагу пройдисвіта
Водив за собою.
Все осталося, все сумує,
Як руїни Трої.
Все сумує, — тільки слава
Сонцем засіяла:

Не вмере кобзар, бо на віки
Його привітала.
Будеш, батьку, панувати,
Поки живуть люди;
Поки сонце з неба сяє,
Тебе не забудуть!

Праведная душе! прийми мою мову,
Немудру та щирю, — прийми, привітай!
Не кинь сиротою, як кинув діброви,
Прилини до мене хоч на одно слово,
Та про Україну мені заспівай!
Нехай усміхнеться душа на чужині,
Хоч раз усміхнеться. дивлючись, як ти
Всю славу козацьку, за словом єдиним,
Переніс в убогу хату сироти.
Прилинь, сизий орле! бо я одинокий
Сирота на світі, в чужому краю;
Дивлюся на море широке, глибоке.

Поплив би на той бік, — човна не дають!
Згадаю Енея, згадаю родину,
Згадаю, заплачу, як тая дитина;
А хвилі на той бік ідуть та ревуть.
А може я й темний, нічого не бачу,
Злая доля, може, по тім боці плаче?
Сироту усюди люди осміють!
Нехай би сміялись, та там море грає,
Там сонце, там місяць ясніще сія,
Там з вітром могила в степу розмовляє,
Там не одинокий був би з нею й я.

Праведная душе! прийми мою мову,
Немудру та щиру, — прийми, привітай!
Не кинь спротою, як кинув діброви,
Прилини до мене хоч на одно слово
Та про Україну мені заспівай!

Штрбг. 1838.

Тече вода в синє море,
Та не витікає;
Шука козак свою долю,
А долі немає.
Пішов козак світ за очі:
Грає синє море, —
Грає серце козацьке,
Думка говорить:
„Куди ти йдеш, не спитавшись?
На кого покинув
Батька, неньку старенькую,
Молоду дівчину?

На чужині не ті люди,
Тяжко з ними жити;
Ні з ким буде поплакати,
Ні поговорити.“

Сидить козак на тім боці, —
Грає синє море.
Думав: доля зострінеться, —
Спіткалося горе.
А журавлі летять собі
На той бік кліючами.
Плаче козак — шляхи биті
Заросли тернами.

КАТЕРИНА.

(В. А. Жуковському на память 22 априля 1838 р.).

I.

Кохайтесь, чорнобриві,
Та не з Москалями,
Бо москалі — чужі люди.
Роблять миго з вами.
Москаль любить жартуючи,
Жартуючи кине;
Піде в свою Московщину,
А дівчина гине.
Як-би сама, ще-б нічого,

А то й стара мати,
Що родила на світ божий,
Мусить погибати.
Серце вяне співаючи,
Коли знає, за що;
Люди серця не питають,
А скажуть: „ледащо!“
Кохайтесь-ж чорнобриві,
Та не з Москалями,
Бо Москалі чужі люди,
Сміються над вами.

Сидить батько кінець стола...

Не слухала Катерина
Ні батька ні ненюки,
Полюбила Москалика,
Як знало серденько.
Полюбила молодого,
В садочок ходила,
Поки себе, свою долю
Там занастила.
Кличе мати вечеряти,
А донька не чує:
Де жартує з Москаликом,
Там і заночує.
Не дві ночі карі очі
Любо цілувала,
Поки слава на все село
Недобрая стала.
Нехай собі злії люди,
Що хотять, говорять:
Вона любить, і не чує,
Що вкралося горе.

Прийшли вісти недобрії, —
В похід затрубили;
Нішов Москаль в Туреччину, —
Катрусю накрили.
Не чулася, тай байдуже,
Що коса покрита:
За милого, як співати,
Любо й потужити.
Обіцявся чорнобривий,
Коли не загине,
Обіцявся вернутися, —
Тоді Катерина
Буде собі московкою,
Забудеться горе;
А поки-що, нехай люди,
Що хотять, говорять.
Не журиться Катерина —
Слізоньки втирає,
Що дівчата на улиці
Без неї співають.
Не журиться Катерина —
Вмиється сльозою,
Візьме відра о-півночі,
Піде за водою.
Щоб вороги не бачили;
Прийде до криниці,
Стане собі під калину,

Заспіває „Гриця“.
Виспівує, вимовляє,
Аж калина плаче.
Вернулася — і раденька.
Що ніхто не бачив.

Не журиться Катерина.
І гадки не має,
У новенькій хустиночці
В вікно виглядає.
Виглядає Катерина...
Минуло пів року, —
Занудило коло серця,
Заколало в боку.
Нездужає Катерина,
Ледве-ледве дише...
Вичуняла, та в запічку
Дитину колише.
А жіночки лихо дзвонять.
Матері глузують,
Що Москалі вертаються
Та в неї ночують:
— „В тебе дочка чорнобрива,
Та ще й не єдина,
А муштрує у запічку
Московського сина...
Чорнобривого придбала...
Мабуть, сама вчила...“
Бодай же вас, цокотухи,
Та злидні побили,
Як ту матір, що вам на сміх
Сина породила!

Катерино, серце моє!
Лишенько з тобою!
Де ти в світі подінешся
З малим сиротою?
Хто питає, привітає
Без милого в світі?
Батько-мати — чужі люди,
Тяжко з ними жити!

Вичуняла Катерина;
Одсуне кватирку,
Поглядає на улицю,
Коліше дитинку:
Поглядає — нема, нема!
Чи то-ж і не буде?

Пішла-б в садок поплакати,
Так дивляться люди.
Зайде сонце — Катерина
По садочку ходить,
На рученьках носить сина,
Очиці поводить:
„Отут з муштри виглядала,
Отут розмовляла,
А там... а там... сину, сину!“
Та й не доказала.

Зеленіють по садочку
Черешні та вишні;
Як і перше виходила,
Катерина вийшла.
Вийшла, та вже не співає,
Як перше співала,
Як Москаля молодого
В вишник дожидала.
Не співає чорнобрива,
Клене свою долю;
А тим часом вороженьки
Чинять свою волю. —
Кують речі недобрії.
Що має робити?

Як-би милий-чорнобривий, —
Умів би спинити...
Так далеко чорнобривий, —
Не чує, не бачить.
Як вороги сміються їй.
Як Катруся плаче.
Може вбитий чорнобривий
За тихим Дунаєм;
А може — вже в Московщині,
Другую кохає!
Ні, чорнявий не убитий,
Він живий, здоровий...
А де-ж найде такі очі,
Такі чорні брови?
На край світа, в Московщині,
По тім боці моря,
Нема ніде Катерини, —
Та здалась на горе!...
Вміла мати брови дати,
Карі оченята,
Та не вміла на сім світі
Щастя-долі дати.

А без долі біле личко —
Як квітка на полі:
Пече сонце, гойда вітер,
Рве всякий по волі.
Умивай же біле личко
Дрібними сльозами!
Бо вернулись Москалики
Іншими шляхами.

II.

Сидить батько кінець стола.
На руки схилився,
Не дивиться на світ божий:
Тяжко зажурився.
Коло його стара мати
Сидить на ослоні,
За сльозами ледве-ледве
Вимовляє доні:
„Що, весілля, доню моя?
А де-ж твоя пара?
Де світилки з друженьками.
Старости, боїре?
В Московщині, доню моя!
Іди-ж їх шукати!
Та не кажи добрим людям,
Що є в тебе мати.
Проклятий час-годинька,
Що ти народилась!
Як-би знала, до схід сонця
Була-б утопила:
Здалась тоді-б ти гадині,
Тепер Москалеві...
Доню моя, доню моя,
Цвіте мій рожевий!
Як ягідку, як пташечку,
Кохала ростила
На лишенько... Доню моя!
Що ти наробила?...
Одячила!... Іди-ж, шукай
У Москві свекрухи!
Не слухала моїх речей,
То її послухай!
Іди, доню, найди її,
Найди, привітайся,
Будь щаслива в чужих людях,
До нас не вертайся!

Не вертайся, дитя моє,
З далекого краю!..
А хто-ж мою головоньку
Без тебе сховає?
Хто заплаче надо мною,
Як рідна дитина?
Хто посадить на могилі
Червону калину?
Хто без тебе грішну душу
Поминати буде?
Доню моя, доню моя,
Дитя моє любе!
Іди од нас!“...

Ледве-ледве

Поблагословила:
„Бог з тобою!“ — та, як мертва,
На діл повалилась.

Обізвався старий батько:
„Чого їдеш, небого?“
Заридала Катерина,
Та бух йому в ноги:
„Прости мені, мій батечку,
Що я наробила!
Прости мені, мій голубе,
Мій соколе милий!“
— „Нехай тебе Бог прощає
Та добрії люди!
Молись Богу та йди собі —
Мені легше буде.“

Ледве встала, поклонилась,
Вийшла мовчки з хати,
Осталися сиротами
Старий батько й мати.
Пішла в садок у вишневий.
Богу помолилась,
Взяла землі під вишнею,
На хрест почепила;
Промовила: „Не вернуся!
В далекому краю
В чужу землю чужі люди
Мене заховують;
А свої ця крихотка
Надо мною ляже,
Та про долю, моє горе,
Чужим людям скаже...
Не розказуй, голубонько,

Де-б не заховали,
Щоб грішної на сім світі
Люди не займали!
Ти не скажеш... ось хто скаже,
Що я його мати!
Боже ти мій! лихо моє!
Де мені сховатись?
Заховаюсь, дитя моє,
Сама під водою,
А ти гріх мій спокутуєш
В людях сиротою,
Безбатьченком!...“

Пішла селом,

Плаче Катерина;
На голові хустиночка,
На руках дитина.
Вийшла з села — серце ние;
Назад подивилась,
Покивала головою,
Тай заголосила.
Як тополя, стала в полі
При битій дорозі;
Як роса та до схід сонця,
Покапали сльози.
За сльозами за гіркими
І світа не бачить,
Тільки сина пригортає,
Цілує та плаче.
А воно, як янґелятко,
Нічого не знає,
Маленькими ручицями
Пазухи шукає.

Сіло сонце, з-за діброви
Небо червоніє;
Утерлася, повернулась,
Пішла... тільки мріє.
В селі довго говорили
Де-чого багато,
Та не чули вже тих річей
Ні багько, ні мати...

Отаке-то на сім світі
Роблять людям люди!
Того вяжуть, того ріжуть,
Той сам себе губить...

А за-віщо? Святий знає!
Світ, бач-ся, широкий,
Та нема де прихилитись
В світі самотнім.
Тому доля запродада
Од краю до краю,
А другому оставила
Те, де заховують.
Де-ж ті люди, де-ж ті добрі,
Що серце збиралось
З ними жити, їх любити?
Пропали, пропали!

Єсть на світі доля,
А хто її знає?
Єсть на світі воля,
А хто її має?
Єсть люди на світі —
Сріблом-злотом сяють;
Здається, панують,
А долі не знають. —
Ні долі, ні волі!
З нудьгою та з горем
Жупан надівають,
А плакати сором.
Возьміть срібло, злото,
Та будьте багаті,
А я возьму сльози —
Лихо виливати;
Затоплю недолю
Дрібними сльозами,
Затопчу неволю
Босими ногами!
Тоді я веселий,
Тоді я багатий,
Як буде серденько
По волі гуляти!

III.

Кричать сови, спить діброва,
Зірочки сіяють;
По-над шляхом, щиринею,
Ховранки гуляють.
Спочивають добрі люди;
Що кого втомило:
Кого щастя, кого сльози, —

Все нічка покрила,
Всіх покрила темнісінька,
Як діточок мати.
Де-ж Катрусю пригорнула?
Чи в лісі, чи в хаті?
Чи на полі під копою
Сина забавляє?
Чи в діброві з-під колоди
Вовка виглядає?
Бодай-же вас, чорні брови,
Нікому не мати,
Коли за вас таке лихो
Треба одбувати!
А що даліше спіткається?
Буде лихो, буде!
Зострінуться жовті піски
І чужії люде,
Зострінеться зима люта...
А той — чи зостріне,
Що пізнає Катерину,
Привітає сина?
З ним забула-б чорнобрива
Шляхи, піски, горе:
Він, як мати, привітає,
Як брат заговорить...

Побачимо, почувемо...
А поки — спочину,
Та тим часом розпитаю
Шлях на Московщину.
Далекий шлях, пани-брати!
Знаю його, знаю!
Аж на серці похолоне,
Як його згадаю.
Попоміряв і я колись —
Щоб його не мірять!...
Розказав би про те лихо,
Та чи то-ж повірять?
„Бреше“, скажуть, „сякий-такий“
(Звичайно, не в очі)
А так тільки псує мову
Та людей морочить“.
Правда ваша, правда, люди!
Та й на-що те знати,
Що сльозами перед вами
Буду виливати?
На-що воно? У всякого
І свого чимало.

Цур же йому!... А тим часом
Ке-те лиш кресало
Та тютюну, щоб, знаєте,
Дома не журились;
А то лихо розказувать,
Щоб бридке приснилось, —
Нехай його лихо возьме!
Лучче-ж поміркую,
Де-то моя Катерина
З Івасем мандрує.

За Київом та за Дніпром,
По-під темним гаєм,
Ідуть шляхом чумаченьки,
„Пугача“ співають.
Іде шляхом молодиця, —
Мусить бути, з прощі.
Чого-ж смутна, невесела,
Заплакані очі?
У латаній свитиночці,
На плечах торбина,
В руці ціпок, а на другій

Бач, на-що здалися карі оченята:
Щоб під чужим тином сльози виливать!
Ото-ж то дивіться та кайтесь, дівчата,
Щоб не довелося Москаля шукать,
Щоб не довелося, як Катря шукає...
Тоді не питайте, за-що люди лають,
За-що не пускають в хату ночувать.

Не питайте, чорнобриві,
Бо люди не знають;
Кого Бог кара на світі,
То й вони карають...
Люде гнуться, як ті лози,
Куди вітер віє:
Сиротині сонце світить —
Світять, та не гріє...
Люде-б сонце заступили,
Як-би мали силу,
Щоб сироті не світило,
Сльози не сушило.
А за-віщо, Боже милий?
За-що світом нудить?

Заснула дитина.
Зострілася з чумаками,
Закрила дитину,
Питається: „Люде добрі!
Де шлях в Московщину?“
— „В Московщину? Оцей самий.
Дал-ко, небого?“
— „В саму Москву. Христа ради
Дайте на дорогу!“
Бере шага, аж труситься:
Тяжко його брати!
Та й на-віщо?.. А дитина!
Вона-ж його мати...

Заплакала, пішла шляхом,
В Броварях спочила.
Та синові за гіркого
Медяник купила...
Довго-довго сердешная
В не йшла-та питала;
Було й таке, що під тином
З сином ночувала...

Що зробила вона людям!
Чого хотять люди?
Щоб плакала... Серце моє!
Не плач, Катерино!
Не пока-уй людям сльози.
Терни до загину!
А щоб личко не марніло
З чорними бровами,
До схід сонця, в темнім лісі
Умийся сльозами!
Умився — не побачать,
То й не засмуться;
А серденько одпочине,
Поки сльози ллються.

Отаке-то лихо, бачите, дівчата!
Жартуючи кинув Катрусю Москаль.

Недоля не бачить, з ким їй жартувати,
А люде хоч бачать, та людям не жаль.
„Нехай“, кажуть, „гине ледача дитина,
Коли не зуміла себе шанувати!“
Шануйтеся-ж, любі, в недобру годину,
Щоб не довелося Москаля шукати!

Де-ж Катруся блудить?
По-під-тинню ночувала,
Раненько вставала,
Поспішала в Московщину;
Аж гульк — зима впала.
Свище полем заверюха;
Іде Катерина
У личаках — лихо тяжке! —
І в одній свитині.
Іде Катря, шкандибав;
Дивиться — щось мріє...
Либонь, ідуть москалики...
Лихо!... серце мліє...
Полетіла, зострілася,
Пита: „Чи немає
Мого Івана чорнявого?“
А ті: „Ми не знаєм“.
І, звичайно, як Москалі,
Сміються, жартують:
„Ай да баба! ай да наші!
Каво не надують!“
Подивилась Катерина:
„І ви, бачу, люде!
Не плач, сину, моє лихо,—
Що буде, то й буде!
Піду дальше, — більш ходила...
А, може, й зостріну;
Оддам тебе, мій голубе.
А сама — загину!“

Рече, стогне хуртовина,
Котить, верне полем;
Стоїть Катря серед поля,

Дала сльозам волю.
Утомилась заверюха,
Де-де позіхає;
Ще-б плакала Катерина,
Та сліз більш немає.
Подивилась на дитину:
Уमितе сльозою
Червоніє, як квіточка
В-ранці під росою.
Усмінулась Катерина,
Тяжко усміхнулась:
Коло серця як гадина
Чорна повернулась.
Кругом мовчки подивилась;
Бачить: ліс чорніє,
А під лісом, край дороги,
Либонь, курінь мріє.
„Ходім, сину! смеркається...
Коли пустять в хату;
А не пустять, то й на дворі
Будем ночувати.
Під хатою заночуєм,
Сину мій, Іване!
Де-ж ти будеш ночувати,
Як мене не стане?
З собаками, мій синочку,
Кохайся на дворі!
Собаки злі, покусують,
Та не заговорять,
Не розкажуть сміючися...
З псами їсти й пити!...
Бідна моя головонько,
Що мені робити?“

Сирота собака має свою долю,
Має добре слово в світі сирота;
Його бють і лають, закують в неволю.
Та ніхто про матір на сміх не пита.
А йвася питають, зарання питають,
Не дадуть до мови дитині дожити.
На кого собаки на вулиці лають?

Хто голий, голодний під тном сидить?
Хто лобуря водить? Чорняві байстрията...
Одна його доля — чорні бровенята,
Та й тих люде заздрі не дають носити.

IV.

По-під горою яром-долом,
Мов ті діди високочолі,
Дуби з гетьманщини стоять;
В яру гребелька, верби в-ряд,
Ставок під кригою в неволі,
І ополонка — воду брать.
Мов покотило червон'є,
Крізь хмару сонце занялось;
Надувся вітер, — як повіє!
Нема нічого, скрізь біліє,
Та тільки лісом загуло,

Реве, свище заверюха,
По лісу завилло;
Як те море, біле поле
Снігом покотилось.
Вийшов з хати карбівничий,
Щоб ліс оглядіти,
Та де тобі! таке лихо,
Що не видно й світа.
„Еге, бачу, яка fuga!
Пур же йому з лісом!
Піти в хату... Що там таке?
От їх до-сто-біса!
Недобра їх розносила,
Мов справді за ділом.
Ничипоре! дивись лишень,
Які побілілі!“
— „Що? Москалі? де Москалі?“
— „Що ти? схаменися!“
— „Де Москалі, лебедики?“
— „Та он, подивися!“
Полетіла Катерина
І не одяглася.
„Мабуть, добре Московщина
В тямку їй далася!
Бо у-ночі тільки їй знає,
Що Москаля кличе.“
Через пеньки, заметами,
Летить, ледве дише.

Боса стала серед шляху,
Втерлась рукавами.
А Москалі їй на-зустріч,
Як оден, верхами.
„Лихо моє! доле моя!“
До їх... коли гляне, —
Попереду старший їде.
„Любий мій, Іване!
Серце моє коханєс!
Де-ж ти так барився?“
Та до його.. за стремєна...
А він — подивився,
Та шпорами коня в боки.
„Чого-ж утікаєш?
Хіба забув Катерину?
Хіба не пізнаєш?
Подивися, мій голубе,
Подивись на мене:
Я — Катруся твоя люба!
На-що рвеш стремєна?“
А він коня поганяє,
Ніби-то й не бачить.
„Пострівай же, мій голубе!
Дивись, — я не плачу.
Ти не пізнав мене, Іване?
Серце, подивися!
Їй же Богу, я — Катруся!“
— „Дура, отвяжіся!
Вазьміть проч безумную!“
— „Боже мій! Івасю!
І ти мене покидаєш?!
А ти-ж присягався!“
— „Вазьміть проч! Что-ж ви
— „Кого? мене взяти? [стали?“
За-що ж — скажи, мій голубе?
Кому хоч оддати
Свою Катрю, що до тебе
В садочок ходила,
Свою Катрю, що для тебе
Сина породила?
Мій батечку, мій братіку!
Хоч ти не цурайся!

Та в яр... біжить, — серед ставу...

Наймичкою тобі стану...
З другою кохайся,
З цілим світом!... Я забуду,
Що колись кохалась,
Що од тебе сина мала,
Покриткою стала...
Покриткою... який сором!
І за що я гину?
Покинь мене, забудь мене,
Та не кидай сина!
Не покинеш? Серце моє!
Не втікай од мене!...

Я винесу тобі сина.“
Кинула стремена,
Та в хатину.

Вертається,
Несе йому сина;
Несповита, заплакана
Сердешна дитина
„Ось-де воно, подивися!
Де-ж ти заховався?
Утік!... нема!... Сина, сина
Батько одцурався!
Боже ти мій!... Дитя моє!
Де дінусь з тобою?
Москалики! голубчики!
Возьміть за собою:
Не цурайтесь, лебедики!
Воно сиротина;
Возьміть його та оддайте
Старшому за сина!
Возьміть його!... бо покину,
Як батько покинув, —
Бодай його не кидала
Лихая година!
Гріхом тебе на світ божий
Мати породила, —
Виростај же на сміх людям!“
На щяях положила.
„Оставайся шукать батька, —
А я вже шукала“...
Та в ліс з шляху, як навісна;
А дитя осталося,
Плаче, бідне... А Москалям
Байдуже, — минули.
Воно їй добре, та на лихо
Лісничі почули.

Біга Катря боса лісом,
Біга та голосить;
То проклина свого Йвана,
То плаче, то просить.
Вибігає на возлісся;
Кругом подивилась,
Та в яр... біжить, — серед ставу
Мовчки опинилась.
„Прийми, Боже, мою душу,
А ти — моє тіло!“
Шубовств в воду! По-під льодом
Геть загуркотіло.

Чорнобрива Катерина
Найшла, що шукала.
Дунув вітер по-над ставом —
І сліду не стало.

То не вітер, то не буйний,
Що дуба ламає;
То не лихо, то не тяжке.
Що мати вмірає;
Не сироти, малі діти,
Що неньку сховали:
Їм зосталась добра слава,
Могила зосталась.
Засміються злії люди
Малій сиротині, —
Виліє сльози на могилу —
Серденько спочине.
А тому, тому на світі,
Що йому зосталося,
Кого батько і не бачив,
Мати одцуралась?
Що зосталося байстрюкові?
Хто з ним заговорить?
Ні родини, ні хатни;
Шляхи, піски, горе...
Панське личко, чорні брови —
На-що? Щоб пізнали!
Змалювала, не сховала...
Бодай полиняли!

V.

Ішов кобзар до Києва
Та сів спочивати;

Пішли по-над шляхом.
Торбинками обвішаний
Його повожатий;
Мале дитя коло його
На сонці куняє,
А тим часом старий кобзар
„*Ісуса*“ співає.
Хто йде, їде, — не минає:
Хто — бублик, хто — гроші;
Хто старому, а дівчата
Шажок міхоніші.
Задивляється чорнобриві:
І босе і голе.
„Дала“, кажуть, „бровенята.
Та не дала долі!“

Їде шляхом до Київa
Берлин шестернею,
А в берлинні господня
З паном і сімєю.

Опинився проти старців —
Курява лягає.
Побіг Івась, бо з віконця
Рукою махає.
Дає гроші Івасеві,
Дивується пані.
А пан глянув — одвернувся...
Пізнав преноганий,
Пізнав ті карі очі,
Чорні бровенята,
Пізнав батько свого сина,
Та не хоче взяти.
Пита пані, як зоветься?
„Івась“. — „*Какой мілай!*“
Берлин рушив, а Івася
Курява покрила...

Полічили, що достали,
Встали сіромахи,
Помолились на схід сонця,
Птргб. 1838.

ТАРАСОВА НІЧ.

(П. І. Мартоу.)

На розпутті кобзар сидить
Та на кобзі грає;
Кругом хлопці та дівчата —
Як мак процвітає.
Грає кобзар, виспівує,
Вимовля словами,
Як Москалі, Орда, Ляхи
Бились з козаками;
Як збиралась громадонька
В неділеньку в-ранці;
Як ховали козаченька
В зеленім байраці.
Грає кобзар, виспівує,
Аж лихо сміється:
„Була колись Гетьманщина,
Та вже не вернеться;
Було колись панувати,
Та більше не будем...
Тії слави козацької
По-вік не забудем!
Україно, Україно!
Ненько моя, ненько!

Як згадаю тебе, краю,
Завяне серденько!
Де поділось козачество,
Червоні жупани?
Де поділась доля, воля,
Бунчуки, гетьмани?
Де поділось? Ізгоріло?
А чи затопило
Сине море твої гори,
Високі могили?
Мовчать гори, грає море,
Могили сумують,
А над дітьми козацькими
Поганці панують!
Грай же, море! Мовчїть, гори!
Гуляй, буйний, полем!
Плачте, діти козацькїї!
Така ваша доля!

„Встає хмара з-за Лиману,
А другая з поля:
Зажурилась Україна —

Така її доля!
Зажурилась, заплакала,
Як мала дитина.
Ніхто її не рятує...
Козачество гине;
Гине слава, батьківщина;
Немає де дітись...
Виростають нехрещені
Козацькі діти,
Кохаються невінчані;
Без попа ховають;
Запродана Жидам віра,
В церкву не пускають!
Як та галич поле криє,
Ляхи, уніяти
Налітають, нема кому
Порадоньки дати.
Обізвався Наливайко —
Не стало Кравчини!
Обізвався козак Павлюга —
За нею полинув.
Обізвався Тарас Трясило
Гіркими сльозами:
„Бідна моя Україно,
Стоптана Ляхами...“
Обізвався Тарас Трясило
Віру рятувати,
Обізвався орел сизий —
Та й дав Ляхам знати!
Обізвався пан Трясило:
„А годі журиться,
А ходім лиш, пани-брати,
З Поляками битися!“

Вже не три дні, не три ночі
Бється пан Трясило;
Од Лимана до Трубайла
Трупом поле вкрилось.
Ізнемігся козаченько,
Тяжко зажурився,
А поганий Конецпольський
Дуже звеселився;
Зібрав шляхту всю до-купи,
Та й ну частувати!
Зібрав Тарас козаченьків
Поради прохати:
— „Отамани, товариші,
Брати мої, діти!

Дайте мені порадоньку:
Що будем робити?
Бенкетують вражі Ляхи,
Наше безголова.“
— „Нехай собі бенкетують,
Нехай на здоров'я!
Нехай, кляті, бенкетують,
Поки сонце зайде,
А ніч-мати дасть раду:
Козак Ляха знайде.“

Лягло сонце за горою,
Зірки засіяли,
А козаки, як та хмара,
Ляхів обступали.
Як став місяць серед неба,
Ревнула гармата;
Прокинулись Ляшки-панки —
Нікуди втікати!
Прокинулись Ляшки-панки
Та й не повставали:
Зійшло сонце, до одного
Покотом лежали.

Червоною гадюкою
Несе Альта вісти,
Щоб летіли крюки з поля
Ляшків-панів їсти.
Налетіли чорні крюки
Вельможних будити;
Зібралось козачество
Богу помолитись.
Закрякали чорні крюки,
Виймаючи очі, —
Заспівали козаченьки
Пісню тієї ночі, —
Тієї ночі крівавої,
Що славою стала
Тарасові, козачеству,
Ляхів що приспала.
„Над річкою, в чистім полі,
Могила чорніє;
Де кров текла козацькая,
Трава зеленіє.
Сидить ворон на могилі,
Та з голоду криче...
Згада козак Гетьманщину,
Згада, та й заплаче.“

„Була колись козацькая
І слава і воля, —
Слава с'яє, а воленьку
Спіткала недоля.
Було колись панували,
Та більше не будем,
Тії-ж слави козацької
По-вік не забудем!“

Умовк кобзар сумуючи.
Щось руки не грають!
Кругом хлопці та дівчата
Слізоньки втирають.

* * *

На-що мені чорні брови?
На-що карі очі?
На-що літа молодії,
Веселі дівочі?
Літа мої молодії
Марно пропадають,
Очі плачуть, чорні брови
Од вітру линяють.
Серце вяне, нудить світом,
Як иташка без волі.
На-що-ж мені краса моя,
Коли нема долі?
Тяжко мені сиротою
На сім світі жити:
Свої люди — як чужії,
Ні з ким говорити;
Нема кому розпитати,

Пішов кобзар по улиці,
З журби як заграє!
Кругом хлопці на-вприсядки,
А він вимовляє:

„Нехай буде оттакечки!
Сидіть, діти, у запічку,
А я з журби та до шинку,
А там наиду свою жінку,
Найду жінку, почастую,
З вороженьків покепкую.“

Птрбг. 1838.

Чого плачуть очі?
Нема кому розказати,
Чого серце хоче, —
Чого серце як голубка,
День і ніч воркує?
Ніхто його не питає,
Не знає, не чує;
Чужі люди не спитають —
Та й на-що питати?
Нехай плаче сиротина,
Нехай літа тратить!
Плач же, серце, плачте, очі,
Поки не заснули,
Голосніше, жалібніше,
Щоб вітри почули,
Щоб понесли буйнесенькі
За синєє море —
Чорнявому, зрадливому
На лютеє горе!

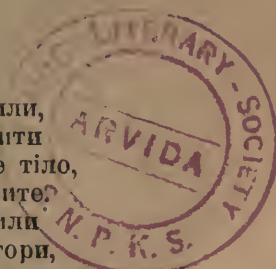
І В А Н П І Д К О В А.

(В. І. Штернбергу).

I.

Було колись — в Україні
Ревіли гармати;
Було колись — Запорозці
Вміли панувати!
Панували, добували
І славу, і волю. —
Минулося, осталися
Могили по полю!

Високії ті могили,
Де лягло спочити
Козацьке біле тіло,
В китайку повите?
Високії ті могили
Чорніють, як гори,
Та про волю нишком в полі
З вітрами говорять.
Свідок слави, дідівщини
З вітром розмовляє,

А внук косу несучи в росу,
За ними співає.

Було колись — в Україні
Лихо танцювало,
Журба в шинку мед-горілку
Поставцем кружала.
Було колись добре жити
На тій Україні...
А згадаймо! може, серце
Хоч трохи спочине.

II.

Чорна хмара з-за Лиману
Небо, сонце криє:
Синє море звірюкою
То стогне, то віє,
Дніпра гирло затопило.
„А ну-те, хлопята,
На байдаки! Море грає,
Ходім погуляти!“

Висипали Запорожці,
Лиман човни вкрили.
„Грайте же, морі!“ — заспівали,
Запінились хвилі.

Кругом хвилі, як ті гори:
Ні землі, ні неба.
Серце мліє, а козакам
Того тільки й треба.
Пливуть собі та співають;
Рибалка літає,
А попереду отаман
Веде, куди знає.
Похожає вздовж байдака,
Гасне люлька в роті:
Поглядає сюди-туди,
Де-то будь роботі?
Закрутивши чорні вуси,
За вухо чуприну,
Підняв шапку — човни стали.
„Нехай ворог гине!
Не в Синопу, отамани,
Панове-молодці,
А у Царград, до султана
Поїдемо в гості!“
— „Добре, батьку отамане!“
Кругом зареніло.
„Спасибі вам!“

Надів шапку.
Знову закипіло
Синє море. Вздовж байдака
Знову похожає
Пан отаман, та на хвилю
Мовчки поглядає.

ТОПОЛЯ.

(П. С. Петровський).

По діброві вітер віє,
Гуляє по полю,
Край дороги гніє тополю
До самого долу.
Стан високий, лист широкий —
На-що зеленіє?
Кругом поле, як те море
Широке, синіє.
Чумак іде, подивиться,
Та й голову схилить;
Чабан в-ранці з сопілкою
Сяде на могилі,
Подивиться — серце нїє:
Кругом ні билини!

Одна — одна, як сирота
На чужині, гине!

Хто-ж викохав тонку, гнучку
В степу погибати?
Пострівайте, все розкажу.
Слухайте-ж, дівчата!

Полюбила чорнобрива
Козака дівчина,
Полюбила — не спинила:
Пішов, та й загинув. —
Як-би знала, що покине,
Була-б не любила;

Пішла стара, — мов каламар
Достала з полиці.

Як-би знала, що загине,
Була-б не пустила;
Як-би знала — не ходила-б
Пізно за водою,
Не стояла-б до півночі .
З милим під вербою;
Як-би знала!...

І то лихо
Попереду знати,
Що нам в світі зострінеться...
Не знайте дівчата!
Не питайте свою долю!
Само серце знає,
Кого любить. Нехай вяне,
Поки закопають!
Бо не довго, чорнобриві,
Карі оченята,
Біле личко червоніє —
Не довго дівчата!
До полудня, та й завяне,
Брови полинають...
Кохайтесь-ж, любіться
Як серденько знає.

Защебече соловейко
В лузі на калині,
Заспіває козаченько,
Ходя по долині.
Виспівує, поки вийде
Чорнобрива з хати,
А він її запитає:
„Чи не била мати?“
Стануть собі, обіймуться;
Співа соловейко;
Послухають, розійдуться —
Обоє раденькі.
Ніхто того не побачить,
Ніхто не питає:
„Де ти була? що робила?“
Сама собі знає...
Любилася, кохалася,
А серденько мліло:
Воно чуло недоленьку,
Сказати — не вміло.
Не сказало, осталася,
День і ніч воркує,

Як голубка без голуба,
А ніхто не чує.

Не щебече соловейко
В лузі над водою,
Не співає чорнобрива,
Стоя під вербою;
Не співає, як сирота
Білим світом нудить.
Без милого батько, мати —
Як чужії люди;
Без милого сонце світить —
Як ворог сміється;
Без милого скрізь могила...
А серденько бєтєся!

Минув і рік, минув другий,
Козака не має;
Сохне вона, як квіточка, —
Мати не питає.
„Чого вянеш, моя доню?“
Стара не спитала,
За сивого, багатого
Нищечком єднала.
„Іди, доню!“ каже мати:
„Не вік діувати.
Він багатий, одинокий,
Будеш панувати!“
— „Не хочу я панувати,
Не піду я, мамо!
Рушниками, що придбала,
Спусти мене в яму!
Нехай попи заспівають,
А дружки заплачуть!
Легше, мамо, в труні лежать,
Нїж його побачить.“

Не слухала стара мати,
Робила, що знала;
Дивилася чорнобрива,
Сохла, і мовчала.
Пішла в-ночі до ворожки,
Щоб поворожити,
Чи довго їй, одинокій,
На сім світі жити?
„Бабусенько, голубонько,
Серце моє, ненько!
Скажи мені щиру правду:

Де милий-серденько?
Чи жив? здоров? чи він любить?
Чи забув, покинув?
Скажи-ж мені: де мій милий?
Край світа долину!
Бабусенько, голубонько!
Скажи, — бо ти знаєш!
Хоче дати мене мати
За старого заміж.
Любїть його, моя сиза, —
Серце не навчити.

Пішла-б же я утопилась —
Жаль душу згубити.
Коли не жив чорнобривий,
Зроби, моя пташко,
Щоб до-дому не вернулась...
Тяжко мені, тяжко!
Там старий жде з старостами..
Скажи-ж мою долю!“
— „Добре, доню! Спочинь трошки!
Чини-ж мою волю!
Сама колись дівувала,
Тєє лихо знаю;
Минулося, навчвлася,
Людам помагаю.
Твою долю, моя доню,
Позаторік знала,
Позаторік і зіллячка
Для того придбала.“

Пішла стара, мов каламар
Достала з полиці.
„Ось на тобі сього дива!
Піди до криниці;
Поки півні не співали,
Умийся водою,
Виий трошки сього зілля —
Все лихо загоїть.
Випеш — біжи, яко мога;
Що-б там не кричало,
Не оглянься, поки станеш
Аж там, де прощалась.
Одпочинеш. А як стане
Місяць серед неба,
Виий ще раз; не приїде —
В-третє випить треба.
За перший раз, як за той рік,
Будеш ти такою;

А за другий, серед степу
Тупне кінь ногою.
Коли живий козаченько,
То зараз прибуде...
А за третій — моя доню,
Не питай, що буде!
Та ще, чуєш, не хрестися!
Бо все піде в воду.
Тепер же йди, подивися
На торішню вроду.“

Взяла зілля, поклонилась:
„Спасибі, бабусю!“
Вийшла з хати: „Чи йти, чи ні?
Ні, вже не вернуса!“
Пішла, вмилась, напилася,
Мев не своя стала;
В-друге, в-третє, *та, мов сонна,
В степу заспівала:

„Плавай, плавай, лебедонько,
По синьому мору!
Рости, рости, тополенько,
Все в-гору та в-гору!
Рости гнучка та висока
До самої хмари,
Спитай Бога: чи діжду я,
Чи не діжду пари?
Рости рости, подивися
За синєє море:
По тім боці — моя доля,
По сім боці — горе.
Там деє милий чорнобривий
По полю гуляє,
А я плачу, літа трачу,
Його виглядаю.
Скажи йому, що загину,
Коли не прибуде!
Сама хоче мене мати
В землю заховати...
А хто-ж її головоньку
Буде доглядати?
Хто догляне, розпитає,
На старість поможе?
Мамо моя! доле моя!
Боже милий, Боже!

Подивися, тополенько!
Як нема — заплачеш

До схід сонця, ранесенько,
Щоб ніхто не бачив.
Рости-ж, серце-тополенько,
Все в-гору та в-гору!
Плавай, плавай, лебедонько,
По синьому мору!“

Таку пісню чорнобрива
В стену заспівала,
Зілля дива наробило —
Птрбг. 1839.

Тополею стала.
Не вернулася до дому,
Не діждала пари;
Тонка, гнучка та висока
До самої хмари.

По діброві вітер вие,
Гуляє по полю,
Край дороги гне тополю
До самого долу.

П Е Р Е Б Е Н Д Я .

(Е. П. Гребінці.)

Перебендя старий, сліпий —
Хто його не знає?
Він усюди веїтається
Та на кобзі грає.
А хто грає, того знають
І дякують люди:
Він їм тугу розганяє,
Хоть сам світом нудить.
По-під тинню сіромаха
І днює й ночує;
Нема йому в світі хати;
Недоля жартує
Над старою головою,
А йому байдуже!
Сяде собі, заспіває:
„Ой не шуми, луже!“
Заспіває, та й згадає,
Що він спротина,
Пожуриться, посумує,
Сидячи під тином.

Оттакий-то Перебендя,
Старий та химерний!
Заспіває „про Чалого“,
На „Горлицю“ зверне;
З дівчатами на вигоні
„Гриця“ та „Веснянку“,

Як серце сміється, сліпі очі плачуть...
Послуха повіє...

Старий заховався
В степену на могилі, щоб ніхто не бачив,
Щоб вітер по полю слова розмавав,
Щоб люди не чули, — бо то Боже слово,

А у шинку з парубками —
„Сербина“, „Шинкарку“,
З жонатими на бенкеті
(Де свекруха злая)
„Про тополю — лиху долю“,
А потім — „У гаю“;
На базарі — про „Лазаря“,
Або, щоб те знали,
Тяжко-важко заспіває,
Як Січ руйнували.

Оттакий-то Перебендя,
Старий та химерний:
Заспіває, засміється,
А на сльози зверне.

Вітер віє, повіває,
По полю гуляє;
На могилі кобзар сидить
Та на кобзі грає.
Кругом його степ, як море .
Широке, синіє;
За могилою — могила,
А там — тільки мріє.
Сивий ус, стару чуприну
Вітер розвіває,
То приляже та послуха,
Як кобзар співає,

Перебендя старий, сліпий —
Хто його не знає?

То серце по волі з Богом розмовля,
 То серце щебече Господною славу,
 А думка край світа на хмарі гуля.
 Орлом сизокрилим літає, ширіє,
 Аж небо блакитне широкими бє;
 Спочине на сонці, його запитає:
 Де воно ночує? як воно встає?
 Послухає моря, що воно говорить;
 Спита чорну гору: чого ти німа?
 І знову на небо, бо на землі горе,
 Бо на їй, широкій куточка нема
 Тому хто все знає, тому, хто все чує:
 Що море говорить, де сонце ночує, —
 Його на сім світі ніхто не прийма!
 Один він між ними, як сонце високе;
 Його знають люде, бо носить земля.
 А як-би почули, щб він, одинокий,
 Співа на могилі, з морем розмовля, —
 На Божее слово вони-б насміялись,
 Дурним би назвали, од себе-б прогнали:
 „Нехай по-над морем“, сказали-б, „гуля!“

Добре вся, мій кобзарю,
 Добре, батьку, робиш,
 Що співати-розмовляти
 На могилу ходиш!
 Ходи собі, мій голубе,
 Поки не заснуло
 Твоє серце, та виспівуй,
 Щоб люде не чули!
 А щоб тебе не цурались,

Потурай їм, брате!
 „Скажи, враже, як пан каже:
 На те він багатий.“

Отакий-то Перебендя,
 Старий та химерний!
 Заспіває весільною,
 А на сльози зверне.
 Птрбг. 1839.

ДО ОСНОВЯНЕНКА.

Бють пороги; місяць сходить,
 Як і перше сходив...
 Нема Січи, пропав і той,
 Хто всім верховодив.
 Нема Січи! Очерети
 У Дніпра питають:
 „Де-то наші діти ділись?
 Де вони гуляють?“
 Чайка скиглить літаючи,
 Мов за дітьми плаче;
 Сонце гріє, вітер віє
 На степу козацїм.

Стоять та сумукть;
 Питаються у буйного:
 „Де наші панують?
 Де панують, бенкетують?
 Де ви забарплись?
 Вернітеся! Дивітеся:
 Жита похилились,
 Де паслися наші коні,
 Де тирса шуміла,
 Де кров Ляха, Татарина
 Морем червоніла.
 Вернітеся!...“

На тім степу скрізь могили

— „Не вернуться!“
 Загуло, сказало

Синє море: „не вернуться,
На віки пропали!“
Правда, море, правда, синє:
Такая їх доля!
Не вернуться сподівані,
Не вернеться воля;
Не вернеться козаччина,
Не встануть гетьмани,
Не покрийть Україну
Червоні жупани.
Обідрана, сиротою
По-над Дніпром плаче;
Тяжко, важко сиротині,
А ніхто не бачить,
Тільки ворог, що сміється.
Смійся, лютий враже,
Та не дуже, бо все гине, —
Слава не поляже;
Не поляже, а розкаже,
Що діялось в світі,
Чия правда, чия кривда,
І чий ми діти.
Наша дума, наша пісня
Не вмере не загине...
От де, люде, наша слава,
Слава України!
Без золота, без каменю,
Без хитрої мови,
А голосна та правдива,
Як Господа слово.

Чи так, батьку-отамане?
Чи правду співаю?
Ех, як-би то... Та що й казать!
Кебети не маю.
А до того — Московщина,
Кругом чужі люде.
„Не потурай!“ може скажеш;
Та що з того буде?
Насміються на псалом той,

Що виллю сльозами,
Насміються! — Тяжко, батьку,
Жити з ворогами!
Поборовся-б і я, може,
Як-би малось сили;
Заспівав би, — був голосок,
Та позички з’їли.
Отаке-то лихо тяжке,
Батьку ти мій, друже!
Блужу в снігах та сам собі:
„Ой не шуми, луже!“
Не втну більше. А ти, батьку,
Як сам здоров знаєш, —
Тебе люди поважають, —
Добрий голос маєш.
Співай же їм, мій голубе,
Про Січ, про могили,
Коли яку насипали,
Кого положили;
Про старпну, про те диво,
Що було, минуло...
Утни, батьку! щоб нехотя
На весь світ почули,
Що діялось в Україні,
За що погибала,
За що слава козацькая
На всім світі стала!
Утни, батьку, орле сизий!
Нехай я заплачу,
Нехай свою Україну
Я ще раз побачу!
Нехай ще раз послухаю,
Як те море грає,
Як дівчина під вербою
„Гриця“ заспіває.
Нехай ще раз усміхнеться
Серце на чужині,
Поки ляжу в чужу землю,
В чужій домовині!
Птробг. 1839.

Думи мої, думи мої,
Лихо мені з вами!
На-щ, стали на папері
Сумними рядами?

Бо вас лихо на світ на сміх породило,
Поливали сльози — чом не затопили?

Чом вас вітер не розвіяв
В степу, як пилину?
Чом вас лихо не приспало,
Як свою дитину?

Не винесли в море, не розмили в полі?
Не питали-б люди, що в мене болять,
Не питали-б, за-що проклинаю долю,
Чого нужу світом... „Нічого робить!“ —
Не сказали-б на сміх...

Квіти мої, діти!

На-що вас кохав я, на-що доглядав?

Чи заплаче серце одно на всім світі,

Як я з вами плакав? Може, і вгадав.

Може, найдеться дівоче

Серце, карі очі,

Що заплачуть на ці думи, —

Я більше не хочу,

Одну сльозу з очей карих,

І — пан над панами!

Думи мої, думи мої,

Лихо мені з вами!

За карії оченята,

За чорнії брови

Серце рвалося, сміялось,

Виливало мову;

Виливало, як уміло,

За темнії ночі,

За вишневий сад зелений,

За ласки дівочі.

За степи та за могили,

Що на Україні,

Серце мліло, не хотіло

Співать на чужині.

Не хотілось в снігу, в лісі

Козацьку громаду

З булавами, з бунчуками

Збірають на пораду...

Нехай душі козацькії

В Україні вітають:

Там широко, там весело

Од краю до краю...

Як та воля, що минулась,

Дніпр широкий — море,

Стен і степ, ревуть пороги.

І могили — гори.

Там родилась, гарцювала

Козацькая воля.

Там шляхтою, Татарами

Засівала поле.

Засівала трупом поле,

Поки не остало...

Лягла спочить; а тим часом

Виросла могила,

А над нею Орел чорний

Сторожем літає,

І про неї добрим людям

Кобзарі співають.

Все співають як діялось,

Сліні небораки,

Бо дотепні. А я?... а я

Тільки вмію плакати,

Тільки сльози за Україну,

А слова — немає...

А за лихо — та цур йому!

Хто його не знає?!

А надто той, що дивиться

На людей душою —

Пекло йому на сім світі,

А на тім...

Журбою

Не накликаю собі долі,

Коли так не маю.

Нехай злидні живуть три дні,

Я їх заховаю;

Заховаю змію люту

Коло свого серця,

Щоб вороги не бачили,

Як лихо сміється...

Нехай думка, як той ворон,

Літає та кричє,

А серденько соловейком

Щебече та плаче

Нишком, люди не побачуть,

То й не засміються...

Не втирайте-ж мої сльози —

Нехай собі ллються,

Чуже поле поливають

Що-дня і що-ночі,

Поки пони не засиплють

Чужим піском очі...
Оттаке-то! А що робить?
Журба не поможе.
Хто-ж сироті зазидує,
Карай того, Боже!

Думи мої, думи мої,
Квіти мої, діти!
Виростав вас, доглядав вас, —
Де-ж мені вас діти?
В Україну ідіть, діти,
В нашу Україну,

По-під тинню сиротами,
А я — тут загину.
Там найдете щире серце
І слово ласкаве,
Там найдете ширу правду,
А ще може й славу...

Привітай же, моя ненько,
Моя Україно,
Моїх діток нерозумних,
Як свою дитину!
Птрбг. 1839.

Н. МАРКЕВИЧУ.

Бандуристе. орле сизий,
Добре тобі, брате!
Маєш крила. маєш силу,
Є коли літати!
Тепер лети в Україну,
Тебе виглядають;
Полетів би за тобою,
Та хто привітає?
Я й тут чужий, одинокий,
І на Україні
Я сирота, мій голубе,
Як і на чужині.
Чого-ж серце бється, рветься?
Я там одинокий!...
Одинокий?... А Вкраїна?
А степи широкі?!
Там повіє буйнесенький,

Як брат заговорить,
Там в широкім полі воля;
Там синєє море
Вигравляє, хвалить Бога,
Тугу розганяє;
Там могили з буйним вітром
В степу розмовляють.
Розмовляють, сумуючи;
Отака їх мова:
„Було колись, минулося
Не вернеться знова!“
Полетів би я, послушав,
Заплакав би з ними...
Та ба! доля приборкала
Між людьми чужими.
Птрбг. 1840.

Тяжко — важко в стіті жити
Сироті без роду,
Нема куди прихилитися, —
Хоч з мосту та в воду!
Утопився-б молоденький,
Щоб не нудить світом;
Утопився-б, тяжко жити,
І нема де дітись.
В того доля ходить полем,
Колоски збірає,
А моя десь, ледащиця,
За морем блукає.
Добре тому багатому:

Його люди знають,
А зо мною зострінуться —
Мов не добачають.
Багатого, губатого
Дівчина шанує,
Надо мною, сиротою,
Сміється, кепкує.

„Чи я-ж тобі не вродливий,
Чи не в тебе вдався,
Чи не любив тебе щиро,
Чи з тебе сміявся?
Люби-ж собі, моє серце,

Люби, кого знаєш,
Та не смійся надо мною,
Як коли згадаєш!
А я піду на край світа...
На чужій сторонці
Найду кращу, або згину,
Як той лист на сонці"
Пішов козак сумуючи,

Нікого не кинув;
Шукав домі в чужім полі,
Та там і загинув.
Уміраючи дивився,
Де сонечко слє...
Тяжко-важко умірати
У чужому краю!

Птрбг. 1840.

НА НЕЗАБУДЬ В. І. ШТЕРНБЕРГУ.

Поїдеш далеко,
Побачиш багато;
Задивишся, зажуришся—
Згадай мене, брате!

Птрбг. 1840.

ГАЙДА МАКИ.

(В. І. Григоровичу на пам'ять 22 квітня 1838 р.)

Все йде, все минає і краю немає...
Куди-ж воно ділюсь? відкіля взялось?
І дурень, і мудрий нічого не знає.
Живе... умірає... Одно зацвіло,
А друге завяло, на віки завяло,
І листя пожовкле вітри рознесли.
А сонечко встане, як перше вставало;
І зорі червоні, як перше плили,
Попливуть і потім; і ти, білолиций,
По синьому небу вийдеш погулять,
Вийдеш подивиться в жолобок, криницю
І в море безкрає, і будеш сіять,
Як над Вавилоном, над його садами,
І над тим, що буде з нашими синами.
Ти вічний без краю!... Люблю розмовлять,
Як з братом, з сестрою, розмовлять з тобою,
Співать тобі думу, що ти-ж нашептав.
Порай мені ще раз: де дітись з журбою?
Я не самотній, я не сирота:
Єсть у мене діти, та де їх подіти?
Заховать з собою? Гріх: душа жива!
А може їй легше буде на тім світі,
Як хто прочитає ті слюзи-слова,
Що так вона щиро колись виливала,
Що так вона нишком над ними ридала.
Ні, не заховую, бо душа жива!
Як небо блакитне. нема йому краю, —
Так душі почину і краю немає.
А де вона буде? Химерні слова!
Згадай же хто-небудь її на сім світі, —
Безславному тяжко сей світ покидати.
Згадайте, дівчата, вам треба згадать!
Вона нас любила, рожеві квіти,
І про вашу долю любила співать.

Поки сонце встане, спочивайте діти!
А я поміркую, ватажка де взять.

Сини мої, гайдамаки!
Світ широкий, воля!
Ідіть, сини, погуляйте,
Пошукайте долі!
Сини мої невеликі,
Нерозумні діти!
Хто вас щиро без матері
Привітає в світі?
Сини мої! Орли мої!
Летіть в Україну!
Хоч і лихо зострінеться,
Так не на чужині.
Там знайдеться душа щира,
Не дасть погибати;
А тут... а тут... тяжко, діти!
Коли пустять в хату,
То зострівши, насміються.
Такі, бачте, люде:
Все письменні, друковані,
Сонце навіть гу ять:
„Не відтіля, каже, сходить,
Та не так і світить;
Отак, каже, було-б треба...“
Що маєш робити?
Треба слухать, може й справді
Не так сонце сходить,
Як письменні читали.
Розумні та й годі!
А що-ж на вас вони скажуть?
Знаю вашу славу!
Поглузують, покенкують,
Та й кинуть під лаву.
„Нехай, скажуть, спочивають,
Поки батько встане
То розкаже по-нашому
Про свої гетьмани;
А то дурень розкаже
Мертвими словами,
Та якогось-то Ярему
Веде перед нами
У постолах. Дурень! дурень!
Били, а не вчили:
Од козацтва, од гетьманства
Високі могили,
Більш нічого не осталось,
Та й ті розривають;
А він хоче, щоб слухали,
Як старці співають!

Дарма праця, пане-брате!
Коли хочеш грошій,
Та ще й слави, того дива,
Співай про „Матрьошу“,
Про „Парашу, радість нашу“,
Султан, паркет, шпори, —
От де слава! А то співа:
„Грає синє море“,
А сам плаче; за тобою
І твоя громада
У сіряках...“
— Правда, мудрі!
Спасибі за раду!
Теплий кожух, тільки шкода,
Не на мене шитий,
А розумне ваше слово
Брехнею підбите.

Вибачайте! Кричіть собі!
Я слухать не буду,
Та й до себе не покличу:
Ви розумні люди,
А я дурень; один собі
У моїй хатині
Заспіваю: море грає,
Вігер повіває,
Степ чорніє, і могила
З вітром розмовляє.
Засіваю: розвернулась
Висока могила,
Аж до моря Запорожці
Степ широкий вкрили;
Отамани на вороних
Перед бунчуками
Вигравають, а пороги
Між очеретами
Ревуть, стогнуть, розсердилися,
Щось страшно співають!
Послухаю, пожурюся,
У старих питаю:
Чого, батьки, сумуєте?
— „Не весело, сину!
Дніпро на нас розсердився,
Плаче Україна...“
І я плачу. А тим часом
Пишними рядами
Виступають отамани,
Сотники з панами,

І гетьмани, всі в золоті.
У мою хатину
Прийшли, сіли коло мене,
І про Україну
Розмовляють, розказують:
Як Січ будували;
Як козаки на байдаках
Пороги минали;
Як гуляли по синьому,
Грілися в Скутарі,
Та як, люльки закуривши
В Польщі на пожарі,
В Україну верталися;
Як бенкетували:
„Грай, кобзарю! лий шинкарю!“
Козаки гукали.
Шинкар знає, наливає,
І не схаменеться;
Кобзар вишварив, а козаки,
Аж Хортиця гнеться,

Метелиці та гопака
Гуртом оддирають;
Кухоль ходить, переходить,
Так і висихає.
„Гуляй, пане, без жупана!
Гуляй, вітре, полем!
Грай, кобзарю, лий шинкарю,
Поки встане доля!“
Взявшись в боки, на-вприсядки
Парубки з дідами:
„Отак, діти, добре, діти!
Будете панамі!“
Отамани на бенкеті.
Неначе на раді,
Похожають, розмовляють...
Вельможна громада
Не втерпіла, ударила
Старими ногами;
І я дивлюсь, поглядаю,
Сміюся сльозами.

Дивлюся, сміюся, дрібні утираю:
Я не саодикий, є з ким в світі жити!
У моїй хатині, як в степу безкраїм,
Козацтво гуляє, байрак гомонить;
У моїй хатині синє море грає,
Могила сумує, тополя шумить,
Тихесенько „Гриця“ дівчина співає —
Я не саодикий, є з ким вік дожити!

От-де моє добро, гроші,
От-де моя слава!
А за раду спасибі вам,
За раду лукаву!
Буде з мене, поки живу,
І мертвого слова,
Щоб виливати журбу, сльози.
Бувайте здорові!
Піду синів випроважать
В далеку дорогу.
Нехай ідуть, може, найдуть
Козака старого,
Що привіта моїх діток
Старими сльозами.
Буде з мене. Скажу ще раз:
Пан я над панами!

Оттак сядя кінець стола,

Міркую, гадаю:
Кого просить? Хто поведе?
На дворі світає,
Погас місяць, горить сонце.
Гайдамаки встали,
Помолились, одяглися,
Кругом мене стали.
Сумно, сумно, як сироти,
Мовчки похилились:
— „Благослови, кажуть, батьку,
Поки маєш силу,
Благослови шукать долю
На широких світі“
— „Постривайте! Світ не хата,
А ви малі діти,
Нерозумні. Хто ватажком
Піде перед вами?
Хто проведе? Лихо, діти,

Лихо мені з вами!
 Вихолав вас, вигодував,
 Виросли чималі,
 Йдеге в люди, а там тепер
 Все письменне стало.
 Вибачайте, що не вивчив,
 Бо й мене, хоч били,
 Добре били, а багато
 Де-чому навчили!
 Тма, мна знаю, а оксію
 Не втну таки й доси.
 Що-ж вам скажуть? Ходім, сини,
 Ходімо, попросим!
 Єсть у мені ширий батько
 (Рідного немає),
 Дасть він мені раду з вами,
 Бо сам, здоров, знає,
 Як то тяжко блукать в світі
 Сироті без роду;
 А до того душа щира,
 Козацького роду,
 Не одцуравсь того слова,
 Що мати співала,
 Як малого повивала,
 З малим розмовляла;
 Не одцуравсь того слова,

Що про Україну
 Сліпий старець сумуючи
 Співає піч тинном.
 Любіть її! Ходім, сини,
 На раду ласка-у!
 Як-би не він спиткав мене
 При лихій годвін,
 Давно-б досі заховали
 В снігу на чужині. —
 Заховали-б тай сказали:
 „Так якесь ледащо!“
 Тяжко-важко нудить світом,
 Не знаючи, за-що.
 Минулося, щоб не снилось!...
 Ходімо, хлопята!
 Коли мені на чужині
 Не дав погибати,
 То й вас прийме, привітає,
 Як свою дитину.
 А од його, помолившись,
 Гайда в Україну!“

Добридень же, тату, в хату!
 На твоім порогу
 Благослови моїх діток
 В далеку дорогу!
 Штрбг. 7/IV. 1841.

І. ІНТРОДУКЦІЯ.

Була колись шляхетчина,
 Вельможная пані, —
 Мірялася з Москалями,
 З Ордою, з султаном,
 З Німотою. Було колись...
 Та що не минає?
 Було, шляхта знай чваниться
 День і ніч гуляє,
 Та королем коверзує —
 Не кажу Степаном,
 Або Яном Собієським —
 Ті два незвичайні.
 А иньшими... Небораки
 Мовчки панували.
 Сейми, сеймики ревіли, —
 Сусіди мовчали,
 Дивилися, як королі
 Із Польщі втікають,

Та слухали, як шляхетство
 Навісне гукає:
 Nie rozwalam, nie rozwalam!
 Шляхта репетує,
 А маґнати палять хати,
 Шабельки гартують.
 Довго таке творилося,
 Поки не в Варшаві
 Запанував над Ляхами
 Понятовський жвавий.
 Запанував, та й думав шляхту
 Приборкати трошки, не зумів.
 Хотів добра, як дітям мати,
 А може й ще чого хотів.
 Єдине слово „nie rozwalam“
 Хотів у шляхти одібрать,
 А потім... Польща запалала
 Шляхта сказала; кричать:

...»Яремо! герш-ту, хамів сину?

— „Слово гонору, дарма праця!
Поганець, наймит Москаля!“
На гвалт Пулавського і Паца
Встає шляхетська земля,
І — разом сто конфедерацій.

Розбрелись конфедерати
По Польщі, Волині,
По Литві, по Молдаванах

І по Україні;
Розбрелися, та й забули
Волю рятувати,
Полигалися з Жидами,
Та й ну руйнувати.
Руйнували, мордували,
Церквами топили...
А тия часом гайдамаки
Ножі освятили.

II. ЯРЕМА.

— „Яремо! герш-ту, хамів сину?
Піди кобилу приведи!
Подай патинки господині,
Та принеси мені води!
Вимети хату! внеси дрова!
Посип індікам! гусям дай!

Піди до льоху, до корови,
Та швидче, хаме!... Пострівай!
Упоравшись, біжи в Вільшану:
Їмости треба. Не барись!“ —
Пішов Ярема, похилився.

Оттак у ранці Жид поганий
Над козаком коверзував.
Ярема гнувся, бо не знав,
Не знав сіромаха, що вирости крила,
Що неба достане, коли полетить,
Не знав нагинався.

О Боже мій милий!
Тяжко жить на світі, а хочеться жить:
Хочеться дивитись, як сонечко сяє,
Хочеться послухать, як море заграє,
Як пташка щебече, байрак гомонить,
Або чорнобрива в гаю заспіває...
О Боже мій милий, як весело жить!

Сирота Ярема, сирота убогий:
Ні сестри, ні брата, нікого нема!
Попихач жицівський, виріс у порогу,
А не клене долю, людий не займа.
Та й за-що їх лаять? Хиба вони знають,
Кого треба гладить, кого катувать?
Нехай бенкетують! У їх доля дбає,
А сироті треба самому придбать.
Трапляється, часом тихенько заплаче,
Та й то не од того, що серце болить:
Що-небудь згадає, або що побачить...
Та й знову до праці: оттак треба жить!
На-що батько, мати, високі палати,
Коли нема серця з серцем розмовлять?

Сирота Ярема, сирота багатий,
Бо є з ким заплакати, є з ким заспівати,

Єсть карії очі як зіроньки сяють,
Білі рученята мліють, обнімають;
Єсть серце єдине, серденько дівоче,
Що плаче, сміється, як він того хоче;
Що плаче, сміється і мре й оживає,
Святим духом серед ночі по над ним вітає.

Оттакий-то мій Ярема,
Сирота багатий.
Таким і я колись-то був...
Минуло дівчата!

Минулося. розійшлося,
І сліду не стало.
Серце мліє, як згадаю..
Чому не осталося?

Чому не осталося? Чому не вітало?
Легше було-б сльози, журбу виливати.
Люде одібрали, бо їм було мало.
„На-що йому доля? Треба закопати,
Він і так багатий!“

Багатий на лати
Та на дрібні сльози — бодай не втирати!
Доле моя, доле! Де тебе шукати?
Вернися до мене, до моєї хати,
Або хоч приснився... не хочеться спати!

Вибачайте, люде добрі!
Може, не до-ладу,
Та прокляте лихо-злидні
Кому не завадять?
Може ще раз зострінемось,
Поки шкандибаю
За Яремою по світу,
А, може... й не знаю.
Лихо, люде, всюди лихो,
Ніде пригорнутися:
„Куди, каже, хилить доля,
Туди й треба гнутися,“ —
Гнуться мовчки, усміхаться,
Щоб люде не знали,
Що на серці заховано,
Щоб не привітали.
Бо їх ласка — нехай сниться
Тому, в кого доля,
А сироті, щоб не снилась,
Не снилась ніколи!
Тяжко, нудно розказувати,

А мовчать не вмію.
Виливайся-ж. слово-сльози:
Сонечко не гріє,
Не висушить. Поділюся
Моїми сльозами,
Та не з братом, не з сестрою,
З німими стінами
На чужині... А поки-що
До корчми вернуся,
Що там робиться?

Жидюга
Дріжить, ізігнувшись
Над каганцем, лічить гроші
Коло ліжка, клятий.
А на ліжку... ох, аж душно!
Білі рученята
Розкидала, розкрилася,
Як квіточка в гаю
Червоніє; а пазуха...
Пазухи немає,

Розірвана. Мабуть, душно
На перині спати,
Одинокій, молоденькій
Ні з ким розмовляти,
Одна шепче... Несказано
Гарна нехрещена!

Ото дочка, а то батько,
Чортова кипеня.
Стара Хайка лежить долі,
В перинах поганих.
Де-ж Йрема? Взявши торбу,
Потяг у Вільшану.

Ш. КОН ФЕ Д Е РА Т И.

— „Одчиняй, проклятий Жиде!

Бо будеш битий! Одчиняй!

Ламайте двері, поки вийде

Старий наскуда!“

— „Пострівай!

Стрівайте, зараз!“

— „Нагаями

Свиняче ухо! Жартувать,

Чи що ти хочеш?“

— „Я? З панами?

Крий Боже! Зараз, дайте встать.

Ясновельможні! (нишком — свині!)“

— „Пане полковнику, ламай!“

Упали двері, а нагай

Малює вздовж жидівську спину.

„Здоров, свинне! Здоров, Жиде!

Здоров, чортів сину!“

Та нагаєм, та нагаєм.

А жид зогнув спину:

„Не жартуйте, мості-пане!“

— „Добрий-вечір в хату!

Ще раз шельму! ще раз!... годі!

Вибачай проклятий!

Добрий-вечір! А де дочка?“

— „Умерла, панове!“

— „Лжеш, Іудо! нагаями!“

Посипались знову...

„Ой паночки, голубчики,

Їй-Богу, немає!“

— „Брешеш. шельмо!“

— „Коли брешу,

Нехай Бог карає!“

— „Не Бог, а ми. Признавайся!“

— „На-що-б мав ховати,

Як-би жива? Нехай, Боже,

Щоб я був проклятий!...“

„Ха, ха, ха. ха! Чорт, панове,
Літанью співає.

Перехрестись!“

— „Як же воно?

Далебі, не знаю.“

— „Оттак, дивись!“

Лях хреститься,

А за ним Іуда.

„Браво! браво! охрестили!

Ну, за таке чудо

Могоричу, мості-пане!

Чуєш, охрещений?

Могоричу!“

— „Зараз, зараз!?

Ревуть, мов скажені,

Ревуть Ляхи, а поставець

По столу гуляє.

„Єще Польща не згінела!“ —

Хто куди гукає.

— „Давай, жиде!“

Охрещений

Із льоху та в хату,

Знай, шмигляє, наливає;

А конфедерати,

Знай, гукають:— „Жиде! меду!“
Жид не схаменеться.

— „Де цимбали? грай, псявіро!“

„Перед паном Хведором
Ходить Жид ходором...”

Аж корчма трясеться —
 Краковяка оддирають,
 Вальса та мажура.
 А Жид глянє та нищечком:
 „Шляхетська натура!“
 — „Добре, годі! Тепер співай!“
 — „Не вмю, їй-Богу!“
 — „Не божись, собача шкуро!“
 — „Яку-ж вам? „Небогу“?“
 „Була собі Гандзя,
 „Каліка небога,
 „Божилася,
 „Молилася,
 „Що боліли ноги;
 „На панщину не ходила,
 „А за парубками
 „Тихесенько,
 „Гарнесенько
 „Поміж бурянами.“
 — „Годі! годі! це погана:
 Схизмати співають.“
 — „Якої-ж вам? Хіба оцю?
 Стрівайте! згадаю...
 „Перед паном Хведором
 „Ходить Жид, ходором,
 „І задком,
 „І передком
 „Перед паном Хведіркою“,
 — „Добре, годі! Тепер плати!“
 — „Жартуйте, пане!
 За-що платить?“
 — Що слухали.
 Не кривись, поганий!
 Не жартую. Давай гроші!“
 — „Де мені їх взяти?
 Ні шеляга; я панською
 Ласкою багатий.“
 — „Лє еш, собако! Признавайся!
 А ну-те, панове,
 Батогами!“
 Засвистіли,
 Хрестять Лейбу знову.

Періцили, періцили,
 Аж піря летіло...
 — „Їй же Богу, ні шеляга!
 Їкте моє тіло.
 Ні шеляга! гвалт! ратуйте!“
 — „Ось ми поратусь!“
 — „Пострівайте: Я щось скажу“
 — „Почуєм, почуєм,
 Та не бреши! Бо, хоч здохни,
 Брехня не допоможе.“
 — „Ні... в Вільшаній...“
 — „Твої гроші?“
 — Мої? Ховай Боже!
 Ні, я кажу, що в Вільшаній...
 — Вільшанські схизмати“...
 По три семі, по чотири
 Живуть в одній хаті?...
 Ми це знаєм, бо ми самі
 Їх так одчухрали...“
 — „Та ні, не те... вибачайте!
 Щоб лиха не знали,
 Щоб вам гроші приснилися!...
 Бачте, у Вільшаній...
 У костолі, у титаря...
 А дочка Оксана!
 Ховай Боже! Як панночка!
 Що-то за хороше!
 А червінців! Хоч не його,
 Так що? Аби гроші!“
 — „Аби гроші, однаково!
 Правду Лейба каже:
 А щоб певна була правда,
 Нехай шлях покаже.
 Одягайся!“

Поїхали

Ляхи у Вільшану.
 Один тільки під лавою
 Конфедерат паний
 Нездужа встать, а курника,
 Пяний і веселый:
 Jeszcze, kiedy my żyjemy,
 Polska nie zginęła“...

IV. ТИТАР.

„У, гаю, гаю
 Вітру немає;

Місяць високо,
 Зіроньки сяють.

Вийди, серденько —
Я виглядаю.
Хоч на годину,
Моя рибчино,
Виглянь, голубко!
Та поворкуєм,
Та посумуєм,
Бо я далеко
Сю ніч мандрую.
Виглянь же, пташко,
Моє серденько,
Та поворкуєм...
Ох, тяжко, важко!“
Оттак, ходя по-під гаєм,
Ярема співає,

Виглядає, а Оксани
Немає, немає.
Зорі сяють, серед неба
Світить білолиций;
Верба слуха соловейка,
Дивиться в криницю;
На калпні, над водою,
Так і виливає,
Неначе зна, що дівчину
Козак виглядає.
А Ярема по долині
Ледве-ледве ходить,
Не дивиться, не слухає.

„На-що мені врода,
Коли нема щастя, коли нема долі?
Літа молодії марно пропадуть.
Один я на світі — стебло серед поля,
Його буйні вітри полем рознесуть.
Так і мене люде не знають, де діти.
За-що ж одцурались? Що я спрота?
Одно було серце, одно на всім світі,
Одна душа щира, та бачу, що й та,
Що й та одцуралась!

І хлинули сльози.
Поплакав сердега, утер рукавом.
„Оставайсь здорова! В далекій дорозі
Або найду долю, або за Дніпром
Ляжу головою. А ти не заплачеш,
А ти не побачиш, як ворон клює
Ті карії очі, ті очі козачі,
Що ти цілувала, серденько моє!
Забудь мої сльози, забудь сиротину,
Забудь, що клялася, другого шукай!
Я тобі не пара, я в сірій свитині,
А ти титарівна!... кращого вітай!
Вітай, кого знаєш! така моя доля!
Забудь мене, пташко, забудь, не журись!
А коли почуєш, що на чужім полі
Сховали Ярему — нишком помолись,

Одна, серце, на всім світі
Хоч ти помолися!“
Та й заплакав сіромаха,
На кий похилився.

Плаче собі тихесенько...
Шелесть!... коли гляне:

По-під гаєм, мов ласочка,
Крадеться Оксана.
Забув, побіг, обнялися...
— „Серце!“ — та й зоміли.
Довго, довго тільки — „Серце!“
Та й знову німіли.
— „Годі, пташко!“

— „Ще тропечки,
Ще... ще, сизокрилий!
Випий душу! Ще раз, ще раз...
Ох, як я втомилась!“

— „Одпочинь, моя ти зоре!
Ти з неба злетіла!“

Послав світку. Як ясочка,
Усміхнулась, сіла.

— „Сідай же й ти коло мене!
Сів, та й обнялося.

— „Серце моє, зоре моя,
Де се ти зоріла?“

— „Я сьогодні забарилась:
Батько занедужав,

Коло його все поралась.“

— „А мене й байдуже?“

— „Який бо ти, сй-же Богу!“

І слюзи блиснули.

— „Не плач, серце, я жартую.“

— „Жарти!“

Усміхнулась.

Прихилилась головою,

Та й ніби заснула.

— „Бач, Оксано, я жартую,

А ти й справді плачеш!

Ну, не плач же, глянь на мене:

Завтра не побачиш:

Завтра буду я далеко,

Далеко, Оксано!

Завтра в-ночі у Чигрині

Свячений достану;

Дасть він мені срібло-злото,

Дасть він мені славу;

Одягну тебе, обую,

Посажу, як паву,

На дзиглику, як гетьманшу,

Та й дивитись буду...

Поки не вму, дивитимусь.“

— „А може й забудеш?“

Розбагатієш, у Київ

Поїдеш з панамі,

Найдеш собі шляхтяночку.

Забудеш Оксану!“

— „Хіба краща є за тебе?“

— „Може й є, не знаю.“

— „Гнівись Бога, моє серце:

Кращої немає

Ні на небі, ні за небом,

Ні за синім морем
Нема кращої од тебе!“

— „Що се ти говориш?
Схаменися!“

— „Правду, рибко!“

Тай знову, тай знову.

Довго вони, як бачите,

Вели таку мову;

Цілувались, обнімались

З усієї сили;

То плакали, то божились,

То ще раз божились.

Ій Ярема розказував,

Як жить вони будуть,

Як окує всю в золото,

Як дозго добуде.

Як виріжуть гайдамаки

Ляхів в Україні,

Як він буде панувати,

Коли не загине.

Аж обридло слухаючи,

Далекі, дівчата!

„Ото які! Мов і справді

Обридло!“

А мати

Або батько, як побачать,

Що ви, мої любі,

Таке дово читаєте. —

Гріха на всю губу!

Годі, годі — та цур йому!

А дуже цікаве!

А надто вам розкажуть би,

Як козак чорнявий

Під вербою над водою

Обнявшись сумує;

А Оксана, як голубка,

Воркує, цілує,

То заплаче, то зомліє,

Головоньку схилив:

„Серце моє, доле моя!

Соколе мій милий!

Мі!“. . . Аж верби нагинались

На таку мову.

Ото мова! Не розкажу,

Мої чорноброві,

Не розкажу против ночі,

А то ще присниться;

„Сідай же й ти коло мене!“
Сів та й обнялися...

Нехай собі розійдуться
Так, як і зішлись:
Тихесенько, гарнесенько,
Щоб ніхто не бачив
Ні дівочі дрібні сльози,
Ні ширі козаці.
Нехай собі!... Може, ще раз

Бодай не дивитись, бодай не казати!
Бо за людий сором, бо серце болить.
Гляньте, подівіться: то конфедерати,
Люди, що зібрались волю боронить!
Боронять, прокляті! Будь проклята мати,
І день, і година, коли понесла,
Коли породила, на світ привела!
Дивігься, що роблять у титаря в хаті
Пекельнії діти!

У печі пала
Огонь і світигь на всю хату;
В кутку собакою дріжить
Проклятий Жид. Конфедерати
Кричать до титаря: „Хоч жить?
Скажи, де грони!“

Той мовчить.
Налигачем скрутили руки,
Об землю вдарили: нема,
Нема ні слова.

— „Мало муки,
Давайте приску! Де смола?
Крони його! Отак! Холоне?
Мерцій же приском посинай!
Що? Скажеш, шельмо?.. І не стогне!
Завзята бестія! Стрівай.“

Насипали в халяви жару..
— „У тімя цвяшок закатай!“
Не витернів святої кари,
Унав сердега. Пропадай
Душа без сповіді святої!
— „Оксано, дочко!“ тай умер.
Ляхи задумалися стоя,
Хоч і запеклі.

— „Що-ж тепер?
Панове, ради! Поміркуєм.
Тепер з ним нічого робить.

Вони на сім світі
Зострінуться.. Побачимо...

А тим часом світить
З усіх вікон у титаря.
Що-то там твориться?
Треба глянуть та розказать...
Бодай не дивиться!

Запалим церкву!“

— „Гвалт! Ратуйте!
Хто в Бога вірує!“ — кричить
На дворі голос, що є сили.
Ляхи зомліли.— „Хто такий?“

Оксана в двері— „Вбили! вбили!“
Тай пада крижем. А старший
Махнув рукою на громаду.
Понура шляхта, мов хорти,
За двері вийшла. Сам позаду
Бере зомлілую..

Де-ж ти,
Яremo? де ти? Подивися!
А він, мандруючи співа,
Як Наливайко з Ляхом бився.

Ляхи пропали; нежива
Пропала з ними і Оксана.
Собаки де-де по Вільшаній
Загавкають, та й замовчать.
Біліє місяць; люди сплять,
І титар спить... Не рано встане!
На-віки, праведний, заснув.
Горіло світло, погасало,
Погасло... Мертвий мов здрігнув
І темно, сумно в хаті стало.

У. СВАТО В ЧИГИРИНІ.

Гетьмани, гетьмани! Як-би то ви встали,
Встали, подивились на той Чигирин,
Що ви будували, де ви панували, —
Заплакали-б тяжко, бо ви-б не пізнали
Козацької слави убогих руїн!
Базари де військо, як море, червоне,
Перед бунчуками, бувало, горить,
А ясновельможний, на воронім коні,
Блисне булавою — море закипить;

Закинить, і розлилося
Степами, ярами;
Ніхто мліє перед ними...
А за козаками...
Та що їй казати? Минулося!
А те, що минуло,
Не згадуйте, пани-брати,
Бо щоб не почули...
Та й що з того, що згадаєш?
Згадаєш — заплачеш.
Ну, хоч глянем на Чигирин,
Колись-то козачий.

Із-за лісу, з-за туману,
Місяць випливає,
Червоніє круглолиций,
Горить, а не сьє;
Неначе зна, що не треба
Людям його світу,

Що пожари Україну
Нагріють, освітять.
І смерклося, а в Чигирині,
Як у домовині,
Сумно, сумно (Оттак було
По всій Україні
Против ночі Маковія,
Як ножі святили).
Людей не чуть; через базар
Кажан костокрилий
Перелетить; на вигоні
Сова завиває.

А де-ж люди? Над Тясмином
У темному гаю,
Зібралися; старий, малий,
Убогий, багатий
Повдналися, дожидають
Великого свята.

У темному гаю, в зеленій діброві,
На припоні коні отаву скубуть;
Осідлані коні, вороні готові.
Куди-то поїдуть? Кого повезуть?
Он кого, дивіться! Лягли на долині,
Неначе побиті, ні слова не чуть.
Ото гайдамаки... На гвалт України
Орли налетіли; вони рознесуть
Ляхам, Жидам кару;
За кров і пожари
Пеклом гайдамаки Ляхам оддадуть.

По-під дібровою стоять
Вози залізної тарани:
То щедрої гостиниць пани, —
Уміла що кому дасть,
Нівроку їй, нехай царствує,

Нехай не вадить, як не чус!
По-між возами ніде стать:
Неначе в ірій налетіло
З Смілянщини, з Чигирина,
Просте козацтво, старшина ..

На певне діло налетіли.
Козацьке панство похожає
В киреях чорних, як один,
Тихенько ходя розмовляє
І поглядає на Чигрин.

Старшина первий.

Старий Головатий щось дуже коверзує.

Старшина другий.

Мудра голова! Сидить собі в хуторі, ніби не знає нічого, а подивися — скрізь Головатий. „Коли сам,“ каже, „не поверну, то синові передам.“

Старшина третій.

Та й син же штука! Я вчора зострівся з Залізняком; таке розкажує про його, що цур йому! „Кошовим“ — каже, „буде, та й годі; а може ще й гетьманом, коли тее...“

Старшина другий.

А Гонта на-що? А Залізняк? До Гонти сама... сама писала: „Коли,“ каже...

Старшина первий.

Цитьте лишень! Здається, дзвонять.

Старшина другий.

Та ні, то люди гомонять.

Старшина первий.

Гомонять, поки Ляхи почують. Ох, старі голези та розумні! Химерять-химерять, та й зроблять з лежінца швайку! Де можна лантух, там торби не треба. Купили хрину — треба з'їсти; плачте, очі, хоч повплазьте: бачили, що купували, грошам не пропадуть! А то думають-думають, ні в голос, ні мовчки, а Ляхи догадаються — от тобі й пшик! Що там за рада? Чом вони не дзвонять? Чим спиниш народ, щоб не гомонів? Не десять душ, а, слава Богу, вся Смілянщина, коли не вся Україна. Он, чуєте, співають?

Старшина третій.

Справді, співа щось; піду, сплню.

Старшина первий.

Не спиняй! Нехай собі співає, аби не голосно!

Старшина другий.

Ото мабуть Волох. Не втерпів таки старий дурень; треба та й годі!

Старшина третій.

А мудро співає! Коли не послухаєш, усе иншу. Підкрадемося, братці, та послухаєм; а тим часом задзвонять.

Старшина первий і другий.

А що-ж? То й ходімо!

Старшина третій.

Добре, ходімо!

(Старшини вничок стали за дубом, а під дубом сидить сліпий кобзар; кругом його Запорожці і гайдамаки. Кобзар співає з повагою і неголосно.)

Кобзар.

„Ой Волохи, Волохи!	Згадайте Богдана,
Вас осталося трохи;	Старого гетьмана!
І ви, Молдавани,	Будете панами,
Тепер ви не пани:	Та, як ми з ножами,
Ваші господарі	З ножами святими
Наймити Татарам,	Та з батьком Максимом
Турецьким султанам,	Сю ніч погуляєм,
В кайданах, в кайданах!	Ляхів погойдаєм,
Годі-ж, не журіться,	Та так погуляєм,
Гарно помоліться,	Що аж некло засміється,
Братайтеся з нами,	Земля затрясється,
З нами козаками;	Небо запалає...
	Добре погуляєм!“

Запорожець.

Добре погуляєм! Правду старий співа, як не бреше. А що-б то з його за кобзар був, як-би не Волох!

Кобзар.

Та я й не Волох, — так тільки: був колись у Волощині, а люди й зовуть Волохом — і сам не знаю, за-що.

Запорожець.

Ну, та дарма; утні ще яку-небудь! А ну лишень про батька Максима ушквар!

Гайдамака.

Та не голосно, щоб не почула старшина.

Запорожець.

А що нам ваша старшина? Почує, так послуха, коли має чим слухати, та й годі! У нас оден старший — батько Максим; а він як почує, то ще карбованця дасть. Співай, старче божий, не слухай його!

Гайдамака.

Та воно так, чоловіче; я це й сам знаю, та ось що: не так пани, як підпанки, або — поки сонце зійде, то роса очі виїсть.

Запорожець.

Брехня! Співай, старче божий, яку знаєш, а то й дзвона не діждемо, — поспемо.

Гуртом.

Справді, поснемо: співай яку-небудь!

Кобзар (співає).

„Літа орел, літа сизий
По-під небесами, —
Гуля Максим, гуля батько
Степами, лісами.
Ой літає орел сизий,
А за ним орлята;
Гуля Максим, гуля батько,
А за ним хлопята:
Запорожці ті хлопята,
Сини його, діти.
Поміркує, загадає,
Чи бити, чи пити,
Чи танцювать, то й ушкварять,
Аж земля трясеться;
Заспіває — заспівають,
Аж лихо сміється;

Горілку, мед не чаркою,
Поставцем черкає,
А ворога, заллющившись,
Катá, не минає.
Отакий-то наш отаман,
Орел сизокрилий!
І воює, і гарцює
З усієї сили
Нема в його ні оселі,
Ні саду, ні ставу...
Степ і море — скрізь битий шлях,
Скрізь золото, слава.
Шануйтеся-ж, вражі Ляхи,
Скажені собаки:
Йде Залізняк Чорним шляхом,
За ним гайдамаки.“

Запорожець.

Оце то так! Вчистив, нічого сказати: і до ладу, і правда.
Добре, далєбі добре! Що хоче, то так і втне. Спасибі, спасибі!

Гайдамака.

Я щось не второпав, що він співав про гайдамаків.

Запорожець.

Який бо ти бевзь і справді! Бачиш, ось що він співав: щоб
Ляхи погані, скажені собаки, каялись, бо йде Залізняк Чорним
шляхом з гайдамаками, щоб Ляхів бачиш, різати...

Гайдамака.

І віпять, і мордувать! Добре, їй-Богу, добре! Ну, це так!
Далєбі, дав би карбованця, як-би був не пропив учора! Шкода!
Ну, нехай стара вязне, більше мяса буде. Поборгуй, будь ласкав
— завтра оддам. Утни ще що-небудь про гайдамаків!

Кобзар.

До грошей я не дуже ласий. Аби була ласка слухати, —
поки не охрип, співатиму; а охрипну — чарочку, другу тії ле-
дащиці-живиці, як то кажуть, та й знову. Слухайте-ж, панове
громадо!

„Ночували гайдамаки
В зеленій діброві,
На припоні пасли коні,
Сідлані, готові.

Ночували Ляшки-панки
В будинках з Жидами,
Напилися, простяглися,
Та й...“

Громада.

Цить лишень! Здається, дзвонять. Чуєш?.. ще раз... о!

Кобзар.

Задзвонили, задзвонили!
Пішла луна гасм.
Ідьте же ви та моліться,
А я доспіваю.

Повалили гайдамаки,
Аж стогне діброва;
Не повезли, а на плечах
Чумацькі волові
Несуть вози, А за ними
Сліпий Волох знову:
„Ночували гайдамаки
В зеленій діброві..“
Шкандибає, курникає,
І гич не до речі.
—„Ну лиш иншу, старче божий!“
З возами на плечах
Кричать йому гайдамаки.
—„Добре, хлопці, нате!
Оттак! оттак! добре хлопці!
А ну-те, хлопята,
Ушкваримо!“
Земля гнеться,
А вони з возами
Так і ріжуть. Кобзар грає,
Додає словами:

„Ой гоп таки-так!
Кличе Гандзю козак:
„Ходи, Гандзю, пожартую!
„Ходи, Гандзю, поцілую!
„Ходім, Гандзю, до попа
„Богу помолиться;
„Нема жита ні снопа —
„Вари варениці!“
Оженився, зажурився:
Нічого немає;
У рядниці ростуть діти,
А козак співає:
„І по хаті ти-ни-ни,
„І по сінях ти-ни-ни,
„Вари, жінко, лини!
„Ти-ни-ни, ти-ни-ни!“
—„Добре! добре! ще раз! ще раз!“
Кричать гайдамаки.

—„Ой гоп того дива!
Наварили Ляхи пива,
А ми будем шинкувать,
Ляшків-панків почаствуєм,
З панянками пожартуєм.
Ой гоп таки-так!
Кличе панну козак:
„Панно, пташко моя!
„Панно, доле моя!
„Не соромся, дай рученьку,
„Ходім погуляймо;
„Нехай людям лихо сниться,
„А ми заспіваймо!
„А ми заспіваймо,
„А ми посідаймо,
„Панно, пташко моя!
„Пайно, доле моя!“

—„Ще раз, ще раз!“
„Як-би таки, або так, або сяк,
Як-би таки запорожський козак!
Як-би таки молодий, молодий,
Хоч по хаті-б поводив, поводив!
Страх мені не хочеться
З старим дідом морочиться!
Як-би таки...“

—„Цу-цу, скажені, схаменіться!
Бач, розходилися! А ти,
Стара собако, де-б молилося,
Верзеш тут погань! От чорти!“
Кричить отаман. Опинились;
Аж церков бачать: дяк співа,
Попи з кадилами, з кропилом;
Громада — ніби нежива,
А-ні телень... По-між возами
Попи з кропилами пішли;
За ними корогви несли,
Як на великдень над пасками.

—„Молітесь, братія, молітесь!“
Так благочинний почина:
„Кругом святого Чигрина
Сторожа стане з того світу,
Не дасть святого розпинать.
А ви Україну ховайте:

Не дайте матері, не дайте
В руках у ката пропадать!
Од Конашевича і досі
Пожар не гасне, люди мруть,
Конають в тюрмах, голі, босі...
Діти нехрещені ростуть,
Козацькі діти; а дівчата,
Землі козацької краса,
У Ляха вяне, як пери мати,
І непокрита коса
Стидом січеться; карі очі
В неволі гаснуть; розкувать
Козак сестру свою не хоче,
Сам не соромиться конать
В ярмі у Ляха... Горе, горе!
Молітесь, діти! Страшний суд
Ляхи в Україну несуть,
І заривають чорні гори.
Згадайте праведних гетьманів:
Де їх могили? Де лежить
Останок славного Богдана?
Де Остраницина стоїть
Хоч-би убогая могила?
Де Наливайкова? Нема!
Живого й мертвого спалили.
Де той Богун, де та зіма?
Ігул що-зіму замерзає, —
Богун не встане загатить
Шляхетським трупом. Лях гуляє;

Нема Богдана — червонить
І Жовті Води й Рось зелену.
Сумує Корсунь староденний, —
Нема журбу з ким поділити.
І Альта плаче: „Тяжко жити!
Я сохну, сохну...“ Де Тарас?
Нема. не чує,—не в батька діти!
Не плачте, братія: за нас
І душі праведних, і сила
Архистрагига Михаїла.
Не за горами карі час.
Молітесь, братія!“

Молитись,
Молитись щиро козакі, —
Як діти, щиро; не журились,
Гадали теє... а зробилось —
Над козаками хусточки.

Одно добро, одна слава —
Біліє хустина,
Та й ту знімуть...

А діякон:
— „Нехай ворог гине!
Беріть ножі! Освятити.“
Аж серце холоде.
Ударили в дзвони;
Реве гаєм: „освятити!“
Гине шляхта, гине!
Розібрали, заблиздали
По всій Україні.

VI. ТРЕТІ ПІВНІ.

Ще день Україну катували
Ляхи скажені; ще один.
Один останній сумували
І Україна і Чигрин.
І той минув, день Маковія,
Велике свято в Україні,
Минув, — і Лях, і Жидовин
Горілки, крови упивались,
Кляли схизмата, розпинали,
Кляли, що нічого вже взять.

Дрімать, на-віки бодай задрімали!

А тим часом місяць пливе оглядати

І небо, і зорі, і землю, і море,

Та глянуть на люди, що вони моторять,

Щоб Богові в-ранці теє розказать.

А гайдамаки мовчки ждали,
Поки поганці ляжуть спать.
Лягли, і в голови не клали,
Що вже їм завтра не вставать.
Ляхи заснули, а Іуди
Ще лічать гроші, у-ночі
Без світла лічать баринні,
Щоб не побачили злі люди;
І ті на золото лягли,
І сном нечистим задрімали.

Світить білолиций на всю Україну,
Світить, — а чи бачить мою сиротину,
Оксану з Вільшани, мою сироту?
Де її мордують, де вона воркує?
Чи знає Ярема? Чи знає, чи чує?
Побачимо потім, а тепер не ту,
Не ту заспіваю, вищої заграю:
Лихо, не дівчата, буде танцювать;
Недолю співаю козацького краю;
Слухайте-ж, щоб дітям потім розказать,
Щоб і діти знали, внукам розказали,
Як козакі шляхту тяжко покарали
За те, що не вмiла в добрі панувать.

Гомонiла Україна,
Довго гомонiла,
Довго-довго кров степами
Текла, червонiла;
Текла, текла, та й висохла.
Стени зеленiють;
Дiди лежать, а над ними
Могили синiють.
Та що з того, що високi?
Нiхто їх не знає,
Нiхто щиро не заплаче,
Нiхто не згадає.
Тiльки вiтер тихесенько
Повiє над ними,
Тiльки роси ранесенько
Сльозами дрiбними
Їх умиють. Зiйде сонце,
Осунить, пригрiє;
А онуки? Їм байдуже,

Жито панам сiють!
Багато їх, а хто скаже,
Де Гонти могила?
Мученика праведного
Де похоронили?
Залiзняк де, душа щира,
Де одпочиває?
Тяжко — важко! Кат панує,
А їх не згадають.

Гомонiла Україна,
Довго гомонiла, —
Довго-довго кров степами
Текла, червонiла.
I день i нiч гвалт, гармати;
Земля стогне, гнеться;
Сумно, страшно, а згадаєш —
Серце усмiхнеться.

Мiсяцю мiй ясний! З високого неба
Сховайся за гору, бо свiту не треба;
Страшно тобi буде, хоч ти й бачив Рось
I Альту, i Сену: i там розлилось,
Не знать за-що, крови широкее море.
А тепер що буде? Сховайся-ж за гори;
Сховайся, мiй друже, щоб не довелось
На старiсть заплакать!

Сумно, сумно серед неба
Сяє білолиций.
По-над Дніпром козак iде,
Може з вечорниці.

Смутний iде, невеселий,
Ледве несуть ноги.
Може, дiвчина не любить
За те, що убогий?

І дівчина його любить,
Хоч лата на латі;
Чорнобривий, а не згине,
То буде й багатий.
Чого-ж смутний, невеселий
Іде, чуть не плаче?
Якусь тяжку недоленку
Віщує козаче,
Чуле серце, та не скаже,
Яке лихо буде.
Мине лихо... Кругом його
Мов вимерли люди.
А-ні півня, ні собаки,

Тільки із-за гаю
Десь далеко сіроманці
Вовки завивають.

Байдуже! Іде Ярема,
Та не до Оксани,
Не в Вільшану на досвітки, —
До Ляхів поганих
У Черкаси. А там третій
Півень заспіває.
А там... а там... Йде Ярема,
На Дніпр поглядає.

„Ой дніпре мій, Дніпре широкий та дужий!
Багато ти, батьку, у море носив
Козацької крові! Ще понесеш друже!
Червонив ти сине, та не напоїв;
А сю ніч упеться; пекельнее свято
По всій Україні сю ніч зареве;
Потече багато, багато, б'гато
Шляхетської крові. Козак оживе!
Оживуть гетьмани в золотім жупані,
Прокинеться доля, козак заспіва:
„Ні Жида, ні Ляха!“ А в степах України—
Дай-то Боже милий—блисне булава!“

Так думав, ідучи в латаній свитині,
Сердега Ярема з свяченим в руках.
А Дніпр мов підслухав: широкий та синій
Підняв гори-хвилі, а в очеретах

Реве, стогне, завиває,
Лози нагинає;
Грім гогоче, а блискавка
Хмару роздирає.
Іде собі наш Ярема,
Нічого не бачить;
Одна думка усміхнеться,
А друга заплаче.

„Там Оксана, там весело
І в сірій свитині;
А тут, а тут... що ще буде?
Може, ще загину!“
А тим часом з-за байраку
Півень „кукуріку!“
„А, Черкаси! Боже милий,
Не вкороти віку!“

VII. ЧЕРВОНІЙ БЕНКЕТ.

(Галайда.)

Задзвонили в усі дзвони
По всій Україні;
Закричали гайдамаки:
„Гине шляхта, гине!

Гине шляхта! Погуляєм
Та хмару нагрієм!“
Зайнялася Смілянщина, —
Хмара червоніє,

А найперша Медведівка
Небо нагрівас.
Горить Сміла — Смілянщина
Кровю підпливас,
Горить Корсунь, горить Канів,
Чигирин, Черкаси;
Чорним шляхом запалало,
І кров полилася
Аж у Умань. По Поділля
Гонта бенкетує,
А Залізняк в Смілянщині
Дамаску гартує,
У Черкасах, де й Ярема
Пробує свячений.
— „Оттак, оттак! Добре, діти!
Мордуйте скажених!
Добре, хлопці!“ — на базарі
Залізняк гукає.
Кругом пекло; гайдаки
По пеклу гуляють.
А Ярема — страшно глянуть —
По три, по чотири
Так і кладе. Добре, сину!
Матері їх хиря!
Оттак, остак! В раю будеш,
Або есаулом.
Гуляй, сину! Ну-те, діти!“
І діти майнули
По горницях, по коморах,
По льохах усюди;
Всіх уклали, все забрали.

— „Тепер, хлопці, буде!
Утомилесь, одпочиньте!“

Улиці, базари
Крились трупом, плили кровю.
„Мало клятим кари!
Ще раз треба перемучить,
Щоб не повставали
Нехрещені, кляті душі!“
На базар збірались
Гайдаки. Йде Ярема,
Залізняк гукає:
„Чуєш, хлопче? Ходи сюди!
Не бійсь, не злякаю.“
„Не боюся!“ Знявши шапку,

Став, мов перед паном.
„Відкіля ти? Хто ти такий?“
„Я, пане, з Вільшани.“
„З Вільшаної, де титаря
Пси замордували?“
„Де? Якого?“

— „У Вільшаній...
І кажуть, що вкрали
Дочку його, коли знаєш.“
„Дочку... у Вільшаній?“
„У титаря, коли знавав.“
„Оксано, Оксано!“
Медве вимовив Ярема,
Та й унав до-долу.
„Еге! ось що... Шкода хлопця!
Провітри, Миколо!“
Провітрився. — „Батьку! брате!
Чом я не сторукий?
Дайте ножа, дайте силу,
Муки Ляхам, муки!
Муки страшної, щоб пекло
Тряслося та мліло!“
„Добре, сину, ножі будуть
На святеє діло.
Ходім з нами у Лисянку
Ножі гартувати!“
„Ходім, ходім, отамане!
Батьку ти мій, брате
Мій єдиний! На край світа
Полечу, достану,
З пекла вирву, отамане...
На край світа, пане...
На край світа, та не найду,
Не найду Оксани!“
— „Може й знайдеш. А як тебе
Зовуть? Я не знаю.“
— „Яремою.“

— „А прізвище?“
— „Прізвища не маю!“
„Хіба байстрюк? Без прізвища...
Запиши, Миколо,
У реєстер! Нехай буде...
Нехай буде Голий!
Так і пиши!“

— „Ні, погано!“
— „Ну, хіба Відою?“
— „І це не так.“

— „Стрівай лишень:
Пиши Галайдою!“
Записано.

— „Ну, Галайдо,
Поїдем гуляти!
Найдеш долю. А не найдеш...
Рушайте, хлопята!“
І Яремі дали коня
Зайвого з обозу.
Усміхнувся на воронім,
Та й знову у сльози.
Впіхали за царину;
Палають Черкаси...
— „Чи всі діти?“
— „Усі, батьку!“
— „Гайда!“

Простяглася
По діброві по-над Дніпром
Козацька ватага.
А за ними кобзар Волох
Переваги-ваги
Шкандибає на конику,
Козакам співає:
„Гайдамаки, гайдамаки!
Залізняк гуляє.“

Поїхали. А Черкаси
Палають, палають.
Байдуже! Ніхто й не гляне!
Сміються та лають
Кляту шліхту: хто балака,
Хто кобзаря слуха.
А Залізняк попереду
Нашорошив уха,
Іде собі, люльку курить,
Нікому ні слова;
А за ним німий Ярема.
Зелена діброва
І темний гай, і Дніпр дужий,
І високі гори,
Небо, зорі, добро, люди
І лютеє горе —
Все пропало, все! Нічого
Не знає, не бачить,
Як убитий. Тяжко йому,
Тяжко, а не плаче.

Ні, не плаче: змія люта
Жадна випиває
Його сльози, давить душу,
Серце роздирає.

„Ой ви сльози, дрібні сльози!
Ви змиєте горе;
Змийте його! Тяжко! нудно!
І синього моря,
І Дніпра, щоб вилить люте,
І Дніпра не стане!
Занапасть хіба душу?
Оксано, Оксано!
Де ти? де ти? Подивися,
Моя ти єдина!
Подивися на Ярему!
Де ти? Може, гине;
Може, тяжко клене долю,
Клене, умірає,
Або в пана у кайданах
У склепу конає!
Може, згадає Ярему,
Згадає Вільшану;
Може, каже: „обнімімось,
На віки зомлієм,
Мій соколе! Нехай Ляхи
Знущаються!“ Віє,
Віє вітер з-за Лиману,
Гне тополю в полі,
І дівчина похилиться,
Куди гне недоля;
Посумує, пожуриться,
Забуде і, може...
У жупані сама пані,
А Лях... Боже, Боже!
Карай пеклом мою душу,
Вилий муки море,
Розбий кару надо мною!
Та не таким горем
Карай серце! Розірветься,
Розпадеться камінь!
Доле моя, серце моє!
Оксано, Оксано!
Де ти ділася, поділась?“

І хлинули сльози;
Дрібні-дрібні полилися.
Де вони взялися?

А Залізник гайдамакам
Ведить опинитись:
— „У ліс, хлопці! Вже світає,
І коні пристали;

Попасемо!“
І тихенько
У ліс та й сховались.

VIII. ГУПАЛІВЩИНА.

Зійшло сонце. Україна
Де палала, тліла,
А де шляхта, запершися,
У будинках мліла.
Скрізь по селах шибениці:
Навішано трупу.
Тільки старших, а так шляхта
Куною на купі
На улицах, на розпуттях;
Собаки, ворони
Їдять шляхту, клюють очі,
Ніхто не боронить.
Та й нікому, осталися
Діти та собаки,
Жінки навіть з рогачами
Пішли в гайдамаки.

Оттаке-то було лихо
По всій Україні!
Гірше пекла... А за-віщо,
За-що люди гинуть?
Того-ж батька, такі-ж діти,
Жити-б та брататься!
Ні! не вміли, не хотіли!
Треба роз'єднатися!
Треба крови, брата крови,
Бо заздро, що в брата
Є в коморі і на дворі,
І весело в хаті!
„Уб'єм брата! Спалим хату!“—
Сказали, і сталося.
Все-б, здається! Ні, на кару
Сироти осталися. —
В сльозах росли, та й випросли,
Замучені руки
Розв'язались, і кров за кров,
І муки за муки!
Болить серце, як згадавш:
Старих Славян діти
Вмілися кровю. А хто винен?
Ксьондзи, єзуїти.

Мандрували гайдамаки
Лісами, ярами,
А за ними і Галайда
З дрібними сльозами.
Вже минули Воронівку,
Вербівку, в Вільшану
Приїхали.— „Хіба спитать,
Спитать про Оксану?
Не питаю, щоб не знали,
За-що пропадаю.“
А тим часом гайдамаки
Й Вільшану минають.
Питається у хлопчика:
„Що, титаря вбили?“
„Ба ні, дядьку; батько казав,
Що його спалили
Оті ляхи, що там лежать,
І Оксану вкralи;
А титаря на цвинтарі
Вчора поховали.“

Не дослухав... „Несп, коню!“
І поводи кинув.
„Чом я вчора, поки не знав,
Вчора не загинув!
А сьогодні, коли й умру,
З домовини встану
Шукать тебе. Серце моє!
Оксано, Оксано!
Де ти?“

Замовк, зажурився,
Поїхав ходою.
Тяжко йому, сіромасі,
Боротись з нудьгою.
Догнав своїх. Боровиків
Вже хутір минають:
Корчма тліє з стодолюю,
А Лейби немає.
Усміхнувся мій Ярема,
Тяжко усміхнувся:

„Оттут, оттут позавчора
Перед Жидом гнувся,
А сьогодні...“ Та й жаль стало,
Що лихо минуло.

Гайдамаки по-над яром
З шляху повернули;
Наганяють пів-парубка:
Хлопець у свитині
Полатаній, у постолах,
На плечах торбина.
„Гей, старчення! Стрівай лишень!“
„Я не старець, пане!
Я, як бачте, гайдамака.“
— „Який же поганий!
Відкіля ти?“

— „З Кирилівки“.
„А Будища знаєш?
І озеро коло Будищ?“
„І озеро знаю, —
Отам воно; оцим яром
Втрапите до його.“
„Що, сьогодні-Ляхів бачив?“
„Ніде ні одного!
А вчора було багато. —
Вінки не святили,
Не дали Ляхи прокляті.
За-те їх і били!
І я, й батько святим ножем,
А мати не здужа,
А то й вона-б...“
— „Добре, хлопче!

Ось на-ж тобі, друже,
Сей дукачик, та не згуби!“
Узяв золотого,
Подивився: — „Спасибі вам!“
— „Ну, хлопці, в дорогу!
Та чуєте? Без гомону.
Галайдо, за мною!
В оцим яру є озеро
Й ліс по-під горою,
А в лісі скарб. Як приїдем,
То щоб кругом стали,
Скажи хлопцям! Може льохи
Стерегти осталась
Яка погань.“

Приїхали,
Стали кругом ліса;
Дивляться: нема нікого.
— „Ту їх до-сго-біса!
Які груші уродили!
Збивайте, хлонята!
Швидче, швидче! Оттак, оттак!“

І конфедерати
Посипалися до-дому,
Груші гнилобокі.
Позбивали, упорались;
Козакам нівроку!
Найшли льохи; скарб забрали,
У Ляхів кишені
Потрусили, та й потягли
Карати мерзених
У Лисянку.

ІХ. БЕНКЕТ У ЛИСЯНЦІ.

Смеркалося. Із Лисянки
Кругом засвітило:
Ото Гонта з Залізняком
Люльки закурили, —
З гайдамаками. Аж страшно!
І в пеклі не вміють
Оттак курить! Гнилий Тикич
Кровю червоніє
Шляхетською, жидівською;
А над ним палають
І хатина і будинок:
Мов доля карає

Вельможного й неможного.
А серед базару
Стоїть Гонта з Залізняком,
Кричать: „Ляхам кари!
Кари Ляхам, щоб каялись!“
І діти карають.
Стогнуть, плачуть; один просить,
Другий проклинає;
Той молиться, сновідає
Гріхи перед братом,
Уже вбитим. Не милують, —
Карають завзяті.

Як смерть люта, не вважають
На літа, на вроду
Шляхтяночки й жидівочки: —
Тече кров у воду.
Ні каліка, ані старий,
Ні мала дитина
Не остались, не вблагали
Лихої години, —
Всі полягли, всі покотом;
Ні душі живої
Не осталось у Лисянці.
А пожар у-двоє
Розгорівся, розпалався
До самої хмари.

А Галайда, знай, гукає:
„Кари Ляхам, кари!“
Мов скажений, мертвих ріже,
Мертвих віша, палить.
„Дайте Ляха, дайте Жіда!
Мало мені, мало!
Дайте Ляха, дайте крові
Наточить з поганих!
Крови море... мало моря!...
Оксано, Оксано!“
Так Галайда кричить, гука
Ляхів по пожару.
А тим часом гайдамаки
Столи вздовж базару
Поставили, несуть страву,
Де що занесли,
Щоб за-світла повечерять.
„Гуляй!“ загукали.

Вечеряють, а кругом їх
Пекло червоніє.
У полум'ї, повішані
На кроквах, чорніють
Панські трупи. Горять крокви
І падають з ними.
„Пийте, діти! Пийте, лийте!
З панамі такими,
Може, ще раз зострінемось,
Ще раз погуляєм!“
І поставець одним духом
Залізник черкає.
„За прокляті ваші трупи,
За душі прокляті

Ще раз вино. Пийте, діти!
Випем, Гонто брате!“
„Пострівай, я дожидаю,
Що Ляхи прокляті...“
Ярема встав: — „Які Ляхи?“
„Отто-бо завзятий!
Пий горілку, мій голубе!“
„Які Ляхи, брате?“
„По тім боці, у будинку
Заперлись прокляті.“
„Розвіємо!“ — „Шкода муру:
Старосвітська штука!
А ще гірше, Богданові
Мурували руки!“
„Богданові? Шкода, шкода
Гетьманської праці!“
„Я послав сказати проклятим,
Щоб видали Паца:
Помилую! Не видадуть —
Порох засипаю...
Потайники вже зроблені...“
„І Ляхи гуляють?
Лічат зорі? Добре, брате!
А поки що буде.
Випем чарку!“ — „Добре, випем!“
„Пийте, добрі люди!
Та не дуже, бо ще, може,
Не кончили кари!“
„Не кончили!... Пийте, бийте!
Грай, співай, кобзарю!
Не про дідів, бо незгірше
Й ми Ляхів караєм;
Не про лихо, бо ми його
Не знали й не знаєм. —
Веселої утні, старче,
Щоб земля ломилась,
Про вдовицю-молодицю,
Як вона журилась.“

Кобзар (грає й приспівує):

„Од села до села
Танці та музики:
Курку, яйця продала,
Куплю черевики!
Од села до села
Буду танцювати:
Ні корови, ні вола,
Осталася хата.

Я оддам, я продам
Кумові хатину,
Я куплю, я зроблю
Яточку під тином;
Торгувать, шинкувать
Буду чарочками,
Танцювать та гулять
Таки з парубками.
Ох ви, дітки мої,
Мої голубята!
Не журіться. подивіться,
Як танцює мати!
Сама в найми піду,
Діток в школу оддам,
А червоним черевичкам
Таки дам, таки дам!“

„Добре! добре! Ну, до танців,
До танців, кобзарю!“
Сліпий вшварив. Навирпсядки
Пішли по базару.
Земля гнеться.. „Ну-мо, Гонто!“
„Ну-м, брате Максиме!
Ушкваримо, мій голубе,
Поки не загинем!“

„Не дивуйтеся дівчата,
„Що я обідрався;
„Бо мій батько робив гладко,
„То й я в його вдався.“

— „Добре, брате! Єй-же Богу!“
„А ну ти, Максиме!“
„Пострівай лиш!“

„Оттак чини, як я чиню:
„Люби дочку аби-чию,
„Хоч попову,
„Хоч дякову,
„Хоч хорошу мужикову!“

Всі танцюють, а Галайда
Не чує, не бачить;
Сидить собі кінець стола,
Тяжко-важко плаче,
Як дитина. Чого-б, бач-ся?
В червонім жупані,
І золото і слава є...

Та нема Оксани!
Ні з ким долю поділити,
Ні з ким заспівати!
Один-один сиротою
Мусить пропадати!
А того, того й не знає,
Що його Оксана
По тім боці за Тікпчем
В будинку з панами,
З тими самими Ляхами,
Що замордували
Її батька. Недолюди!
Тепер заховались
За мурами, та дивитесь,
Як Жиди конають,
Брати ваші! А Оксана
В вікно поглядає
На Лисянку засвічену.
„Де-то мій Ярема?“
Сама думає. Не знає,
Що він коло неї,
У Лисянці, — не в свитині,
В червонім жупані,
Сидить один та думає:
„Де моя Оксана?
Де вона, моя голубка
Приборкана, плаче?“
Тяжко йому!

А із яру
В киреї козачій
Хтось крадеться.

— „Хто ти такий?“
Галайда питає.
— „Я посланець пана Гонти.
Нехай погуляє,
Я підожду.“

— „Ні, не діждеш,
Жидівська собака!“
— „Ховай Боже! Який я Жид?
Бачиш? Гайдамака!
Ось царщина копійка,
Хіба ти не знаєш?“
— „Знаю, знаю!“ і свячений
З халяви виїмає.
„Признавайсь, проклятий Жиде:
Де моя Оксана?“
Та й замахнувся.

Оксану вихопив чутъ живу
Ярема з льоху, та й полинув у Лебедин..

„Ховай Боже!...
В будинку... з панам...
Вся в золоті!...“
— „Виручай же!
Виручай, проклятий!“
„Добре, добре... Як-ж бо ви,
Яremo, завзяті!
Іду зараз і виручу:
Гроші мур ламають.
Скажу Ляхам: замість Паца...“
„Добре, добре! знаю.
Іди швидче!“

„Зараз, зараз!
Гонту забавляйте
З пів-упруга, а там нехай!
Ідїть же, гуляйте!...
Куди везти?“

— „В Майданівку.
В Майданівку, — чуєш?“
„Чую, чую.“

І Галайда
З Гонтою танцює.
А Залізник бере кобзу:
„Потанцюй, кобзарю!
Я заграю.“

Навприсядки
Сліпий по базару
Оддирає постолами,
Додає словами:

„На-вгороді постирнак, постирнак;
Чи я-ж тобі не козак, не козак?
Чи я-ж тебе не люблю, не люблю?
Чи я-ж тобі черевичків не куплю?
Куплю, куплю, чорнобрива,
Куплю, куплю того дива.
Буду, серце, ходить,
Буду, серце, любить.“
„Ой гоп-гопака!

Полюбила козака,
Та рудого, та старого —
Лиха доля така!
Іди-ж, доле, за журбою,
А ти, старий, за водою!
А я — так до шинку.
Випю чарку, випю другу,
Випю третю на потугу,
П'яту, шосту, та й кінець.

Пішла баба у танець,
А за нею горобець,
Викрутасом, вихиласом...
Молодець горобець!
Старий рудий бабу кличе,
А та йому дулю тиче:
„Оженився, сатано,
„Заробляй же на щоно!
„Треба діток одягати.
„А я буду добувати;
„А ти старий не гріши,
„Та в запічку колиши.
„Та мовчи, не диши!“

„Як була я молодою
преподобницею,
Повісила хвартушину
над віконницею:
Хто йде, не мене,
То кивне, то моргне.
А я шовком вишиваю.
В кватирочку виглядаю.
Семені, Івани!
Надівайте жупани,
Та ходімо погуляймо,
Та сядемо заспіваймо!“

„Заганяйте квочку в бочку.
А курчата в вершу!
Скажи, скажи, стара суко,
Кому дала спершу?

„І... гу!
Загнув батько дугу,
Тягне мати супоню,
А ти завязки, доню!“

„Чи ще? Чи годі?“
Ще, ще, хоч погану! Самі ноги
носять.

„Ой сип сирівець
Та криши опеньки!
Дід та баба, то й до ладу
Обос раденькі.

„Ой сип сирівець
Та криши петрушку!

.
.

„Ой сип сирівець
Та накриши хріну!
Як дід бабі

„Ой сип воду, воду
Та пошукай броду, броду!...“

„Годі, годі!“ кричить Гонта:
„Годі! Погасає.
Світла, діти!.. А де Лейба?
Ще його немає?
Найти його та повісити!
Петелька свиняча!
Гайда, діти! Погасає
Каганець козачий!“
А Галайда: „Отамане!
Погуляймо, батьку!
Дивись: горить; на базарі
І видко, і гладко,
Потанцюєм. Грай, кобзарю!“
„Не хочу гуляти!
Осню, діти! Дьогтю, клоччя!
Дайте гармати!
В потайники пустить огонь!
Думають: жартую!“

Заревіли гайдамаки:
„Добре, батьку! чуєм!“

Через греблю повалили,
Гукають, співають.

А Галайда кричить: „Батьку!
Стійте! Пропадаю!
Пострівайте, не вбивайте:
Там моя Оксана!
Годиночку, батьки мої!
Я її достану!“
„Добре, добре! Залізничче,
Гукни, щоб палили!
Пренодобиться з Ляхами...
А ти, сизокрилий,
Найдеш другу!“

Оглянувся —
Галайди немає.

Ревуть гори, і будинок
З Ляхами гуляє
Коло хмари. Що осталося.
Пеклом запалало...
„Де Галайда?“ Максим кличе.
І сліду не стало.

Поки хлопята танцювали,
Ярема з Лейбою прокрались.
Аж у будинок, в самий льох;
Оксану вихопив чуть живу
Ярема з льоху, та й полинув
У Лебедин...

Х. ЛЕБЕДИН.

„Я сирота з Вільшаної,
Сирота, бабусю!
Батька Ляхи замучили,
А мене — боюся,
Боюсь згадать, моя сиза! —
Узяли з собою
Не розпитуй, бабусенько.
Що було зо мною.
Я молилась, я плакала.
Серце розривалось,
Сльози сохли, душа мерла...
Ох! як-би я знала,
Що побачу його ще раз.
Що обіму знову,
В-двос, в-трос витерпіла-б

За єдине слово!
Вибачай, моя голубко!
Може я грішила?
Може, Бог за те й карав,
Що я полюбила,
Полюбила стан високий
І каріє очі,
Полюбила, як уміла,
Як серденько хоче.
Не за себе, не за батька
Молилась в неволі,
Ні, бабусю, а за його,
За милого долю.
Карай, Боже! Твою правду
Я витерпіть мушу.

Страшно сказати: я думала
Занапастити душу.
Як-би не він, — може-б... може,
І занапастила.
Тяжко було! Я думала:
О Боже мій милий!
Він сирота, хто без мене
Його привітає?
Хто про долю, про недолю.
Як я, розпитає?
Хто обійме, як я, його?
Хто душу покаже?
Хто сироті убогому
Люблю тебе скаже?
Я так думала, бабусю,
І серце сміялось:
Я сирота, без матері,
Без батька осталась,
І він оден на всім світі
Мене вірно любить;
А почус, що я вбилась.
То й себе погубить.
Так я думала, молилась.
Ждала, виглядала:
Нема його, не прибуде!
Одна я осталась..."

Та й заплакала. Черниця,
Стоя коло неї,
Зажурилась. „Бабусенько!
Скажи мені: де я?“
„В Лебедині, моя пташко!
Не вставай: ти хвора.“
„В Лебедині? Чи давно я?“
„Ба ні, позавчора.“
„Позавчора?... Стривай, стривай!
Пожар над водою...
Жид, будинок, Майданівка...
Зовуть Галайдою...“
„Галайдою Яремою
Себе називає
Той, що привіз.“

„Де він, де він?
Тепер же я знаю!“
„Через тиждень обіцявся
Прийти за тобою.“
„Через тиждень?
Раю мій, покою!

Бабусенько, минулася
Лихая година!
Той Галайда — мій Ярема!...
По всій Україні
Його знають. Я бачила.
Як села горіли;
Я бачила: кати Ляхи
Трусилися, мліли,
Як хто скаже про Галайду.
Знають вони, знають,
Хто такий і відкіля він.
І кого шукає!
Мене шукав, мене найшов.
Орел сизокрилий!
Прилітай же, мій соколе.
Мій голубе сизий!
Ох, як весело на світі.
Як весело стало!
Через тиждень, бабусенько!...
Ще три дні осталось.
Ох, як довго!...

Загрібай, мамо, жар, жар.
Буде тобі дочки жаль, жаль...
Ох, як весело на світі!
А тобі, бабусю,
Чи весело?“

— „Я тобою,
Пташко, веселюся.“
„А чом же ти не співаєш?“
„Я вже одспівала...“
Задзвонили до вечерні.
Оксана осталась,
А черниця, помолвившись.
В храм пошкандибала.

Через тиждень в Лебедині
У церкві співали:
„Ісаія ликуй!“ В-ранці
Ярему вінчали;
А в-вечері мій Ярема
(От хлопець звичайний!),
Щоб не сердити отамана,
Покинув Оксану:
Ляхів конча, з Залізняком
Весілля справляє,
В Уманщині, на пожарах.
Вона виглядає;

Не вставай; ты хвора...

Виглядає, чи не їде
З боярами в гості —
Перевезти із келії
В хату на помості

Не журися, сподівайся
Та Богу молися!
А мені тепер на Умань
Треба подивитися.

ХІ. ГОНТА В УМАНІ.

Хвчлилися гайдамаки,
На Умань ідучи:
„Будем лрати, пане-брате,
З китайки онучі!“

Минають дні, минає літо,
А Україна, знай, горить;
По селах плачуть голі діти:
Батьків немає Шелестить
Пожовкле листя по діброві,
Гуляють хмари, с нче спить;
Ніде не чуť людської мови;
Звір тільки вие, йде в село,
Де чує труни. Не ховали, —
Вовків Ляхами годували,
Аж поки снігом занесло
Огризки вовчі.

Не спинила хуртовина
Пекельної кари:
Ляхи мерзли, а козаки
Грілись на пожезі.
Встала й весна, чорну землю
Сонну розбудила,
Уквітчала її рясом,
Барвінком покрила;
І на полі жайворонок,
Соловейко в гаї
Землю, убрану весною,
В-ранці зострічають...
Рай та й годі! А для кого?
Для людей... А люди?
Не хочать на його й глянуть,
А глянуть — огудять.
Треба кровю домащувать,
Освітить пожегом;
Сонця мало, рясету мало
І багато хмар.
Пекла мало!... Люди, люди!
Коли-то з вас буде
Того добра, що маєте?

Чудні, чудні, люди!

Не спинила весна крові,
Ні злости людської.
Тяжко глянуть; а згадаєм —
Так було і в Трої,
Так і буде.

Гуляють, карають;
Де проїдуть — земля горить;
Клюю підливає.
Придбав Максим собі сина
На всю Україну;
Хоч не рідний син Ярема,
А щира дитина.
Максим ріже, а Ярема
Не ріже — мотує:
З ножем в руках, на пожежах
І днює й ночує.
Не мотує, не минає
Ніде ні одного; —
За тигаря Ляхам платить,
За Оксану... — Та й зомліє,
Згадавши Оксану.
А Залізняк: — „Гуляй, сину!
Поки доля встане,
Погуляєм!“

Погуляли:
Купую на купі
Од Кієва до Умані
Лягли Ляхи труном.

Як та хмара, гайдамаки
Умань обступили
О півночі; до схд сонця
Умань затопили.
Затопили, закричали:

Осталися діти...

„Карай Ляха знову!“
Покотились по базару
Кінні пародові;
Покотились малі діти
І каліки хворі.
Гвалт і галас. На базарі,
Як посеред моря
Кривавого, стоїть Гонта
З Максимом завзятим.
Кричать у-двох: — „Добре, діти!
Оттак їх проклятих!“

Аж ось ведуть гайдамаки
Ксьондза езуїта
Ідвох хлопців. — „Гонто, Гонто!
Отце твої діти!
Ти нас ріжеш — заріж і їх:
Вони католики!
Чого-ж ти став? Чом не ріжеш?
Покп невеликі,
Заріж і їх; бо виростуть,
То тебе заріжуть!„...
„Убийте пса! А собачат
Своєю заріжу.
Клич громаду! Признавайтесь!
Що ви? католики?“
„Католики, бо нас мати...“
„Боже мій великий!
Мовчіть, мовчіть! Знаю, знаю!“
Зібралась громада.
„Мої діти — католики...
Щоб не було зради,
Щоб не було поговору,
Панове громадо!
Я присягав, брав свячений
Різати католика.
Сини мої, сини мої!
Чом ви не великі?
Чом ви Ляха не ріжете?“
„Будем різати, та у!“
„Не будете! Не будете!
Будь проклята мати.
Та проклята католичка,
Що вас породила!
Чом вона вас до схід сонця
Була не втопила?
Менше-б гріха: ви-б умерли
Не католиками!“

А сьогодні, сини мої,
Горе мені з вами!
Поцілуйте мене, діти,
Бо не я вбиваю,
А присяга!“

Махнув ножем —
І дітий немає!
Попадали зарізані.
— „Тату!“ белькотали:
— „Тату, тату! ми не Ляхи!
Ми...“ та й замовчали.
— „Поховати хіба?“
— „Не треба!

Вони католики.
Сини мої, сини мої!
Чом ви не великі?
Чом ворога не різали?
Чом матір не вбили,
Ту прокляту католичку,
Що вас породила?...
Ходім, брате!“

Взяв Максима;
Пішли вздовж базару,
І обидва закричали:
„Кари, Ляхам, кари!“
І карали. Страшно-страшно
Умань запалала;
Ні в будинку, ні в костьолі,
Ніде не осталося, —
Всі полягли. Того лиха
Не було ніколи,
Що в Умані робилося!
Базиліян школу,
Де учились Гонти діти,
Сам Гонта руйнує:
„Ти поїла моїх діток!“
Гукає, лютує:
„Ти поїла невеликих,
Добру не навчила...
Валіть стіни!“

Гайдамаки
Стіни розвалили;
Розвалили, об каміння
Ксьондзів розбивали,
А школярів у криниці
Живих поховали.

До самої ночі Ляхів мордували; —
Душі не осталося. А Гонта кричить:
„Де ви, людодіди? де ви поховались?
З'їли моїх діток — тяжко мені жити!
Тяжко мені плакати, ні з ким говорити!
Сини мої любі, мої чорноброві!
Де ви поховались? Крови мені, крові!
Шляхетської крові, бо хочеться пити.
Хочеться дивитись, як вона чорніє,
Хочеться напиться! Чом вітер не віє.
Ляхів не навіє? Тяжко мені жити,
Тяжко мені плакати! Праведнії зорі!
Сховайтесь за хмару, я вас не займав,
Я дітий зарізавав!... Горе мені, горе!
Де я прихилиюся?“

Так Гонта кричав,
По Умані бігав. А серед базару,
В крові, гайдамаки ставили столи:
Де що запонали, страви нанесли
І сіли вечерять. Остання кара,
Остання вечере!

„Гуляйте, сини!
Пийте, поки петься! Бийте, поки беться!“
Залізник гукає: „А ну, навісний,
Ушквар нам що-небудь, нехай земля гнеться.
Нехай погуляють мої козаки!“

І кобзар ушкварив:
„А мій батько орандар.
Чоботар;
Моя мати пряха
Та сваха;
Брати мої, соколи,
Привели
І корову із діброви,
І намиста нанесли.
А я собі Христа
В намисті;
А на лиштві листя
Та листя,
І чоботи і підкови.
Вийду в-ранці до корови, —
Я корову напою,
Подою.
З парубками постою.
Постою.“

„Ой гон до вечері!
Замикайте, діти, двері!
А ти, стара, не журись
Та до мене пригорнись!“

Всі гуляють. А де-ж Гонта?
Чом він не гуляє?
Чому не пе з козаками?
Чому не співає?
Нема його: тепер йому,
Мабуть, не до неї,
Не до співи.

А хто такий
У чорній киреї
Через базар переходить?
Став, розрива купу
Ляхів мертвих, шука когось.
Нагнувся, два трупи

Невеликих взяв на плечі
І, по-зад базару,
Через мертвих переступа,
Криється в пожарі
За костюлом. Хто-ж це такий?
Гонта, горем битий,
Несе дітий поховати,
Землею накрити,
Щоб козацьке мале тіло
Собаки не їли.
І темними вулицями,
Де менше горіло,
Поніс Гонта дітий своїх,
Щоб ніхто не бачив,
Де він синів поховав
І як Гонта плаче.

Виніс в поле, геть од шляху;
Свячений виймає,
І свяченим копа яму.
А Умань палає,
Світить Гонті до роботи
І на дітий світить;
Неначе сплять одягнені.
Чого-ж страшні діги?
Чого Гонта ніби краде,
Або скарб ховає?
Аж труситься. Із Умані
Де-де чуть, гукають
Товариші гайдамаки.
Гонта мов не чує, —
Синам хату серед степу
Глибоку будує,
Тай збудував. Бере синів,
Кладає в темну хату,
Й не дивиться, ніби чує:
„Ми не Ляхи, тату!“
Поклав обох; із кишені
Китайку виймає;
Поцілував мертвих в очі,
Хрестить, накривав
Червоною китайкою
Голови козачі.
Розкрив, ще раз подивився...
Тяжко-важко плаче:
„Сини мої, сини мої!
На ту Україну
Подивіться! Ви за неї —

Й я за неї гину.
А хто мене поховав?
На чужому полі
Хто заплаче надо мною?
Доле моя, доле!
Доле моя нещаслива,
Що ти наробила?
На що мені дітей дала?
Чом мене не вбила?
Нехай вони-б поховали,
А то я ховаю!“

Поцілував, перехрестив.
Покрив, засинає:
„Спочивайте, сони мої.
В глибокій оселі!
Сука-мати не придбала
Нової постелі.
Без васильків і без рути
Спочивайте, діти.
Та благайте, просіть Бога.
Нехай на сім світлі
Мене за вас покарає.
За гріх сей великий!
Простіть, сини! Я прощаю,
Що ви католики.“

Зрівняв землю, покрив дерном,
Щоб ніхто не бачив,
Де полягли Гонти діти,
Голови козачі.
„Спочивайте, виглядайте, —
Я швидко прибуду.
Укоротив я вам віку,
І мені те буде!
І мене вбють... коли-б швидче!
Та хто поховав?
Гайдамаки!.. Піду ще раз,
Ще раз погуляю!“

Пішов Гонта, похилившись;
Іде, спотикнеться.
Пожар світить, Гонта гляне,
Гляне — усміхнеться.
Страшно, страшно усміхався,
На степ оглядався,
Утер очі... тільки мріє
В диму, та й сховався.

Спочивайте, сини мої, в глибокій оселі!

ХІІ. Е П І Л О Г.

Давно те минуло, як мала дитина,
Сирота в ряднині, я колись блукав
Без свити, без хліба, по тій Україні,
Де Залізник, Гонта з свяченим гуляв.
Давно те минуло, як тими шляхами,
Де йшли гайдамаки, малими ногами
Ходив я та плакав, та людий шукав,
Щоб добру навчили. Я тепер згадав,
Згадав, та й жаль стало, що лихо минуло,—
Молодее лихо! Як-би ти вернуло ь —
Проміняв би долю, що маю тепер.
Згадаю те лихо, степи ті безкраї,
І батька, і діда старого згадаю...
Дідусь ще гуляє, а батько вже вмер.
Бувало, в неділю, закривши Мінею,
По чарці з сусідом випивши тієї,
Батько діда просить, щоб той розказав
Про Коліївщину, як колись бувало,
Як Залізник, Гонта Ляхів покарав.
Столітнії очі, як зорі, сіяли,
А слово за словом сміялось, лилось:
Як Ляхи конали, як Сміла горіла.
Сусіди од страху, од жалю німіли.
І мечі, малому, не раз довелося
За титаря плакати. І ніхто не бачив,
Що мала дитина у куточку плаче.
Спасибі, дідусю, що ти заховав
В голові століній ту славу козачу:
Я її унукам тепер розказав!

Вибачайте, люди добрі,
Що козацьку славу
Так навмання розказую,
Без книжньої справи.
Так дід колись розказував,
Нехай здоров буде!
А я за ним. Не знав старий.
Що письменні люди
Тії речі прочитають.
Вибачай, дідусю, —
Нехай лають! А я поки
До своїх вернуся,
Та доведу вже до краю,
Доведу, — спочину,
Та хоч крізь сон подивлюся
На ту Україну.

Де ходили гайдамаки
З святими ножами, —
На ті шляхи, що я міряв
Малими ногами.

Погуляли гайдамаки,
Добре погуляли:
Трохи не рік шляхетською
Кровю напували
Україну, та й замовкли:
Ножі поцербили.
Нема Гонти, нема йому
Хреста, ні могили.
Буйні вітри розмахали
Попіл гайдамаки,
І нікому помолитись.

Нікому заплакати!
Один тільки брат названий
Оставсь на всім світі;
Та й той почув, що так страшно
Пекельнії діти
Його брата замучили, —
Залізник заплакав
В-перше зроду; сльози не втер.
Умер неборака.
Нудьга його задавила
На чужому полі,
В чужу землю положила:
Така його доля!
Сумно-сумно гайдамаки
Залізную силу
Поховали, насипали
Високу могилу;
Заплакали, розійшлися,
Відкіля взялися.
Один тільки мій Ярема
На кий похилився,
Стояв довго. — „Спочинь, батьку,
На чужому полі!
Бо на своїм нема місця. —
Нема місця, волі..
Сни козаче, душа щира!
Хто-небудь згадає.“

Пішов степом сіромаха.
Сльози утирає.
Довго-довго оглядався,
Та й не видко стало;
Одна чорна серед степу
Могіла осталась.

Посіяли гайдамаки
В Україні жито,
Та й вони його жалі.
Що мусим робити?

Нема правди, не вироста, —
Кривда повиває..
Розійшлися гайдамаки,
Куди який знає:
Хто до-дому, хто в діброву,
З ножем у халяві,
Жидів кінчать. Така й досі
Осталася слава.
А тим часом стародавню
Січ розруйнували:
Хто на Кубань, хто за Дунай;
Тільки і остались,
Що пороги серед степу,
Ревуть, завивають:
„Поховали дітий наших,
І нас розривають!“
Ревуть собі і ревтимуть, —
Їх люди минули;
А Україна — на-віки,
На-віки заснула.

З того часу в Україні
Жито зеленіє;
Не чуть плачу, ні гармати,
Тільки вітер віє,
Нагинає верби в гаї,
А тирсу на полі.
Все замовкло. Нехай мовчить:
На те Божа воля!

Тільки часом у-вечері,
По-над Дніпром, гаєм
Ідуть старі гайдамаки,
Ідучи співають:

„А в нашого Галайди
Хата на помості;
Граї; море! Добре, море!
Добре буде, галайда!“

ПЕРЕДМОВА.

По мові передмова, — можна-б і без неї. Так ось бачте що: все, що бачив надрукованого (тільки бачив, а прочитав дуже небагато), всюди є передслово, а в мене нема

Як-би я не друкував своїх „Гайдамаків“, то воно-б не треба й передмови, а коли вже пускаю в люди, то треба й з чим, щоб не смілись на обірванців, щоб не сказали: „От який! Хіба діди та батьки дурніщі були, що не пускали в люди навіть ґраматки без предисловія!“

Так, далєбі так, вибачайте! Треба предисловія. Так як-же його скомпонувать, щоб, знаєте, не було і кривди, не було і правди, а так, як всі предисловія компонуються? Хоч убий, не вмію: треба-б хвалить, так сором, а гудить не хочеться.

Начнем же убо начало книги сие. Весело подивиться на старого кобзаря, як він собі сидить з хлопцем, сліпий, під тинном, і весело послухать його, як він засніває думу про те, що давно діялось, як боролися Ляхи з козаками.

Весело, а все-таки скажеш: „Слава Богу, що минуло!“ А надто, як згадаєш, що ми одної матері діти, що всі ми — Славяни.

Серце болить, а розказувать треба: нехай бачать сини і внуки, що батьки їх помилялись, нехай братуються знову з своїми ворогами, нехай жигом пшеницею, як золотом, покрита, нерозмежованою останеться навіки од моря і до моря славянська земля!

Про те, що діялось на Україні 1768 року, розказую так, як чун од старих людей: надрукованого і критикованого нічого не читав, бо, здається, і нема нічого.

Гайда в-половину видуманий, а смерть вільшанського титара — правдива, бо ще є люди, которі його знали.

Гонта і Залізняк, отамани того крівавого діла, може винедені в мене не так, як вони були, — за се не ручаюся

Дід мій, нехай здоров буде! коли зачина розказувать щонебудь таке, що не сам бачив, а чув, то спершу скаже: „Коли старі люди брешуть, то й я з ними“

[1841]
Петербург.

Перводрук в першому виданні:
Петербург 1841.

ПАНОВЕ СУБСКРІВЕНТИ!

„Бачимо, бачимо, що одурив, та ще хоче й озбрехаться! Оттак ви в-слух подумаете, як прочитаєте мої „Гайдамаки“. Панове громадо! далєбі не брешу. Ось бачите що!“

Я думав, і дуже хотілось мені надрукувать ваші козацькі імена рядочком гарненько; уже було й найшлося їх десятків зо-два, зо три. Слухаю, виходить різномова; оден каже: „треба!“ — другий каже: „не треба!“ — третій нічого не каже.

Я думав: що тут робить на світі? Взяв та й проциндрив гарненько ті гроші, що треба було заплатити за аркуш надрукованого наперу, а до нас і ну писать отсею цидулу! Все-б то се нічого! Чого не трапляється на віку! Все буває, як на донгій ниві. Та ось лихо мені на безголовя! Єсь ще й такі паничі, що соромились своєю благородну фамілію (Кириа-Гнучкопиенко-въ) і надрукувать в мужицькій книжці! Далєбі правда!

П Р И П И С И.

1. „Энциклопедическій лексиконъ“, том 5, Варская конфедерація і „Historia królestwa Polskiego“, G. S. Bandtke, том 2.

2. Вільшана. або Ольшана — містечко Київської губернії, Звенигородського повіту; між Звенигородкою і Вільшаною по старому шляху — Боровиків хутір і кошма, де-б то Ярема Байстрик, а потім Галайда, був у Жида наймитом. (Од старих людей).

3. Не-унітія Ляхи називали схизматами.

4. Про конфедератів так розказують люди, котрі їх бачили; і не диво, бо то була все шляхта з попом без дисципліни: робить не хочеться, а їсти треба.

5. Анахронізм: титаря замучили зімою, а не літом.

6. Се-то ножи з ножами. Гайдамаки вірили, що се був гостинець щедрої пані царині Катерини II.

7. За Гайдамаками ходив кобзар; його називали сліпим Волохом. (Дід розказував).

8. Павла Наливайка живого спалили в Варшаві; Івана Остраницю і тринадцять старшин козацьких після страшної муки розчлентували і розвезли їх тіла по всій Україні. Зіновій-Богдан і син його Тимофей були поховані в Суботіві, коло Чигрина; Чарнецький, коронний гетьман, не доставив Чигрина, од злости спалив їх мертвих (Георгій Кониський).

9. Полковник Богун потопив Ляхів в Ингулі. Зіновій-Богдан вирізан 40 в чимсь тис-ч Ляхів над Росью в Корсуні. Тарас Трисяю вирізан Ляхів над Альтою. І та ніч, в котору те трапилось, зоветься Тарасова, або крована (Бантиш-Каменський).

10. Так про Чигринське свято розказують старі люди.

11. Тарасова і Варфоломєєва ночі — одна другої варт на стид Римської тіари.

12. Треті півні — сигнал. Розказують, що Залізняк есаул, не діждавши третіх півнів, запалив Медведівку, містечко між Чигрином і Звенигородкою.

13. Чорний шлях виходив од Дніпра між устями річок Сокорівки і Носачівки і біг через степи запорожські через повноводства Київське, Подільське і Влонське на Черному Русь, до Львова. Чорним названий, що по йому Татари ходили в Польшу і своїми табунами вибивали трапу.

14. До Унії козаки з Ляхами мирилися, і як би не взуїти, то, може б, і не ривался. Блауїт Посовин, легат папський, перший почав унію в Україні.

15. Керелівка або Кирилівка — село Звенигородського повіту.

16. Червонець, що дав Залізняк хлопцеві, і досі єсть у сина того хлопця, которому був даний; я сам його бачив.

17. Село Будища — недалеко од Кирилівки; в яру озеро і над озером ліс невеликий — козеться Гуналівщиною за те, що там Залізняк звивав Ляхів з дерева. Ляхи, де був захопаний шляхетський скарб, і досі видко, тільки вже розруйновані.

18. Лиганка — містечко Звенигородського повіту над річкою Гнилим Тікичем. Тут зійшлися Гонта з Залізником і розруйнували старосвітський будинок, Богданом ніби то будований.

19. Лебедин — дівочий монастир між Чигрином і Звенигородкою.

20. Майданівка — село недалеко од Лисянки.

21. Умань — город повітовий губернії Київської.

22. „Kawalerja narodowa“ — так звались польські драгуни; їх тоді було в Умані 3000, і всі були побиті Гайдамаками.

23. В Умані Гонта убив дітей своїх за те, що їх мати, католичка, допомогла єзуїтам перевести їх у католики. Младанович, товариш синів Гонти, бачив з двіниці, як вони умерли і як школярів базилянської школи потопив Гонта в криниці. Він багато написав об Гайдамаччині, але надрюкованого нема нічого.

24. Зрадою взяли Ляхи Гонту і страшно замучили. Привезли його в кайданах у польський лагер, недалеко Балти, з одрізаним язиком і правою рукою. Б[раницький], польський генерал, так велів зробити, щоб він чогонебудь не сказав на його. Потім кати роздягли його, як мати родила, і посадили на гарячі штаби заліза; потім зняли дванадцять пас з спини шкіри. Гонта повів очима і страшно глянув на Б.; той махнув рукою, — і розняли Гонту на-четверо, розвезли тіло і поприбавали на середохрестних шляхах. Залізник, почувши, що так страшно Ляхи замучили Гонту, заплакав, занедужав та й умер; його Гайдамаки похонали в степу над Дністром та й розійшлися.

25. „Злодій“, „розбойник“, або „гайдамака“ — такими осталися Гайдамаки по Коліївщині. Такими їх знають і досі.

ЧЕРНИЦЯ МАРЯНА

(Недокінчена поема).

ОКСАНІ К.....КО

(На пам'ять того, що давно минуло.)

Вітер в гаї нагинає
Лозу і тополю,
Лама дуба, котить полем
Перекотиполе.

Так і доля: того лама.
Того нагинає,
Мене котить, а де спинить,
І сама не знає!

У якому краї мене заховать?
Де я прихилюся, на віки засну?
Коли нема долі, нема талану, —
Нема кого й кинуть, ніхто не згадає,
Не скаже хоть на сміх: „Нехай спочиває!
Тільки його й долі, що рано заснув!...“
Чи правда, Оксано, чужа чорнобрива.
І ти не згадаєш того сироту,
Що в сірій свитині, бувало, — щасливий.
Як побачить диво — твою красоту;
Кого ти без мови, без слова навчила
Очима, душою, серцем розмовлять.
З ким ти усміхалась, плакала, журилась,
Кому ти любила Петруся співать?
І ти не згадаєш... Оксано! Оксано!
А я й досі плачу і досі журюсь.
Вилпваю сльози на мою Маряну —
На тебе дивлюся, за тебе молюсь.
Згадай же, Оксано, чужа чорнобрива,
І сестру Маряну рястом уквітчай,
Часом на Петруся усміхнись, щаслива,
І хоч так, як жарти, колишнє згадай.

Петерб.

22. XI. 1841.

І.

У неділю на вигоні
Дівчата гуляли,
Жартували з парубками,
Де-які співали —
Про досвітки-вечірниці,
Та як біла мати,
Щоб з козаком не стояла...
Звичайно — дівчата,
То про своє все й співають,
Яка про що знає.
Аж ось — з хлопцем старий сліпець
В село шкандибає;

В руках чоботи, на плечах
Латана торбина
У старого. А дитина,
Сердешна дитина!
Обідране, ледве-ледве
Несе ноженята...
(Безталанний син Катрусі!)
Дивляться дівчата!...
„Кобзар іде! кобзар іде!“
Та всі, яко мога,
Хлопців кинули, побігли
Зострічать сліпого.
— „Діду, серце, голубчику!
Заграй яку-небудь!

Я шага дам, я — черешень.
Я напою медом, —
А тим часом одпочинеш,
А ми потанцюєм.
Заграй же нам яку-небудь!“
— „Чую, любі, чую!
Спасибі вам, мої квіти,
За слово лаславе!
Заграв би вам, та, бачите,
Справи нема, справи.
Учора був на базарі, —
Кобза попеувалась,
Розбилася...“

— „А струни є?“
— „Тільки три осталося.“
— „Та хоч на трьох яку-небудь!“
— „На трьох? Ох, дівчата!
І на одній колись-то грав.
Та ба, вже не грати!
Пострівайте-ж, мої любі.
Трошки одпочину...
Сядьмо, хлонче!“ Посідали.
Розв'язав торбинну,
Виняв кобзу, разів зо-два
Ударив по рваних.
„Що-б вам заграць? Пострівай-
Черницю Маряну... [те!...
Чи чували? — „Ні не чули!“
— „Слухайте-ж; дівчата.
Та кайтеся:

Давно колись
Була собі мати;
Був і батько, та не стало:
Осталась вдовою,
Та й немолодою,
І з волами,
І з возами,
Й малою дочкою.
Росла дочка Маряна,
А виросла, як панна —
Кароока
І висока,
Хоч за пана гетьмана!
Стала мати гадати...
Та за пана єднати.
А Маряна
Не до пана
Виходила гуляти, —

Не до пана старого,
Усатого товстого, —
А з Петрусем
В гаю, в лузі
Що-вечора святого
Розмовляла.
Жартувала,
Обнімала, мліла...
А іноді усміхалась,
Плакала, німіла.

„Чого-ж плачеш, моя пташко?“
Петро запитає.
Вона гляне, усміхнеться:
— „І сама не знаю!“
— „Може, думаєш, покину?“
Ні, моя рибчино!
Буду ходити, буду любити,
Поки не загину!...“
— „Хіба було коли в світі,
Щоб ті, що кохались,
Розійшлися, не взялися
Й живими осталися?
Ні, не було, мій голубе!
Ти чув, що співають...
То кобзарі вигадують,
Бо, сліпі, не знають;
Бо не бачаць, що є брови
Ч рні, карі очі
І високий стан козачий,
І гнучкий дівочий;
Що є коси, довгі коси,
Козацька чуприна;
Що на мову на Петрову
В глухій домовині
Усміхнуся, скажу йому:
Орле сизокрилий!
Люблю тебе й на сім світі,
Як на тім любила.
Отак, серце, обнімемось,
Отак поцілую!
Нехай в-куні закопають!
Умру — не почую...
Не почую...“ Обнялися, —
Обнялись, зомліли...
Отак вони ле білись,
На той світ хотіли
Обнявшись переступити.

Та не по їх стало!..
Що-вечора східилися,
І мати не знала,
Де Маряна до півночі
І з ким розмовляла
„Воно мале, ще дитина

Угадала мати: Маряна, дитина,
Не знає, як треба на сім світі жити:
Думала, — ні люде, а-ні домовина
З Петром не розрізнять... Уміла любить;
Думала, що тільки кобзарі співають,
Бо, сліпі, не бачать карих оченят;
Що тільки лякають молодих дівчат.
Лякають, дівчата, правдою лякають!..
І я вас лякаю, бо те лихо знаю, —
Болай його в світі нікому не знати —
Того, що я знаю!... Я вас не забув,
Люблю вас і досі, як діточок мати,
Буду вам співати, поки не засну.
Тоді-ж, мої любі, як мене не стане,
Згадайте про мене, про мою Маряну;
Я вам з того світа серцем усміхнусь.
Усміхнуся...”

Та й заплакав.
Дивились дівчата,
Не питали, чого плаче.
Та й на-що питати?
Минулося. Помагало
Ласкаве дівоче
Щире слово..
— „Вибачайте!“
(Утер сліпі очі:)
„Вибачайте, мої любі!
Нехотя журюся.
Так от, бачите, Маряна
З убогим Петрусем
Що-вечора розмовляла;
І мати не знала,
Дивувалась: „Що се таке
Маряну спіткало?
Чи не пристріт? Сяде шити —
Не те вишиває;
Замість Гриця, задумавшись.
Петруся співає:
Часом сонна розмовляє,
Подушку цілує..
Мати спершу сміялася,
Думала, — жартує;

Нічого не знає...”

Угадала стара мати,
Та не все вгадала, —
Знать, забула, що колись-то
Сама дівувала?

Потім бачить, що не жарти,
Та й каже: „Маряно!
Треба буде старостів ждати,
Та, може, й од пана.
Ти вже виросла, нівроку,
Уже й дівувала;
Я вже думаю, що бачиш...”
(На-силу сказала, —)
„Що вже й заміж... коли тее...”
— „А за кого, мамо?!...”
— „Хто внидоба, тому й оддам.”

Співає Маряна:

„Оддай мене, моя мамо,
Та не за старого, —
Оддай мене, моє серце,
Та за молодого!
Нехай старий бурлакує,
Гроші заробляє,
А молодий мене любить,
Долі не шукає;
Не шукає, не блукає
Чужими степами:
Свої воли, свої вози,
А між парубками:

Як маківка між квітками,
Цвіте — розцвітає;
Має поле, має волю,
Та долі не має.
Його щастя, його доля,
Мої чорні брови,
Довгі вії, карі очі,
Ласкаве слово.
Оддай мене, моя мамо,
Та не за старого,
Оддай мене, моє серце,
Та за молодого!“

— „Дочко моя, Маряно!
Оддам тебе за пана,
За старшого, багатого,
За сотника Івана.“
— „Умру, серце-мамо,
За сотником Іваном!“
— „Не вмиреш, — будеш панувати.
Будеш діток годувати!“
— „Піду в найми, піду в люде.
А за сотником не буду!“
— „Будеш, дочко Маряно.
За сотником Іваном!“
Заплакала, заридала
Сердешна Маряна...
„За старого... багатого...
За сотника Івана...“ —
Сама собі розмовляла.
А потім сказала:
„Я ще, мамо, не виросла,
Ще не дівувала,
Бо ти мене не пускала
В-ранці до криниці,
Ні жита жать, ні льону брать.
Ні на вечірниці,
Де дівчата з парубками
Жартують, співають
Та про мене, чорнобриву.
Нишком розмовляють:
Багатого дочка батька,
Шляхетського роду...
— Тяжко, мамо, тяжко, мамо!..
На-що дала вроду?
На-що брови змалювала,
Дала карі очі?
Усе дала, тільки долі,

Долі дати не хочеш.
На-що ж мене годувала,
На-що доглядала?
Поки лиха я не знала,
Чом не заховала?“ —

Не слухала стара мати,
Лягла спочивати;
А Маряна заплакала,
Ледве пішла з хати.

II.

„Ой, гоп! Не пила. —
На весіллі була.
До господи не втрапила,
До сусіда зайшла.
А в сусіда
До обіда
В льоху спати лягла.

Із льоху та в льох,
Завертали в горох
І в коморі,
І на дворі
З нежонатим у двох
Пустували,
Жартували,
Зопсували горох.

Ой, гоп! Не сама. —
Напоїла куша
І привела до господи, —
Не побачив Хома.
Хомо! В хаті
Ляжем спати!
— Хоми дома нема.

Тряси-ж тебе трясця, Хомо!
Я не ляжу спати дома.
А до кума,
До Наума
Піду в клуню по солому.
А, ну-те, напилась!
Наша, наша придалась!
Червоніє хвартушина, —
Роду чесного дитина.“

Отак ордою йшли придане
 Співали п'яні, а Маряна
 Крізь тин дивилася на те...
 Не додивилася, — упала
 І тяжко, тяжко заридала.
 Таке-то лихо! І за те,
 Що щиро л'юбить!.. Тяжко, діти,
 Вік самотньому прожити,
 А ще гірше, мої квіти,
 Нерівню в світі полюбить!
 Дивіться на мене: я вплакав очі,
 Мені їх не шкода, мені їх не жаль, —
 Ні на що дивіться. Ті очі дівочі,
 Що колись... колись-то... Думи та печаль,
 А більше нічого не мав я й не маю,
 А з грішми такими тяжко в світі жити:
 Під тином ночую, з вітром розмовляю,
 Соромляться люде у хату пустити
 І привітати словом старого каліку...
 Укороти, Боже, молодого віку
 Тому, хто не має талану любити!
 Легше, мої любі, покритись землею,
 Ніж бачить, як другий багатий, старий
 Цілує за гроші, вінчається з нею...
 О, Боже, мій Боже! Волею своєю
 Розбий моє тіло і душу розбий!"

Заридав кобзар, заплакав
 Сліпими очима.

Дивувалися дівчата:
 Вже смерть за плечима,
 А він сліпий, сивоусий
 Про колишнє плаче!
 Не дивуйтеся, дівчата,
 На старі козачі
 Щирі сльози. То не роса
 В-ранці при дорозі
 На спорині і не ваші
 Дуже дрібні сльози!

Наплакався: струни рвані
 Три перебірає:

„Аж до вечора Маряна
 У темному гаю
 Проплакала: прийшов Петрусь.
 Вона розказала
 Все, що чула од матері
 І що сама знала. —
 І не втерпіла — сказала,
 Як Івана придане
 Йшли по улиці, співали.

„Маряно, Маряно!
 Чом ти не убога? Чом я не багатий?
 Чом у мене коней вороних нема?
 Не питала-б мати, де ходиш гуляти,
 З ким коли стояла! Питала-б сама,
 Сама свого серця, дала-б йому волю
 Любить, кого знає! Я-б тебе сховав
 Далеко, далеко! Щоб ніхто не знав,
 Щоб ніхто не бачив, де вітає доля.

Моя доля, моє щастя —
Ти, моя Маряно!
Чом не ти в сірій свитині?
Чом я не в жупані?“

А Маряна, як дитина
Без матері, плаче,
Петро стоїть коло неї,
Тільки сльози Марянині.
А сльози дівочі
І серед дня лихо роблять,
А щож серед ночі?
„Не плач, серце, — єсть у мене
І сила, і воля,
Люби мене, моє серце, —
Найду свою долю —
За високими горами,
За широкими степами.
На чужому полі,
По волі — неволі
Найду свою долю!
Не в свитині, а сотником
До тебе вернуся,
Не в буряні — серед церкви
Обнімеш Петруся!
Обнімемось, поцілую, —
Дивуйтеся люде!
А ти стоїш червонієш!..“
— „Коли то те буде?“
— „Швидко, швидко, моя рибко!
Молись тільки Богу!
Іди в хату, лягай спати!
А я край дороги
Серед стіну помолюся
Зорям яснооким,
Щоб без мене доглядали.
Тебе одиноку;
Серед стіну одпочину.“
— „Хіба сю ніч кинеш?
Хіба зараз?...“ — „Я жартую!
Тенер Україну —
Ні москалі, ні татари,
Ніхто не воює.“
— „А я чула, що ляхи йдуть...“
— „То вони жартують!...
Розійдемось, моє серце,
Поки не світає!
Чогож знову заплакала?“

— „І сама не знаю!“

Мати галка, мати чорна
Літаючи криче;
Чорнобрива дівчинонька,
Ходя гаєм, плаче.
Летить галка через балку,
В стіну погуляти,
А дівчина нудить світом:
Ні з ким розмовляти.
Не пускає її мати
В-ранці до криниці,
Ні жита жать, ні льону брати.
Ні на вечірниці,
Де дівчата з парубками
Жартують, співають
Та про мене, чорнобриву,
Нишком розмовляють:
„Багатого дочка батька,
Шляхетського роду...“
— „Тяжко, мамо, важко, мамо!...“
На-що дала вроду?
На-що брови змалювала,
Дала карі очі?
Усе дала, тільки долі,
Долі дати не хочеш.
На-що ме є годувала,
На-що доглядала?
Поки лиха я не знала,
Чом не заховала?
Не слухала стара мати,
Лягла спочивати;
А Маряна заплакала,
Ледве пішла з хати.
„Злякалася“, — дума мати:
„Нехай переплаче!“
А Маряна за сльозами
І світу не бачить.
Пішла в садок... Серце мліє,
Як згадає нана.
Серце моє, рибко моя!
Маряно, Маряно!
Постривайте!.. Заспівала, —
Пішла луна гаєм:
Не про Іриця — про Петруся
Так і виливала.
Заспівас, опиниться,

Послуха, та знову...
Аж голосок утомився, —
Петрової мови
Не чуть, нема, не гукає,
Не кличе: „Маряно!
Де ти, пташко? Вилинь, серце,
Серденько кохане!“
Нема Петра, не чуть Петра...
Невже-ж то покинув
Сиротою чорнобриву
При лихій годині?
Побачимо... А тим часом
По-над темним гаєм,
Як русалка жде місяця,
Маряна блукає.
Не співає чорнобрива,
Тяжко-тяжко плаче...
„Ой вернися, подивися,
Зрадливий козаче!“

Тяжко—важко в світі жити,
Сироті без роду:
Нема куди прихилиться, —
Хоч з гори та в воду!
Утопився-б молоденький.
Щоб не нудить світом;
Утопився-б, — тяжко жити,
І нема де дітись.
В того доля ходить полем,
Колоски збирає,
А моя десь, ледащиця,
За морем блукає.
Добре тому багатому:
Його люди знають,
А зо мною зострінуться —
Мов не добачають.
Багатого губатого
Дівчина шанує,
Надо мною, сиротою,
Сміється, кепкує.

„Чи я-ж тобі не вродливий,

Утомилась би Маряна, —
Утоми не чує;
Без Петруся в гаю, в лузі
Ходячи ночує.
На схід сонця червоніє,
Ховаються зорі;
Іде дівчина до хати,
Несе своє горе.
Прийшла в хату, — спала мати;
Глянула на неї:
„Ой як-би ти, мамо, знала,
Якою змією
Окрутила моє серце
Рідної дитини!..“
Та й упала на постелю,
Як у домовину!..

Петерб. листопад 1841.

Чи не в тебе вдався,
Чи не любив тебе щиро,
Чи з тебе сміявся?
Люби-ж собі, моє серце,
Люби, кого знаєш,
Та не смійся надо мною.
Як коли згадаєш!
А я піду на край світа...
На чужій сторонці
Найду кращу, або згину,
Як той лист на сонці.“

Пішов козак сумуючи,
Нікого не кинув:
Шукав долі в чужім полі,
Та там і загинув.
Уміраючи дивився,
Де сонечко сяє...
Тяжко-важко умірати
У чужому краю!

Петерб. Кінець 1841 р.

УТОПЛЕНА.

Вітер в гаї не гуляє,
В ночі спочиває;
Прокинеться, тихесенько

В осоки питає:
„Хто се, хто се по сім боці
Чеше косу? Хто се?

Хто се, хто се по тім боці
Рве на собі коси?
Хто се, хто се? —

Тихесенько

Спитас-ловіс,
Та й задріма, поки небо
Не зачервоніє.

„Хто се, хто се?“ спитаєте,
Цікаві дівчата:
Ото дочка по сім боці,
По тім боці — мати.

Давно колись те діялось
У нас на Україні.
Серед села вдова жила
У новій хатині,
Білолиця, кароока
І станом висока,
У жупані, кругом пані,
З-переду і з-боку.
І молода, — нівроку їй!
А за молодую,
А надто ще за вдовою,
Козаки ордою
Так і ходять.

І за нею

Козаки ходили,
Поки вдова без сорома
Дочку породила.
Породила, та й байдуже!
Людам годувати
В чужім селі покинула;
Оттака то мати!...
Постривайте, що ще буде
Годували люде
Дитиночку, а вдовиця,
В неділю і в будень,
З жонатими й з парубками
Пила та гуляла,
Поки лихо не спіткало,
Поки не та стала;
Не чулася, як минули
Літа молодії...
Лихо, лихо! мати вяне,
Дочка червоніє,
Виростає...

Та й виросла

Ганна кароока,
Як тополя серед поля,
Гнучка та висока.

„Я Ганнусі не боюся!“
Співає матуся;
А козаки-молодики
Бються за Ганнусю.
А надто той рибалонька,
Молоденький, жвавий,
Мліс, вяне, як зостріне
Гандзю кучеряву.
Побачила стара мати,
Сказилася люта:
„Чи бач, погань розтріпана,
Байстрия необуте! —
Ти вже виросла дівуєш,
З матері глузуєш?
Пострівай же, — ось я тебе,
Голубко, узую
В черевики!...“

І од злости
Зубами скрегоче.
Оттака-то бува мати!
Де-ж серце жіноче,
Серце матері?...

Ох, лихо,

Лишенько дівчата:
Мати стан гнучкий, високий,
А серця не мати!
Ізогнеться стан високий,
Брови полиняють,
І не счується...

А люди

Сміючись, згадають
Ваші літа молодії,
Та й скажуть: ледащо!

Тяжко плакала Ганнуса,
І не знала, за-що,
За-що мати знущається,
Лає проклинає,
Своє дитя без сорома
Байстриям нарикає.

Катувала, мордувала,
Та не помагало:
Як маківка на городі.
Ганна розцвітала;

Хто се, хто се по сім бої
Чеше кошу? Хто се?

Як калина при долині
В-ранці під россою,
Ганнусенька червоніла,
Милася сльозою.

„Заворожена! стривай же!“

Шепче люта мати:

„Треба трути роздобути,

Треба йти шукати

Стару відьму!“

Найшла відьму

І трути достала,

І трутою до схід сонця

Дочку напувала.

Не допомгло.

Клене мати

Той час і годину,

Коли на світ породила

Нелюбу дитину.

„Душно мені. Ходім, дбчко.

До ставка купаться!“

—„Ходім, мамо!“

На березі

Ганна роздяглася.

Роздяглася, розкинулася

На білій сорочці;

Рибалонька кучерявий

Мліє на тім боці.

І я колісь...

І досі ще

Сором, як згадаю.

Цур же йому!

Калиною

Себе забавляє,

Гне стан гнучий Ганнусенька,

На сонечку гіє,—

Мати дивиться на неї,

Од злости німіє,

То жовтіє, то синіє;

Розхрістана, боса,

З роту піна, мов скажена,

Рве на собі коси.

Кинулася до Ганнусі

І в коси впилася.

„Мамо! мамо! Що ти робиш?“

Хвиля роздалася,

Закнипіла, застогнала,

І обох покрила.

Рибалонька кучерявий

З усієї сили

Кинувсь в воду; пливе, синю

Хвилю роздирає,

Пливе, пливе... от-от доплив!

Пірнув, виринає,

І утоплену Ганнусю

На беріг виносить,

Із рук матері заклаклях

Вириває коси.

„Серце моє! Доле моя!

Розкрий карі очі!

Подивися! Усміхнися!

Не хочеш? Не хочеш?“

Плаче, пада коло неї,

Розкрива, цілує

Мертві очі.

„Подивися!...“

Не чує! не чує!

Лежить собі на пісочку,

Білі рученята

Розкидала; а за нею

Стара люта мати:

Очі вивернуло з лоба,

Од страшної муки

Втеребила в пісок жовтий

Старі сині руки!

Довго плакав рибалонька:

—„Нема в мене роду,

Нема долі на сім світі!

Ходім жити в воду!“

Підняв її, поцілував,

Хвиля застогнала,

Роз рилася, закрилася,

І сліду не стало...

З того часу ставок чистий

Заріс осокою;

Не купаются дівчата,

Обходять горою;

Як угледять, то хрестяться,

І зовуть залятим.

Сумно, сумно кругом його...

А в ночі, дівчата,

Впливає з води мати,

Сяде по тім боці,
Страшна, синя, розхрістана,
І в мокрій сороці;
Мовчки дивиться на сей бік,
Рве на собі коси..
А тим часом синя хвиля
Ганнусю виносить:
Голісінька, стрепенеться,
Сяде на пісочку..
І рибалка випливає,
Несе на сорочку
Ваговіння зеленого:
Поцілує в очі —
Та і в воду!

Соромиться
На гнучкий дівочий,
На стан голий подивиться..
І ніхто не знає
Того дива, що твориться
Серед ночі в гаї.

Тільки вітер з осокою
Шепче: „Хто се, хто се
Сидить сумно над водою,
Чеше довгі коси?“

Петербург.
8/XII. 1841.

Ч О В Е Н.

Вітер з гаєм розмовляє,
Шепче з осокою, —
Пливе човен по Дунаю
Оден за водою.
Пливе човен води повен —
Ніхто не спинає;
Може-б спинив рибалонька,
Та його немає.

Гойдається сюди-туди,
Аж серденько мліє!
Без веселця пливе собі,
Куди вітер віс..
Вплив човен в синє море.
А воно заграло..
Погралися чорні хвилі —

Тай скипок не стало!

Недовгий шлях, — як човнові
До сибного моря, —
Сиротині на чужину,
А там — і до горя:
Пограються добрі люди,
Як холодні хвилі,
Поки схочуть, поки стане
В сердешного сили;
Потім собі подивляється,
Як сирота плаче;
Потім спитай — де сирота?
— Не чув і не бачив!

Петербург.
1841 (?)

Г А М А Л І Я.

„Ой нема, нема ні вітру, ні хвилі
Із нашої України!
Чи там раду радять, як на Турка стати?
Не чуємо на чужині.

„Ой повій, повій, вітре через море
Та з Великого Лугу,
(Уши наші сльози, заглуши кайдани.
Розвій нашу тугу!

„Ой заграй, заграй, синесеньке море.
Та під тими байдаками.

Що пливуть козаки, тільки мріють шапки,
Та на сей бік за нами!

„Ой Боже наш, Боже! Хоч і не за нами,
Неси Ти їх з України;
Почуємо славу, козацькую славу,
Почуємо, та й загинем!“

Оттак у Скутарі козаки співали,
Співали, сердеги, а сльози лились,
Лилися козацькі, тугу домовляли.
Босфор аж затрясся, бо з-роду не чув
Козацького плічу; застогнав широкий.
І шкурою, сірий бугай, стрепенув.
І хвилю, ревучи, далеко-далеко
У синє море на ребрах послав.
І море ревнуло Босфорову мову,
У Лиман погнало, а Лиман Дніпрові
Ту ю журбу-мову на хвилі подав.

Зареготався дід наш дужий,
Аж піна з уса потекла.
„Чи спиш, чи чуєш, брате Луже?
Хортице сестро?“

Загула

Хортиця з Лугом:

„Чую, чую!“

І Дніпр укрили байдаки,
І заспівали козаки:

„У Туркені, по тім боці,
Хата на помості.
Гай, гай! Море, грай,
Реві, скелі ламай!

Поїдемо в гості.

„У Туркені у кишені
Талари, дукати.

Не кишені трусить, —

Ідем різать палить,
Братів визволяти!

„У Туркені яничари
І баша на лаві.

Гой-ги, вороги!

Ми не маєм ваги!

Наша воля й слава!“

Пливуть собі співаючи!
Море вітер чує.
Попереду Гамалія
Байдаком керує.

Гамаліє! Серце мліє:
Сказалося море.
Не злякає —

І сховались

За хвилі, за гори.

Дрімає в гаремі, в раю Византія
І Скутар дрімає; Босфор клекотить,
Неначе скажений, то стогне, то виє,
Йому Византію хочеться збудить.
„Не буди, Босфоре, буде тобі горе!
Твої білі ребра піском занесу,
У мул поховаю!“ реве синє море.
„Хіба ти не знаєш, яких я несу

Наш отаман Гамалія,
Отаман занятий,
Зібрав хлопців та й поїхав
По морю гуляти.

Гостей до султана?"

Так море спиняло
(Любило завзятих, чубатих Славян).
Босфор схаменувся. Туркиня дрімала,
Дрімав у гаремі ледачий султан.
Тільки у Скутарі, в склену, не дрімають
Козаки сердеги. Чого вони ждуть?
По-своєму Бога в кайданах благаяють,
А хвилі на той бік ідуть та ревуть.

„О, милий Боже України!
Не дай пропасти на чужині,
В неволі вольним козакам!
І сором тут, і сором там —
Вставать з чужої домовини,
На суд Твій праведний прийти.
В залізах руки принести,
І перед всіми у кайданах
Стать козакові!..."

„Ріж і бий!
Мордуй невіру бусурмана!"
Кричать за муром.

Хто такий?

Гамаліє! Серце мліє:
Скутар скаженіє!
„Ріжте, бийте!" на фортеці
Кричить Гамалія.

Реве гарматами Скутара.
Ревуть, лютують вороги;
Козацтво преться без ваги —
І покотились яничари.

Гамалія по Скутарі,
По пеклу гуляє,
Сам хурдигу розбиває.
Кайдани ламає.
„Вилітайте, сірі птахи.
На базар до паю!"

Стрепенулись соколята.
Бо давно не чули
Хрещеної тії мови..
І ніч стрепенулась:
Не бачила, стара мати.
Козацької плати.
Не лякайся, подичися
На бенкет козачий!

Темно всюди, як у будень, —
А свято чимале!
Не злодії з Гамалієм
Ідять мовчки сало
Без шашлика.

„Засвіtimo!"

До самої хмари
З щоглистими кораблями
Палає Скутара.
Византія пробуркалась,
Витрішає очи,
Переплива на помогу.
Зубами скрегоче.

Реве, лютує Византія.
Руками беріг достає;
Достала, зиркнула, встає —
І на ножах в крові німіє.
Скутар, мов пекло те, палає:
Через базари кров тече,
Босфор широкий доливає.
Неначе птахи чорні в гаї.
Козацтво сміливе літає.
Ніхто на світі не втече!
Огонь запеклих на пече.
Руйнують мури; срібло, злото
Несуть шапками козаки
І насипають байдаки.

Горить скутар, стиха робота,
І хлопці сходяться; зійшлися.
Люльки з пожару закурили,
На байдаки — та й потягли.
Рвучи червоні гори-хвилі.

Пливуть собі, ніби з дому.
Так буцим гуляють,
Та, звичайне — Запорожці.
Пливучи співають:

„Наш отаман Гамалія,
Отаман завзятий,
Забрав хлонців та й поїхав
По морю гуляти,
По морю гуляти,
Слави добувати,
Із турецької неволі
Братів визволяти.
Ой приїхав Гамалія
Аж у ту Скутару, —
Сидять брати Запорожці,
Дожидають кари.
Ой як крикнув Гамалія:
„Брати, будем жити,
Будем жити, вино пити,
Яничара бити,
А курені килимами,
Оксамитом крити!“
Вилітали Запорожці
На лан жито жати;
Жито жали, в коні клали,
Гургом заспівали:
„Слава тобі, Гамаліє,
На весь світ великий,
На весь світ великий,

На всю Україну,
Що не дав ти товариству
Згинуть на чужині!“

Пливуть співаючи; пливе
Позад завзятий Гамалія,
Орел орлят мов стереже.
Із Дарданелів вітер віє,
А не женеться Византія:
Вона боїться, щоб Чернець
Не засвітив Галату знову,
Або гетьман Іван Підкова
Не кликнув в море на ралець.
Пливуть собі...

А із-за хвилі
Сонце хвилю червонить;
Перед ними море миле
Гомонить і клекотить.

Гамаліє! Вітер віє...
Ось-ось наше море...
І сховалися за хвилі,
За рожеві гори.

Петербург. 1842 (?)

РОЗРИТА МОГИЛА.

Світе тихий, краю милій,
Моя Україно!
За-що тебе сплюндровали,
За-що, мамо, гинеш?
Чи ти рано до схід сонця
Богу не молилась?
Чи ти діточок нечевних
Звичаю не вчила?
— „Молилась, турбувалась,
День і ніч не спала,
Своїх діток доглядала,
Звичаю навчала.
Виростали мої квіти,
Мої добрі діти, —
Панувала і я колись
На широкому світі.
Панувала...

О Богдане,
Нерозумний сину!

Подивись тепер на матір,
На свою Вкраїну;
Що колишучи співала
Про свою долю,
Що співаючи ридала,
Виглядала воно!...
Ой Богдане, Богданочку!
Як-би була знала —
У колісцях придумала,
Під серцем приспала!
Стени мої запродані
Жидові. Німоті;
Сини мої на чужині,
На чужій роботі;
Дніпро. брат мій, висихає,
Мене покидає,
І могили мої милі
Москаль розриває.

Нехай рие, розкопує,
Не своє шукає...
А тим часом перевертні
Нехай підростають,
Та допоможуть Москалеві
Господарювати,
Та з матері полатану
Сорочку знімати!
Поспішайте-ж, недолюдки,
Матір катувати!"
На четверо розкопана
Розрита могила...

Чого вони там шукають?
Що там схоронили
Старі батьки?

Ех, як-би то...
Як-би то знайти те,
Що там поховали,
Не плакали-б діти,
Мати-б не ридала.
Березань (у Полтавщині).
9. X. 1843.

ЧИГИРИН. (М. С. Щепкину.)

Чигрине, Чигрине!
Все на світі гине,
І святая твоя слава,
Як пилина лине,
За вітрами холодними
В хмарі пропадає.
Над землею летять літа,
Дніпро висихає,
Розсипаються могили,
Високі могили,
Твоя слава; — і про тебе,
Старче малосилий,
Ніхто й слова не промовить,

Ніхто й не покаже,
Де ти стояв, чого стояв...
І на сміх не скаже!

За-що боролесь ми з Ляхами?
За-що ми різались з ордами?
За-що скородили списани
Татарські ребра? Засівали,
І рудою поливали,
І шаблями скородили.
Що-ж на ниві уродило?
Уродила рута, рута,
Волі нашої отрута.

А я, юродивий, на твоїх руїнах
Марно сльози трачу.

Заснула Вкраїна,
Буряном укрилась, цвіллю зацвіла,
В калюжі, в болоті серце прогноїла
І в дупло холодне гадюк напустила,
А дітям надію в степу оддала.

А надію
Вітер по полю розвіяв,
Хвиля морем рознесла.
Нехай же вітер все розносить
На неокраїнім крилі!
Нехай же серце плаче, просить
Святої правди на землі!

Чигрине, Чигрине,
Мій друже єдиний!

Проспав-еси степи, ліси
І всю Україну!
Спи-ж, повитий жидовою,
Поки сонце встане,
Поки тії недолітки
Підростуть — гетьмани!

Помолившись, і я-б заснув,
Так думи прокляті
Рвуться душу запалити,

Серце розірвати.
Не рвіть, думи, не паліте!
Може, верну знову
Мою правду безталанну,
Моє тихе слово;
Може, викую я з його
До старого плуга
Новий леміш і чересло,
І в тяжкі упрugi,
Може, з'орю переліг той.
А на перелозі
Я посию мої сльози,
Мої щирі сльози.
Може, зійдуть і виростуть
Ножі обоюдні,
Розпанахають погане,
Гниле серце, трудне,
І вицідять сукровату,
І наллють живої
Козацької тії крови,

Чистої, святої.
Може, може... а між тими,
Між ножами — рута
І барвінок розіветься,
І слово забуте,
Моє слово тихе, сумне,
Богобоязливе
Згадається, — і дівоче
Серце боязливе
Стрепенеться, як рибонька,
І мене згадає...
Слово моє, сльози мої,
Раю ти мій, раю!

Спи, Чигринне! Нехай гинуть
У ворога діти!
Спи, гетьмане, поки встане
Правда на сім світі!

Москва.
19/II. 1844.

С О В А.

Щородила мати сина
В зеленій діброві,
Дала йому карі очі
І чорні брови.
Клятайкою повивала,
Всіх святих благала,
Та щоб йому всі святії
Талан-долю слали:
„Пошли тобі, Матер Божа,
Тії благодаті,
Всього того, чого мати
Не зуміє дати!“
До схід сонця воду брала,
В барвінку купала,
До півночі колыхала,
До світа співала:

„Е... е... лю-лі!...
Питала зозулі,
Зозуля кувала,
Правдоньку казала:
Буду сто літ жити,
Тебе годувати,
В жупані ходити,

Буду панувати.
Ой виростеш, сину,
За півчварта року,
Як княжа дитина,
Як ясен високий,
Гнучкий і дебелий,
Щасливий, веселий
І не садинокий.
Найду тобі рівню,
Хоч за морем синім,
Або крамарівну,
Або сотниківну,
Таки панну, сину,
У червоних черевиках,
В зеленім жупані,
По світлиці похочає,
Як пава, як пані,
Та з тобою розмовляє:
В хаті, як у раї;
А я, сину, на покуті
Тільки поглядаю.

Ой сину, мій сину,
Моя ти дитино!

Чи є кращий на всім світі,
На всій Україні?
Нема кращого й не буде —
Дивуйтеся, люде!
Нема кращого!...

А долю...
Долю роздобуде!..."

Ой зозуле, зозуленько,
На-що ти кувала?
На-що ти їй довгі літа,
Сто літ накувала?
Чи є-ж така на сім світі
Слухняная доля?
Ох, як би то!...

Вміла-б мати
З німецького поля
Своїм діточкам закликать
І долю і волю,
Та, ба!...

А зле безталання
Зострінеться всюди —
І на шляху і без шляху —
Усюди, де люди.

Кохалася мати сином,
Як квіткою в гаї,
Кохалася...

А тим часом
Батько умірає.
Осталася удовою,
Хоч і молодою,
І не одна...

Та все-ж тяжко...
З горем та нудьгою.
Пішла вона до сусідів
Поради просити...
Присудили сусідоньки
У наймах служити.
Ізнищіла, ізмарніла,
Кинула госпону,
Пішла в найми... не минула
Лихої пригоди.
І день і ніч працювала,
Подушне платила...
І синові за три кони
Жунанок кушила,

Щоб і воно, удовине,
До школи ходило.

Ой талане, талане,
Удовиний поганий!
Чи ти в полі, чи ти в гаї,
Обідраний цигане,
З бурлаками гуляєш?
Тече вода і на гору
Багатому в хату,
А бідному в яру треба
Криницю копати.
У багатих ростуть діти —
Верба при долині;
А у вдові одним-одно,
Та й те, як биліна.

Діждалася вдова долі,
Зросту того сина:
І письменний, і вродливий,
Квіточка-дитина!
Як у Бога за дверима,
Вдова панувала,
А дівчата лицялися.
І рушники дбали.
Полюбила багата
Не поцілувала;
Вишивала шовком хустку
Не подарувала.
Крались злидні із-за моря
В удовину хату,
Та й підкрались... стали хлопців
В кайдани кувати.
Та повезли до прийому
Битими шляхами.
Пішла й вдова з матерями,
З дрібними сльозами.
Де на-ніч ставали —
Сторожу давали,
Стару вдову до оббзу
Та й не допускали.

Ой привезли до прийому,
Чуприни голити:
Усе дрібні, усе малі,
Все багатих діти.
Той каліка-недоріка,

Той не вмів стати,
Той горбатий, той багатий,
Тих чотири в хаті.
Усі не в-лад, усіх назад,
В усіх доля — мати.
А у вдови оден син,
Тай той як-раз під аршин.

Покинула знову хату.
Синову госпону,
Пішла в найми, за хліб черствий,
Жидам носить воду, —
Бо хрещені не приймають:
„Стара, кажуть, стала,
Не здужає...“

І огризок
В вікно подавали
Христа ради...
Не дай, Боже,
Такого дожити!
Не дай, Боже, в багатого
І пити попросити!

По копійці заробляла,
Копу назбирала.
Та до сина лист писала.
У війською послала.
Полегшало.

Минає рік.
І другий минає;
І четвертий, і десятій —
А чутки немає.
Нема чутки.

Що тут робить?
Треба торбу брати
Та йти... йти собак дражнить
Од хати до хати.

Взяла торбу, пішла селом,
На вигоні сіла,
І в село вже не верталась,
День і ніч сиділа
Коло поворот.

А літо
За літом минає.
Помарніла, скалічила, —
Ніхто й не пізнає.
Та й кому там пізнавати

Каліку убогу!
Сидить собі та дивиться
В поле, на дорогу.
І світає, і смеркає,
А москаля, її спна,
Немає, немає...

По-над ставом у-вечері
Хитається очерет;
Дожидає сина мати
До досвіта вечерять.
По-над ставом у-вечері
Шепочеться осока.
Дожидає в темнім гаї
Дівчинонька козака.

По-над ставом вітер віє.
Лози нагинає;
Плаче мати одна в хаті.
А дівчина в гаї.
Поплакала чорнобрива,
Та й стала співати;
Поплакала стара мати,
Та й стала ридати.
І молилась і ридала,
Кляла все на світі.
Ох, тяжкі ви, безталанні,
У матері діти!

Скалічені старі руки
До Бога здіймала,
Свою долю проклинала,
Сина вимовляла;
То од жалю одходила
І мовчки журилась
Та на шлях той недалекий
Крізь сльози дивилась. —
І день і ніч дивилася,
Та й стала питати:
„Чи не чув хто, чи не бачив
Москаля-солдата,
Мого сина?..“

Ніхто не чув,
Ніхто і не бачив.
Сидить вона, не йде в село,
Не пита й не плаче.
Одуріла!..

І цеглину
Муштрує, — то лає,
То годує як дитину,
Й сином називає
І нищечком — тихесенько,
Крізь сльози, співає:

„Змія хату запалила,
Дітям каші наварила,
Поморщила постолі...
Полетіли москалі,
Сірі гуси в прійї,
По чотири, по чотири,
Полетіли — „гел-гел!“ —
На могилі орел,
На могилі, серед ночі,
У козака вийма очі,
А дівчина в темнім гаї
Його з війська виглядає“...

В-день лазила по смітниках
Черепки збирала,
Примовляла; то синові
Гостинця ховала.
А у-ночі розхрістана
І простоволоса
Селом ходить; то співає,
То страшно голосить.
Люди лаяли... бо, бачте,
Спать їм не давала
Та кропиву під їх тином
І бурян топтала.
Діти бігали з паліччям
У-день за вдовою
По вулицях та, сміючись,
Дражнили — С овою...

С. П. В.
6/V. 1844.

ДІВІЧІЇ НОЧІ.

Висушили карі очі
Дівчії ночі.

Черняця Маряна.

Розпилилася густа коса
Аж до пояса,
Розкрилися перси-гори —
Хвилі серед моря;
Засіяли карі очі —
Зорі серед ночі.
Білі руки простяглися, —
Так-би й обвилися
Кругом стану, — і в подушку
Холодну впилися
Та й залякли, тай замерзли,
З плачем рознялися.

„На-що мені коса-краса,
Очі голубині,
Стан мій гнучий... коли нема
Вірної дружини?
Немає з ким полюбитись,
Серцем поділитись...“

Серце моє! Серце моє!
Тяжко тобі битись
Одинокому!

З ким жити,
З ким, світе лукавий,
Скажи мені?...

На-що мені
Тая слава... слава!...
Я люблю, я жити хочу,
Серцем — не красою!
А мені ще й заздують,
Гордою і злою
Злії люди нарікають,
А того й не знають,
Що я в серці заховала...

Нехай нарікають,
Гріх їм буде...

Боже мій!

Чому ти не хочеш
Укоротить свої темні,
Тяжкі мені ночі!
Бо я в-день не одинока,
З полем розмовляю,
Розмовляю і недолю
В полі забуваю.

А в-ночі..."

Та й оніміла.
Сльози полилися...
Білі руки простяглися,
В подушку впилися.

С. П. Б.
18/V. 1844.

С О Н.

Духъ истины, егоже міръ не можетъ пріяти,
яко не видать его, ниже знаеть его!

Іоан. гл. XIV, ст. 17.

У всякого своя доля
І свій шлях широкий:
Той мурує, той руйнує,
Той неситим оком
За край світа зазирає,
Чи нема країни,
Щоб заграбать і з собою.
Взять у домовину;
Той тузами обірає
Свата в його хаті,
А той нишком у куточку
Гострить ніж на брата;
А той, тихий та тверезий,
Богобоязливий,
Як кішечка підкрадеться,
Вигде нещасливий
У тебе час, та й запустить
Пазурі в печінки, —
І не благай, не вмовлять
Ні діти, ні жінка;
А той, щедрий та розкішний,
Все храми мурує,
Та „отечество“ так любить.
Так за ним бідкує,
Та так з його, сердешного,
Кров, як воду, точить!...
А братія мовчить собі,
Витріщивши очи,
Як ягнята:

„Нехай каже. —
„Може, так і треба!“

Так і треба! Бо немає
Господа на небі!

А ви в ярмі падаєте,
Та якогось раю
На сім світі бажаєте...
Немає! немає!
Шкода й праці!

Схаменіться:

Усі на сім світі,
І царята і старчата,
Адамові діти!
І той... і той...

А що-ж*то я?

Ось-що, добрі люди:
Я гуляю, бенкетую
В неділю і в будень;
А вам нудно, жалуетесь...
Йй Богу, не чую!
І не кричіть!

Я свою пю.

А не кров людськую.

І.

Оттак, ідучи по-під-тинню
З бенкету п'яний, у ночі,
Я міркував собі йдучи,
Поки доплентавсь до хатини.
А в мене діти не кричать
І жінка не лає, —
Тихо як у раї,
І в серці, і в хаті.
Ото-ж я ліг і спати;
А вже піднилий як засне,
То хоч коти гармати,
І усом не моргне.

Та й сон-же, сон, на причуд дівний,
Мені приснився:

Найтверезіший би упився,
Скупий жидюга дав би гривню,
Щоб позирнуть на ті дива;
Та чорта з-два!

Дивлюсь: так, буцім-то сова
Летить лугами, берегами,

Та нетрями,
Та глибокими ярами,
Та широкими степами,

Та байраками;
А я за нею, та за нею
Лечу й прощаюся з землею:

Прощай, світе! Прощай зёмле,
Неприятний краю!

Моє горе, моє люте

В хмари заховаю.

А ти, моя Україно,

Безталанна вдово!

Я до тебе літагиму

З хмари на розмову,

На розмову тиху, сумну,

На раду з тобою;

О-півночі падатиму

З чистою росою.

Порадимось, посумуєм,

Поки сонце встане,

Поки твої малі діти

На ворога встануть.

Прощай же ти, моя нене,

Удово-небого!

Годуй діток! жива правда
У Господа Бога!"

Лечу... Дивлюся — аж світає,

Край неба палає;

Соловейко в темнім гаї

Сонце зострічас.

Тихесенько вітер віє,

Степи, лани мріють,

Між ярами над ставами

Верби зеленіють.

Сади рясні похилились.

Тополі — на волі

Стоять собі, мов сторожі,

Розмовляють в полі.

І все то те, вся країна,

Повита красою.

Зеленіє, вмивається

Ранньою росою,

Вмивається, красується,

Сонце зострічас —

І нема тому почину,

І краю немає.

Ніхто його не добас

І не розруйнує,

І все то те... Душе моя!

Чого-ж ти сумуєш?

Душе моя убогая!

Чого марно плачеш?

Чого тобі шкода? Хіба ти не бачиш?

Хіба ти не чуєш людського плачу?

То глянь, подивися! А я полечу

Високо-високо за синії хмари:

Немає там власті, немає там кари,

Там сміху людського і плачу не чуть.

Он глянь, у тім раї, що ти покидаєш,

Латану свитину з калки знімають,

З шкурою знімають, бо нічим обути

Панять недорослих. А он розпинають

Вдову за подушню, а сина кують,

Єдиного сина, єдину дитину,

Єдину націю в військо оддають,

Бо його, бач, трохи.. А он-де під тном

Опухла дитина голодняя мре,

А мати пшеницю на панщині жне.

А он — бачиш?... Очі, очі!
На-що ви здалися?
Чом ви з-малку не висохли,
Слізьми не злилися?
То покритка по-під-тинню
З байстрам шкандибає,
Батько й мати одцурались,
Чужі не пускають,
Старці навіть цураються...
А панич не знає,
З двайцятою, недо піток,
Душі пропиває.

Чи Бог бачить із-за хмари

Лети-ж, моя думо, моя люта муко!
Забери з собою всі лиха, всі зла,
Своє товариство! Ти з ними росла,
Ти з ними кохалась; їх тяжкі руки
Тебе повивали. Берн-ж їх, лети,
Та по всьому небу орду розпусти!

Нехай чорніє, червоніє,
Полум'ям повіє,
Нехай знову риг'я змії,
Трупом землю криє.

Намні сльози, горе?
Може, й бачить, та помага.
Як і отті гори
Предковічні, що политі
Кров'ю людською!...

Душе моя убогая,
Лишенько з тобою!
Унемося отрутою,
В кризі ляжем спати,
Пошлем думу аж до Бога,
Його розпитати:
Чи довго ще на сім світі
Катам панувати?

А без тебе я де-небудь
Серце заховую.
А тим часом пошукаю
На край-світа раю.

II.

Лечу я знов по-над землею,
І знов прощаюся я з нею.
Тяжко матір покидати
У безверхій хаті,
А ще гірше дивитися
На сльози та лати.

Лечу, лечу, а вітер віє;
Передо мною сніг біліє;
Кругом бори та болота,
Туман, туман, та пустота...
Людей не чуть, не знать і сліду
Людської страшної ноги...

І вороги й не-вороги,
Прощайте! В гості не приїду.
Упивайтесь, бенкетуйте!
Я вже не почую;
Один собі на вік-віки
В снігу заночую.

А поки ви дознаєтесь.
Що ще єсть крайна
Неполита сльози, кровю,
То я одпочину,
Одпочину..." Аж слухаю:
Загули кайдани
Під землею. Подивився...
О, люде поганій!
Де ти взявся? Що ти робиш?
Чого ти шукаєш
Під землею? Ні! Вже, мабуть,
Я не заховуюсь
І на небі! За що-ж кара?
За-що мені муки?
Кому я що заподіяв?
Чий тяжкі руки
В тілі душу закували,
Серце запалили
І мов тую чорну галич —
Думи розпустили?

За-що, не знаю, а караюсь,
І тяжко карають!
А коли я спокують?
Коли діжду краю?
Не бачу й не знаю.

Заворушилася пустиня...
Мов із тісної домовини
На той останній страшний суд
Мерці за правдою встають.
То не вмерлі, не зариті,
Не судя ідуть просити;
Ні, то люде, живі люде,
В кайданах забиті,
Із нор золото віносять,
Щоб пельку залити
Неситому... То каторжні!

А де-ж твої думи, рожеві квіти?
Доглядані, смілі, викохані діти?
Кому-ж ти їх, друже, кому передав?
Чи, може, на-віки в серці заховав?
Ой не ховай, брате! Розсип їх розкидай
Зійдуть і ростимуть, і вийдуть з них люде.

Чи ще митарство, чи вже буде?
Буде, буде, бо холодно, —
Мороз розум будить.

III.

І знову лечу. Земля чорніє.
Дрімає розум, серце мліє.
Дивлюсь: хати понад шляхами
То город із стома церквами,
А в городі, мов журавлі,
Замуштрували москалі,
Нагодовані, обуті
І кайданами окуті,
Муштруються. Ще далі гляну:
Аж у долині, мов у ямі,
На багновипці город мріє;
І хмарою над ним чорніє
Туман холодний.. Долітаю, —
То город без краю.

Чи то він турецький?

Чи то він німецький?

А може те, що й московський!

Церкви та палати,

А за-що? Те знає
Вседержитель; а, може, ще
Й він не добачає!
Он де злодій штампований
Кайдани волочить;
Он розбійник катований
Зубами скрегоче,
Н-добитка, товариша,
Зарізати хоче.
А між ними, запеклими,
В кайдани убраний,
Цар всесвітній, цар волі, цар
Штемпом увінчаний.
В муці, в каторзі — не просить,
Не плаче, не стогне...
Раз добром налите серце
В-вік не прохолоне.

Та пани пузаті,
І ні однісінької хати!
Смеркалося Огонь — огнем
Кругом запалало,
Аж злякався... — „Ура! „Ура!
Ура!“ закричали.

„Цу-цу, дурні! Схаменіться!
Чого се ви раді?
Що орете?“ —

„Экой хохоль!

Не знаєть параду!
У нас парадъ.

Самъ изволитъ
Севодня гуляти.“

„Та де-ж вона, тая цяця?“
— „Вонъ — сидишь палаты?“
Штовхаюсь я; аж землячок,

„пасибі признався,
З цинковими гудзиками:
„Гдѣ ты здѣсь узямся?“
„З України“

„Да какъ же ты
Ще говоришь не влившись
По здѣшньому?“ —

„Ба ні, кажу,
Говорить я вмію,
Та не хочу. — „Экой чудакъ!
Я всѣ входы знаю;
Я здѣсь служу; коли хочешь,
Въ дворецъ попытаюсь
Ввести тебя. Только, знаєшъ.
Мы, братъ, просвѣщенны, —
Не поскупись полтинкою!“
— „Цур тобі, мерзений
Каламарю!“

І зробився
Я знову незримий.
Та й пропхався у палати.
Боже мій єдиний!
Так от-де рай! Уже на-що
Золотом облиті
Блюдолизни! Аж ось і сам,
Високий, сердитий,
Виступас. Обік його
Жіночка небога,
Мов опеньок засушений,
Тонка, довгонога
Та ще й на лихо сердешна
Хита головою.
„Так отце-то та богиня?!
Лишенько з тобою!
А я, дурний, не бачивши
Тебе, цяцю, й разу,
Та й повірив тупорилим
Твоїм віршомазам!
От-то дурний! А ще й битий!
На квіток повірив
Москалеві! От і читай,
І йми ти їм віри!“

За богами — панства, панства
У сріблі та златі!
Мов кабани годовані.
Пикаті, пузаті!

Аж потіють та товпляться.
Щоб то ближче стати
Коло самих: може, вдарять,
Або дулю дати
Благоволять — хоч маленьку,
Хоч пів-дулі, аби тільки
Під самую пику.
І всі у-ряд поставали,
Ніби без язикі,
А-ні телень!... Цар цвенькає.
А диво цариця,
Мов та чапля на болоті
Скаче, бадьориться.

Довгенько в двох похажали,
Мов сичі надуті,
Та щось нишком розмовляли
(Здалека не чути) —
Об „отечестві“, здається,
Та нових петлицях,
Та об муштрах ще новіщих;
А потім цариця
Сіла мовчки на дзиглику.
Дивлюсь: цар підходить
До найсташрого, та в пику
Його як затопить!
Облизався неборака,
Та меншого в пузо —
Аж загулю!... А той собі
Ще меншого туза
Межи плечі; той — меншого.
А менший малого,
А той дрібних; а дрібнота
Уже за порогом
Як кинеться по улицях,
Та й давай місити
Недобитків православних,
А ті голосити,
Та верещать, та як ревнуть:
„Гуля наш батюшка, гуля!
Ура! ура! ура-а-а!“

IV.

Зареготався я, та й годі;
А й мене давнули
Таки добре. Перед світом
Усе те заснуло;

Тільки де-де православні
По кутках стогнали
Та стогнучи, за батюшку
Господа благали.
Сміх і сльози! От пішов я
Город озирати.
Там ніч, як день. Дивлюся я:
Палати, палати
По-над тихою рікою,
А беріг обшитий
Увесь каменем. Дивуюсь,
Мов несамовитий;
Як то воно зробилося
З калюжі такої
Таке диво! Оттут крові
Пролито людської
І без ножа! По тім боці
Твердиня й дзвіниця,
Мов та швайка загострена,
Аж чудно дивиться,
І дзигарі теленькають.
От я повертаюся —
Аж кінь летить, копитами
Скелю розбиває.
А на коні сидить охляп,
У світі — не світі,
І без шапки; якимсь листом
Голова повита.
Кінь басує, — от-от річку,
От-от перескочить.
А він руку простягає,
Мов світ увесь хоче
Загарбати. Хто-ж се такий?
От собі й читаю,
Що на скелі наковано:
„Первому Вторая“
Таке диво поставила.
Тепер же я знаю:
Се той Первий, що розпинав
Нашу Україну,
А Вторая доконала
Вдову-сиротину.
Кати, кати. людоді!
Найлись обое,
Накрались! А що взяли
На той світ з собою?
Тяжко, тяжко міні стало,
Так, мов я читаю

Історію України.
Стою, заміраю.
А тим часом тихо, тихо
Та сумно співає
Щось таке невидиме:

„Ізгорола, із Глухова
Пошки виступали
З заступами на ліцію.
А мене послали
У столицю з козаками
Наказним гетьманом.
О, Боже мій милосердний!
О, царю поганій!
Царю проклятий, неситий,
Гаспиде лукавий!
Що ти зробив з козаками?
Болота засипав
Благородними кістками!
Поставив столицю
На їх трупах катованих
І в темній темниці
Мене, вольного гетьмана,
Голодом замучив
У кайданах!.. Царю, царю!
І Бог не розлучить
Нас з тобою: кайданами
Скований зо мною
На вік-віки. Тяжко мені
Вітать над Невою!
України далекої,
Може, вже немає...
Полетів би, подивився,
Так Бог не пускає.
Може, Москва випалила
І Дніпро спустила
В синє море? розкопала
Високі могили,
Нашу славу? Боже милий!
Зжалься, Боже милий!“

Та й замовкло. Дивлюся я:
Біла хмара криє
Сіре небо; а в тій хмарі —
Мов звір в гаї виле.
То не хмара, білі птахи
Хмарию спустились
Над царем тим мусяняковим,
І заголосили:

„І ми сковані з тобою,
Людоїде, змию!
На страшному на судищі
Ми Бога закрисм
Од очий твоїх неситих.
Ти нас з України
Загнав голих і голодних
У сніг на чужині
Та й порізав, а з шкур наших
Собі багрянцю
Пошив жилами твердими,
І заклав столицю
В новій рясі. Подивися:
Церкви та палати!
Веселися, лютий кате,
Проклятий, проклятий!“

Розлетілись, розсипались.
Сонечко вставало;
А я стояв, дивувався
Так, аж страшно стало.
Уже вбогі ворухнулись,
На труд поспішали,
І москалі на розпутьях
Уже муштрувались.
По-край улиць поспішали
Заспані дівчата.
Та не з дому, а до-дому:
Поспала мати
На цілу ніч працювати.
На хліб заробляти.
А я стою, похилившись,
Думаю, гадаю:
„Як-то тяжко той насущний
Люди заробляють!“

От і братія синіула
У сенат писати
Та підписувать, та драти
І з батька і з брата.
А між ними і землячки
Де-де проглядають:
По-московськи так і чешуть,
Сміються та лають
Батьків своїх, що з-малечку
Цвенькати не вчили
По-німецьки, а то тепер

І кисни в чорнилі...
Пявки, пявки! Може, батько
Остатню корову
Жидам продав, поки вивчив
Московської мови!...
Україно, Україно!
Отсе твої діти,
Твої квіти молодії.
Чорнилом політі,
Московською блекотію,
В німецьких теплих
Заглушені. Плач, Вкраїно,
Бездітна вдовице!

Піти лишень, подивиться
До царя в палати:
Що там робиться? Прихожу —
Старшина пузата
Стоїть рядом, сопе, хропе
Та понадувалась,
Як індики, і на двері
Косо поглядала.
Аж ось вони й одчпнилися —
Неначе з берлога
Ведмідь випіз. Ледве-ледве
Переносить ноги.
Та одутий, аж посинів:
Похмілля прокляте
Його мучило. Як крикне
На самих пузатих, —
Всі пузаті до одного
В землю провалились.
Він вилунив баньки з лоба, —
І всі затруслися.
Що осталися. Мов скажений.
На менших гукас, —
І ті в землю; він на дрібних. —
І ті пропадають;
Він до челяді і челядь —
І челядь пропала;
До москалів, — москалики
Тільки застогнали,
Пішли в землю! Диво диво
Сталося на світі!
Дивлюся я, що дальш буде.
Що буде робити
Мій ведмедик? Стоїть собі.
Голову понури́в

Сіромаха. Де-ж ділася
Ведмежа патура?
Мов кошени — такий чудний!...
Я, аж засміявся!
Він і почув, та як зикне!
Я й перелякався,
Та й прокинувся.

Оттаке-то
Приснилось диво!

Чудне якесь! Таке тільки
Сниться юродивим
Та паницям. Не здивуйте,
Брати мої милі,
Що не своє розказав вам,
А те, що приснилось.

Петербург.

8/VII. 1844.

ХУСТИНА.

У неділю не гуляла —
Та на шовки заробляла,
Та хустину вишивала,
Вишиваючи співала:

„Хустиночко мережана,
Вишиваная!
Вигантую, подарю,
А він мене поцілує...
Хустино моя

Мальованая!
А я косу розплітаю,
З дружиною похажую...
Доленько моя,
Матінко моя!
Здивуються в-ранці люди,
Що в сироти хустка буде
Мережана,
Мальована.“

Оттак вона вишивала,
У віконце поглядала:
Чи не ревуть круторогі?
Чи не йде чумак з дороги?

Іде чумак з-за Лиману
З чужим добром, безталанний,
Чужі воли поганяє,
Поганяючи співає:

„Доле моя, доле!
Чом ти не така,
Як доля чужая? —
Чи я по-гуляю?

Чи сили не маю?
Чи до тебе доріженьки
У степу не знаю?
Чи до тебе свої дари
Я не посилаю?
Є у мене дари —
Очі мої карі;
Молодую мою силу
Багаті купили;
Може, й дівчину без мене
З иншим заручили...
Навчи-ж мене, моя доле,
Гуляти навчи!“

Та й заплакав сіромаха,
Степом ідучи...
Ой заплакав сивий пугач
В степу на могилі;
Зажурились чумаченьки,
Тяжко зажурились;
„Благослови, отамане,
Коло села стати,
Та понесем товариша
В село причащати!“

Сповідали, причащали
Й ворожки питали,
Не допомгло!... З нещільним
В дорогу рушали.
Чи то праця задавила
Молодую силу?
Чи то нудьга невсипуща
Його з ніг звалила?
Чи то люди поробили
Йому молодому,

Що привезли його з Дону
На возі до дому?
Благав Бога, щоб дівчину,
Хоч село побачить,
Не доблагав!.. Поховали,
Ніхто й не заплаче...
Поставили громадою
Хрест над сиротою
І розійшлись. Як билина,
Як лист за водою,
Пішов козак з цього світа,
Все забрав з собою...

А де-ж тая мальована,
Шитая хустина?
А де-ж тая веселая
Дівчина-дитина?
На новому хресті хустку
Вітер розвіває,
А дівчина у черниці
Косу розплітає...

Петербрг.
18. X. 1844.

Чого мені тяжко? Чого мені нудно?
Чого серце плаче, ридає, кричить,
Мов дитя голодне? Серце моє трудне,
Чого ти бажаєш? Що в тебе болить?
Чи пити, чи їсти, чи спатоньки хочеш?
Засни, моє серце, на віки засни
Невкрите, розбите... А люд нависний
Нехай скаженіс... Закрий, серце, очі!..
13. XI. 1844.
Петербург.

ПУСТКА.

(М. С. ЦЕПКИНЪ).

Заворожи міні, волхве,
Друже сивоусий!
Ти вже серце запечатав,
А я — ще боюся...
Боюся ще погорілу
Хату руйнувати,
Боюся ще, мій голубе,
Серце поховати!..
Може, вернеться надія
З тією водою
Цілющою, живучою, —
Дрібною сльозою;
Може, вернеться в некриту

Пустку зимувати.
І укріє і нагріє
Погорілу хату,
І вимете, і виміє,
І світло засвітить;
Може, ще раз прокинуться
Мої думи-діти:
Може, ще раз пожурюся.
З дітками заплачу;
Може, ще раз сонце правди
Хоч крізь сон побачу!

Київ.
13. XII. 1844.

Н. В. ГОГОЛЮ.

За думою дума роєм вилітає:
Одна давить серце, друга роздирає,
А третя тихо-тихесенько плаче
У самому серці — може й Бог не бачить.

Кому ж її покажу я,
І хто тую мову
Привітає, угадає
Великеє слово?
Всі оглухли, похилились
В кайданах — байдуже!...
Ти смієшся, а я плачу,
Великий мій друже!
А що вродить з того плачу?
Бурян, мабуть, брате!
Не заревуть в Україні
Вольнії гармати,
Не заріже батько сина.

Своєї дитини,
За честь, славу, за братерство,
За волю України.
Не заріже: викохає
Та й продасть в різниці
Москалеві!... Се-б-то, бачиш,
Лепта удовиці
Престолові, „отечеству“
Та Німоті плата...
Нехай, брате! А ми будем
Сміятись та плакати.

Петерурґ
30. XII. 1844.

Не завидуй багатому: багатий не має
Ні приязні, ні любови — він все те наймає.
Не завидуй могуточому, бо той заставляє;
Не завидуй і славному: славний добре знає,
Що не його люди люблять, а ту тяжку славу,
Що він кровю та сльозами вилле на забаву.
І молоді, як зійдуться, то любо та тихо,
Як у раю, а дивишся — воруниться лихо...
Не завидуй же нікому, дивись кругом себе!
Нема раю на всім світі, хіба що на небі!
Миргород.
4. X. 1845.

Не женися на багатій,
Бо вижене з хати;
Не женися на убогій,
Бо не будеш спати.
Оженись на вольній волі.
На козацькій долі:
Яка буде, така й буде —
Чи гола, то й гола!
Та ніхто не докучає

І не розважає;
Чого болять? і де болять? —
Ніхто не питає.
У двох, кажуть, і плакати
Мов легше неначе.
Не потурай! Легше плакати,
Як ніхто не бачить.
4. X. 1845.
Миргород.

„ЕРЕТИК“ АБО „ІВАН ГУС“.

ПОСЛАНІЄ СЛАВНОМУ П. І. ШАФАРІКОВІ.

Запалили у сусіда
Нову добру хату
Злі сусіди, нагрілися,

Та й полягли спати,
І забули теплий попіл
По полю розвіять.

Лежить попіл на розпутті,
А в попелі тліє
Огню іскра великого,
Тліє, не вгасає,
Підпалу жде, як той местник
Часу дожидає,
З його часу. Тліла іскра,
Тихо дотлівала
На розпутті широкому,
Та й гаснути стала.
Оттак Німота запалила
Велику хату, і сімю,
Сімю Славян роз'єднала,
І нишком-тихо упустила
Усобиць лютюю змию.

Попилися ріки крові,
Пожар погасили,
А Німчики пожарище
Й сиріт поділили.
Виростали у кайданах
Славянської діти
І забули невольники
Що вони на світі.
А на давнім пожарищі
Іскра братства тліла, —
Дотлівала, дожидала
Рук твердих та смілих.
І дождалась. Прозрів єси
В попелі, глибоко
Огонь добрий, смілим серцем,
Смілим орлім оком;
І засвітив, любомудре,
Світоч правди, волі;
І Славян сімю велику
Во тьмі і неволі
Перелічив до одного,
Перелічив трупи,
А не Славян, і став-єси
На великих кунах,
На розпутті всесвітньому,
Іззекіїлем.
І, о диво! Трупи встали
І очі розкрили;
І брат з братом обнялися,
І проговорили
Слово тихої любови
На віки і віки.

І потекли в одно море
Славянської ріки.

Слава тобі, любомудре,
Чеху-Славянине,
Що не дав ти потонути
В німецькій пучині
Нашій правді! Твоє море
Славянськеє, нове,
Затого вже буде повне,
І попливе човен
З широкими вітрилами
І з добрим кормилом,
Попливе на вольнім морі,
На широких хвилях.
Слава-ж тобі, Шафаріку,
Во-віки і віки,
Що звів-єси в одно море
Славянської ріки.

Привітай же в своїй славі
І мою убогу
Ленту, думу немудрую
Про Чеха святого,
Великого мученика,
Про славного Гуса!
Прийми, отче! А я нишком
Богу помолюся,
Щоб усі Славяне стали
Добрими братами
І синами сонця правди,
І єретиками
Оттакими, як Констанцький
Єретик великий:
Мир мирові подарують
І славу во віки!

I.

Камень, вгоже небрегопа
зигдущіи, сей бысть во главу
угли: отъ Господа бысть сей и
єсть дивенъ иъ очесѣхъ нашихъ.

Исаломъ CXVII, ст. 22. 23.

Кругом неправда і неволя,
Народ замучений мовчить,
А на апостольським престолі
Чернець годований сидить,

Людьською кровію торгує
І рай у найми оддає.
О, Боже! Суд Твій правий всеу,
І всеу царствіє Твоє!
Розбійники, людоді
Правду поборолі,
Осміяли Твою славу
І силу і волю!

Люди стогнуть у кайданах,
Немає з ким взятись,
Розкуватись, одностайне,
Односердне стати
За євангеліє правди,
За темнії люди.
Нема кому! Боже, Боже!
Чи то-ж і не буде?
Чи настане великий час
Небесної кари?
Чи розломим три корони
На гордій тіярі?

Розломимо!... Благослови
Не на месть і муки,
Благослови мої, Боже,
Нетвердії руки
Й слово тихе! О, Боже!
Чи вони-ж почують?...“

Оттак
У келії своїй правдивий
Іван Гус думав розкувати
Народ замучений, і диво
Святе диво показати
Очам незрячим.

„Поборюсь!
За правду Бог! Да совершить-
[ся!...“
І в Вифлєємську каплицю
Пішов молитись вірний Гус.

II.

ПАПСЬКА БУЛЛА.

„Во ім'я Господа Христа,
За нас розп'ятого на дереві,
І всіх апостолів святих,
Петра і Павла особливе.
Ми розрішаємо гріхи
Святою буллою цією
Рабині Божій оттій,
Що водили по улицах
В Празі позавчора;

Великая славо! Зглянься на людий!
Одпочинь од кари у святому раї!
За-що пропадають, за-що Ти караєш
Своїх і покірних і добрих дітей?

За-що закрив їх добрі очі
І вільний розум окував
Кайданами лихої ночі?!
Прозріте, люди — день настав!
Просніться, Чехи, змийте луду,
Розправте руки, будьте люди,
А не посмішище ченцям!
Розбійники, кати в тіярах,
Все потопили, все взяли,
Мов у Московії Татарп,
І нам сліпим передали

Оттій самій, що хилилась
По шинках, по станах,
По чернечих переходах,
По келіях п'яна;
Отта сама заробила
Та буллу купила:
Тепер свята!...“

„Боже, Боже,
Великая славо!

Свої догмати. Кров, пожари,
Всі зла на світі, війни, чвари.
Пекельних мук безкрайї ряд,
І повен Рим байстрят —
От їх догмати і їх слава!
Та явна слава!... А тепер
Святим положено конклавом:
Хто без святої булли вмер, —
У пекло просто! Хто-ж заплатить
За буллу в-двоє, — ріж хоч бата,
Окрème папи п ченця.

І в рай іди кінець-кінцям!
У злодія вже злодій краде.
Та ще й у церкві. Гади, гади!
Чи напилися ви, чи ні
Людської крові?! — Не мені,
Великий Господи, простому.
Судить великій діла
Твоєї волі: люті зла
Не дієш без вини нікому!“

І плакав Гус, молитву дія,
гірко плакав; люд мовчав
І дивувався: що він діяв?
На кого руки піднімав?
„Дивіться, люди! Ось де була,
Що я читав!“ — І показав
Перед народом. Всі здригнули:
Іван Гус буллу розірвав!

III.

Із Вифлєсмської каплиці
Аж до всесвітньої столиці
Луна, гогочучи, неслась;
Ченці ховаються; мов кара.
Луна в конклаві оддалась, —
І похилилася тіяра...
Шепочеться Авіньона
З римськими ченцями;
Шепочуться антипапи,
Аж трясуться стани
Од шоноту. Кардинали,
Як гадюки, вються
Круг тіяри, та нищечком,
Мов коти гризуться
За мишеня. Та й як таки?
Однієї шкурп
Така сила! А м'ясива!
Аж здригнули мури,
Як зачули, що у Празі
Заголкали *гуси*
Та з орлами летять битися...

Конклав схаменувся,
Зібрав раду. Положили:
Одноставне статп
Проти Гуса, і в Констанцу
Всіх ворон скликати,
Та й стерегти, яко мога.

І зверху і з долу,
Щоб не втікла тая птаха
На славянське поле.

Як та галлч поле крила, —
Ченці повалили
До Констанци; шляхи, степи.
Мов сарана, вкрили
Барони, герцоги, і дюки,
Псарі, герольди, шинкарі
І трубадури — кобзарі,
І шляхом війсьско, мов гадюки.
За герцогнями — Німота:
Хто з соколами на руках,
Хто пішки, верхи на ослах, —
Так аж кишить! Все на охоту.
Мов гад у прій, посиіша.
О, Чеху! Де твоя душа?
Дивись, щоб сили повалило.
Мов Сарацина воювать
Або великого Аттілу!
У Празі глухо гомонять,
І цесаря і Вячеслави
І той собор тисячеглавий
У голос лають, — не хотять
Пускати в Констанц Івана Гуса.
„Жив Бог! Жива душа моя!
Браті, я смерті не боюся!
Я докажу оттим зм'ям!
Я вирву їх неситє жало!...“
І Чехи Гуса провожали,
Мов діти батька...

Задзвонили у Констанці
Рано в усі дзвони;
Збиралися кардинали
Гладкі та червоні,
Мов бугаї в загороду,
І прелатів лава;
І три папи, і баронство,
І вінчані глави. —
Зібралися, мов Іуди
На суд нечестивий
Против Христа. Свари, гомін,
Те реве, те висе,
Як та орда у таборі
Або Жиди в школі...
І — всім разом заціпило!...

Мов кедр серед поля
 Ливанського, у кайданах
 Став Гус перед ними
 І окинув нечестивих
 Орліми очима.
 Затрусилась, побіліла,
 Мовчки озирали
 Мученика. — „Чого мене,
 Чи на прю позвали?
 Чи дивіться на кайдани?“
 — „Мовчи, Чеше смілий...“ —
 Гадиюкою зашипіли,
 Звірем заревіли.
 „Ти єретик! Ти єретик!
 Ти сієш розколи,
 Усобища розвіваєш,
 Святійшої волі
 Не приймаєш!... Одно слово —
 Ти Богом проклятий!
 Ти єретик! Ти єретик!...“ —
 Ревіли прелати, —
 „Ти усебник!... Одно слово —
 Ти всіми проклятий!...“
 Подивився Гус на нани,
 Та й вийшов з палати!...
 „Побороли! Побороли!...“ —
 Мов обіленіли.
 — „Автодафе! Автодафе...“ —
 Гуріом заревіли.

IV.

І цілу ніч бенкетували
 Ченці, барони; — всі пили
 І пляні-Гуса проклинали,
 Аж поки дзвони загули.
 І світ настав... Ідуть молитесь
 Ченці за Гуса. З-за гори
 Червоне сонце аж горить: —
 І сонце хоче подивитись,
 Що будуть з праведним тво-
 рить?!...
 Задзвонили в усі дзвони,
 І повели Гуса
 На Голгофу у кайданах...
 І не стрепенувся
 Перед огнем, став на йому
 І молитву діє:

„О, Господи милосердий!
 Що я занодіяв
 Отсим людям, твоїм людям?
 За-що мене судять?
 За-що мене розпинають?
 Люди! Добрі люди!
 Молітеся, неповинні:
 І з вами те буде!
 Молітеся! Люті звірі
 Прийшли в овніх шкурах
 І пазурі розпустили:
 Ні гори, ні мури
 Не сховають! Розіллється
 Червоне море
 Крови, крови з дітий ваших.
 О, горе! о, горе!
 Он-де вони, — в ясных ризах...
 Їх люті очі!...“
 — „Пали! пали!...“ „Уже крови.
 Крови, крови хочуть,
 Крови вашої!“ — І димом
 Праведного вкрило.
 „Молітеся! Молітеся!
 Господи, помилуй,
 Прости Ти їм, бо не знають...“
 Та й не чути стало!
 Мов собаки, коло огню
 Кругом ченці стали:
 Боялися, щоб не виліз
 Гадиною з жару
 Та не повис на короні
 Або на тіярі.

V.

Погас огонь; дунув вітер
 І попіл розвіяв.
 І бачили на тіярі
 Червоного змія
 Прості люди. Пішли ченці
 Й Те Деум співали;
 Розійшлися по трапезах
 І транезували —
 І день, і ніч, аж попухли.
 Малою сімєю
 Зійшлись Чехи. Взяли землі
 З-під костра, і з нею
 Пішли в Прагу.

Оттак Гуса

Ченці осудили,
Заналили... та Божого
Слова не спалили, —
Не вгадали, що вилетить
Орел із-за хмари,
Замість *гуса* — і розклює
Високу тіяру.
Байдуже їм! Розлетілись,
Мов тії ворони,
З кровавого того свята.
Ченці і барони

Розвернулись у будинках,
І гадки не мають:
Бенкетують, та инколи
Те Деум співають.
Все зробили... Пострівайте, —
Он над головою
Старий Жижка з Таборова
Махнув булавою!

10. X. 1845.

С. Марїнське.

(В Полтавщині.)

НЕВОЛЬНИК.

ПОСВЯТА.

Думи мої молодії,
Понурії діти.
І ви мене покинули!..
Пустку натовпити
Нема кому... Остався я,
Та не сиротою,
А з тобою, молодію,
Раю мій, покою,
Моя зоре досвітня.
Єдина думо
Пречистая! Ти вітаєш.
Як у того Нуми
Тая німфа Егерія;
Так ти, моя зоре,
Просіяєш надо мною,
Ніби заговориш,
Усмінешся. Дявлюся я —
Нічого не бачу.
Прокинуся — серце плаче.
І очі заплачуть.

Спасибі, зіронько! Минає
Неясний день мій; вже смеркає.
Над головою вже несе
Свою некланану косу
Косарнечевний, мовчки косить!
А там — і слід мій занесе
Холодний вітер. Все минає!..
Згадаєш, може, молодая.
Вилиту сльозами
Мою думу, і тихими,
Тихими речами
Проговориш: „я любила
Його на сім світі,
Й на тім світі любитиму“

О, мій тихий світе,
Моя зоре вечірняя!
Я буду вітати
Коло тебе, і за тебе
Господа благати!

I.

Той блукає за морями,
Світ перехожася,
Доли, доленьки шукає, —
Немає, немає,
Мов умерла! А той рветься
З усієї сили
За долею... от-от догнав,
І — бебех в м'гилю!
А в иншого сіромахи

Ні хати, ні поля,
Тільки торба; а з торбини
Виглядає доля,
Мов дитинка; а він її
Лає, проклинає
І за чвертку закладає, —
Ні, не покидає!
Як репях той, учепиться
За латані поли,

Та й збирає колосочки
На чужому полі;
А там — снопи, а там — скирти,
А там — у палатах
Сидить собі сіромаха,
Мов у своїй хаті.
Такая-то доля тая, —
Хоч і не шукайте!
Кого схоче, — сама найде,
У колисці найде.

Ще на Україні веселі
І вільнії пишались села
Тоді, як праведно жили
Старий козак і діток двоє;
Ще за Гетьманщини старої
Давно се діялось колись.

Так коло полудня, в неділю.
Та на Зелених ще й Святках.
Під хатою в сорочці білій
Сидів, з бандурою в руках,
Старий козак. — „І так, і сяк!“
Старий міркує, розмовляє:
„І треба-б,“ каже, „й трохи
[шкода!
А треба буде; два-три года
Нехай по світу погуляє
Та сам своєї пошукає,
Як я шукав колись... Ярино!
А де Степан?“ — „А он під тином,
Неначе вкопаний стоїть!“
„А я й не бачу! А ідїть
Лишень сюди, та йдїть обое...
А ну-те, діти, оттакої!“
І вшкварив по струнах.
Старий грає, а Ярина
З Степаном танцює;
Старий грає, примовляє,
Ногами тупцює:
„Як-би мені лиха та лиха,
Як-би мені свекрівонька тиха,
Як-би мені чоловік молодий,
До другої не ходив, не любив!
Ой гоп, чики-чики!
Та червоні черевики,
Та троїсті музики, —

Од віку до віку
Я любила-б чоловіка!“

„Ой гоп, заходівсь;
Зробив хату, оженивсь,
І піч затопив,
І вечерять наварив
— А ну-те, діти, оттакої!“
І старий піднявся:
Як ударить, як ушкварить.
Аж у боки взявся!
Чи так, чи не так,
Уродив постернак,
А петрушку
Криши в юшку —
Буде смак, буде смак!
Ой так — таки так,
Оженився козак,
Кинув хату
І кімнату,
Та й потяг у байрак.
— Ні, не та вже, підтоптамась.
Стара моя сила;
Утомився. А все це ви
Так розворушили.
О, бодай вас! Що-то літа!
Ні вже, не до-ладу...
Минулося! Іди лишень
Полуднувать лагодь;
Гуляючи, як той казав,
Шматок хліба з'їсти.
Іди-ж, доню! — А ти, сину,
Послухаєш вісти.
Сідай лишень!
... Як убили
Твого батька Йвана
В Шляхетчині, то ти ще був
Маленьким, Степане,
Ще й не лазив. „—“ То я не спи?!
Я чужий вам, тату?!“ —
— „Танечужий! Стрівай лишень!
От умерла й мати,
Таки твоя, а я й кажу
Покійній Марині,
Моїй жінці: „А що, — кажу,
Возьмїм за дитину —
Тебе-б то це... „—“ Добре,“ —
[каже

Докойна Марина,—
Чому не взяти? — Взяти тебе
Ми тай спарували
З Яриночкою до-купи...
А тепер осталося
Ось що робить: ти на літі,
Ярина зріє;
Треба буде людий шукать
Та що-небудь діять.
Як ти скажеш? — „Я не знаю...
Бо я думав... тес...“
— „Що Ярина сестра тобі?
А воно — не тес,
Воно просто: любітєся,
Та й з Богом до шлюбу!
А поки що, треба буде
на чужі люди
Подивитись, як там живуть:
Чи орють,
Чи не на ораному сіють,
І просто жнуть,
І немолоченєс віють,
Так як і мелють і їдять. —
Все треба знать.
Так от як, друже: треба в люди
На рік, на два піти
У наймити;
Тоді й побачимо, що буде.
Бо хто не вміє заробить.

То той не вмітє й пожить.
А ти як думєш, небоже?...
Не думай! Коли хочєш знать,
Де лучшє лихом торгувать,
Їди ти в Січ. Як Бог поможе,
Там наїєся всіх хлібів;
Я їх чимало попоїв —
І досі нудно, як згадаю!
Коли здобудєш — принесєш,
А коли згубиш — поживєш
Моє добро: Та хоч звичаю
Козацького наберєшся
Та побачиш світа,
Не такого, як у бурсі,
А живі мєсїтє
З товариством прочитаєш,
Та по-молодєчий
Будєш Богу молитися.
А не по-чернєчий
Харамаркать. Оттак, сину!
Помолившись Богу,
Осїдлаєм буланого,
Та й гайда в дорогу!
Ходім лишєнь полуднувать.
Чи ти вжє, Ярино,
Змайструвала нам що-небудь?
Оттакє-то, сину!...“
— „Ужє, таточку!“ озвалась
Із хати Ярина.

II.

Не їсться, не пється, і серце не бється,
І очі не бачать, не чуть голови,
Нєначє нємєє, нїби нєживий, —
Замїєть шматка хліба, за кухоль берється.
Дивитьсє Ярина та нишком смїєтьсє:
— „Що сє йому стало? Нї їсти, нї пить,
Нїчого не хоче! Чи не занєдужав? —
Братіку Стєпанє, що в тєбє болить?“
Ярина питає. Старому байдужє,
Нїби-то й не чує. — „Чи жать, чи не жать.
А сїяти трєба!“ старий промовляє,
Нїби-то до сєбє. „А пу-мє вставать!
До вєчєрнї, можє, щє пошкандибаю.

А ти, Стєпанє, ляжєш спать,
Бо завтра ранє трєба вєтать
Та коня сїдлаєть.“

„Степаночку, голубчику?
 Чого се ти плачеш?
 Усміхнися, подивися!
 Хіба ти не бачиш.
 Що й я плачу? Розсердився,
 Бог знає на кого,
 Та й зо мною не говорить.
 Утечу, їй-Богу,
 Та й сховаюсь у буряні...
 Скажи бо, Степане:
 Може, й справді нездужаєш?
 Я зілля достану,
 Я побіжку за бабою...
 Може, це з пристріту?“
 „Ні, Ярино, моє серце,
 Мій рожевий квіте!..
 Я не брат тобі, Ярино!
 Я завтра покину
 Тебе й батька, — на чужині
 Де-небудь загину;
 А ти мене й не згадаєш,
 Забудець, Ярино,
 Свого брата!“ — „Схаменися!
 Їй-Богу, з пристріту!
 Я не сестра? Хто-ж оце я?
 О, Боже, мій світе!
 Що тут діять? Батька нема,
 А він занедужав,
 Та ще й умре. О, Боже мій!
 А йому й байдуже, —
 Мов сміється. Степаночку!
 Хіба ти не знаєш,
 Що без тебе і таточка
 І мене не стане?“ —
 — „Ні, Яр-но, я не кину,
 А тільки поїду
 Недалеко. А на той рік
 Я до вас приїду
 З старостами. за тобою
 Та за рушниками.
 Чи подаєш?“ — „Та цур тобі
 З тими старостами!
 Ще й жартує“ — „Нежартую, —
 Їй-Богу, заплачу“..
 І заплакала Ярина.
 Як тая дитина,
 І крізь сльози промовляла:
 „Покине! покине!“

Як той явір над водою,
 Степан похилився;
 Щирі сльози козацькі
 В серці запеклися,
 Мов у пеклі. А Ярина
 То клене, то просить,
 То замовкне, подивиться,
 І знов заголосить.
 Не чулися, як смерклося;
 І сестру і брата,
 Ніби скованих до-купц,
 Застав батько в хаті.

І світ настав, а Ярині
 Не спиться, ридає.
 Уже Степан із криниці
 Коня напуває;
 Й вона з відрами побігла,
 Ніби за водою
 До криниці. А тим часом
 Запорожську зброю
 Старий виніс із комори;
 Дивиться, радіє.
 Приміряє, ніби знову
 Старий молодіє,
 Та й заплакав. — „Зброе моя,
 Зброе золотая!
 Літа мої молодії,
 Сило молодая!
 Послужи, моя ти зброе,
 Молодій ще силі,
 Послужи йому так щиро,
 Як мені служила!“

Вернулися од криниці.
 І Степан сідлає
 Коня, свого товариша,
 Й жупан одягає;
 А Ярина дає зброю,
 На порозі стоя;
 Степан її надіває,
 Та плачуть обоє.
 І шаблюка, мов гадюка,
 Й ратище-дрючіна,
 Й самопал семипяденний
 Повис за плечима.
 Аж зоміла, як узріла;
 І старий заплакав,

Як побачив на коневі
 Такого юнака.
 Веде коня за поводи
 Та плаче Ярина;
 Старий батько іде рядом,
 Научає сина,
 Як у війську пробувати,
 Старших шанувати,
 Товариство поважати,
 В табор не ховатись.
 — „Нехай тебе Бог заступить!“
 Як за селом стали,
 Сказав батько, — та всі трое
 Разом заридали.
 Степан гукнув, і курява
 Шляхом піднялася.
 — „Не баріся, мій синочку!
 Швидче повертайся!“
 Сказав старий. А Ярина,

Мов тая ялина
 При долині, похилилась.
 Мовчала Ярина,
 Тільки сльози утирає,
 На шлях поглядає;
 Із кұряви щось вигляне
 І знов пропадає;
 Ніби шапка, через поле
 Котиться, чорніє.
 Пропадає, мушечкою
 Тільки-тільки мріє, —
 Та й пропало. Довго-довго
 Стояла Ярина
 Та дивилась, чи не вирне
 Знову комашина
 Із кұряви. Не вирнула, —
 Пропала. І знову
 Заплакала Яриночка
 Тай пішла до-дому.

III.

Минають дні, минає літо,
 Настала осінь, шелестить
 Пожовкле листя. Мов убитий,
 Старий під хатою сидить:
 Дочка нездужає Ярина;
 Його єдина дитина
 Покинуть хоче! З ким дожить,
 Добити віку-вікового?
 Згадав Степана молодого,
 Згадав свої благі літа, —
 Згадав, та й заплакав
 Багатий сивий сирота:
 — „В Твоїх руках все на світі
 Твоя всяди воля!
 Нехай буде так, як хочеш, —
 Така моя доля!“ —
 Старий вимовив, і нишком
 Богу помолився,
 Та й пішов собі з-під хати
 В садок походити.

І барвінком, і рутою,
 І рясом квітчас
 Весна землю, мов дівчину
 В зеленому гаї;
 І сонечко серед неба
 Опинилось — стало,
 Мов жених той молодую,

Землю оглядало.
 І Ярина вийшла з хати
 На світ божий глянуть —
 Ледве вийшла; усміхнеться,
 То піде, то стане,
 Розглядає, дивується,
 Та любо, та тихо,
 Ніби вчора народилась...
 А лютеє лихо
 В самім серці ворухнулось
 І світ запалило.
 Як билина підкошена,
 Ярина схилилась;
 Як з квіточки роса в-ранці,
 Сльози полилися.
 Старий батько коло неї,
 Як дуб похилився.

Одужала Яриночка.
 Ідуть люди в Київ
 Та в Почаїв помолитись,
 І вона йде з ними.
 У Києві великому
 Всіх святих благала;
 У Межигорського Спаса
 Тричі причащалась;
 У Почасві святому
 Ридала-молилась,

Щоб Степан той, доля тая
 Їй хоча приснилась.
 Не приснилась!... Вернулася.
 Знову забіліла
 Зіма біла. За зімою
 Знов зазеленіла
 Весна божа. Вийшла з хати
 На світ дивуватись
 Яриночка, та не Бога
 Святого благати,
 А нищечком у ворожки
 Про його спитати.

І ворожка ворожила,
 Пристріт замовляла,
 Талан-долю та весілля
 З воску виливала.

— „Он бачиш, кінь осідланий
 Тунає ногою
 Під козаком? А он-де йде
 Дідусь з бородою
 Аж до колін. Ото гроші!
 Як би догадався
 Козак отой злякати діда...
 Злякав! — та й сховався
 За могилу, лічить гроші...
 А он знову шляхом
 Козак іде, ніби старець, —
 То, бач, ради страху,
 Щоб Ляхи або Татари
 Часом не спіткали.“

І радесенька Ярина
 До-дому верталась.

IV.

Уже третій і четвертий
 І пятий минає
 Не малий рік, а Степана
 Немає, немає!
 І стежечка-доріжечка,
 Яром та горою
 Утонтана до ворожки,
 Поросла травою.
 Нема його! У черниці
 Косу розплітає
 Безталанна; коло неї
 Падає, благає

Старий батько, хоч літечко,
 Хоч Петра діждати,
 Хоч Зеленої неділі...

Діждались, і хату
 Уквітчали гарнесенько,
 І в сорочках білих
 Невеселі, мов сироти,
 Під хатою сіли;
 Сидять собі та сумують;
 Слухають: щось грає,
 Мов на кобзі на улиці,
 І ніби співає...

ДУМА.

„У неділю вранці-рано
 Синє море грало:
 Товариство кошового
 На раді прохало:
 „Благослови, отамане,

З Дніпрового гирла широкого
 Серед ночі темної,
 На морі синьому,
 За островом Тендером
 Пропадали...

Один потопає,
 Другий вириває,
 Козацтву-товариству із синьої хвилі рукою махає
 І зично гукає:
 „Нехай вам, панове товариство, Бог допомагає!“
 І в синій хвилі потопає,
 Пропадає.

Байдаки спускати,
 Та за Тендер погуляти,
 Турка пошкати.“
 Чайки й байдаки спускали,
 Гарматами рештували,

Тільки три чайки, слава Богу,
 Отамана курінного,
 Сироти Степана молодого,
 Синє море не втопило,
 А в турецьку землю агарянську
 Без кормиг прибило.
 Тоді сироту Степана,
 Козака лейстрового,
 Отамана молодого,
 Турки-яничари ловили,
 З гармати гримали,
 В кайдани кували,
 В тяжку неволю завдавали..
 Ой, Спасє наш Межигорський,
 Чудотворний Спасє,
 І лютому ворогові
 Не допусти впасти
 В турецьку землю, в тяжку неволю!
 Там кайдани по три пуда,
 Отаманам — по чотири...
 І світа божого не бачать, не знають,
 Під землею камінь ламають,

Без сповіді святої умірають,
 Як собаки здиhaють,
 Пропадають.

І згадав сирота Степан в неволі
 Свою далеку Україну,
 Нерідного батька старого,
 І коника вороного,
 І нерідну сестру Ярину...
 Плаче ридає,
 До Бога руки здіймає,
 Кайдани ламає,
 Утікає на вольную волю...
 Уже на третьому полі
 Турки-яничари догнали,
 До стовпа вязали,
 Очі виймали,
 Гарячим залізом випікали,
 В кайдани кували,
 В тюрму посадили
 Тай замурували..."

V.

Оттак на вулиці, під тинном,
 Ще молодий кобзар стояв
 І про невольника співав.
 За тинном слухала Ярина,
 І не дослухала — упала.
 — „Степаночку! Степаночку!“ —
 Кричала, ридала, —
 „Степаночку, моє серце!
 Де-ж це ти барився?
 Тату! тату! Ідїть сюди,
 Ідїть, подивітєсь!“ —
 Прийшов старий, розглядає,
 І свого Степана
 Не пізнає — таке з його
 Зробили кайдани!
 — „Сину ти мій безталанний!
 Моя ти дитино!
 Де ти в світі погубаєш,
 Сину мій єдиний?“

Плаче старий та ридає,
 Й Степан сліпий плаче,
 Невидющими очима
 Мов сонце побачив.
 І беруть його під руки
 І ведуть у хату;

І вітає Яриночка,
 Мов рідного брата;
 І голову йому змила.
 І ноги умила,
 І в сорочці тонкій, білій
 За стіл посадила;
 Годувала, нанувала.
 Положила спати
 У кімнаті — і тихенько
 Вийшла з батьком з хати.

Через тиждень без старостів
 За Степана свата
 Старий свою Яриночку, —
 І Ярина в хаті...
 — „Ні, не треба, мій таточку,
 Не треба, Ярино!“
 Степан каже. „Я загинув,
 На-віки загинув!
 За що-ж свої молодії
 Ти літа погубиш
 За калікою?... Ярино!...
 Насміються люди,
 І Бог святий покарає,
 І прожне долю

З цієї хати веселої
На чуже поле.
Ні, Ярино! Бог не кине
І знайде дружину;
А я піду в Запороззя:
Там я не загину, —
Нагодують.“

— „Ні, Степане,
Моя ти дитино!
І Господь тебе покине,
Як ти нас покинеш.
Оставайся, Степаночку!
Коли не хоч братися,
То так будем: я — сестрою,
А ти будеш братом,
І дітьми йому обоє,
Батькові старому.
Не йди од нас, Степаночку.
Не кидай нас знову!
Не покинеш?...“ — „Ні, Ярино!“
І Степан остався.
Зрадів старий, мов маленький,
Аж за кобзу взявся;
Хотів вшкварить метелицю
З усієї сили,
Та не вшкварив...

Під хатою

Усі тров сіли.
„Розкажи-ж ти нам, Степане,
Про свою недолю;
Бо й я таки гуляв колись
В турецькій неволі.“
— „Ото-ж мене, вже сліпого,
На світ випускали
З товариством. Товариство
На Січ прямувало,
І мене взяли з собою,
І через Балкани
Простали ми в Україну
Вольними ногами;
А на тихому Дунаю
Нас перебігають
Січовики-Запорозжці
І в Січ завертають...
І розказують, і плачуть,
Як Січ руйнували,
Як Москалі срібло-злото
І свічки забрали

У Покрови; як козаки
В-ночі утікали,
І на тихому Дунаю
Новим Кошем стали;
Як цариця по Києву
З Нечосом ходила.
І Межигорського Спаса
В-ночі запалила.
І по Дніпру у золотій
Галері гуляла,
На пожег той поглядала,
Нишком усміхалась;
І як степи запорожські
Тоді поділили,
І панам на Україні
Люд закріпостили;
Як Кирило з старшинами
Пудром обсипались
І в цариці, мов собаки,
Патинки лизали.
Оттак, тату! Я щасливий.
Що очей не маю, —
Що нічого того в світі
Не бачу й не знаю...
Ляхи були, усе взяли,
Кров повишували,
А Москалі і світ божий
В пuto закували.

„Отаке-то! Тяжко, тату.
Із своєї хати
До Турчина поганого
В сусіди прохатись!
Тепер, кажуть, в Слободзеї
Останки збірає
Головатий, та на Кубань
Хлопців підмовляє...
Нехай йому Бог допоможе!
А що з того буде —
Святий знає! Почуємо,
Що розкажуть люди.“
Оттак вони що-день божий
У-двох розмовляли
До півночі, а Ярина
Господарювала,
Та святих оттих благала...
Таки-ж ублагала:
На всеїдній у неділю

Вона спарувалась
З сліпим своїм...

Такеє-то
Скбїлось на світі,
Мої любі дівчаточка,
Рожевії квіти!
Такеє-то! Одружилсь
Мої молодії.
Може воно й не до-ладу,

Та що маю діять,
Коли таке сподіялось?

Рік уже минає,
Уже й другий. З дружиною
Ярина гуляє
По садочку. Старий батько
Сидить коло хати,
Та вчить внука пужанчика
Чолом оддавати...

ЕПІЛОГ.

Оце і вся моя дума...
Не здивуйте, люди!
Те, що було — минулося
І знову не буде!
Минулися мої сльози:
Не рветься, плаче
Поточене старе серце.
І очі не бачать
Ні тихої хатиночки
В забутому краю,
Ні тихої долиночки.
Ні темного гаю;
Ні дівчини молодії
Й малої дитини
Я не бачу щасливої:
Все плаче, все гние!
І рад би я сховатися,
Але де? — Не знаю.
Скрізь неправда, де не гляну,
Скрізь Господа лають!
Серце вяне, засихає,
Замерзають сльози...
І втомивсь я, самотній,
На самій дорозі...

Отаке-то! Не здивуйте,
Що вороном кричу:
Хмара сонце заступила, —
Я світа не бачу.
Ледве-ледве о-півночі
Серцем прозираю,

І немоцну мою думу
За світ посилаю —
Сцілющої й живущої
Води пошукати;
Як инколи, то й принесе
І покропить в хаті,
І засвітить огонь чистий,
І сумно і тихо
Розкаже про 'весілля, —
Звертає на лихо...

Тепер мені про сліпого
Сироту кінчає,
Але як довести краю,
І сама не знає:
Бо не було того дива,
Може, спокон-віку,
Щоб щаслива була жінка
З сліпим чоловіком!

Отже сталося таке диво!
Год, другий минає,
Як побрались; а дивиться —
В-купочці гуляють
По садочку. Старий батько
Сидить коло хати
Та вчить внука маленького
Чолом оддавати.

С. Мар'їнське.
16. X. 1845.

ВЕЛИКИЙ ЛЬОХ.

(МІСТЕРІЯ).

Положилъ еси насъ сесѣдомъ нашимъ
подражаніе и поруганіе сущимъ окрестъ насъ.
Положилъ еси насъ въ притчу во языцѣхъ, по-
киванію главы въ людехъ.

Псалом XLIII. ст. 14—15.

І. ТРИ ДУШІ.

Як сніг, три пташечки летіли
Через Суботове і сіли
На похиленому хресті
На старій церкві. „Бог простить:
Ми пташки-душі, а не люди!
А відсіля виднійше буде,
Як розкопуватимуть льох.
Коли-б вже швидче розкопали!
Тоді-б у рай нас повпускали;
Бо так сказав Петрові Бог:
„Тоді їх в рай ми повпускаєм,
Як все Москаль позабірає,
Як розкопа Великий льох.“

Перша душа.

„Як була я людиною,
То Прісею звалась;
Я оттутечки й родилась.
Тут і виростала;
Оттут було на цвинтарі
Я з дітьми гуляю,
З тим Юрусем гетьманенком
У піжмурки граюсь;
А гетьманша, було, вийде
Та й кликне в будинок.
Он-де клуня: отам мені
І фіг і родзинок,
Всього мені подає
І на руках носить.
А до гетьмана як прийдуть
Із Чигрина гості,
То це й шлють, було, за мною.
Одягнуть, обують,
І гетьман бере на руки,
Носить і цілує...
Оттак-то я в Суботові
Росла-виростала,
Як квіточка, і всі мене
Любили й кохали,

І нікому я нічого,
Ні-жє злого слова,
Не сказала. Уродлива
Та й ще чорнобрóва!
Всі на мене залицялись,
І сватати стали;
А у мене, як на тев-ж,
І рушники ткались.
От-от була-б подавала,
Та лихо зустріло.

Вранці-рано, в Пилипівку,
Як-раз у неділю,
Побігла я за водою.
(Вже й криниця тая
Засунулась і висохла,
А я все літаю!)
Дивлюсь—гетьман з старшиною
Я води набрала,
Та в-новні шлях перейшла їм;
А тогó й не знала,
Що він їхав в Переяслав
Москві присягати.
І вже ледве я не-ледве
Донесла до хати
Отту воду. Чом я з нею
Відер не побила?...
Батька, матір, себе, брата,
Собак отруїла
Тою клятою водою!
От за-що караюсь,
От за-що мене, сестрічки,
І в рай не пускають!“

Друга душа.

„А мене, мої сестрічки,
За те не пустили,
Що цареві московському
Коня напоїла

В Батурині, як він їхав
В Москву із Полтави.
Я була ще недоліток,
Як Батурин славний
Москва в-ночі запалила,
Чечеля убила,
І старого і малого
В С'ємі потопила.
Я між трупами валялась
У самих палатах
Мазепиних. Коло мене
І сестра і мати
Зарізані, обнявшись,
Зо мною лежали.
І на-силу то, на силу
Мене одірвали
Од матері неживої.
Що вже я просила
Московського копитана,
Щоб і мене вбили!
Ні, не вбили, а пустили
Москалям на грище:
На-силу я сховалася
На тім пожаріщі!
Одна тільки і осталась
В Батурині хата,
І в тій хаті поставили
Царя ночувати,
Як вертався з-під Полтави.
Я йшла з водою
Повз хатину, а він мені
Махав рукою:
Звелів коня напоїти.
А я й напоїла:
Я не знала, що я тяжко,
Тяжко согрішила.
Медве я дійшла до хати,
На порозі впала...
Цар поїхав в Москвіщину.
Мене поховала
Та бабуся, що осталась
На тій пожарині,
Та ще й мене привітала
В безверхій хатині.
А на завтра й вона вмерла
І зотліла в хаті,
Во нікому в Батурині
Було поховати.

Уже й хату розкидали,
І сволок з словами
На вугілля попалили, —
А я над ярами
І степами козацькими
І досі літаю;
А за-що мене карають,
Я й сама не знаю!
Мабуть, за те, що всякому
Служила, годила,
Що цареві московському
Коня напоїла“.

Третя дума.

„А я в Каневі родилась;
Ще й не говорила,
Мене мати ще сповиту
На руках носила,
Як їхала Катерина
В Канів по Дніпрові,
А я з матір'ю сиділа
На горі-діброві.
Я плакала; я не знаю,
Чи їсти хотілось,
Чи, може, що в маленькій
На той час боліло?
Мене мати забавляла,
На Дніпр поглядала,
І галеру золотую
Мені показала.
Мов будинок; а в галері
Князі і всі сили,
Воеводи, а між ними
Цариця сиділа.
Я глянула, усміхнулась —
Та й духу не стало!
Й мати вмерла! В одній ямі
Обох поховали.
От за-що, мої сестриці,
Я тепер караюсь,
За-що мене на митарства
Й досі не пускають!
Чи я знала, ще сповита,
Що тая цариця
Лютий ворог України,
Голодна вовчиця?

Смеркається. Полетімо
Ночувати в Чуту;
Як що буде робитися,
Відтіль буде чути!"

Схопилися білесенькі
І в ліс полетіли,
І в купочці на дубочку
Ночувати сіли.

II. ТРИ ВОРОНИ.

Перша.

— Крав! крав! крав!
Крав Богдан крам,
Та повіз у Київ,
Та продав злодіям
Той крам, що накрив.

Друга.

— Я в Паріжі була,
Та три злоті з Радзивилом
Та з Потоцьким пропила.

Третя.

— *Черезь мостъ идетъ чортъ,
А коза по водъ:
Быть бѣдъ! Быть бѣдъ!*

Оттак кричали і летіли
Ворони з трьох сторон, і сіли
На маяку, що на горі,
Посеред лісу, усі три;
Мов на мороз надувались,
Одна на другу позирали,
Неначе три сестри старі,
Що діували, діували,
Аж поки мохом порослі.

Перша.

— Оце тобі, а се тобі!
Я оце літала
Аж у Сібір, та в одного
Декабриста вкраща
Трохи жовчі. Ог, бачите,
Й є чим розговітись!
Ну, а в твоїй Москвічині
Є чим поживитись?
Чи чорт-ма й тепер нічого?

Третя.

— *Є, сестрицы, много!
Три указа накрикала*

На одну дорогу.

Перша.

— На яку се? На ковану?
Ну, вже наробила!

Третя.

— *Да шесть тысячъ въ
[одной верстѣ
Душъ передушила.*

Перша.

— Та не бреш, бо тільки
[пять,

Та й то з фоном-Корфом!
Ще й чваниться, показує
На чужу роботу....
Капустниця закурена!
А ви, мосці-пані,
Бенкетуєте в Паріжі?
Поганці погані!
Що розлили з річку крови
Та в Сібір загнали
Свою шляхту, то вже й годі,
Уже й запишались!
Ач яка вельможна пава!

Друга й третя.

А ти що зробила?

Перша.

А дзуски вам питає мене!
Ви ще й не родились,
Як я оттут шинкувала
Та кров розливала.
Дивись, які! Карамзіна,
Бачиш, прочитали,
Та й думають, що ось-то ми!
Цитьте, недоріки!
В колбодочки ще не вбились,
Безпері каліки!

Друга.

— Ото, яка недотіка!

Не та рано встала,
Що до-світа упилася,
А та, що й, проспалась.

Перша.

— Упи́лася-б ти без мене
З своїми ксьон-за́ми!
Чорт-ма хисту! Я спалила
Польщу з королями;
А про тебе, щебетухо,
І досі-б стояла!...
А з волі-ними козаками
Що я виробляла?!
Кому я їх не наймала,
Не запродавала?
Та й живучі-ж, проклятуші!
Думала, з Богданом
От-от я їх поховала.
Ні, встали погані
Із шведською приблудою.
Та й тоді-ж творилось!
Виростаю, як згадаю:
Батурин спалила,
Суллу в Ромні загатила
Тільки старшинами
Козацькими, а таким,
Просто козаками,
Фінляндію засіяла,
Насипала бурти
На Орелі; на Ладугу
Так гурти за гуртом
Виганяла та цареві
Болотá гатила,
І славного Полуботка
В тюрмі задушила.
Оттоді-то було свято!
Аж пекло злякалось,
Мати Божа у Іржавці
В-ночі заридала!

Третя.

— *И я таки пожила:
Сь Татарами помутила,*

*Сь Мучителемь покутила,
Сь Петрухою попила,
Да все Ньмицамь продала.*

Перша.

— Та й ти добре натво-
ри́ла:

Так Кацапів закріпила
У німецькі кайдані, —
Хоч лягай та і засни!
А в мене ще, враг їх знає,
Кого вони виглядають!
Вже-ж і в кріпость завдала,
І дворянства сграшну силу
У мундірах розплідила,
Як тих вошей розвелі:
Все вельможній байстрят!
Уже й Січ їх біснувата
Німотою поросла,
Та й Москаль — незгірша
[штука:

Добре вміє гріти руки.
І я люта, а все-такі
Того не зумію,
Що Москалі в Україні
З козаками дію ь!
От-от указ на друкують:
„По милості Божій
І ви — Наші, і все — Наше,
І гоже й не гоже!“
Тепер уже заходились
„Древности“ шукати
У могилах, бо нічого
Уже в хаті взяти, —
Все забрали любісінько!
Та лихий їх знає,
Чого вони з тим поганим
Льохом поснішають:
Трошки-б, тишки підождали,
І церква-б упала;
Тоді-б собі дві руїни
Разом розкопали.

Друга й третя.

Чого-ж ти нас закликала?
Щоб на льох дивиться?

Перша.

— Таки й на льох!

Та ще буде

Два дива твориться:
Сю ніч будуть в Україні
Родитись близнята.
Один буде, як той Гонта,
Катів катувати;
Другий буде (оце вже наш!)
Катам помагати,
Він вже в череві кусає...
А я начитала,
Що, як виросте той Гонта,
Все наше пропало!
Усе добре поплюндрує,
Й брата не покине,
І рознистить правду й волю
По всій Україні.
Так от бачите, сестриці,
Що тут komponують:
На катів та на все добре
Кайдани готують?

Третя.

— Я золотом розто-
[пленим
Залью ему очи!...

Перша.

— Ні, він, клятий недо-
[вірок,
Золота не схоче!

Третя.

— Я царевими чинами
Скручу ему руки!...

Друга.

— А я зберу з всього
[світа

Всі зла і всі, муки!

Перша.

— Ні, сестриці, не так
[треба:

Поки сліпі люде,
Треба його поховати.
А то лихо буде!
Он бачите: над Чигрином
Мітла простяглася
І над Дніпром і Тясмином
Земля затряслася.
Чи чуєте? Застогнала
Гора над Чигрином...
О, сміється і ридас
Уся Україна!
То близнята народились;
А навісна мати
Регочеться, що йванами
Обох будуть звати.
Полетимо!..."

Полетіли

Й летячи співали:

Перша.

„Попливе наш Іван
По Дніпру у Лиман
З кумою!“

Друга.

„Побіжить наш ярчук
В прій їсти гадюк
Зо мною.“

Третя.

„Кажу хвачу, да помчу. —
Въ самый адъ полечу
Стрѣлою!“

III. ТРИ ЛІРНИКИ.

(Один сліпий, другий кривий,
А третій горбатий

Йшли в Суботів про Богдана
Мирянам співати).

Перший.

— Що - то, сказано —
[ворони:

Уже й помостили!
Мов-би для їх те сідало
Москалі зробили.

Другий.

— А для кого-ж? Чоло-
[віка,

Певно, не посаждать
Лічить зорі....

Перший.

— Ти-б то кажеш!
А може й посаждать
Москалика, або Німця;
А Москаль та Німець
І там найдуть хлібець.

Третій.

— Що се таке верзетé ви?
Які там ворони,
Та Москалі, та сідало?
Нехай Бог боронить!
Може, ще нестись заставлять.
Москаля плодіти?
Бо є чутка, що цар хоче
Весь світ полонити.

Другий.

— А може й так!
Так на чорта-ж
Їх на горах ставить?
Та ще такі височенні,
Що хмари достанеш,
Як ізлізти.

Третій.

— Так отже-ж що!
Ото потім буде.
Пани туди повиязять
Та дивитись будуть,
Як мужики тонутимуть.

Перший.

— Розумні ви люди,
Та нічого не знаєте!
То понаставляли
Ті хвигури от для чого:
Щоб люди не крали
Води з річки, та щоб нинком
Піску не орали,
Що скрізь отам за Тясмином.

Другий.

Чорт-зна що провадиш!
Нема хисту, то й не бреши!
А що, як присядем
Оттутечки під берестом
Та трохи спочинем?
Та в мене ще шматків зо два
Є хліба в торбині,
То поснідаєм в пригоді,
Поки сонце встане.
(Посідали). А хто, братці,
Співа про Богдана?

Третій.

— Я співаю і про Ясси,
І про Жовті-води,
І містечко Берестечко.

Другий.

— В великій пригоді
Нам сьогодні вони стануть:
Бо там коло льоху
Базар люду насходилось,
Та й панства не трохи.
От де нам пожива буде!
А-ну, заспіваєм
Проби 'ради!

Перший.

— Та цур йому!
Лучше полягаєм
Та виспимось! День великий:
Ще будем співати.

Третий.

— І я кажу. Помолнмось
Та будемо спати.

Старці під берестом заснули.
Ще сонце спить; пташки мо-
[вчать,

А коло льоху вже проснулись
І заходилися копати.
Копають день, копають два,
На третій на-силу
Доконалися до муру,
Та трохи спочили,
Поставивши караули.
Ісправн к аж просить,
Щоб нікого не пускали,
І в Чигрин доносить
По начальству. Піїхало
Начальство мордате,
Подивилось: „Треба, каже,
Своди розламати!
Върнй дѣло!“ Розламали.
Та й перелякалися:
Костяки в льоху лежали
І мов усміались,
Що сонечко побачили.

От добро Богдана:
Черепок, гниле корито
Й костяки в кайданах!
Як-би йому Богдан оце

У руки попався,
У москалі заголив би,
Щоб знав, як дурити
Правительство! Кричить, біга,
Мов несамовитий;
Яременка в пику пише,
По-московськи лає
Увесь народ. І на старців
Отих налітає:

— „Вы што дѣлаете, плуты?“

— „Та ми, бачте, пане,
Сиіваємо про Богдана!“

— „Я вамъ дамъ Богдана!

Мошенники, дарможды!

И тѣсю сложили

Про такого-жъ мошенника!“

— „Нас, пане, навчили!“

— „Я васъ навчу!

Завалитъ имъ!“

Взяли й завалили, —
Випарили у московській
Бані-прохолоді.
Отак пісні Богданови
Стали їм в пригоді!

Так малий льох в Суботові
Москва розкопала,
Великого-ж того льоху
Ще й не дошукалась.

Миргород.
[1845. 21. X.].

СУБОТІВ.

Стоїть в сеті Суботові
На горі високій
Домовина України
Широка, глибока.
Ото церква Богданова;
Там-то в н молився,
Щоб Москаль добром і лшхом
З козаком ділився.
Мир душі твоїй, Богдане!
Не так воно сталося:
Москалики, що зустріли,
То все очухрали;
Могили вже розривають,
Та гроший шукають;

Льохи твої розкопують
Та тебе-ж і лають,
Що й за труди не находять...
Оттак-то, Богдане!
Занапастив-еси вбогу
Сіроту Вкраїну!
За те-ж тобі така дяка...
Церкву-домовину
Нема кому полагодить!
На тій Україні,
На тій самій, що з тобою
Ляха задавила,
Байстрюки Єкатерини
Сараною сіли.

Оттаке-то, Зіновію,
Олексіїв друже!
Ти все оддав приятелям,
А їм і байдуже!
Кажуть, бачиш, що „все-то те
Таки й було наше,
А що ми тільки наймали
Татарам на пашу
Та Полякам“... Може й справді!
Нехай і так буде!
Так сміються-ж з України

Стороннії люди...
Не смійтеся, чужі люди!
Церква-домовина
Розвалиться, а з-під неї
Встане Україна
І розвіє тьму неволі,
Світ правди засвітить,
І помоляться на волі
Невольничі діти!

Миргород.
1845. 21. X.

НАЙМИЧКА.

ПРОЛОГ.

У неділю в-ранці рано
Поле крплося туманом;
У тумані на могилі,
Як тополя, похилилась
Молодиця молодая.
Щось до лона пригортає
Та з туманом розмовляє:
„Ой тумане, тумане,
Мій латаний талане!
Чому мене не сховаєш
Оттут серед лану?
Чому мене не задавиш,
У землю не вдавиш?
Чому мені злої долі,
Чом віку не збавиш?
Ні, не дави, туманочку!
Сховай тільки в полі,
Щоб ніхто не знав, не бачив
Моєї недолі!
Я не одна, — єсть у мене
І батько і мати...
Єсть у мене, — туманочку,
Туманочку, брате!
Дитя моє. Мій синочку,
Нехрещений спну!
Не я тебе хреститиму
На лиху годину;
Чужі люди хреститимуть, —
Я не буду знати,
Як і зовуть... Дитя моє!
Я була багата...
Не лай мене! Молитимусь,
Із самого неба

Долю виплачу сльозами
І пошлю до тебе!“

Пішла полем ридаючи,
В тумані ховалась,
Та крізь сльози тихесенько
Про вдову співала,
Як удова в Дунаєві
Синів поховала:

„Ой у полі могила;
Там удова ходила,
Там ходила, гуляла,
Трути-зілля не найшла,
Та синів двох привела,
В китаєчку повилі
І на Дунай однесла:
„Тихий, тихий Дунай!
„Моїх діток забавляй.
„Ти, жовтенький пісок!
„Нагодуй моїх діток,
„І скупай, і сповий,
„І собою укрій!“

І.

Був собі дід та баба,
З давнього давна, у гаї над
[ставом,
У-двох собі на хуторі жили,
Як діточок двох,
Усюди обов.
Ще з-малечку у двох-ягната
[пасли,

А потім побралися,
Худоби діждалися,
Придбали хутір, сгав і млин,
Садок у гаї розвели
І пасіку чималу, —
Всього надбали.
Та діточок у їх Біг-ма,
А смерть з косою за плечима.

Хто-ж їх старість при-
[вітає,

За дитину стане?
Хто заплаче, поховає?
Хто душу спомяне?
Хто позживе добро чесно
В добрую годину,
І згадає дякуючи,
Як своя дитина?...
Тяжко дітей годувати
У безверхій хаті,
А ще гірше старітися
У білих палатах,
Старітися, умірати,
Добро покидати
Чужим людям, чужим дітям
На сміх, на розтрату!

II.

І дід і баба у неділю
На призьбі в-двох собі сиділи
Гарненько, в білих сорочках.
Сіяло сонце в небесах, —
А-ні хмариночки, та тихо,
Та любо, як у раї.
Сховалося у серці лихо,
Як звір у темнім гаї.

В такім раї чого-б, бач-ся,
Старим сумувати?
Чи то давнє яке лихо
Прокинулось в хаті?
Чи вчорашнє, задавлене
Знов заворушилось?
Чи ще тільки заклінулось,
І рай запалило?

Не знаю, щб і після чого
Старі сумують. Може, вже
Оце збираються до Бога,
Та хто в далеку дорогу

Їм добре коний запраже?
— „А хто нас, Насте, поховає.
Як помремб?“

— „Бог знає!
Я все оце міркувала,
Та аж сумно стало:
Одинокі зостарілись...
Кому понадбали
Добра цього?“

— „Стрівай лишень!
Чи чуєш? щось плаче
За ворітьми, мов дитина!
Побіжім лиш! Бачиш?
Я вгадував, що щось буде!“

І разом схопились,
Та до воріт. Прибігають,
Мовчки зупинились:
Перед сáмим перелазом —
Дитина сповита,
Та не туго, й новенькою
Свитиною вкрита;
Бо то мати сповивала,
І літом укрила
Останньою свитиною!
Дивились, молились
Старі мої. А сердешне
Неначе благає:
Випручало рученята
Й до їх простягає
Малюсенькі... І замовкло.
Неначе не плаче,
Тільки пхика.

— „А що, Насте?
Я й казав! От бачиш!
От і талан, от і доля!
І не одинокі!
Бери-ж лишень та сповивай!..
Ач яке, нівроку!
Неси-ж в хату, а я верхи
Кинусь за кумами
В Городище.“

Чудно якось
Діється між нами!
Оден сина проклінає;
З хати виганяє:

Другий свічечку, сердешний,
Пітом заробляє
Та ридуючи станівить
Перед образами;
Нема дітий!.. Чудно якось
Ціється між нами!

III.

Аж три пари на радощах
Кумів назбірали,
Та в-вечері й охрестили
І Марком назвали.
Росте Марко. Старі гої
Не знають, де діти,
Де посадить, де положить
І що з ним робити.
Минає рік. Росте Марко,
І дійна корова
У різкоші купається.
Аж ось чорноброва
Та молода, білолиця
Прийшла молодиця
На той хутір благодатний
У найми проситься.

— „А що-ж?“ каже „возь-
[мем, Насте!“

— „Возьмемо, Трохиме.
Бо ми старі, нездужаєм,
Та таки й дитина,
Хоча воно вже й підросло,
То все-ж таки треба
Коло його піклуватись.“
— „Та воно-то треба,
Бо й я свою вже часточку
Прожив, слава Богу,
Підтоптався. Так що-ж тепер,
Що візьмеш, небого?
За рік, чи як?“

— „А, що дасте...“

— „Е, ні! треба знати, —
Треба, дбачко, лічить пліту,
Зароблену плату;
Бо сказано: хто не лічить,
То той і не має.
Так оттак хіба, небого:
Ні ти нас не знаєш,

Ні ми тебе; а поживеш,
Роздивинися в хаті,
Та й ми тебе побачимо, —
Оттоді й за плату.
Чи так, дочко?“
— „Добре, дядьку!“
— „Просимо-ж у хату!“

Поєднались. Молодиця

Рада та весела,
Ніби з паном повінчалась,
Закупила села.
І у хаті, і на дворі,
І коло скотіни,
У-вечері і в-досвіта;
А коло дитини
Так і п'яда, ніби мати!
В будень і в неділю
Головоньку йому змие,
Й сорочечку білу
Що-день божий надіває:
Грається, співає,
Робить возики, а в свято
То й з рук не спускає.
Дивуються старі мої
Та моляться Богу.
А наймичка невсипуща
Що-вечір, небога,
Свою долю проклинає,
Тяжко-важко плаче;
І ніхто того не чує,
Не знає й не бачить,
Опріч Марка маленького.
Так воно не знає,
Чого наймичка сльозами
Його умиває.
Не зна Марко, чого вона
Так його цілує,
Сама не з'їсть і не доне,
Його нагодує.
Не зна Марко, як в колисці
Часом серед ночі
Прокинеться, ворухнеться,
То вона вже скочить,
І укріє й перехрестить,
Тихо заколише:
Вона чує з тієї хати,
Як дитина дише.

В-ранці Марко до наймички
Ручки простягає,
І „мамою“ невисипущу
Ганну величає.
Не зна Марко, росте собі,
Росте, виростає.

IV.

Чимало літ перевернулось,
Води чимало утекло;
І в хутір лихо завернуло,
І сліз чимало принесло.
Бабусю Настю поховали
І ледве-ледве одволали
Трохима діда. Прогулб
Прокляте лихо, та й заснуло.
На хутір знову благодать
З-за гаю темного вернулася
До діда в хату спочивать.

Уже Марко чумакує
І в-осени не ночує
Ні під хатою, ні в хаті, —
Кого-небудь треба сватать.
„Кого-ж би тут?“ старий дума
І просить поради
У наймички. А наймичка
До царівни-б рада
Слать старости: „Треба Марка
Самого спитати.“
— „Добре, дочко! питаємо,
Та й будемо сватать.“
Розпитали, порадилися,
Та й за старостами
Пішов Марко. Вернулися
Люди з рушниками,
З святим хлібом обміненим.
Панну у жувані,
Таку кралю висватали,
Що хоч за гетьмана,
То не сором. Оттакє-то
Диво запонали!

— „Спасибі вам!“ старий
[каже.
„Тепер, щоб ви знали,
Треба краю доводити,

Коли й де вінчати,
Та й весілля! Та ще ось-що:
Хто в нас буде мати?
Не дожила моя Настя!..
Та й заливсь слезами.
А наймичка у порогу
Вхопилась руками
За одвірок, та й зомліла.
Тихо стало в хаті;
Тільки наймичка шептала:
„Мати... мати... мати!“

V.

Через тиждень молодий
Коровай місили
На хуторі. Старий батько
З усієї сили
З молодцями танцює,
Та двір вимітає,
Та прохожих, проїзжачих
У двір закликає,
Та вареною частує,
На весілля просить.
Знай бігає, а самого
Ледве ноги носять.
Скрізь гармидер та реготня
В хаті і на дворі,
І жолоби викотили
З нової комори.
Скрізь порання: печуть, варять,
Вимітають, миють...
Та все чужі. Де-ж наймичка?
На прощу у Київ
Пішла Ганна. Благов старий,
А Марко аж плакав.
Щоб була вона за матір.
— „Ні, Марку! ніяко
Мені матірю сидіти:
То багаті люде,
А я наймичка; ще й з тебе
Сміятися будуть.
Нехай Бог вам помагає!
Піду помолюся
Усім святам у Києві,
Та й знову вернуся
В вашу хату, як приймете.
Поки маю сили,

Грудитимусь.“

Чистим серцем

Поблагословила
Свого Марка заплакала
Й пішла за ворота.

Розвернулося весілля.
Музикам робота
І підковам.

Вареною

Столи й лави миють.
А наймичка ткандибіє,
Поспішає в Київ.
Прийшла в Київ, не спочила:
У міщанки стала,
Найнялася носити воду,
Бо гроший не стало
На молебствіє Варварі.
Носила, носила,
Кіп із вісім заробила,
Й Маркові купила
Святу шапочку в печерах
У йвана святого,
Щоб голова не боліла
В Марка молодого;
І перстеник у Варвари
Невістці достала,
І, всім святим поклонившись,
До-дому верталась.

Вернулася. Катерина
І Марко зустріли
За ворітьми, ввели в хату
Й за стіл посадили;
Напували й годували,
Про Київ питали,
І в кімнаті Катерина
Одпочить послала.

„За-що вони мене люб-
лять?“

За-що поважають?
О, Боже мій милосердний!
Може, вони знають?
Може, вони догадалися?...
Ні, не догадались.
Вони добрі...”

І наймичка
Тяжко заридала.

VI.

Тричі крига замерзала,
Тричі розтавала, —
Тричі наймичку у Київ
Катря провозжала,
Так як матір.

І в четвертий
Провелà небогу
Аж у поле, до могили,
І молила Бога,
Щоб швиденько верталася,
Бо без неї в хаті
Якось сумно, ніби мати
Покинула хату.

Після Пречистої в неділю,
Та після першої, Трохим
Старий сидів в сорочці білій,
В брилі, на призьбі.

Перед ним
З собакою унучок грався,
А внучка в юнку одяглась
У Катрину, і ніби йшла
До діда в гості.

Засміявся
Старий і внучку привітав,
Неначе справді молодицю.
— „А де-ж ти діла наляпцю?
Чи, може, в лісі хто одняв?
Чи по-просту — забула взяти?
Чи, може, ще й не напекла?
Е, сором, сором! лєньська мати!“
Аж зирк! — і наймичка ввійшла
На двір.

Побіг старий стрічати
З онуками свою Ганну.
— „А Марко в дорозі?“
Ганна діда питалася.
— „В дорозі ще й досі.“
— „А я ледве додидала
До вашої хати.
Не хотілось на чужині
Одній умірати!
Коли-б Марка діждатися!
Так щось тяжко стало...”

І внучатам із клуночка
Гостинці виймала:
І хрестики, й дукачки,
Й намиста разочок
Ориночці, і червоний
З фольги образочк;
А Карпові соловейка
Та коників пару;
І четвертий уже перстень
Святої Варвари
Катерині; а дідові
Із воску святого
Три свічечки; а Маркові
І собі нічого
Не принесли: не купила,
Бо гроший не стало,
А заробить нездужала.
„А ось ще осталось
Пів-бубличка!“
Й по шматочку
Дітям розділила.

VII.

Ввійшли в хату. Катерина
Її ноги умила
Й полуднувать посадила.
Не пила й не їла
Стара Ганна.

— „Катерино!
Коли в нас неділя?“
— „Після-завтра.“

— „Треба буде
Акафист найняти
Миколаєві святому
Й на часточку дати,
Бо щось Марко забарився...
Можє, де в дорозі
Занедужав, сохрять Боже!“
Й покапали сльози
З старих очий замучених.
Ледве-ледве встала
Із-за стола.

„Катерино!
Не та вже я стала:
Зледащила, нездужаю
І на ноги встати.

Тяжко, Катре, умірати
В чужій, теплій хаті!“

Занедужала небога.
Уже й причащали,
Й маслосвятіє служили, —
Ні, не помагало!
Старий Трохим по надвіррю
Мов убитий ходить;
Катерина з болящої
І очий не зводить, —
Катерина коло неї
І днює й ночує.
А тим часом сичі в-ночі
Недобре віщують
На коморі.

Болящая
Що-день, що-година,
Ледве чути питається:
„Доню Катерино!
Чи ще Марко не приїхав?
Ох, як-би я знала,
Що діждуся, що побачу,
То ще-б підждала!“

VIII.

Іде Марко з чумаками;
Ідучи сніває,
Не поспіша до господи,
Воли попасає.
Везе Марко Катерині
Сукна дорогого,
А батькові шитий пояс
Шовку червоного,
А наймищі на очінок
Парчі золоті
І червону добру хустку
З блою габою,
А діточкам черевички,
Фіг та винограду,
А всім вкупі червоного
Вина з Цареграду
Відер з трєс у барилі,
І кавяру з Дону, —
Всього везе, та не знає,
Що діється дома!

Іде Марко, не журиться.
Прийшов, слава Богу!
І ворота одчиняє,
І молиться Богу.
„Чи чуєш ти, Катерино?
Біжи зустрічатп!
Уже прийшов! Біжи швидче,
Швидче ведп в хату!
Слава Тобі, Спасителю!
На-силу діждала!“
І „Отче наш“ тихо-тихо,
Мов крізь сон, читала.

Старий воли випрягає,
Занози ховає
Мережані, а Катруся
Марка оглядає.
— „А де-ж Ганна, Катерино?
Я пак і байдуже!
Чи не вмерла?“
— „Ні, не вмерла,
А дуже нездука.
Ходім лишень в малу хату,
Поки випрягає
Воли батько; вона тебе,
Марку, дожидає.“

Ввійшов Марко в малу хату
І став у порогу...
Аж злякався.
Ганна шепче:

„Слава, слава Богу!
Ходи сюди, не лякайся!...
Вийди, Катре, з хати!
Я щось маю розпитати,
Де-що розказати.“

Вийшла з хати Катерина,
А Марко схилився
До наймички у голови.
„Марку! Подивися,
Подивися ти на мене!
Бач, як я змарніла?
Я не Ганна, не наймичка,
Я.....“

Тай зааніміла.
Марко плакав, дивувався
Знов очі відкрила,
Пильно-пильно подивилась, —
Й сльози покотились.
„Прости мене! Я каралась
Весь вік в чужій хаті...
Прости мене, мій синочку!
Я... я твоя мати!“
Тай замовкла...

Зомлів Марко,
Й земля задрікала.
Прокинувся... до матері —
А мати вже спала!

Переяслав
13/XI. 1845.

КАВКАЗ.

(Искренному моему Якову де Бальмену.)

„Кто дастъ главѣ моей воду и
очамъ моимъ источникъ слезъ, и по-
плачуся день и ночь о побѣжденныхъ.“

Іеремія, гл. IX, ст. 1.

За горами гори, хма́рами повиті,
Засіяні горем, крoвію политі;
Спокон-віку Прометей
Там орел карас,
Що-день божий довбе рѣбра
Й серце розбивас;

Розбиває, та не винє
Живущої крові,
Воно знову оживає,
І сміється знову.
Не вмірає душа наша,
Не вмірає воля,
І неситий не виоре
На дні моря поля,
Не скує душі живої
І слова живого
Не понесе слави Бога,
Великого Бога.

Не нам на прою з Тобою стати,
Не нам діла Твої судить:
Нам тільки плакати, плакати,
І плакати,
І хліб насущний замінити
Кровавим потом і сльозами.
Кати знущаються над нами,
А правда наша п'яна спить!
Коли вона прокинеться?
Коли одпочити
Ляжеш, Боже, утомлений,
І нам даси жити?
Ми віруєм Твоїй силі
І Слову живому:
Встане правда, встане воля,
І Тобі одному
Помоляться всі язики
Во віки і віки.
А поки що — течуть ріки,
Кровавії ріки!...

За горами гори, хмарою повиті,
Засіяні горем, кровію політі!
Оттам-то Милостиві Ми,
Ненагодовану і голу,
Застукали сердешну волю
Тай цькуємо...

Лягло кістками
Людий муштрованих чимало.
А сліз? а крові?

Напоїть,
Всіх імператорів би стало
З дітьми й внучатами втопить
В сльозах удовіх...

А дівочих,

Пролитих нишком серед ночі?
А матерніх гарячих сльоз
А батьківських, старих, крі-
|ваних?

Не ріки, — море розлилось,
Огненне море!...

Слава, слава
Хортам, і гончим, і псарям,
І нашим батюшкам-царям!
Слава!

І вам слава, сині гори,
Кригою окуті;
І вам лицарі великі,
Богом незабуті!
Ворітеся — поборете!
Вам Бог допомагає;
За вас сила, за вас воля
І правда святая!

„Чурек і сакля — все твоє: —
Воно не прошене й не дане, —
Ніхто й не візьме за своє,
Не поведе тебе в кайданах.
У нас. — На те письменні ми,
Читаєм Божії глаголи.
І од глибокої тюрми
Та до високого престола
Усі ми в золоті — і голі.
До нас в науку!

Ми навчим,
По-чому хліб і сіль по-чім...
Ми, крий нас Боже, не погане,
Ми настоящі християне:
У нас і храми і ікони
І все добро — сам Бог у нас!
Нам тільки сакля очі коле:
Чого вона стоїть у вас,
Не нами дана? Чом ми вам
Чурек-же ваш, та так не кинем,
Як тій собаці? Й чом ви нам
Платить за сонце не повинні!
Тай тільки-ж то!...
Ми малим ситі! —

А за те,
Як-би ви з нами подружились.
Багато-б де чого навчилися.
У нас же й світа як на те:

Одна Сібір неісходима!
А тюрм? а люду? Що й лічить!
Од Молдавінина до Фінна —
На всіх язиках все мовчить...
Бо благоденствує!...

У нас

Святу ю біблію читає
Святий чернець, і навчає,
Що цар якийсь-то свині пас
Та дружню жінку взяв до себе,
А друга вбив — тепер на небі!
От бачите, які у нас
Сидять на небі! Ви ще темні,
Догматами не просвіщенні!
У нас навчіться!

В нас дери,

Дери та дай,

І прямо в рай,

Хоть і рідню всю забері!
У нас — чого то ми не вмієм?
І зорі лічим, гречку сієм,
Французів ласм, продаєм
Або у карти програсм
Людей, — не Негрів, а таких,
Таки хрещених, та — простіх.
Ми не Ішпани! Крий нас, Боже,
Щоб крадене перекупать,
Як ті Жиди: ми по закону!“...

По закону апостола

Ви любите брата?
Суєслови, лицеміри,
Господом прокляті!
Ви любите на братові
Шкуру, а не душу,
Та й луните по закону:

Дочці на придане,
Байстрюкові на кожушок,
Жінці на патинки,
Собі-ж на те, що не знають
Ні діти, ні жінка!

За кого-ж Ти розпинався,
Христе, Сине Божий?
За нас добрих, чи за слово
Істини? чи, може,
Щоб ми з Тебе посміялись?
Воно-ж так і сталося!
Храмів, каплиці і ікони,
І ставники і мірри дим,
І перед образом Твоїм
Неутомимій поклони
За кражу, за війну, за кров:
Щоб братню кров пролити,
просим.

А потім в дар Тобі приносим
З пожіру вкрадений покров...

Просвітились!... Та ще хочем
Других просвітити,
Сонце правди показати
Сліпим, бачим, дітям.
Все покажем, тільки дайте
Себе в руки взяти:
Як і тюрми мурувати,
Кайдани кувати,
Як їх носить і як плести
Кнути узловаті. —
Всьому навчим, тільки дайте
Взяти свої гори,
Останнії, бо взяли вже
І поле. і море!

І тебе загнали, мій друже єдиний,
Мій Якове любий!

Не за Україну,

А за її ката довелось пролити
Кров добру, не чорну; довелось запить
З московської чаші московську отруту.
О, друже, мій добрий, друже незабутий!
Живю душою в Україні вітай;
Літай з козаками по-над берегами,
Розриті могили в степену назирай,

Заплач з козаками дрібними сльозами,
І мене з неволі в степу виглядай!

А поки-що — мої думи,
Моє люте горе,
Сіятиму: нехай ростуть
Та з вітром говорять...
Вітер тихий з України
П несе з рососою
Тії думи аж до тебе;

Братньою сльозою
Тя їх, друже, привітаєш,
Тихо прочитаєш,
І могили, степи, гори,
І мене згадаєш.
Переяслав.
18/IX. 18 5.

І МЕРТВИМ І ЖИВИМ І НЕНАРОДЖЕННИМ

землякам моїм в Україні і не в Україні,
моє дружнє посланіє.

Аще кто речеть, яко люблю Бога, а брата свого
ненавидить, ложь есть.

Соборн. посланіє апостола Іоанна, гл. IV. ст. 20.

I.

І світає, і смеркає,
День божий минає,
І знову люд потомлений,
І все спочиває.
Тільки я, мов окаяний,
І день і ніч плачу
На розпутьях велелюдних,
І ніхто не бачить,
І не бачить, і не знає;
Оглухли, не чують,
Кайданами міняються,
Правдою торгують,
І Господа зневажають, —
Людий запрягають
В тяжкі ярма, орють лихо,
Лихом засівають...
А що вродить?

Побачите,
Які будуть жніва!

Схаменіться, недолюдки,
Діти юродів!
Подивіться на рай тихий,
На свою Вкраїну;
Полюбіте щирим серцем
Велику руїну!

Розкуйтеся, братайтесь!
У чужому краю
Не шукайте, не питаєте
Того, що немає
І на небі, а не тільки
На чужому полі...
В своїй хаті — своя правда,
І сила, і воля!

Нема на світі України,
Немає другого Дніпра;
А ви претєся на чужину
Шукати доброго добра,
Добра святого, волі, волі,
Братерства братнього...

Найшли,
Неслі, неслі з чужого поля,
І в Україну принесли
Великих слів велику силу,
Тай більш нічого...

Кричите,
Що Бог создав вас не на те,
Щоб ви неправді поклонялись,
І хилитесь, як і хилились,
І знову шкуру деретє
З братів незрячих, гречкосіїв,
І сонця правди дозрівать
В німецькі землі, у чужії,

Претєся знову.

Як-би взять

І всю мізерію з собою,

Дідами крадене добро,
Тоді-б зостався сиротою
З святими горами Дніпро!

Ох, як би то сталося, щоб ви не вертались,
Щоб там і здихали, де ви порослі!
Не плакали-б діти, мати-б не ридала,
Не чули-б у Бога вашої хулі;
І сонце-б не гріло смердячого гною
На чистій, широкій, на вольній землі:
І люди-б не знали, що ви за орлі,
І не покивали-б на вас головою...

Схаменіться! будьте люде,

Бо лихо вам буде:

Розкуються незабаром

Заковані люде;

Настане суд!

Заговорить

І Дніпро, і гори,

І потече сто ріками

Кров у синє море

Дітий ваших... і не буде

Кому помагати:

Одцураеться брат брата

І дитини мати;

І дим хмарою заступить

Сонце перед вами,

І на-віки прокленетесь

Своїми синами.

Умийтеся! образ Божий

Багном не скверніте!

Не дуріте дитий ваших,

Що вони на світі

На те тільки, щоб панувать;

Бо невчене око

Загляне їм в саму душу

Глибоко, глибоко...

Дознаються небожата,

Чия на вас шкура,

Та й засудять, — і премудрих

Немудрі одурять.

II.

Як-би ви вчилися так, як треба,

То й мудрость би була своя;

А то залізете на небо:

„І ми — не ми, і я — не я!
І все те бачив, все те знаю:
Немає пекла, а-ні раю,
Немає й Бога тільки я,
Та куций Німець узловатий
А більш нічого...“

— „Добре, брате!
Що-ж ти таке?“

— „Я не знаю —
Нехай Німець скаже!“

Оттак то ви навчаетесь
У чужому краю!
Німець скаже: „Ви Славяне“.
— „Славяне, Славяне;
Славних прадідів великих
Правнуки погані!“
І Колляра читасте
З усієї сили,
І Шафарика, і Ганку.
І в славянофили
Так і претесь, і всі мови
Славянського люду.
Всі знаєте, а своєї
Дасть-Біг! —

„Колись будем
І по своїйому глаголать,
Як Німець покаже,
А до того й історію
Нам нашу розкаже.
Оттоді ми заходимось!“

Добре заходились
По німецькому показу
Тай заговорили

Так, що й Німець не второ́на,
Учитель великий,
А не то, щоб прості люди.
А гвалту! а крику!
„І гармонія, і сила,
Музика, та й годі!
А історія? — Поема
Вольного народу...
Що ті Рімляне убогі!
Чорт-зна що — не Брути!...
У нас Брути і Коклеси
Славні, забу́ті!...
У нас воля виростала,
Дніпром умивалась,
У голови гори слала,
Степом укривалась!“
Кровю вона умивалась,
А спала на купах,
На козацьких вольних трупах,
Окрадених трупах!...

Подивіться лишень добре.
Прочитайте знова
Тую славу, та читайте
Од слова до слова;
Не минайте а-ні титла,
Ніже тії коми,
Все розберіть, та й спитайте
Тоді себе: що ми?
Чії діти? яких батьків?
Ким, за-що закуті?
Та й побачите, що ось-що
Ваші славні Брути:
Раби, підніжки, грязь Москви,
Варшавське сміття ваші пани
Ясновельможнії гетьмани!
Чого-ж ви чванитесь, — ви,
Сини сердешної України?
Що добре ходите в ярмі,
Ще краще, як діди ходили?!
Не чваньтесь: з вас деруть
ремінь,
А з їх, бувало, чії лій топили!

Може чваня́нтесь, що братство
Віру заступило?
Що Синопом, Трапезунтом
Галушки варило?

Правда ваша: наїдалися,
А вам тепер вадить,
І на Січі мудрий Німець
Картопельку са́дить;
А ви її купусте,
Їсте на здоровя,
Та славите Запорожжя.
А чиею кровю
Отта земля напосна,
Що картоплю родить?
Вам байдуже — аби добра
Була для горбоду!
А чвані́тєсь, що ми Польщу
Колись завалили!...
Правда ваша: Польща впала,
Та й вас роздавила.

Так ось-як кров свою лили
Батьки за Москву і Варшаву,
І нам, синам, передали
Свої кайдани, свою славу!

III.

Доборолась Україна
До са́мого краю:
Гірше Ляха свої діти
Її розпинають;
Замість пива — праведную
Кров із ребер точуть, —
Просвітити, кажуть, хочуть
Материнські очі
Современними огнями,
Повести за віком,
За Німцями недоріку,
Сліпую каліку.
Добре! Ведіть, показуйте!
Нехай стара мати
Навчається, як дітий, тих
Нових доглядати!
Показуйте!

За науку —

Не торгуйтесь! буде
Материнська добра плата:
Розпадеться луда
На очах ваших неситих;
Побачите славу,

Живу славу дідів своїх
І батьків лукавих!

Учітеся, брати мої!
Думайте, читайте,
І чужому навчаєтесь, —
Свого не цурайтесь:
Бо хто матір забуває,
Того Бог карас,
Чужі люде цураються,
В хату не пускають.
Свої діти, як чужії,
І немає злomu
На всій землі безконечній
Веселого дому.

Я ридаю, як згадаю
Діла незабуті
Дідів наших: тяжкі діла!
Як-би їх забути,
Я оддав би веселого
Віку половину...

От така-то наша слава,
Слава України!...
Оттак і ви прочитайте,

Щоб не сонним снилися
Всі неправди, щоб розкрилися
Високі могили
Перед вашими очима,
Щоб ви розпитали
Мучеників: кого, коли,
Й за-що розпинали?...

Обніміте-ж, брати мої,
Найменшого брата, —
Нехай мати усміхнеться,
Заплакана мати!
Благословіть дітий своїх
Твердими руками,
І обмивтих поцілуйте
Вольними устами!
І забудеться срамотня
Давня година,
І оживе добра слава,
Слава України,
І світ ясний, невечерній,
Новий засіє...
Обніміться-ж, браті мої,
Молю вас, благаю!

Вюнища.
14/XII. 1845.

ХОЛОДНИЙ ЯР.

У всякого своє лихо,
І в мене те лихо;
Хоть не своє, позичене,
А все-таки лихо.
На-що-б, бач-ся, те згадувать,
Що давно минуло,
Будить Бог-знає колишнє?
Добре, що заснуло!...
Хоть би й Яр той!

Вже до його
І стежки малої
Не осталось, і здається,
Що ніхто й ногою
Не ступив там, а згадаєш,
То була й дорóга
З монастиря Мотриного
До Яру страшного.

В Яру колись гайдамаки
Табором стояли,
Лагодили самопали,
Ратища стругали.
У Яр колись сходилися,
Мов із хреста зняті,
Батько з сином,
І брат з братом,
Одностайне стати
На ворога лукавого,
На лютого Ляха.

Де-ж ти дівся, в яр глибокий
Протоптаний шлях?
Чи сам заріс темним гаєм?
Чи то засадили
Нові кати, щоб до тебе

Люди не ходили
 На пораду: що їм діять
 З до́рими панами,
 Людоїдами лихими,
 Нбви́ми Ляхами?
 Не сховає́с: над Яром
 Зал зняк вітає,
 Та на Умань позирає,
 Гонту виглядає.
 Не ховайте не топчіте
 Святого закона,
 Не зовіте преподобним
 Лютого — Нерба!
 Не славтеся царевою
 Святою військовою,
 Бо ви й самі не знаєте,
 Що царики коягь,
 А крчиче́, що несете
 І душу і шкуру
 „За отечество“!

Бй-Богу,

Овеча натура!
 Дурний шию підставляє
 Й сам не знає, за-що,
 Та ще й Гонту зневажає,
 Ледаче ледащо!
*„Гайдамаки — не воины, —
 Разбойники, соры,
 Пятно въ нашей истории!“*

Брешеш, людоморе!
 За св тую правду, волю
 Розбійник не встане,
 Не розкує закований
 У ваші кайтани
 Народ темний; не заріже
 Лукавого сина;
 Не розібе́ живе серце
 За свою Вкраїну!
 Вй — розбійники неситі,
 Голодні ворбни!
 По якому правдивому,
 Святому закону
 І землею, всім да́ною,
 І сердешним людом
 Торгуєте?

Стережіться-ж,
 Бо лихо вам буде,
 Тяжке лихо.

Дурить дітний
 І брата сліпого,
 Дурить себе, чужих людей,
 Та не дурить Бога!
 Бо в день радості над вами
 Розпадеться кара,
 І по́в є новий огонь
 З Холодного Яра!

Вулиця.
 17/XII. 1845.

ПСАЛМИ ДАВИДОВІ.

I.

Блаженний муж на лукаву
 Не вступає раду,
 І не стане на путь злого,
 І з лютим не сяде;
 А в законі Господньому
 Серце його й воля
 Навчається; і стане він,
 Як на добрім полі,
 Над водою посажене,
 Древо; зеленіє,
 Плодом вкрите: так і муж той
 В добрі своїм спіє.

А лукавих, нечестивих,
 І слід пропадає;
 Як той поїл над землею
 Вігер розмахав.
 І не встануть з праведними
 Злії з до́мовини;
 Діла до́рих обновляться,
 Діла злих загинуть.

XII.

Чи ти мене, Боже милий,
 На-вік забуваєш?
 Одвертаєш лице своє,

Мене покидаєш?
Доки буду мучить душу
І серцем боліти?
Доки буде ворог лютий
На мене дивитись
І сміятись?

Спаси мене,

Спаси мою душу,
Да не скаже хитрий ворог:
„Я його подужач!“
І всі злії посміються,
Як упаду в руки,
В руки ворожі.

Спаси мене

Од лютої муки,
Спаси мене!

Помолюся

І восою знову
Твої блага чистим серцем,
Псалмом тихим, нівим.

XLIII.

Боже! Нашими ушима
Чули Твою славу.
І діди нам розказують
Про давні кроваві
Ті літа, як рукою
Твердою своєю
Розв'язав Ти наші руки
І покрив землею
Труни ворожі, і силу
Твою возхвалили
Твої люде і в покої,
В добрі одпочили,
Слава Господа.

А нині

Покрив-еси знову
Срамотою свої люде,
І вороги нові
Розкрадають, як овець, нас
І жеруть...

Без плати

І без ціни оддав-еси
Ворогам проклятим;
Покинув нас на сміх людям,
В наругу сусідам,
Покинув нас, яко в притчу

Нерозумним людям.
І кивають, сміючись,
На нас головами;
І всякий день перед нами —
Стид наш перед нами.
Окрадені, замучені,
В путах уміраєм,
Не молимося чужим богам,
А Тебе благаєм:
Поможи нам, ізбави нас
Вражої наруги!
Поборов Ти перину силу,
Побори і другу,
Ще лютійшу.

Встань же, Боже —

Всюю будеш спати,
Од сліз наших одвергатись.
Скорби забувати?
Смирилася душа наша,
Тяжко жив'є в оковах!
Встань же, Боже, — поможи нам,
Встань на ката знову!

LII.

Пребезумний в серці скаже,
Що Бога немає,
В беззаконії мерзє,
Не творить благая.
А Бог дивиться: чи є ще
Взискающий Бога?
Нема добре творячого,
Нема ні одного!
Коли вони, неситії
Гріхами, дознають?
Їдять люди замість хліба,
Бога не згадають.
Там бояться, лякаються,
Де страху й не буде, —
Так самі себе бояться
Лукавії люде.
Хто-ж пошле нам спасеніє,
Верне добру долю?
Колись Бог нам верне волю,
Розібє неволю.

Восхвалимо Тебе, Боже,

Хваленієм всяким;
Возрадуєт ся Ізраїль
І святий Іаков.

LIII.

Боже! Спаси, суди мене
Ти по своїй волі!
Молись, Господи, внуші їм
Уст моїх глаголи!
Бо на душу мою встали
Сильнії чужії,
Не зрятъ Бога над собою,
Не знають, що діють.
А Бог мені помагає,
Мене заступає,
І їм правдою своєю
Вертає їх злая.

Помолюся Господеві
Серцем одиноким,
І на злих моїх погляну
Незлим моїм оком.

LXXXI.

Між царями й судіями
На раді великій
Став земних владик судити
Небесний Владика.
„Докілі будете стяжати
І кров невинну розливать
Людий убогих, а багатим
Судом лукавим помагають?
Вдові убогій поможіте,
Не осудіте сироти,
І виведіть із тісноти
На волю тихих, заступіте
Од рук неситих!“—

Не хотять
Познать, розбити їм неволі,—
І все — Господа глаголи,
І все плачеться земля.

Царі, раби — однакові
Сини перед Богом;
І ви вмерете, як і князь ваш
І ваш раб убогий.

Встань же, Боже, суди землю
І судей лукавих!
На всім світі Твоя правда
І воля і слава.

XCIII.

Господь Бог лихих карає,—
Душа моя знає.
Встань же, Боже! Твою славу
Гордий зневажає.
Вознесся над землею
Високо-високо,
Закрий славою своєю
Сліпе, горде око.
Доки, Господи, лукаві
Хваляться, доколі
Неправдою?

Твої люди

Во тьмі і в неволі
Закували добро Твоє
Кровю затопили,
Зарізали прохожого,
Вдову задавили
І сказали: „Не зрить Господь.
Ні-же тес знає“.
Умудрітеся, немудрі!
Хто світ оглядає,
Той і серце ваше знає
І думи лукаві.
Дивітеся ділам Його,
Його вічній славі!

Благо тому, кого Господь
Карає між нами, —
Не допуска, поки злому
Ізриється яма.

Господь любить свої люди,
Любить, не оставить,
Дожидає, поки правда
Перед ними стане.

Хто-б спас мене од лукавих
І діючих злая?
Як-би не Бог поміг мені,
То душа-б живая

Во тьмі ача потонула,
Проклялась на світі.

Ти, Господи, помагаш
По землі ходити,
Ти радуєш мою душу
І серце врачуєш;
І перебує Твоя воля
І труд Твій не все.
Вловять душу праведничу.
Кров добру осудять.

Мені Господь пристаніще,
Заступником буде,
І воздасть їм за діла їх
Кроваві, лукаві,
Погубить їх, і їх слава
Стане їм в неславу.

CXXXII.

Чи є що краще, лучще в світі,
Як у-купі жити,
З братом добрим добро певне
Пожити, не ділити?
Яко міро добровонне
З голови честної
На бороду Аарону
Спадає росою,
На гаптовані омети
Ризи дорогої;
Або роби Єрмонській
На святій гори
Високій Сіонській
Спадають і творять
Добро тварям земнородним,
І землі, і людям, —
Оттак братів благих своїх
Господь не забуде.
Воцариться в дому тихім,
В семі тій великій,
І пошле їм добру долю
Од віка до віка.

CXXXVI.

На ріках круг Вавилона,
Під вербами в полі,

Сиділи ми і плакали
В далекій неволі,
І на вербах повішали
Органи глухії,
І стали нам сміятися
Едомляни злії:
„Розкажіть нам пісню вашу:
Може й ми заплачем;
Або нашу заспівайте,
Невольники наші!“
— „Якої-ж ми заспівали
На чужому полі?
Не співають веселі
В далекій неволі.
І коли тебе забуду,
Іерусалиме,
Забвен буду, покинутий.
Рабом на чужині!
І язик мій оніміє,
Висохне лукавий,
Як забуду помянути
Тебе, наша славо!
І Господь наш вас помяне.
Едомській діти,
Як кричали ви: „Руйнуйте,
Руйнуйте, наліте
Сіон святий!“

Вавилоня

Дщере окаянна!
Блаженний той, хто заплачє
За твої кайдани!
Блажен, блажен! Тебе, злая,
В радісті застане
І розібе дітий твоїх
О холодний камінь!

CXLXI.

Псалом новий Господеві
І нову славу
Воспоєм честним собором,
Серцем нелукавим!
Во псалтирі і тимпані
Воспоєм благая,
Яко Бог кара неправих,
Правим помагє.
Преподобній во славі
І на тихих ложах

Радуються, славословлять,
Хвалять ім'я Боже;
І мечі в руках їх добрі,
Гострі обоюду,
На отмщеніє неправди
І в науку людям.
Окують царей неситих
В залізній пута,

І їх, славних, оковами
Ручними окрутять,
І осудять неправедних
Судом своїм правим,
І во віки стане слава,
Преподобним слава!

Вюниша.
19/XII. 1845.

МАЛЕНЬКІЙ МАРЯНІ.

Рости, рости, моя пташко,
Мій маковий цвіте,
Розвивайся, коли твоє
Серце не розбите.
Поки люди не дознали
Тихої долини!...
Дознаються — пограються,
Засушать тай кинуть.
А ні ліга молодії,
Повиті красою,
Ні карії оченята,
Умилі сльозою,
А ні серце твоє тихе
Добрее дівоче

Не заступить, не закрие
Неситії очі.
Найдуть злії, та й окрадуть...
І тебе убогу
Кинуть в пекло...
Замучишся
І прокленеш Бога.

Не цвіти-ж, мій цвіте новий,
Нерозвитий цвіте!
Зовянь тихо, поки твоє
Серце не розбите!

Вюниша.
20/XII. 1845.

МИНАЮТЬ ДНІ.

Минають, дні, минають ночі,
Минає літо, шелестить
Пожовкле листя; гаснуть очі,
Заснули думи, серце спить.
І все заснуло, — і не знаю,
Чи я живу, чи доживаю,
Чи так по світу водочусь,
Бо вже й не плачу й не сміюсь...

Доле, де ти? Доле, де ти?
Нема ніякої!
Коли доброї жаль, Боже,
То дай злої, злої!

Не дай спати ходячому,
Серцем замірати,
І гнилою колодою
По світу валятись;
А дай жити, серцем жити

І людий любити,
А коли ні, — то проклинати
І світ запалити!

Страшно впасти у кайдани,
Умірати в неволі,
А ще гірше — спати спати,
І спати на волі,
І заснути на вік віки,
І сліду не кинуть
Ніякого: однаково —
Чи жив, чи загинув...

Доле, де ти? Доле, де ти?
Нема ніякої!
Коли доброї жаль, Боже,
То дай злої, злої!

Вюниша.
1845. 21/XII.

ТРИ ЛІТА.

І день—не день, і йде—не йде,
 А літа стрілою
 Пролітають, забирають
 Все добре з собою,
 Окрадають добрі думи,
 О холодний камінь
 Розбивають серце наше
 І співають аміні. —
 Аміні всьому веселому
 Од нині до віку,
 І кидають на розпутті
 Сліпого каліку.
 Невеликії три літа
 Марно пролетіли..
 А багато в моїй хаті
 Лиха наробили.
 Опустошили убоге
 Моє серце тихе,
 Погасили усе добре,
 Запалили лихо,
 Висушили чадом-димом
 Тії добрі сльози,
 Що лилися з Катрусею
 В московській дорозі,
 Що молились з козаками
 В турецькій неволі,
 І Оксану, мою зорю,
 І мою добру долю,
 Що-день Божий умивали,
 Поки не підкралась
 Злії лїта, — та все тєє
 Заразѡм украли.
 Жаль і багька, жаль і матір,
 І вірну дружину,
 Молодую, веселую,
 Класти в домовину;
 Жаль великий, братіі мої!
 Тяжко годувати
 Малих дїток неумитих
 В нетопленій хаті!
 Тяжке лихо, та не таке,
 Як тому дурному,
 Що полюбить, побереться,
 А вона другому
 За три шаги продається

Та з його й сміється.
 От де лихо! от де серце
 Разом розірветься!

Оттаке то злее лихо

Й зо мною спіткалось:
 Серце люди полюбило
 І в людях кохалось,
 І вони його вітали,
 Гралися, хвалили..
 А літа тихенько крались
 І сльози сушили,
 Сльози щирої любови..
 І я прозрівати
 Став потроху... доглядаюсь —
 Бодай не казати!
 Кругом мене, де не гляну,
 Не люди, а змії..
 І засохли мої сльози —
 Сльози молодії.
 І тепер я розбитєє
 Серце ядом гою —
 І не плачу й не співаю,
 А, вию совою.
 Оттаке то!

Що хочете,

То те і робіте —
 Чи голосно зневажайте,
 Чи нишком хваліте
 Мої думи, — однаково,
 Не вернеться знову
 Літа мої молодії,
 Веселеє слово
 Не вернеться!...

І я серцем

До вас не верну́ся,
 І не знаю, де дїнуся,
 Де я пригорнуся,
 І з ким буду розмовляти,
 Кого розважати,
 І перед ким мої думи
 Буду сповідати?
 Думи мої! літа мої,
 Тяжкії три літа!
 До кого ви прихилитесь,

Мої злії діти?
Не хлітєсь ні до кого,
Ляжте дома спати;
А я піду четвертий год —
Рівний зустрічати.
Добрийдень же, норий годе,
В торішній свитині!
Що ти несеш в Україну

В латаній торбині?
„Благоденствіє ука́зом
Новеньким повите?...“
Иди-ж здоров, та не забудь
Злидням поклонитись!

Вюниша
22/XII. 1845

ЗАПОВІТ.

Як умру, то поховайте
Мене на могилі,
Серед степу широкого,
На Вкраїні милій:
Щоб лани широкополі
І Дніпро, і кручі
Було видно, було чути,
Як реве ревучий!

Як понесе з України
У синєє море
Кров ворожу, — оттоді я
І лани і гори,
Все покину і полину
До самого Бога

Молитися.

А поки що —
Я не знаю Бога!
Поховайте та іставайте,
Кайдани первіте,
І вражою, злою кровю
Волю окропіте!

І мене в сімї великій,
В сімї воліній, новій,
Ні забудьте помянути
Незлим, тихим словом!

Переяслав.
25/XII. 1845.

ЛІЛЕЯ.

„За що мене, як росла я,
Люди не любили?
За-що мене, як виросла,
Молодую вбили?
За-що-ж вони тепер мене
В палатах вітають,
Царівною називають,
Очий не сускають,
З мого цвіту, дивуються,
Не знають, де діти?
Скажи-ж мені, мій братіку,
Королевий цвіте!“
— „Я не знаю, моя сестро!“
І цвіт королевий
Схилив свою головоньку

Червено-рожеву
До білого, пониклого
Личенька лілей.
Сам Господь вітав над ними
І творив святеє
Землі грішній..

І лілєя

Росою-сльозою
Заплакала і сказала:
— „Брате мій! З тобою
Ми давно вже кохаємось,
А я й не ска ала,
Як була я людиною,
Як я мордувалась .
Моя мати — чогось вона

Сердешна журилась,
на мене, на дитину,
Дячилась-дивилась
і плакала.

Я не знаю,

Мій брате єдиний,
Хто їй лихо заподіяв...
Я була дитина...
Я гралася забавлялась;
А вона все вяла,
Та нашого злого пана
Кляла-проклинала,
Та й умерла.

А пан оттой

Взяв догодувати
Мене малу. Я виросла
У білих палатах,
І не знала, що байстря я,
Що його дитина.
Він поїхав десь далеко,
А мене покинув.
І прокляли його люди,
Вудинок спалили,
А мене... не знаю за-що,
Убили — не вбили,
Тільки мої довгі коси
Остригли; накрили
Острижену ганчіркою.
Та ще й реготались;
Жиди навіть нечестиві
На мене плювали.
Оттаке-то, мій братіку,
Було мені в світі!
Молодого, короткого
Не даєш дожити

Люди віку...

Я умерла

Зімою під тином,
А весною процвіла я
Цвітом при долині, —
Цвітом білим, як сніг білим,
Гай возвеселила.
І ті-ж люди, і ті-ж пани.
Що зімою вбили,
Поприходили весною
Дивом дивувались,
Дівчаточка завітчались,
І почали звати
Лілею-си гоцвітом:
І я процвітати
Стала в гай, і в тегиці,
І в білих палатах..
Скажи-ж мені, мій братіку.
Королевий цвіте:
На-що мене Бог поставив
Цвітом на сім світі?
Щоб людий я веселила,
Тих самих, що вбили
Мене й матір?!

Милосердний,

Святий, Боже милий!..."

І заплакала лілея
А цвіт королевий
Схилив свою голівоньку
Червоно-рожеву
На білеє, пониклеє
Личенько лілеї.

Київ.

25/VII. 1846.

РУСАЛКА.

„Породила мене мати
В високих палатах,
Та й понесла серед ночі
У Дніпро купати.
Купаючи, розмовляла
Зо мною малою:
— „Пливи, пливи, моя доню,
Дніпром за водю,

Та випливи русалкою
Завтра серед ночі;
Я введу гулять пана.
А ти й залоскочеш.
Залоскочи, мов серце, —
Нехай не сміється
Надо мною, молодою;
Нехай не — унеється

Не моїми кров-сльозами, —
Синьою водою
Дн провою; нехай собі
Гуляє з дочкою!
Пливи-ж, моя єдина! —
Хвилі мої, хвилі,
Привітайте русалоньку!“
І заголосила,
Тай побігла.

А я собі

Плила за водою,
Поки сестри не зустріли,
Не взялі з собою
Уже з тиждень, як расту я,
З сестрами гуляю
О-півночі, та з будинку
Батька виглядаю...
А може вже — поєдналась
З паном у палатах?
Може, знову розкошує
Моя грішна мати?“
Тай замовкла русалонька,
В Дніпро поринула,
Мов пліточка, а лозина
Тихо похитнулась.

Вийшла мати погуляти,
Не спить в палатах;
Пана Яна нема дома

Ні з ким розмовляти.

А як прийшла до берега,
То й дочку згадала,
Нагадала, як купала
І як примовляла.
Та й байдужі!

Пішла собі

У палати спати...
Та не дійшла: довелось
В Дніпрі ночувати

Вискочили регочучи
Дн'прі дівчата,
Та до неї: ухопили,
Тай й ну лоскотати!
„Сестри, сестри, не лоскотіть,
Бо се моя мати!“
Сестри раді, що піймали,
Гralись, лоскотали,
Пски в вершу не запхали,
Та й зареготались...

Одна тільки русалонька
Не зареготалась.

Київ
9/VIII. 1846.

ВІДЪ МА.

(Осика).

„Да прїидеть-же смерть на ня, и да сидуть во
адѣ живи, яко лукавство въ жилищахъ ихъ посредѣ
ихъ.“

Псалом.

Молюся, знову, уповаю,
І знову сльози виливаю,
І думу тяжкую мою
Німам стінам передаю.
Озовітєся-ж, заплачте,
Німії, зо мною
Над неправдою людською,
Над долею злою
Озовітєсь!

А за вами,

Може, озореться
Безталання невсипуще,
І нам усміхнеться,
Поєднає з недолею
І з людьми, і скаже
Спасибі нам; помолиться,
Й тихо спати ляже.

І примиренному присняться
І люди добрі, і любов,
І все добро. І встане рано
Веселий, і забуде знов

Свою недолю; і в неволі
Познає рай, познає волю
І всетворящую любов.

Така моя рада, незнаємий брате:
Смирись перед Богом, людий не займай,
Шукай собі брата в палатах і в хаті
І дбай домовину, а слави не дбай!
Бо вона не спинить віку молодого,
Не верне з-за літа нашої весни.
Оттак то, мій друже! Молись, брате, Богу
І мене в молитвах своїх помини.

І.

Росте в полі на могилі
Осика' заклята;
Оттам відьма похована, —
Хрестітесь, дівчата!
Хрестіться.. і не квапесь
На панів лукавих,
Бо згинете, осміяні,
Наробите слави,
Злої слави на сім світі,
А на тім!...

Крий, Боже!

За гріхи такі великі
Сам Бог не pomoже.
Нехай пани знуцаються,
Братами торгують
Та слъбозами кровавими
Сатану частують, —
Їх вже душі запродані,
То їм і байду же,
А вам треба стерегтися.
Стерегтись — тай дуже!
Стережіться-ж!

Кохайтеся

Хоч із наймитамі,
З ким хочете, мої любі,
Тільки не з панами!

Коло осіннього Миколи,
Обідрані, трохи не голі,
Бендерським шляхом у-ночі
Ішли цигани, а йдучи —
Звичайн-, всільні — співали;
Ішли, ішли, а потім, стали,

Шатро край шляху розпямі,
Огонь чпмалій розвелі
І крўгом його посідали.
Хто з шашликóм, а хто і так —
За те він вольний, як козак
Колись-то був.

Сядять, куняють,
А за шатром в степу співає,
Неначе п'яна, з приданóк
До дому йдучи, молодиця:
(Голос за шатром)

„Ой у нóвій хаті
Полягали спати;
Молодій приснилось,
Що мати сказала,
Свекор оженився,
Батько утопився.
І..... гу!.....“

Цигани слухають, сміються:
„І де ті люди тут возьмуться?
Оце, мабуть, із-за Дністра,
Бо тут все степ... Марá! марá!“
Цигани крикнули, схопились,
А перед ними опинилось
Те, що співало.

Жаль і страх!

В свитині латаній дрїкала
Якась людина; на ногах
І на руках повиступала
Од стужі кров: аж струпом
стала, —

І довгі коси в репяхах
Об поли білїсь в ковтунах;
Постояла, а потім сіла

Коло огню і руки гріла
На сáмим полумї.

„Ну, так!
Оженився неборак!“ —
Сама собі вона шептала,
І тяжко, страшно усміхалась...
Що-ж се таке? — Се не мара,
Моя се мати і сестра,
Моя се відьма, щоб ви знали.

Цигани.

А відкіля ти, молодице?

Відьма.

Хто? я? (Співає:)
„Я: була я молодиця,
Цілували мене в лиця;
А як стала стара баба, —
Цілували б, була-б рада.“

Циган.

Співуча, нічого сказати!
Як-би собі таку достати,
Та ще й з медведем...

Відьма.

Я співаю;
Чи то спжю, чи то гуляю,
Все співаю, все співаю, —
Уже забула говорить,
А перше добре говорила.

Циган.

Де-ж ти була що заблудила?

Відьма.

Хто? я? чи ти? (Шепче:)
Цять лишень, цить:
Он бач, зо мною пан лежить!
Огонь погас, а місяць сходить,
В яру пасеться вовкулак...
(Усміхається).
Я в приданках була, впи́лася,

І молода не придалася...
А всі то прокляті пани
З дівчатами такєс діють...
Ще треба другу одружить,
Піду ще сина хоронить,
А то без мене на зуміють
І в домовину положить.

Циган.

Не йди, небого!
Будь тут з нами!
У нас, їй Богу, добре жить!

Відьма.

А діти єсть у вас?

Циган.

Немає.

Відьма.

Кого-ж годуєте-есте?
Кого ви спати кладете?
Кого колишете в-ночі?
Лягаючи і встаючи
За кого молитесь?

Ох, діти!

І все діти... І все діти...
Не знаю, де од їх подітись?
Де не піду, — їй вони за мною!
Вони з'їдять мене колись!..

Циган.

Не плач, небого, не журись!
У нас дітий нема й завбоду.

Відьма.

Хоч з гори та в воду...

І відьма тяжко заридала.
Цигани мовчки дивувались,
Поки послули, де хто впав.
Вона-ж не спала не журилась,
Сиділа, ноги устромила
В гарячий попіл.

Шатро край шляху розіяли, огонь чималий розвели
і кругом його посідали.

Виступав

Щербатий місяць з-за могили
І на шатро мов позирав,
Аж поки хмари заступили.

Чом не спиться багатому,
Сивому, гладкому?
Чом не спиться убогому,
Сироті старому?
Оден дума, як би його
Достроїть палати;
Другий дума, як би його
На подзвін придбати.
Оден старий одпочине
В пишній домовині,
Другий старий — і так собі
Де-небудь під тином.
І обидва спочивають
І гадки не мають!
Убогого не згадають,
А того ще й лають.
Не спиться старому ні в полі,
ні в хаті,
А треба як-небудь
віку доживати.

П.

Коло огню старий циган
З молькою куняє,
Позирає на приблуду,
Й на подзвін не дбає.

Циган.

Чому не ляжеш, не спочинеш?
Зірниця сходить — подивись!

Відьма.

Дивилась я вже — ти дивись!

Циган.

Ми рано рушимо, покинем,
Як не проснишся.

Відьма.

Не просплюсь,
Я вже ніколи не просплюсь!...
Оттак де-небудь і загину
У буряні... (Співає тихо:)

„Гаю, гаю, темний гаю,
Тихенький Дунаю!
Ой у гаї погуляю,
В Дінаї скупаюся,
В зеленому баговинні
Трохи одпочину...
Та може ще, хоч каліку,
Приведу дитину.“

Дарма! Аби собі ходило,
Та вміло матір проклинать...
А он, — чи бачиш? На могили
Очима лупа кошеня!
Іди до мене: кицю, кицю!...
Не йде прокляте бісеня...
А то дала-б тобі напитися
З моєї чистої криниці... (При-
співує:)

„Стоїть кутя на покуті,
А в запічку діти;
Наплудила, наводила,
Та нема де діти.
Чи то потопити?
Чи то погубити?
Чи Жидові на кров продать,
А гроші пропити?“

Що, добре наші завдають?
Сідайлишблизенько, — оттут!...
Ото-то й то!

А ти не знаєш,
Що я в Волщині була?
Я розкажу, як нагадаю...
Близнят в Бендерах привела,
У білих Яссах колихала,
У Дуняєві купала,
В Туреччині сповилі,
Та до-дому однесла, —
Аж у Київ; та вже дома,
Без кадила, без кропила,

За три шаги охрестила,
А три шаги пропилася...
Упилася, упилася!...
І досі п'яна!...
І вже ніколи не просплюся,
Бо я вже й Бога не боюся
І не соромлюся людий.
Коли-б мені оттих дітей
Найти де-небудь!

Ти не знаєш,
Чп є в Туреччині війна?

Цягац.

Була колись, тепер нема,
Умер найстарший старшина.

Відьма.

А я думала, що й досі,
Аж уже немає...
Слухай лишень! Скажу тобі,
Кого я шукаю.
Я шукаю Наталочку,
Та сина Івана...
Дочку свою Наталочку,
Та шукаю пана,
Того Ірода, що — знаєш?...
Стривай! Нагадала...
Як була я молодію —
І гадки не мала,
По садочку похожала,
Квітчалась, пишалась,
А він мене і набачив, —
Ірод!

І не снилось,
Що я була кріпачкою,
А то-б утопилась,
Було-б легше...

От набачив,
Та й бере в покої,
І стриже, неначе хлопця,
І в поход з собою
Бере мене.

У Бендери
Прийшли ми; стояли
З Москалями на квартирах, —
А Москалі за Дунаєм

Турка воювали.
Тут дав Бог мені близнята,
Як-раз против Спаса.
А він мене і покинув,
Не вступив і в хату,
На дітей своїх не глянув,
Люципер проклятий!
Пішов собі з Москалями,
А я з байстрюками
Повертала в Україну
Степами, терніями,
Острижена; тай байдуже!...
У селах питала
Шлях у Київ...

І що з мене
Люди насміялись!...
Трохй булі не втопилась,
Та жаль було кинуть
Близняточок.

То сак, то так
На свою Вкраїну
Доплентала.

Одпочила,
Вечора діждала,
Та й у село.

Хотілось, бач,
Щоб люди не знали.
От я крадусь по-під-тинню
До своєї хати.
В хаті темно.

Нема дома,
Або вже ліг спати
Мій батечко одинокий.
Я ледве стунаю;
Вхожу в хату, — аж щось стогне,
Ніби умірає:
То мій батько... І нікому
Ні перехрестити,
Ні рук скласти...

О, прокляті,
Лукавії діти,
Що ви дієте на світі!...
Я перелякалась...
Хата пустою смерділа.
От я заховала
Близнят с оїх у коморі;
Вбігаю у хату,
А він уже ледве дише.

Я до його: „Тату!
Мій таточку! Се я прийшла!“
За руки хватаю.
„Се я“, кажу. А він мені
Шепче: „Я прощаю...
Я прощаю“. — Тільки й чула...
Здається, я впала
І заснула...

Як-би була
До віку проспала!

О-півночі прокинулась:
Як у ямі — в хаті,
А за руку ба'ько давить...
„Тату“, — кличу, — „тату!“
А він уже так, як крига...
На-силу я руку
Випручала... Що, цигане, —
Як-би таку суку
Тобі дочку, — що-б ти зробив?

Циган.

Йй-Богу, не знаю.

Відьма.

Та мовчи вже, бо забуду, —
Потім не згадаю...
Дітий, бач-ся, годувала,
Та в засік ховала...
Та очіпок — се вже в-ранці —
Ключчям вимощала,
Щоб не знать було, що стрига...
Прибралась, ходила,
Поки люди домовину
На дворі робили.
Доробили, положили,
Понесли, с'овали, —
І одна я, як билина
На полі, осталась
На сім світі...

Були діти —

І тих не осталось!...
(Плаче і співає)

„Через яр ходила,
Та воду носила,
Коровай сама бгала —

Дочку оддачала,
Сина оженила...
І.... гу!....“

ІІІ.

Циган.

Не скигли, бо ти всіх побудив.

Відьма.

Хіба я скиглю, навесній?

Циган.

Та добре, добре!
Що далш буде?
Розкажуй дальше!

Відьма.

Що даси?

Навіриш завтра мамалиги?
Я кукурузи принесу.
Нагадала, нагадала!
З дочкою ліг с ати,
Завдав сина у лакеї...
Громадою з хати
Виганяли...

Нагадала!...

Я собак дражнила
По-під вікнами з старцями,
І байстряг носила
За плечима, — щоб привча-
[лась...

Аж і пан приїхав.
Отгоді було громаді,
І всім досто лиха,
Щоб мене не виганяли
З батьківської хати!
Та й взяв мене з близнятами
До себе в палати.

Ростуть мої близняточка,
А я утішаюсь,
І з лютою гадюкою
Я знову кохаюсь.
Докохалася до краю:

Гина у лакеї
Занапа́стив, а з дочкою...
Чи чуєш? — з своєю...
Чи се не гріх по вашому?
Чи в вас так уміють?
А мен дав карбованця
Та послав у Київ,
Послав Богу молитися.
Ото-ж я й ходила,
І молилась...

Ні, цигане,
Я марне молилась!...
Чи в вас єсть Бог
який-небудь?
В нас його немає:
Пани вкрали, та в шкатулі
У себе ховають.

Вертаюся із Києва, —
Замкнуті покої.
Він узяв її з собою,
Та й поїхав з нею,
З Наталею...

Чи чуєш ти?
І остриг, проклятий.
Дитя своє.

Полетіла
Я його шукати
В Волощину, та й шукаю,
Совою літаю
Над байраками, та діток,
Діточок шукаю,
Наталоньку!...

Чи тее—ні!
Я шукаю пана!
Задуш'ї!...

Возьміть до себе
І мене, цигани!
Я медве́дя водитиму;
А як найду ката,
То й спущу його на його...
Одійди, проклятий!...
Ні, не спущу, — сама його
Загризу...

Чи чуєш?
Одружимо́сь, моє серце!
Я й досі дівую;
А сина вже оженила,

А дочка й так буде!...
Лазитиме по-під-тинню,
Поки найдуть люде
Неживою...

Чи ти бачив?
Там такий хороший,
Мій син Іван!...

А знаєш, що?
Позич мені гроший:
А я намиста, накуплю,
Та й тебе повішу,
А сама піду до-дому...
Дивись; миша, миша
Несе у Київ миш-ня.
Не донесеш, утопиш десь,
Або пан одніме!...

Чи я найду моїх діток,
Чи так і загину?...

Тай замовкла, мов заснула.
Цигани вставали,
Розбірали шатро своє,
В дорогу рушали, —
Та й рушили.

Пішли степом,
І вона, небога
Безталанна, встала мовчки,
І ніби-то Богу
Нишком собі молилася
Та й пошкандибала
За циганами, а підучи,
Тихенько співала;
„Кажуть люде, що суд буде,
А суда не буде,
Бо вже мене осушили
На сім світі люде...“

IV.

Із-за Дністра пішли цигани
І на Воли́нь, і на Украйну.
За селом село минали,
В горолі ходили,
І марбю за собою
Приблуду водили.
І співала й танцювала,

Не пила й не їла,
Неначе смерть з циганами
По селах ходила.
Потім разом схаменумась,
Стала їсти й пити,
І ховатись за шатрами,
І Богу молитись:
Щось таке їй поробила
Стара Маріула, —
Якимсь зіллям напувала,
То воно й минуло.

Потім її сама стала
Вчить лікарювати:
Які трави, що од чого,
І де їх шукати;
Як сушити, як варити, —
Всьому, всьому вчила
Маріула; а та вчилась
Та Богу молилась.

Минуло літо; уже й друге,
І третє настало:
Уже прийшли в Україну...
Їй жаль чогось стало.
Поклонилась Маріулі
За науку в ноги,
Попрощалась з циганами,
Помолилась Богу,
Таї пішла собі, небога,
На свою країну,
Рада-рада та весела,
Мов мала дитина.
Які села проходила, —
Болящих питала,
І травами напувала,
І всім помагала.

В-осени прийшла до-дому,
Пустку затопила,
Вимазала, упоралась
І легко спочила,
Мов у раї.

Все забула:

Злеє і незлеє;
Всіх простила, всіх любила,

І мов над землею
Святим ангелом вітала:
Так їй легко стало!
Мов в палатах, в своїй хаті
Жити вона стала.
І сусіди не цурались,
Все село любило,
Бо вона все по болящих
День і ніч ходила.
І всім людям помагала,
І плати не брала,
А як брала, то калікам
Зараз оддавала;
Або свічечку в неділю
Спасові поставить
За всіх грішних, а у себе
Їй шага не оставить.
„На-що мені (було, каже):
Чи то в мене діти?“
Та й заплаче.

Оттак вона

Сама собі в світі
Вік недовгий доживала.

Дівчата, бувало,
І днювали, й ночували,
Їй хату прибірали,
І мазали, і квітчали,
І їсти варили;
І ворожить не просили —
Так собі любили!...
В хатиночці чисто, тихо,
Ясно, мов у раї,
І, знай, двері поскрипують —
Ніхто не минає:
Той добрийдень, прийде, скаже,
Той зілля попросить,
Той калачк, паляничку,
Всього понаносить,
Аби було з ким пожити,
Добром поділитись.
Оттак вона жила дома
І вкрита, і сита;
І любили, їй поважали,
І всього давали,
А все-таки покриткою
І відьмою звали...

V.

З подагрою і подушками,
З трьома, чи й більше, лікарями,
Із-за німецької землі
Весною пана привезли,
Самого тільки...

Де-ж ті діти?

Дочку на хорта проміняв,
А сина в карти проіграв.
(І так трапляється на світі!
А що-ж ми маємо робити?)
Ото-ж взяли його лічить, —
Лічили, аж у-трьох лічили,
Уже чого з ним не робили?!
Та ба, не буде вже грішнить,
А ще-б хотілося...

Простила!

Святого зілля наварила,
І, милосердна, з села
Лічити ворога пішла
В палати суніти.

Просила,

Щоб пана зіллям напоїть:
Божилася, що буде жить!
Та лікарі не допустили,
Прогнали, трохи ще й не били.
Взяла горщечок, та й пішла;
Ідучи діточок згадала,
Заплакала, і жаль їй стало,
Що панові не допомогла!

Весна зиму проганяє,
І зелений по землі
Весна килим розстиляє.
Із вірю журавлі
Летять високо ключами,
А степами та шляхами
Чумаки на Дін пішли.
І на землі і на небі
Гай. І я не знаю,
Якого ще люди раю
У Бога благаяють!
А тим часом непростіний
Грішний умірає;
Уже його, лукавого,

Сакраментували,
Клали долі на солоні,
І стелю знімали, —
Не вмірає... І лікарі
Нічого не вдіють!...

Якось трохи полегшало:

„Покличте Лукію!“
Шепнув, та аж затрусився.
Привели в палати
Мою відьму.

І лікарі

Вже стали багаті.
Щоб допомогла... Прийшла вона
І у ногах стала,
І нищечком за грішного
„Отче-наш“ читала.
Пан неначе прокинувся,
Глянув кругом себе,
І на неї... та й закричав:
„Не треба, не треба!
Іди собі!... Або стрівай...
Чи ти не забула?
Прости мене! Прости мене!...“
І сльози блиснули
В-перше з-роду.

— „Я прошаяю...

Я давно простила...“
І свічку дала в руки
І перехрестили.

Заснув ворог перед нею,
Як тая дитина,
А її за свою душу
Молитись покіннув.

VI.

Сорокоусти наймала,
У Київ ходила
Та за пана, за ворога,
Господа молила.

І в-осени вернулася
В село зимувати.
Ніби матір, привітали
Ласкаві дівчата,

І знов стали на досвітки
 До неї ходити;
 І знов стали, як матері,
 Лукії годити.
 А вона їх навчала,
 Як на світі жити.
 Розказує, як і вона
 Колись дівувала,
 І як пана полюбилі.
 Покриткою стала,
 І як стригною ходила,
 Близнят породила,
 Як блукала з циганами,
 І як її вчила
 Лікарувать Маріула,
 І все, що робилось, —
 Усе, було, розказує,
 Аж плачуть дівчата
 Та хрестяться; жахаються. —
 Ніби пан у хаті...
 А вона їх розважає,
 Просить, закликає,
 Щоб з панами не кохались,
 Бо Бог покарає;
 Бо „підете й ви по світу
 Так, як я ходила,
 Батька, матір погубите.
 Як я погубила;
 Дитий своїх, на сміх людям,
 Пустите по світу
 Так, як я... як я... пустила...
 Діти мої! діти!“

Оттак вона навчала.
 Дівчата хрестились
 Та плакали, а у-ночі
 Пани все їм снилися:
 Із рогами, із хвостами.
 Одрізують коси,
 Та кусають, та сміються,
 І простоволосих
 На собак, то що, міняють,
 У дьогті купають,

І виводять на улицю,
 І людий скликають
 Дивитися.

Оттаке-то

Дівчаточкам снилось!
 А все-таки на досвітки
 До неї ходили.

Прийшла весна зелена.
 Стара моя встала,
 Пішла в поле шукать зілля,
 Та там і осталась.
 І обідать і вечерять
 Варили дівчата,
 Та не знали, де ділася
 Їх нерідна мати.
 Пастухи в селі сказали,
 Що коло могили
 У калюжі стару відьму
 Чорти утопили.
 Найшли її, громадою
 Без пона сховали,
 На могилі її осиковий
 Кілок забивали.
 А дівчата уквітчали
 Могила квітками,
 І осика поливали
 Дрібними сльозами
 І виросла на могилі
 Осика закліята.
 Оттам відьма похована:
 Хрестітесь, дівчата!

Хрестітесь, не кваптеся
 На панів лукавих,
 Бо згинете осміяні,
 Наробите слави.

Селнів.
 7/III. 1847.

Остання редакція
 6. III. 1858.

Ой одна я, одна,
Як билиненька в полі,
Та не дав мені Бог
А-ні щастя, ні долі;

Тільки дав мені Бог
Красу, карії очі,
Та й ті виплакала
В самотині дівочій.

За байраком байрак,
А там степ та могила.
Із могили козак
Встає сивий, похилий;
Встає сам у-ночі,
Іде в степ, а йдучи
Співа, сумно співає:
— „Наносили землі,
Та й дому пішли,
І ніхто не згадає.
Нас тут триста, як скло,
Товариства лягло,
І земля не приймає.
Як запродав гетьман
У ярмо християн,
Нас послав поганяти:
По своїй по землі
Свою кров розлили
І зарізали брата;

Мені однаково, чи буду
Я жить в Україні, чи ні,
Чи хто згадає, чи забуде
Мене в снігу на чужині —
Однаковісенько мені!

В неволі виріс між чужими,
І, не оплаканий своїми,
В неволі плачучий умру,
І все з собою заберу,
Малого сліду не покину
На нашій славній Україні,
На нашій — не своїй землі.
І не поміяне батько з сином.

А-ні братіка я,
Ні сестрички не знала,
Між чужими зросла,
Та вже й вянучи стала...

Де-ж дружина моя?
Де ви, добрії люди?
Їх нема... Я сама,
А дружини — й не буде!...
Птрбг. у цитаделі

Крови брата випились,
І оттут полягли
У могилі заклятій“...

Тай замовк, зажурився
І на снис похилився,
Став на самій могилі;
На Дніпро позирав,
Тяжко плакав-ридав,
Сині хвилі голосили.
З-за Дніпра, із села
Луна гаєм гула,
Треті півні співали.
Провалився козак,
Стрепенувся байрак,
А могила застогнала.

Май 1847.
Птрбг. у цитаделі.

Не скаже синові: „Молись,
Молися, сину! за Вкраїну
Його замучили колись.“

Мені однаково, чи буде
Той син молитися, чи ні...
Та не однаково мені,
Як Україну злії люди
Присплять, лукаві, і в огні
Її окрадену збудять...
Ох, не однаково мені!

Май 1847.
Птрбг. у цитаделі.

„Не кидай матері!“ казали,
А ти покинула, втекла.
Шукала мати — не найшла,
Та вже й шукати перестала:
Умерла плачучи.

Давно
Не чуть нічого, де ти гралась;
Собака десь помандрувала,
І в хаті вибите вікно;
В садочку темному ягнята
У-день пасуться, а в-ночі
Віщують сови та сичі
І не дають сусідам спати.
І твій барвіночок хрещатий
Заріс богоилою, ждучи
Тебе неквітчану — і в гаї
Ставочок чистий висихає,
Де ти купалася колись;
І гай сумусь, похилився,
У гаї пташка не співає —

Й її з собою занесла;
В яру криниця завалилась,
Верба усохла, похилилась,
І стежечка, де ти ходила,
Колочим терном поросла.
Куди полинула, де ділась?
До кого ти перелетіла?
В чужій сім'ї, в чужій землі,
Кого ти радуєш? до кого,
До кого руки прирослі?
Віщує серце, що в палатах
Ти розкошуєш, і не жаль
Тобі покинутої хати...
Благаю Бога, щоб печаль
Тебе до віку не збудила,
Щоб у палатах не найшла,
Щоб Бога ти не осудила,
І матері не прокляла!

Май 1847.

Ітрбг. у цитаделі.

КАЛИНА.

„Чого ти ходиш на могилу?“
На-силу мати говорила:
„Чого ти плачеш ідучи?
Чого не спиш ти у-ночі;
Моя голубко сизокрила?“
— „Так, мамо, так!“...
І знов ходила,
А мати плакала ждучи.

Не сон-трава на могилі
В-ночі процвітає, —
То дівчина заручена
Малину сажає
І сльозами поливає,
І Господа просить,
Щоб послав він дощі в-ночі
І дрібнії роси,
Щоб калина прийнялася,
Розпустила віти:
„Може пташкою прилине
Милий з того світа;
Зовю йому кубелечко
І сама прилину,

І будемо щебетати
З милим на калині;
Будем Бога вихваляти,
Тихо розмовляти,
Будем в-купочці у-ранці
На той світ літати.“

І калина прийнялася,
Віти розпустила,
І три літа на могилу
Дівчина ходила.
На четверте, не сон-трава
В-ночі процвітає,
То дівчина з калиною
Плаче-розмовляє:

„Широкая, високая
Калино мой,
Не водою до схід сонця
Поліванаая!
Широкіі сльози-ріки
Тебе полили, —

Іх славою лукавою
Люде понесли.
Зневажають подруженьки
Подругу свою,
Зневажають червону
Калину мою.
Калиночко червоная,
Світе мій ясний!
Повий мою голівоньку,
Росою умий,
І вітами широкими
Од сонця закрий!
В-ранці найдуть мене люде,
Мене осміють;
Широкої твої віти
Діти обірвуть.“

В-ранці рано на калині
Пташка щебетала;
Під калиною дівчина
Спала — не вставала:
Утомилось молодеє,
На віки спочило...

Вставало сонце з-за могили,
Раділи люди встаючи;
А маги й спати не лягала,
Дочку вечерять дожидала
І тяжко плакала ждучи.

Май 1847.

Птрбг. у цитаделі.

Т Р И Ш Л Я Х И.

Ой три шляхи широкі
До-купи зійшлися;
На чужину з України
Брати розійшлися;
Покинули стару матір,
Той жінку покинув,
А той сестру, а найменший
Молоду дівчину.

Посадила стара мати
Три ясені в полі,
А невістка посадила
Високу тополю;
Три явори посадила
Сестра при долині,
А дівчина заручена
Червону калину.

Не прийнялись три ясені,

Тополя всихала,
Повсихали три явори,
Калина зовяла.
Не вертаються три брати,
Плаче стара мати,
Плаче жінка з діточками
В нетоплений хаті;
Сестра плаче, йде шукати
Братів на чужину,
А дівчину заручену
Кладуть в домовину...

Не вертаються три брати,
По світу блукають,
А три шляхи широкі
Терном заростають.

Май 1847.

Птрбг. у цитаделі.

ВЕСЕЛЕ СОНЕЧКО ХОВАЛОСЬ.

(Н. І. Костомарову.)

Веселе сонечко ховалось
В веселих хмарах весняних;
Гостей зачинених своїх
Сердешним чаєм напували,

І часових переменяли,
Синемундірних часових.
І до дверей, на ключ замкнутих,
І до решітки на вікні

Привик я трохи, і мені
Не жаль було давно одбутих,
Давно похованих, забутих,
Моїх кровавих тяжких сльоз,—
А їх чимало розлилось
На марне поле.

Хоч-би рута,
А то нічого не зійшло!
І я згадав своє село,
Кого я там коли покинув?
І батько й мати в домовині...
І жалем серце занеклось,

Що нікому мене згадати...
Дивлюсь: твоя, мій брате, мати
Чорніша чорної землі
Іде, з хреста неначе знята...

Молюся, Господи, молюсь!
Хвалить Тебе не перестану,
Що я ні з ким не поділю
Мою тюрму, мої кайдани...

19. V. 1847.

Птрбг. у цитаделі.

В Е Ч І Р.

(А. Ал. Лазаревській).

Садок вишневий коло хати,
Хрущі над вишнями гудуть,
Плуга арі з плугами йдуть,
Співають ідучі дівчата,
А матері вечерять ждуть.

Семя вечерея коло хати;
Вечірня зіронька встає;
Дочка вечерять подає,

А мати хоче научати,
Так соловейко не дає.

Поклала мати коло хати
Маленьких діточок своїх,
Сама заснула коло їх.
Затихло все... Тільки дівчата
Та соловейко не затиш.

Маї 1847.

Птрбг. у цитаделі.

Не спалося, а ніч, як море.
(Хоч діялось не в-осені,
Так у неволі.)

До стіни
Не заговориш ні про горе,
Ні про „младенческіє сны“.
Верчуся, світу дожидаю;
А за дверима про своє
Солдатське нежитіє
Два часовії розмовляють.

Перший.

*Така ухабіста сабой,
И меньше бѣлой не дарила,
А баринѣ бѣденькой такой!
Меня-то, слышь, и подсмотрили;
Свели въ Калугу и забрали.
Такъ вотъ-тъ случай-то какой!*

Другий.

А я—аж страшно, як згадаю!—
Я сам пішов у москалі.
Таки-ж у нашому селі
Назвав я дівчину.

Вчащаю

І матір удову еднаю;
Так пан заклятий не дає:
Малі, каже, нехай дождуся.
І, знай, вчащаю до Ганнусі.
На той рік знову за своє:
Пішов я з матірю просити.
„Шкода, каже, і не проси!
Пятьсот, каже, коли даси,
Бери хоч зараз!“

Що робити?

Головка бідна! Позичать?
Та хто таку позичить силу!

Семья вечера коло хати...

Пішов я, брате, зароблять.
І де вже ноги не носили!...
Поки ті гроші заробив,
Я годів зо два проходив
По Чорноморії, по Дону.
Вертаюсь в-осені до-дому,
І подарунків накупив
Найдорогійших.

От, вертаюсь
В село до дівчини в-ночі, —
Аж тільки мати на печі,
Та й та сердешна умірає,
А хата пустою гниє.
Я викресав огню, до неї —
Од неї пахне вже землею,
Уже й мене не пізнає.
Я до пона та до сусіди...
Привів пона, та не застав;
Вона вже вмерла.

Нема й сліду
Моєї Ганни. Я спитав,
Таки сусіду, про Ганнусю.
„Хіба ти й досі ще не знаєш?
Ганнуса на Сибір пішла:
До панича, бачиш, ходила,
Поки дитину привелі,
Та у криниці й затопила.“
Неначе згага запеклі...
Я ледве-ледве вийшов з хати...
Ще не світало.

Я в палати
Пішов з ножем, не чув землі...
Аж панича вже одвезли
У школу в Київ. От як, брате!
Осталися і батько й мати,
А я пішов у москалі.
І досі страшно, як згадаю:
Хотів палати запалить,
Або себе занастіть,
Та Бог помилував.

А знаєш,
Його до нас перевелі
Із армії, чи що?

Перший.

Такъ что-же?
Ну, вотъ теперь и приколи!

Другий.

Нехай собі! А Бог поможе,
То й так забудеться колись.

Вони ще довго говорили.
Я став перёд світом дрімать,
І паничі мені приснились,
І не дали, погані, спать.

В маю 1847.
Птбг. у цитаделі.

ПУСТКА.

Рано в-ранці новобранці
Виходили із села,
А за ними молодими
Й одна дівчина пішла.
Подибала стара мати
Доню в полі доганяти,
І догнала, привелі;
Нарікала, говорила,
Поки в землю положила,
А сама в старці пішла.

Минули літа, а село
Не перемінилось,

Тільки пустка на край села
На бік похилилась;
Коло пустки на милиці
Москаль шкандибає,
На садочок позирає,
В пустку заглядає...
Марне, брате!

Не вігляне
Чорнобрива з хати,
Не покличе стара мати
Вечеряти в хату.
А колись, давно колись-то,
Рушники вже ткались,

І хустіна мережалась,
Шовком вишивалась;
Думав жити, любитися,
Та Бога хвалити,
А довелось — ні до ко́го
В світі прихилитись!

Сидить собі коло пустки.
На дворі смеркає,
А в вікно, неначе баба,
Сова виглядає.

1847.

Птрбг. у цитаделі.

В неволі тяжко... хоча й волі,
Сказать по-правді, не бу́ло;
Та все-таки я́кось жи́лось —
Хоть на чужому — та на полі...
Тепер же злої тії долі,
Як Бога, ждати довелось.
І жду її, і виглядаю,
Дурний свій розум проклинаю,
Що дався дурням одурить,
В калюжі волю утопить.
Холоне серце, як згадаю,
Що не в Україні поховують,
Що не в Україні буду жити,
Людий і Господа любить.

В маю 1847.

Птрбг. у цитаделі.

Чи ми ще зійдемося зно́ву,
Чи вже на віки розійшли́сь,
І слово правди і любови
В степи-вертепи понесли?
Нехай і так!

Не наша мати,
А довелось поважати!
То — воля Господа!...

Годіть,
Смирітєся, молітєсь Богу
І згаду́йте оден друго́го;
Свою Україну любіть,
Любіть її!... Во время люте,
В останню, тяжкую міну́ту
За неї Господа моліть!

В маю 1847.

Птрбг. у цитаделі.

КОСАР.

По-над полем іде,
Не покоси кладе,
Не покоси кладе — гори:
Стогне земля, стогне море,
Стогне та гуде.

Косаря у ночі
Зустрічають сичі;
Тне косар, не спочиває,

Ні на кого не вважає;
Хоч і не проси.

Не благай, не проси:
Не клепає коси;
Чи то гірود, чи то поле
Як бритвою старий голить
Усе, що даси:

Мужика й шинкаря,
Сироту кобзаря;
Приспівує старий, косить,
Кладе горами покоси,
Не мина й царя.

* * *

Думи мої, думи мої!
Ви мої єдині!
Не кидайте хоч ви мене
При лихій годині!
Прилітайте, сизокрили
Мої голубята,
Із-за Дніпра широкого
У степ погуляти

І мене не мине,
На чужині зотне,
За решіткою задавить...
Хреста ніхто не поставить
І не помяне!

30 V. 1847.
Птрбг. у цитаделі.

З Киргізами убогими!
Вони вже убогі,
Уже голі, та на волі
Ще моляться Богу.
Прилітайте-ж, мої любі!
Тихими речами
Привітаю вас, як діток,
І заплачу з вами.

1847.
Орська кріпость.

К Н Я Ж Н А.

Зоре моя вечірняя,
Зійди над горою,
Поговорим тихесенько
В неволі з тобою.
Розкажи, як за горою
Сонечко сідає,
Як у Дніпра веселочка
Воду позичає;
Як широка сокорина
Віти розпустила,
А над самою водою
Верба похилилась, —
Аж по воді розіслала
Зеленії віти,
А на вітах гойдаються
Нехрещені діти;
Як у полі на могилі

Вовкулак ночує,
А сич в лісі та на стрісі
Недолю віщує;
Як сон-трава при долині
В-ночі розцвітає;
А про людей — та нехай їм!
Я їх, добрих, знаю,
Добре знаю!...

Зоре моя,
Мій друже єдиний!
Що вони, поганці, діють
В нас на Україні!...
Розкажү я те, що знаю,
Тобі, — й спать не ляжу,
А ти рано тихесенько
Богові розкажеш.

І.

Село! І серце одпочине...
Село на нашій Україні —
Неначе писанка: село
Зеленим гаєм поросло;
Цвітуть сади, біліють хати,
А на горі стоять палати

Неначе диво, а кругом
Широколистії тополі;
А там і ліс, і ліс, і поле,
І сині гори за Дніпром...
Сам Бог вітає над селом!

Село! село! Веселі хати!
Веселі здалека палати —
Бодай ви терном поросли!
Щоб люди й сліду не найшли,
Щоб і не знали, де й шукати!

В тому господньому селі,
На нашій славній Україні, —
Не знаю, де вони взялись,
Приблуда князь;—була й княгиня.
Ще молоді собі були,
Жили самі, були багаті:
Високі на горі палати,
Чималії у яру ставок,
Зелений по горі садок,
І верби, і тополі,
І вітряки на полі,
І долом геть собі село
По-над водою простяглось.

Колись там весело було!
Бувало, літом і зимою

Музика тне, вино рікою
Гостей неситих налива;
А князь, аж синій, похочає,
Та сам несмілим наливає,
Та ще й покрикує: „віват!“
Гуляє князь, гуляють гості, —
І покотились на помості.
А завтра знову ожива,
І знову пе, і знов гуляє;
І так за днями день минає.
Мужицькі душі аж пишать,
Судовики благають Бога;
П'яниці, знай собі, кричать:
— „*И патриотъ, и братъ убо-*
[*гихъ!*]

Нашъ славный князь! Виватъ!
[*виватъ!*“

А патріот, убогих брат,
Дбачку й теличку однімає
У мужика, — і Бог не знає...
А може знає, та мовчить!

II.

Княгиня в-заперті сидить.
Її в сні не пускає
Убогих брат.

А що-ж робить?

Сама втекла і повінчалась;
І батько й мати не пускали,
Казали: в гору не залазь!
Так ні — за князя! От і князь!
От і пишайсь тепер, княгине!
Загинеш, серденько, загинеш,
Мов ряст весною у-ночі
Засхнеш, не знатимеш, нічого:
Не знатимеш, як хвалять Бога,
Як люде люблять, живучи.
А жить — так, Господи, хотілось!

Хотілось любити
Хоч годочок, хоч часочок,
На світ подивитись.
Не довелось, — а все було,
Всього понадбала
Стара мати; саму тебе
Мов намалювала,
Хоч молись перед тобою,
Мов перед святою...
Красо моя молодая,

Горенько з тобою!
Жить би, жить та славить Бога
І добро творити,
Та божою красою
Людей веселити, —
Так же ні! А молодії
Та карії очі
Щоб марніли в самотині...
Може, Бог так хоче?
Боже, Боже! Дашь волю

І розум на світі,
Красу даєш, серце чисте,
Та не даєш жити!
Не даєш на рай веселий,
На світ Твій великий
Надивитись, намолитись
І заснуть на-віки!

Не вёсело на світі жить,
Коли нема кого любить.
Оттак і їй, одній-єдиній,
Ще молодій моїй княгині,
Красу і серце засушить
І марно згинуть в самотині —

Сльози висохли, пропали,
Сонце просіяло,
І княгиня з дитиною
Не тією стала:
Ніби на світ народилась,
Гралась, веселилась,
І княжні своїй маленькій
Сорочечки шила,
І маленькі рукавчата
Шовком вишивала,
І купала; їй колихала,
Сама й годувала.
Бо княгині тільки вміють
Привести дитину,
А годувать та доглядать
Не вміють княгині;
А потім оха: „Забуває
Мене мій Поль, або Філат!“
За що-ж воно тебе згадає?
За те хіба, що привела?
А мою свою дитину
Сама доглядала,
І п'яного свого князя
І не допускала.

Мов яблучко у садочку
Кохалась дитина,
І говорить уже стало;
І вчила княгиня
Тільки „мамо“ вимовляти,
А „тато“ не вчила...
І книжечок з кунштиками

Аж страшно!

А вона молилась
І жить у Господа просилась,
Бо буде вже кого любить:
Вона вже матірню ходила,
Уже пишалась і любила
Своє дитя.

І дав дожить
Господь їй радости на світі:
Узріть його, поцілувать...
Своє єдине дитя,
І перший крик його почути...
Ох діти, діти, діти, діти!...
Велика Божа благодать!

III.

В Ромні накупила,
Забавляла, розмовляла,
І Богу молитись
І азбуку по кунштиках
Заходила вчити;
І що-божий день купала,
Рано спати клала,
І пилюночки на неї
Впасти не давала;
І всю ніченьку над нею
Вітала, не спала,
Надивлялась, любувалась
Княжною своєю...
І жениха їй єднала,
І раділа з нею,
І плакала; довгі коси
Уже розплітала
І, — лишенько! — свого князя
П'яного згадала
У мундірі... та й закрила
Заплакані очі.
А дитині ніби сниться,
Мов вимовить хоче:
— „Не плач, мамо! Не розплітай
Мої довгі коси —
Посічуться“...

Що-день божий
Радості приносить
Своїй матері щасливій
Дочка уродлива;
Мов тополя виростає

Світові на диво,
Виростає, — та недовго
Буде веселити
Свою матір: Бог карає
Княгиню на світі.
А за-віщо?

Чудно людям,
Бо люде не знають,
Чому добре умірає,

Злеє оживає?...

Занедужала княгиня —
І князь схаменувся,
За бабами-знахарками
По селах метнувся.
Наїхали, заходились:
Лічили, лічили,
Поки її безталанну,
В труну положили.

IV.

Не стало на світі княгині,
І гусла знова загули,
А сирота її в селі,
Її єдина дитина, —
Мов одірвалось од тіллі:
Ненагодоване і босе,
Сорбечку до зносу носить,
Спеклося бідне на жару,
Лопуцьки їсть, ставочки гатить
В калюжах з дітьми у яру...
Умийся, серденько! Бо мати

Он дивиться й не пізнає
Межи дітьми дитя своє,
І думає: тебе не стало...
Умийся, серце, щоб пізнала
Тебе, єдиную свою,
І Господа-б благословляла
За долю добрую твою.
Умилася; а добрі люде
Прибрали, в Київ одвезли
У інститут. А там що буде,—
Побачим.

Гусла загулі...
Гуляє князь, гуляють гості;
Ревуть палати на помості,
А голод стогне на селі...
І стогне він, стогне по всій Україні,
Кара Господева; тисячами гинуть
Голодні люде. А скирти гниють,
А пани й полову Жидам продають,
Та голоду раді, та Бога благають,
Щоб ще хоч годочок хлібець не рожав, —
Тоді-б і в Паризі, і иншому краї
Наш брат хуторянин себе показав!...
Чи Бог теє знає? — Бо се було-б диво,
Щоб чути і бачить, і не покарати!
Або вже аж надто довготерпеливий!...

Минають літа. Люде гинуть:
Лютує голод в Україні,
Лютує в княжому селі.
Скирти вже княжі погнилі, —
А він байдуже: не, гуляє,
Та Жида з грішми виглядає.
Нема Жидка...

Хліба зійшли;
Радіють люде, Бога просять..
Аж ось — із Києва привозять
Княжну... Мов сонечко зійшло
Над обікраденим селом.

V.

Чорнобрива, кароока, —
Вілитая мати,
Тільки смутна, невесела...
Чого-б сумувати?
Або, може, вже такою
Вона й уродилась?
Або, може, молодее
Чи не полюбило
Кого-небудь?

Ні, нікого...

Весела гуляла;
Мов ласочка з кубелечка,
На світ виглядала
З того Києва, аж поки
Побачила села
Знівечені, — з того часу
Стала невесела.

Мов сизая голубонька,
Село облетіла;
У всіх була, всіх бачила,
Всі повеселіли...
Там словами привітала,
Там нагодувала;
Що-день божий обходила
Село; помагала

Усякому; а сироти
До неї в покої
Приходили і матірю
Своєю святою
І звали, і все село
За неї молилось.
А тим часом жиди в селі
З грішми появились,
Радіє князь, запродує
З половиною житю,
І молотить виганяє
Людей недобитих.
Змолотили, нівроку їм,
За одну годину
І з клунею провіяли...
Князь і не спочинув:
На могорич закликає,
Та не, та гуляє
Аж у гаї, — бо в покоях
Дочка спочиває.

Гармідер, галас, гам у гаї,
Срамотні співи; аж лящить
Жіночий регіт; завиває,
Реве хазяїн: „Будем пить,
Аж поки доня наша спить!“

VI.

А доня в-заперті сидить
В своєму сѹмному покрі,
І дивиться, як над горою
Червоний місяць аж горить,
З-за хмари тихо виступає,
І ніби гори оживають;
Дуби з діброви, мов дива,
У поле тихо одхожають;
І пугач пуга, і сова
З-під стріхи в поле вилітає,
А жаби крикають, гудуть.

Дивітесь, очі молодії,
Як зорі божії встають,
Як сходить місяць, червоніє;
Дивіться, поки вас гріє,
А зорі спати не дають!

Головою молодою
На руку схилилась,
До півночі невесела
На зорі дивилась
Княжна моя...

Дивилася,
Та й плакати стала..
Може, серце яке лихо
Тихо прошептало?...
Та байдуже!

Поплакала
Трошки, усміхнулась,
Помолилась, та й спать лягла,
І тихо заснула..

VII.

В гаю все по́котом лежало
Пляшки і гості: де що впало,
Там і осталося.

Сам не впав,
Останню каплю допивав,
Та й ту допив.

Встає, не пада,
Іде в покої... Скверний гаде!
Куди ти лізеш? Схаменись!
Не схаменувся: ключ виймає,
Прийшов, і двері одмикає,
І лізе до дочки...

Прокпнись,
Прокпнись, чистая! Схопись,
Убий гадюку — покусася!...
Убий, — і Бог не покарає. —
Як тая Ченчію колись
Убила батька кардинала,
І Саваофа не злякалась.
Ні, не прокинулася, спить.
А Бог хоч бачить, та мовчить,
Гріхам великим потурає...
Не чуть нічого... Час минає,
А потім крик, а потім гвалт
І плач почули із палат, —
Почули сови... Потім знову
Не чуть нічого... І в той час
Скирти і клуня зайнялись, —
І зорі зникли...

Хоч-би слово,
Хоч-би де голос обізвався!

Пані в гаю не ворухілись,
А люди збіглись та дивились,
Як дим до неба підіймався...

Прокинулись в-ранці гості,
Аж бачать, що лихо;
Покинули свого князя,
Та любо, та тихо...
Так і ми його покинем,
Так і Бог покине.
Тебе тільки не покине
Лихая година,
Княжнó моя безталанна,
Знівечений цвіте!
Ти ще будеш покутувать
Гріхи на сім світі,
Гріхи батькові.

О, доле,
Лукавая доле!
Покинь її хоч на старість,
Хоч на чужім полі,
На безлюдді! Не покинеш, —
Поведеш до краю,
До самої домовини,
Сама й поховаєш...

В селі не бачили й не чули,
Де вона поділась. —
Думали, на пожа́рищі
Небо́га згоріла...

VIII.

Стоїть село невесело.
На горі палати
Почорніли.

Князь хиріє,
Нездужас встати;
А підвести нема кому,
Ніхто й не загляне

До грішного болящого
В будинки погані.
Люде трохи очуняли;
Господа благають,
Щоб княжна до їх вернулася;
А її немає,
І не буде вже святої...

Де-ж вона поділась?
У Києві пресвятому
В черниці постриглась.

Родилась на світ жить, любить,
Сіять Господньою красою,
Вітатъ над грішними святою,
І всякому добро творить,
А сталося ось-як: у черницях
Занапастилося добро;
Не стало радости у Бога
Для нещасливої княжни.

Блукаючи по Україні,
Прибивсь якось я в Чигирин
І в монастир отой дівочий,
Що за пісками, на болоті,
У лозах, самотній сгоїть.
Оттам мені і розказала

Стара черниця новину,
Що в монастир отсей убогий
Княжна якась із-за Дніпра
Зайшла вторік: одпочивала
Та й Б-гу душу оддала...
„Вона була ще молодою
І прехорошая собою;
На сонці дуже запеклась,
Та й занедужала; лежала
Не ювго щось — седмиці з три
І все до крихти розказала
Мені і Ксенії сестрі,
І вмерла тут.

І де ходила,
В які-то праведні міста,
А в нас сердешна опочила...
Отсе її свята могила!...
Ще й не поставили хреста...”

1847.
Орська кріпость.

МОЇМ СОУЗНИКАМ.

Згадайте, братія моя —
(Бодай те лихо не верталось!),
Як ви гарнесенько і я
Із-за решотки визирали
І, певне, думали: „Коли
На раду тиху, на розмову, —
Коли ми зійдемося знову
На сій зубоженій землі?“
— Ніколи, братія, ніколи!
З Дніпра у-купі не пемо,
Розійдемося, рзнесемо
В степи, в ліси свою недолю,
Повіруєм ще трохи в волю,
А потім жити почнемо

Між людьми, як люде...

А поки те буде,
Любітєся, брати мої,
Україну любіте,
І за неї безталанну,
Господа моліте!
А його забудьте, други,
І не проклинайте;
І мене в неволі лютій
Инколи згадайте!...

1847.
Орська кріпость.

Сонце заходить, гори чорніють,
Пташечка тихне, поле німіє;
Радіють люди, що одпочинуть.
А я дивлюся і серцем лину
В темний садочок на Україну:

Лину я, лину, думу гадаю,
І ніби серце одпочиває.
Чорніє поле, і гай, і гори,
На синє небо виходить зоря.
Ой збре, збре! — і сльози кануть.
Чи ти зійшла вже і на Україні?
Чи очі карі тебе шукають
На небі синім? Чи забувають?
Коли забули, бодай заснули,
Про мою доленьку, щоб і не чули!

1847.

Орська кріпость.

Мені тринадцятий минало;
Я пас ягнята за селом.
Чи то так сонечко сіяло,
Чи так мені чого було —
Мені так любо, любо стало,
Неначе в Бога...
Уже прокликали до паю,
А я собі у буряні
Молюся Богу; і не зніаю,
Чого маленькому мені
Тоді так приязно молилось,
Чого так весело було.
Господнє небо і село,
Ягня, здається, веселилось,
І сонце гріло — не пекло.

Та не довго сонце гріло,
Не довго молилось;
Запекло, почервоніло
І рай запалило.
Мов прокинувся, — дивлюся:
Село почорніло,
Боже небо голубеє —
І те помарніло.
Поглянув я на ягнята —
Не мої ягнята;
Обернувся я на хати —
Нема в мене хати.

Не гріє сонце на чужині,
А дома надто вже пекло;
Мені не весело було

Не дав мені Бог нічого!
І хлинули сльози...
Тяжкі сльози... А дівчина.
При самій дорозі,
Недалеко коло мене
Плоскінь вибірала,
Та й почула, що я плачу:
Прийшла, привітала,
Утирала мої сльози,
І поцілувала...

Неначе сонце засіяло,
Неначе все на світі стало
Моє: лани, гай, сади...
І ми, жартуючи, погнали
Чужі ягнята до води.

Бридня! А й досі, як згадаю,
То серце плаче та болить:
Чому Господь не дав дожити
Малого віку у тім раю!
Умер би орючи на ниві,
Нічого-б на світі не знав,
Не був би в світі юродивим,
Людий і Бога-б не прокляв!

1847.

Орська кріпость.

Й на нашій славній Україні:
Ні хто любив мене, вітав,
І я хилився ні до кого,

Блукав собі, молився Богу,
Та люте панство проклинав,
І згадував літа лихії,
Погані, давнії літа,
Тоді повісили Христа, —
Й тепер не втік би син Марії!
Ніде не весело мені,
Та мабуть весело й не буде.
І на Україні добрі люде, —
Отже такі й на чужині!
Хотілося-б (та й то для того,
Щоб не робили Москалі

Труни із дерева чужого),
Аби хоч крихотку землі
Із-за Дніпра мого святого
Святії вітри принесли...
Та й більш нічого!

Так-то, люде
Хотілося-б... та що й гадать!
На-що вже й Бога турбувать,
Коли по-нашому не буде!

1847.

Орська кріпость.

С О Н.

Гори мої високії,
Не так і високі,
Як хороші, хорошії,
Блакитні з-далека —
З Переяслава старого,
З Виbloї могили, —
Ще старшої, мов ті хмари,
Що за Дніпром сіли.

Іду я тихою ходою,
Дивлюсь, аж он передо мною
Неначе дива виринають:
Із хмари тихо виступають
Обрив високий, гай, байрак;
Хатки біленькі виглядають,
Мов діти в білих сорочках
У піжмурки в яру гуляють;
А долі сивий наш козак —
Дніпро з лугами виграває;
А он-де, он-де за Дніпром,
На пригорі, ніби капличка,
Козацька церква невеличка
Стоїть з похиленим хрестом. —

Давно стоїть, виглядає
Запорожця з Лугу,
З Дніпром своїм розмовляє,
Розважає тугу;
Оболонками старими,
Мов мертвець очима
Зеленими, позирає

На світ з домовини.
Може, часш оновлення?
Не жди тії слави!
Твої люде окрадені,
А панам лукавим
На-що здалась козацькая
Великая слава?

І Трахтемирів геть горою
Нечепурні свої хатки
Розкидав з долею лихою,
Мов паний старець торбинки.
А он старе Манастирище, —
Колись козацьке село.
Чи те воно тоді було?
Та все пішло царям на грище:
І Запорожжя, і село,
І монастир святий, скарбниця —
Все, все неситі рознесли,
А ви, — ви, гори, оддали...
Бодай ніколи не дивиться
На вас, проклятії!...

Ні, ні!
Не ви прокляті, а гетьмани,
Усобики, Ляхи погані...

Простіть, високії, мені,
Високії і голубії,
Найкращі в світі, найсвятії!
Простіть! Я Богу помолось...
Я так її, я так люблю

Мою Україну убогу,
Що проклинау святого Бога,
За неї душу погублю!

Над Трахтемировим високо
На кручі, ніби сирота
Прийшла топитися в глибокім,
В Дніпрі широкому, оттак
Стоїть одним-одна хатина.
З хатини видно Україну
І всю Гетьманщину кругом.
Під хатою дідуся сивенький
Сидить... А сонечко низенько
Уже спустилось над Дніпром.
Сидить, і дивиться, і дума,
А сльози капують. „Гай-гай!“
Старий промовив: „Недоуми!
Занапали божий рай!
Гетьманщина!...“

І думнєє

Чоло похмаріло:
Мабуть, щось тяжке — тяжке
Вимовить хотілось,
Та не вимовив...

„Блукав я по світу чимало,
Носив і свиту і жупан.
На-що вже лиху за Уралом
Оттим Киргізам,—отже й там,
Сій-же Богу, лучше жити,
Ніж нам на Україні!
А може тим, що Киргізи
Ще не христіяни?...
Наробив Ти, Христе, лиха!
А переіначив
Людий божих?“

Котилися

І наші козачі
Дурні голови за правду,
За віру Христову,
Упивались і чужої,
І своєї крові...
А получшали? Ба, де то!
Ще гіршими стали!
Без ножка і авто-да-фе
Людий закували,
Та й мордують...

Ой-ой, пани,

Пани христіяни!“

Затих мій сивий, битий тугою,
Поник старою буй-головою.
Вечірнє сонце гай золотило,
Дніпро і поле золотом крило;
Собор Мазепин сясє-біліє,
Батька Богдана могила мріє;
Київським шляхом верби похилі
Требратні давні могили вкрили;
З Трубайлом Альта між осокію
Зійшлись, з'єднались, мов брат з сестрою, —
І все те, все те радує очи
А серце плаче, глянуть не хоче!

Попрощалось ясне сонце
З чорною землею;
Виступає круглий місяць
З сестрою зорею,
Виступають із-за хмари;
Хмари звеселіли,
А старий мій подивився, —
Сльози покотились.
„Молюсь Тобі, Боже милий,
Господи великий,

Що не дав мені загинути,
Небесний владико!
Що дав мені добру силу
Пересилить горе,
І привів мене, старого,
На ці святі гори
Одинокий вік дожити,
Тебе восхвалити,
І Твоєю красотою
Серце веселити,

І поховать побитес
Гріхами людськими,
На горах отсих високих,
І вітать над ними!“

Утер сльози нехолодні,
Хоч не молодії,
І згадував літа свої,
Давнії, благії:
„Де, як, коли і що робилось?
Було що справді, а що снилось?
Які моря перепливав?
І темний гайок зелененький,
І чорнобривка молоденька,
І місяць з зорями сіяв,
І соловейко на калині
То затихав, то щебетав,
Святого Бога вихваляв.
І все те, все те в Україні!“
І усміхнувся сивий дід:
Бо, може—ніде правди діть—
Було таке, що й женихались,
Та розійшлися, не побрались:

Покинула самого жить,
В хатині віку доживати.
Старий мій знову зажурився;
Ходив довгенько коло хати,
А потім Богу помоливсь,
Пішов у хату ночувати,
А місяць хмарою повивсь.

Оттакий-то на чужині
Сон мені приснився!
Ніби знову я на волю,
На світ народився.
Дай же, Боже, коли-небудь,
Хоч на старість, стати
На тих горах окрадених,
У маленькій хаті;
Хоча серце замучене,
Поточене горем,
Принести і положити
На Дніпрових горах!

1847.

Орська кріпость.

І Р Ж А В Е Ц Ь .

Наробили колись Шведи
Великої слави:
Утікали з Мазепою
В Бендери з Полтави;
А за ними й Гордієнко,
Кошовий із Січи,
Веде своїх недобитків
Та плаче ведучи, —
Тогó плаче, що поради
Не подала мати,
Як пшеніченьку пожати,
Полтаву достати?
Ой пожали-б, як-би були
Одностайне стали,
Та з Хвастовським полковником
Гетьмана єднали;
Не стреміли-б списи в стрісі
У Петра у свата,
Не втікали-б із Хортиці
Славні небожата,
Не спинав би їх прилуцький —
Полковник поганий,

Не плакала-б Матір Божу
В Кримі за Україну.

Як мандрували день і ніч,
Як покидали Запорожці
Великий Луг і матір-Січ,
Взяли з собою Матір Божу,
А більш нічого не взяли,
І в Крим до хана понесли
На нівє горе — Запорожжя.

Заступила чорна хмара
Та білу хмару,
Опанував Запорожцем
Поганий Татарин;
Хоч позволив хан на пісках
Новім кошем стати,
Та не зволив Запорожцям
Церкву будувати;
У наметі поставили
Образ Пресвятої
І крадькома молилися...

Боже мій з тобою,
Мій краю прекрасний, розкошний, багатий!
Хто тебе не нищив? Як-би розказати
Про якого-небудь одного магната
Історію-правду, то перелякати
Саме-б пекло можна! А Данта старого
Полупанком нашим можна-б здивувати.
І все-то те лихо, все, кажуть, од Бога!
Чи вже-ж йому любо людей мордувати?
А за-що сердешну мою Україну?!
Що вона зробила? За-що вона гине?
За що її діти в кайданах мовчать?!

Кобзарі нам розказали
Про війни і чвари,
Про тяжке лихоліття,
Про люті кари,
Що Ляхи нам завдавали,
Як нас розпинали.
Що-ж діялось по Шведщині, —
То й Ляхи-б злякалися,
Онімили-б з переляку
Плані небораки!

Оттак її воеводи,
Петрові собаки,
Рвали, гризли... І здалека
Запорожці чули,
Як дзвонили у Глухові,
З гармати ревнули,
Як погнали на болото
Столицю робити,
Як плакали по батькові
Голодні діти,

А як потім на Орелі
Лінію копали,
І як у тій Фінляндії
В снігу пропадали.
Чули, чули Запорожці
З далекого Криму,
Що конає Гетьманщина,
Неповинно гине;
Чули, чули небожата,
Чули та мовчали,
Бо їм добре на чужині
Мурзи завадали;
Мордувались сіромахи,
Плакали, — і з ними
Заплакала Матір Божа
Сльозами святими;
Заплакала Милосердна,

Неначе за сином,
І Бог зглянув на ті сльози
І на Україну:
За козацькі і за тії
Пречистії сльози
Побив Петра, побив ката
На наглій дорозі.
Вернулися Запорожці,
Принесли з собою
В Гетьманщину той чудовний
Образ Пресвятої;
Поставили в Іржавиці
В мурованім храмі.
Оттам вона й досі плаче
Та за козаками.

1847

Орська кріпость.

N. N.

О, думи мбї! О, славо злая!
За тебе марно я в чужому краю
Караюсь, мучуся... але не каюсь!
Люблю, як щиру, вірную дружину,
Як безталанную свою Вкраїну!
Роби, що хочеш, з темним зо мною,
Тільки не кидай... В пекло з тобою
Пошкандибаю

Ти привітала

Нерона лютого, Сарданапала,
Ірода, Каїна, Христа, Сократа.
О непотребная! Кесаря — ката
І Грека доброго ти полюбила
Однаковісінко, — бо заплатили.
А я убогий, що принесу я?
За що сірому ти поцілуєш?
За пісню — думу: „Ой, гаю мій, гаю?“
І не такі, як я, дармо співають!
І чудно, і нудно, як поміркую,
Що часто котяться голови буї
За тее диво... Мов пси, гризуться
Враті з братами, й не схаменуться...
А тее диво, всіми кохане:
В шинку покритка, а люди — п'яні!..

1847.

Орська кріпость.

Л Я Х А М .

(Присвята Брониславу Залескому).

Ще як були ми козаками,
А унії не чуть було,
Оттам-то весело жилось!
Братались з вольними Ляхами,
Пишались вольними степами;
В садах кохалися, цвілі,
Неначе лілії, дівчата;
Пишалася синами мати,
Синами вольними.... Рослі,
Росли сини і веселили
Старії, скорбнії літа...
Аж поки іменем Христа
Прийшли ксьондзи і запалили
Наш тихий рай, і розлили
Широке море сліз і крови,
А сіріт іменем Христовим
Замордували, розняли...

Поникли голови козачі,
Неначе стоптана трава;
Украйна плаче, стогне-плаче,
За головою голова
До долу пада; кат лютує,
А ксьондз скаженим язиком
Кричить: Te Deum! Allelujah!

Оттак-то, Ляше, друже-брате,
Неситії ксьондзи, магнати
Нас порізли, розвели;
А ми-б і досі так жили.
Подай же руку козакови
І серце чистее подай!
І знову іменем Христовим
Ми оновим наш тихий рай.

1847.

Ореська кріпость.

Ч Е Р Н Е Ц Ь .

(П. А. Кулішу).

У Києві на Подолі
Було колись і ніколи
Не вернеться, що діялось,
Не вернеться сподіване...
Не вернеться...

А я, брате,

Таки буду сподіватись,
Таки буду виглядати,
Сёрцю жалью завдавати.

У Києві на Подолі
Братерська наша воля,
Без холопа і без пана,
Сама собі у жупані
Розвернулася весела,
Оксамитом шляхи стеле
І сдвábом застилас,
І нікому не звертає.

У Києві на Подолі
Козаки гуляють:
Як ту воду, цебрóм-відрóм
Вино розливають;

Льохи, шинки з шинкарками,
З винами, медáми
Закупили Запорожці
Та й тнуть коряками!
А музика реве, грає,
Людий звеселяє;
А із Брацтва те бурсацтво
Мовчки виглядає:
Нема голій школі волі,
А то-б догодила!...

Кого-ж то там з музиками
Люди обступили?

В червоних штáнях оксамітних
Матнію вулицю мете —
Іде козак. Ох літа, літа!
Що ви творите? На то-те-ж
Старий ударив в закаблуки,
Аж встала курява. Оттак!
Та ще й приспівує козак:
„По дорозі рак, рак,

Нехай буде так, так!
Як-би таки молодіці
Посіяти мак, мак!
Дам лиха закаблукам,
Дам лиха закаблам,
Останеться й передам!

А вже-ж тії закаблуки
Набралися лиха-муки.
Дам лиха закаблукам,
Дам лиха закаблам,
Останеться й передам!“

Аж до Межигорського Спаса
Потанцював сивий,
А за ним і товариство
І весь святий Київ.
Дотанцював аж до брами,
Крикнув: „Пугу, пугу!
Привітайте, святі ченці,
Товариша з Лугу!“
Свята брама одчинилась,
Козака впустили;
І знов брама зачинилась
На вік зачинилась
Козакові.

Хто-ж цей сивий
Попрошався з світом?
Семен Палій Запорожець,
Лихом недобитий.

„Ой високо сонце сходить,
Низенько заходить, —
В довгій рясі по келії
Старий чернець ходить.
Іде чернець у Вишгород
На Київ дивитись,
Та посидить у-пригорі,
Та хоч пожуритись.
Іде чернець Дзвонкову

У яр воду пити,
Та згадує, як-то тяжко
Було в світі жити!
Іде чернець у келію
Між стіни німії,
Та згадує літа свої,
Літа молодії;
Бере письмо святе в руки,
Голосно читає,
А думкою старий чернець
Далеко літає...

І тихнуть Божії слова;
І в келії, неначе в Січі,
Братерство славне ожива,
А сивий гетьман, мов сова,
Ченцеві зазирає в вічі.
Музика... танці... і Бердичів...
Кайдани брязкають... Москва...
Бори, сніги і... Єнісей...
І покотились із очей
На рясу сльози...

„Бий поклони
І плоть старечу усмирай,
Святе писаніє читай!
Читай, читай та слухай дзвона,
А серцеві не потурай:
Воно тебе в Сибір водило,
Воно тебе весь вік дурило;
Приспи-ж його, і занехай
Свою Борзну і Хвастовщину:
Загине все, ти сам загинеш,
І не згадають—щоб ти знав...”

І старець тяжко заривав,
Читав писаніє покинув,
Ходив по келії, ходив,
А потім сів і зажурився:
„Для чого я на світ родився?
Свою Україну любив?“

До утрні завив з дзвіниці
Великий дзвін. Чернець мій встав,
Надів клобук, взяв патерицю,
Перехрестився, чётки взяв...
І за Україну помолитись
Святий чернець пошкандибав.

1847.

Орська кріпость.

Один у другого питаєм:
На-що нас мати привела?
Чи для добра, чи то для зла?
На-що живем? Чого бажаєм,
І не дознавшись уміраєм,
І покидаємо діла?

Які ж мене, мій Боже милий,

Діла осудять на землі?
Бодай ті діти не росли,
Тебе, святого, не гнівили,
Що у неволі народились
І стид на Тебе понесли!

1847.

Орська кріпость.

Самому чудно, а де-ж дітись?
Що діяти і що почать?
Людий і долю проклинають —
Не варт, ей Богу! Як же жити
На чужині, на самоті?
І що робити в-заперті?
Як-би кайдани перегризти,
То гриз по-троху-б... Так не ті,

Не ті їх ковалі кували,
Не так залізо гартували,
Щоб перегризти... Горе нам,
Невольникам і сиротам,
В степу безкраім за Ура́лом!

1847.

Орська кріпость.

Ой стрічечку до стрічечки
Мережаю три нічечки,
Мережаю вишиваю, —
У неділю погуляю!

Запорожські козаки!

Ой плахточка-червчаточка, —
Дивуйтеся, дівчаточка!
Дивуйтеся, парубкі,

Ой дивуйтеся, лицяйтеся,
А з іншими вінчайтеся, —
Подáвані рушнікі...
Оттаке-то, козаки!

1847.

Орська кріпость.

ХУСТИНА.

Чи то на те Божя воля?
Чи такая її доля?
Росла в наймах, виростала,
З сиротою покохалась;
Неборак, як голуб, з нею,
З безталанною своєю,
Од зіроньки до зіроньки
Сидять собі у вдівоньки, —
Сидять собі, розмовляють,
Пречистої дожидають.

Діждалися...

З Чигирину

По всій славній Україні
Заревлі великі дзвони,
Щоб сіддали хлопці коні,
Щоб мечі-шаблі гострили
Та збирались на весілля,
На веселе погуляння,
На криваве залицяння.

У неділеньку та ранесенько
Сурми-труби вийгравали;
В поход у дорóгу славні компаніїці
До схід сонечка рушали.

Випровожала вдова свого сина,
Ту єдиную дитину,
Випровожала сестра свого брата,
А сирому — сиротина.
Випровожала: коня напувала
До зірниці із криниці,
Виносила зброю, шаблю золотую
І рушницю-гаківницю,
Випровожала три поля, три милі,
Прощалася при долині,
Дарувала шиту шовками хустину.
Щоб згадував на чужині.

Ой хустино-хустиночко,
Мережана-шита!
Тільки й слави козацької —
Сіделечко вкрити!

Вернулася, журилася,
На шлях битий дивилася,
Квітчалася, прибіралась,
Що-день божий сподівалась,
А в неділеньку ходила
Виглядати на молилу.

Мина літо, мина й друге;
А на третє — линуть
Преславнії компанійці
В свою Україну.
Іде військо, іде й друге,
А за третім з-тиха —
Не дивися, безталанна!
Везуть тобі лихо:
Везуть труну дубовую,
Китайкою криту,
А за нею з старшиною
Іде, в чорній свиті,

Сам полковник компанійський,
Характерник з Січі;
За ним ідуть есаули,
Та плачуть ідучи.
Несуть пани есаули
Козацькую зброю:
Панцір битий порубаний,
Шаблю золотую,
Три рушниці-гаківниці
І три самопали.
А на зброї козацька
Кров позасихала.
Ведуть коня вороного: —
Розбиті копита,
А на йому сіделечко
Хустиною вкритє.

1847.

„Орська кріпость.“

А. О. КОЗАЧКОВСЬКОМУ.

Давно те діялось! Ще в школі,
Таки в учителя-дяка,
Гарненько вкраду пятака
(Бо я було трохи не голе, —
Таке убоге), та й куплю
Паперу аркуш, і зроблю

Маленьку книжечку; хрестами
І визерунками з квітками
Кругом листочки обведу.
Та й списую „Сковороду“,
Або „Три царі со дару“;
Та сам собі у буряні,

Щоб не почув хто, не побачив,
Виспівую, булб, та плачу...

І довелось знов мені
На старість з віршами ховатись,
Мережать книжечкй, співати
І плакати у буряні, —
І тяжко плакати! І не знаю,
За-що мене Господь карає...
У школі мучилось, рослб,
У школі й сивіть довелось,
У школі дурня й поховають;
А все за того пятака,
Що вкрав маленьким у дяка,
Оттак Господь мене карає...

Ось слухай же, мій голубе,
Мій орле-козаче,
Як конаю я в неволі,
Як я нужу світом!
Слухай, брате, та научай
Своїх малих діток, —
Научай їх, щоб не вчились
Змалку віршувати.
Коли-ж яке поквипатись,
То нищечком, брате,
Нехай собі у куточку
Віршує і плаче,
Тихесенько, щоб Бог не чув,
Щоб і ти не бачив;
Щоб не довелось, брате,
І йому каратись,
Як я тепер, у неволі
Караюся, брате!...
Негаче злодій, по-за валами
В неділю крідуся я в поле,
Талами вийду по-над Уралом
На степ широкий, мов на волю,

І болящє, побите
Серце стрепенеться,
Мов рибонька над водою,
Тихо усміхнеться,
І полине голубкою
По-над чужим полем, —
І я ніби оживаю
На полі, на волі.
І на гору високою
Вихожу, дивлюся,
І згадаю Україну —
І згадать боюся...
І там степи, і тут стени,
Та тут не такі:
Руді, руді, аж червоні;
А там голубії,
Зеленії, мережані
Нивами, ланами,
Високими могилами,
Темними лугами...
А тут бурян, піски, талй,
І хоч-би на сміх де могила
О давнім-давні говорила...
Неначе люди не жили!

Од спокон-віку і до-ннї
Ховалась од людий пустиня,
А ми таки її знайшли;
Уже й твєрдині поробили,
Затого будуть і могили —
Всього наробимо колись!...

О моя доле! Моя країно!
Коли я вирвусь з цієї пустині?
Чи може (крий Боже!)
Тут і загину,
І почорніє червоне поле?...

— „Айда в казарми! Айда в неволю!“
Неначе крикне хто надо мною, —
І я прокинусь. По-за горою
Вертаюсь, крідуся по-над Уралом,
Неначе злодій той, по-за валами.
Оттак я, друже мій, святую
Оттут неділеньку святую!
А понеділок?

Друже-брате!

Приходить ніч в смердячу хату,
Осядуть думи, розібють
На стократ серце і надію,
І те, що вимовить не вмію...
І все на світі проженуть,
І спинять ніч: часи літами,
Віками глухо потечуть;
І я кровавими сльозами
Не раз постелю омочу.

Не малодушіє в неволі
В-ночі сльози точить,
А гріхи мої великі
Вилитися хочуть.
Не виллються, не покинуть
Душу катувати..
Страшно мені, друже-брате,
Смерті сподіватись!...

Перелічу і дні і літа:
Кого я? де? коли любив?
Кому яке добро зробив?
Нікого в світі, нікому в світі,
Неначе по лісу ходив.
А малась воля, малась сила!
Та силу позички зносили,
А воля в гостях упилась,
В стіну, небога заблудила
Та й упиваться зареклась.
Не допоможе, милий Боже!
Як то кажуть люде:
„Буде каяття на світі,
Вороття не буде...“

Благаю Бога, щоб світало:
Мов волі, сонця, світу жду.
Цвіркун замовкне, „зорю“ бють
Благаю Бога, щоб смеркало!
Бо на позорище ведуть
Старого дурня муштрувати,

Щоб знав, як волю шанувати,
Щоб знав, що дурня всюди бють.
Так день—і тиждень так минає
І може, друже мій, оттак
Минуть останнії літа!...
Як перед Богом сподіваюсь:
За правду на світі кяраюсь
І не клену долі,
Тільки Господа благаю:
„Не дай, Боже, в чужім краю
Згинуть у неволі!...“

Минають літа молодії;
Минула доля, а надія
В неволі знову—за своє,
Зо мною знову лихо діє
І серцю жалю завдає.
А може ще добро побачу?
А може лихо переплачу,
Води Дніпровой напось,
На тебе, друже, подивлюсь?
І, може, в тихій твоїй хаті
Я буду знову розмовляти
З тобою, друже мій?...

Боюсь,

Боюся сам себе спитати:
Чи се коли сподіється?
Чи може вже з неба
Подивлюсь на тебе?...
А іноді так буває,
Що й сльози не стане,
І благав би я о смерті—
Так тая Україна,
І Дніпро крутоберегий,
І ти, друже-брате,
Не даєте мені Бога
О смерті благати!

1847.

Орська кріпость.

МОСКАЛЕВА КРИНИЦЯ.

(Я. Кухаренку).

„Не варт, їй Богу, жить на світі!...“
„То йди топись...“ — „А жінка, діти?...“

„Отож-то, бачиш, не бреш! —
А сядь лишень та напиши
Отсю бувальщину, — то може
Інако скажете, небоже!

Пиши оттак: „Було
Село...“

Та щоб не лізти на чужину,
Пиши: „у нас на Україні.

А в тім селі вдова жила,
А у вдови дочка була

І син семиліток...

Добро, мавши діток,
У розкоші, хвалиш Бога...

А вдві убогій,

Мабуть не до його,

Бо залили за шкуру сала, —
Трохи не пропала:

Думала — в черниці

Або йти топиться, —

Так жаль маленьких діток стало:

Звичайно, мати, що й казати!

Та, може, снівсья таки й зять

(Бо вже Катруся піростала)...

Чи вже-ж їй вік продівувати,
Зносити брівоньки ні за-що?

Ні, дівонька вона не та!

Таки-ж у тім селі, трудящий

(Бо всюди сіротп—ледащо)

У наймах виріс сироті,

Неначе батькова дитина!

То сак, то так,

Придбав сірома грошенят,

Одежу справив, жупанину,

Та ні відсіль і ні відтіль —

На ту сирітську копійчину

Купив садочок і хатину,

Подякував за хліб, за сіль

І за науку добрим людям,

Та то вдовівни навпростець

Шелесть за рушниками!

Не торгувались з старостами

(Як те буває між панам),

Не торгувався і пан-отець

Усім на диво та на чудо, —

За три копи звінчав у будень!..

Просохли очі у вдові.

Оттак-то друже мій, живи, —
То й весело на світі буде.

І буде варт на світі жити,

Як матимеш кого любить.

Хоч кажуть от ще що, небоже:

Себе люби, то й Бог поможе!

А доведеться умірати?

Здихати над грішми? Ні, не-

[боже!

Любов — Господня благодать!

Люби-ж, мій друже, жінку, діток,

Діли з убогим заробіток,

То легше буде й заробляти!“

Спочинем трохи, поговорим...

Що, ярина ще не зійшла?

Другий.

Та де та ярина взялась?

У мене ще на жито орють.

Оттим-то й ба, що живете

Відколи, дядьку, а не чули, —

А може й чули, та забули, —

Журнал друкують...

Перший.

Те-те-те!

Другий.

Та що ви думаєте: польський

Або „Хазяїн“ той московський?

Не та ловись! Журнал *Ресу*

Чи те... *Ла-мод*, — купив для

[Паші

Торік в Ромні...

Перший (нишком).

Так от як наші!

Не чув, як на світі живу!..

Другий.

У самому тому журналі

Моя Пашета начитала,

Як Німці сіяли траву,

А потім вижали серпами!

І все написано стихами,

Та не такими, як у нас...

Перший.

Як би ти, брате, свині пас...
За слово вибачай!

Другий (мов не чує).

Гей, хлопче!

(Ходить, посвістуге, а потім співає):

„Хлопче, молодче,
З карими очима!
На-що тобі жінка —
Камінь за плечима!...“

Перший.

Та годі вже тобі співать!

Другий.

Що, може, хочете кончать?
А я, признаться, думав — теє...

Перший.

А я—так думаю инеє:
Що випемо та поснемо,
А там і ладу не дамо.
Сідай лиш та пиши, небоже,
Та кончимо, як Бог допоможе!

„Одружились небожата.
Дивувались люди:
Як-то вони, ті сироти,
На світі жить будуть?
Мінає рік, минув другий,
Знову дивувались,
Де в тих сиріт безталанних
Добро теє бралось?
І в коморі, і на дворі,
На току й на нпві;
І діточки, як квіточки,
Й самі чорнобриві,
У жупанах похожають,
Старців закликають
На обід, а багаті —
То й так не минають.
Не минали себе любі,
Та все жалкували,
Що сироти таким добром
Старців годували!

„Коли гине, то спродали-б:
Адже-ж у їх діти!...“
Ось слухай же, що то роблять
Заздрощі на світі
І ненаття голодная!
Ходили, ходили,
Поки в-ночі, жалкуючи,
Хату запалили...
Нехай би вже були непевні
Які вельможі просвіщенні,
То і не жаль було-б,—чи так?
А то сірісінський сіряк
Оттак лютує...

Тяжко, брате,
Людий на старість розпізнати,
А ще гірше — з-замолоду
Гадину кохати:
Очарує зміїними
Карими очима...
А, пек тобі! Забув, дурню,
Що смерть за плечима?

До стебла все погоріло,
І діти згоріли,
А сусіди, — і багаті,
І вбогі, — раділи.
Багатії, бач, раділи,
Що багатші стали,
А вбогії тому раді,
Що з ними зрівнялись!
Посходились жалкувати,
Жалю завдавати:
„Шкода, шкода! Як би знаття—
Копійчину-б дбати,
То все-б таки не так воно...
А що пак, Максиме!

(Бо його Максимом звали)
Попрбдай скотину,
Та ходи до мене в найми:
Що буде, те й буде!
Будем знов чумакувати,
Поки вийдем в люде,
А там знову...“

Подякував
Максим за пораду.
— „Побачу ще, як там буде;
Коли не дам ради,
То тоді вже, певне, треба

Іти в найми знову...
Де то моя Катерина,
Моя чорноброва!...
Вона мене все раділа,
І тепер порадить!..."

Та остання ся рада
На віки завадить...
Воли твої і корови
Разом поздыхали,
А Катруся з москалями
Деся помандрувала.

Тепер оттак пиши, небоже.
„Максим подумав, пожурився,
А потім Богу помолився,
Промовив двічі: „Боже, Боже!“
Та й більш нічого.

Од париці
Прийшов ука́з — лобі́ голить.
„Не дав вдовиці утопитись,
Не дам же й з торбою ходити!“
Сказав Максим, — і ґрунт покинув;
Бо вдовиного, бачиш, сина
В прийом громада повезла.
Такі-то темні діла
Творяться нишком на сім світі!
А вас, письменних, треба-б бити,
Щоб не кричали: „ах, Аллах!...“
Не варт, не варт на світі жити!...“
А чом пак темні не кричать?...

Другий.

Хіба-ж живуть вони і знають,
Як ви сказали, — благодать,
Любов?...

Другий.

Отже як будем так писать,
То мій й до вечора не кінчим.
Ну, де той безталанний зять?

Перший.

...Що, що? Недочуваю!...

Другий.

Вони, кажуть вам, прозябають,
Абб, по вашому, ростуть,
Як та капуста на городі.

Перший.

Оттак, по-вашому. — ну, годі-ж!
Нехай собі і не живуть...
А все, скажучи: як хочеш,
А ви їм жити не даєте,
Бо ви для себе живете,
Заплющивши письменні очі.

Перший.

Вернувся вдовиченко до-дому,
А зять пішов у москалі;
Не жаль було його нікому,
Та ще й сміялись у селі!
Отже, далєбі, не знаю,
Чи вона верталась,
Катерина, до матері,
Чи так і пропала?
Була чутка, що стрижену
В Умані водили
По вулицях: украла щось...
Потім утопилась.
Та все-то те, — знаєш, люди
Вгоплять і задують, —
А може то така правда,

Як на вербі груші.
Знаю тільки, що про неї
І пісню проклали, —
Я чув тоді, на досвітках
Дівчата співали:

„Шелесь, шелесь по дубині,
Шапкі хлопці погубили;
Тільки наймит не згубив,
Удовівну полюбив...“
Соромітна... нехай їй лихо!
Минали літа тихо-тихо,

(Оттак пиши), — і за гріхи
Карались Господом Ляхи,
І пугав Пугач над Уралом,
Пійти в одах вихваляли
Войну й царицю, — тільки ми
Сиділи нишком, слава Богу!

Після великої зими
Вернувся і Максим безногий:
В поході, каже, загубив —
Та срібний хрестик заробив!

Чого він придібав? Нема в його хати,
Ні сестри, ні брата, нікого нема.
Чого-ж він приплентав? А хто його зна!
Чи чув ти, що кажуть: легше умірати
Хоч на пожаріні в своїй стороні,
Ніж в чужій — в палатах! Чи чув ти? Ба ні...

Другий.

Ей, дядечку! Швидче будемо писати,
Бо хочеться спати і вам, і мені...

Перший.

Зажурився москаль-каліка:
Де йому подітись?
Вдовиченко в пікінерах,
Вдова на тім світі!
До кого-ж він прихилиться?
Де перезімує?
Уже осінь; незабаром
Зіма залютує.
Нема йому в світі долі:
Полинула в поле...
Попросився зімувати
До дяка у школу,
Бо таки й письма, спасибі,
Москалі навчили.
І в косі був, бо й москалі
Тоді, бач, носили
Сиві коси з кучерями
Усі до одного —
І борошном посинали,
Бог їх зна для чого?...
Максим, — таки як письменний, —
Булó, помагає
І на клиросі дякові,

І псалтир читає
Над покойними, й хавтури
З школярами носить,
А в Пилипівку, сірома,
Христа-ради просять.
(Нічого: знай, своє пиши,
Та перед людьми не бреш!)
Хоч би тобі лихе слово
Почув хто од його!
„І талан, і безталання —
Все, каже, од Бога!“
Ані охне, ні заплаче,
Неначе дитина.
І собаки не кусали
Москаля Максима;
А в неділю абó в свято,
Мов причепурітьсЯ,
Шкандибає на вдовину
Пустку подивиться.
Сяде собі у садочку,
І вдову згадає,
І за її грішну душу
Псалтир прочитає.
Катерину „о здоров’ї“

Тихенько помяне,
Утре сльози: „все од Бога!“
Й веселенький стане.
А в Петрівку і в Спасівку
Не спочине в школі, —
Бере заступ і лопату,
Шкандибає в поле.
І край шляху, при долині —
Отже не вгадаєш,
Що каліка виробляє? —
Криницю копає!
Та й викопав.

На те літо

Криницю святили —
На самого Маковія
І дуб посадили
На прикмету проїзжачим.
А на друге літо
Москаля вже неживого
Найшли в балці діти
Коло самої криниці:
Вийшов подивиться

Останній раз, сіромаха,
На свою криницю.
Громадою при долині
Його поховали,
І долину, і криницю
На память назвали
Москалевою.

На Спаса

Або Маковія
І досі там воду святять;
І дуб зеленіє.
Хто йде, їде, — не минають
Зеленого дуба:
В холодбичку посідають,
Та тихо, та люблю,
Пючи воду погобжую,
Згадують Максима...

Оттак живіть, недоуки,
То й жити не остине!

1847.

Орська кріпость.

Привикне, кажуть, собака за возом
бігти, то біжить і за саньми.

То так і я тепер пишу:
Папір тільки, чорнило трачу...
А перш (їй-Богу, не брешу!)
Згадаю що, чи що набачу,
То так утну, що аж заплачу,
І ніби сам перелечу
Хоч на годину на Вкраїну;
На неї гляну, подивлюсь,
І мов добро кому зроблю,
Так мов добре серце одпочине.
Як-би сказати, що не люблю,

Що я Україну забуваю,
Або лукавих проклинаю
За те, що я тепер терплю, —
Їй-Богу, братія, прощаю
І Милосердному молюсь,
Щоб ви лихим чим не згадали;
Хоч я вам кривди не робив,
Та все таки між вами жив.
То може де-що і осталося.

1847.

Орська кріпость.

А нумо знову віршувать!
(Звичайне, нишком!) Нумо знову,
Поки новинка на основі,
Старінку божу лицювать,
А сіріч — як би вам сказати,
Щоб не збрехавши? нумо знову
Людій і долю проклинати!

Людий за те, щоб нас зна́ли
Та нас шанували, —
Долю за те, щоб не спала
Та нас доглядала.
А то, бач, що нароби́ла:
Кінула малого
На розпу́тті, та й байдуже!...
А воно убоге,
Молодее, сивоусе —
Звичайне, дитина!
І поді́бало тихенько
По-під чужим тином
Аж за Урал. Опинилось

В пустині, в неволі...
Як же тебе не проклина́ть,
Лукавая доле?
Не прокляну-ж тебе, доле,
А буду ховатись
За валами, та нищечком
Буду віршувати,
Нудить світом, сподіватись
У гості в неволю
Із-за Дінпра широкого
Тебе, моя доле!

Початок 1848 року.
Ореська кріпость.

У Бога за дверми лежала сокира.
(А Бог тоді з Петром ходив
По світу, та дива творив.)
А кайза́к, на хірю
Та на тяжке лихо,
Любенько та тихо
І вкрав ту сокиру,
Та й потяг по дрова
В зелену діброву;
Древину вибравши, та й цюк!
Як вирветься сокира з рук —
Пішла по лісу косови́ця!
Аж страх, аж жаль було ди-
Дубі́ і всякі́ дерева́ [вїться:
Великолі́тні, мов трава
В покоси́ стелиться; а з я́ру
Встає́ пожа́р, і диму хмара
Святеє сонце покрива.
І стала тьма, і од Ура́лу
Та до Тингі́за, до Аралу
Кипі́ла в озерах вода.
Палають села, городá,
Ридають люди, виють звірі
І за Тоббо́лом у Сибі́рі
В снігах ховаються. Сім літ
Сокира божа ліс стинала,
І пожа́рище не вгасало,
І мерк за димом божий світ.

.

На восьме літо у неділю,
Неначе ляля в льолі білій,
Святеє сонечко зійшло.

Пустиня циганом чорніла:
Де город був або́ село —
І головня́ уже не тліла,
І попіл вітром рознесло́,
Билини наві́ть не оста́лось;
Тільки одним-одно хитало́сь
Зелене дерево в степу.

Червоніє по пустині
Червона глина та печі́на,
Бурян колючий, та будяк,
Та инде тирса з осокбо́ю
В яру чорніє під горою;
Та дикий инколи кайзак
Тихенько ви́йде на го́ру,
На тім захи́лім верблюді.
Непевне діється тоді:
Мов степ до Бога заговорить,
Верблюд заплаче, і кайзак
Понурить голову і глянє
На степ і на Кара-бу́та́к
Сингі́ч-агач кайзак вспомяне,
Тихенько спуститься з гори
І згине в глиняній пустині.
Одним-єдине при доли́ні,

В степу край дороги,
Стоїть дерево високе,
Покину́те Богом;
Покину́те сокирою,
Огнем непалиме,
Шепочеться з долиною
О да́вній годни́.
І кайзаки не минають

Дерева святого,
На долину заїзжають,
Дивуються з його,
І моляться і жертвами
Дерево благають,

Щоб парости розпустило
У їх біднім краю.

1848.

Орська кріпость.

ВАРНАК.

Тиняючись на чужині
По-над Елєком, стрів я діда
Вельми старого — наш земляк
І недомучений варнак
Старий той був. Та у неділю.
Якось у полі ми зустрілись
Та й забалакались.

Старий
Згадав свою Волинь святую
І волю-долю молодую,
Свою бувальщину. І ми
В траві за валою посідали,
І розмовляли, сповідались
Одн другому. „Довгий вік!“
Старий промовив. „Все од Бога,
Од Бога все! А сам нічого
Дурний не вдіє чоловік!
Я сам, як бачиш, марне, всею
Я сам занівечив свій вік.
І ні на кого не жалкую,
І ні у кого не прошу я,
Нічого на світі. Оттак,
Мій сину, друже мій єдиний,
Так і загину на чужині,
В неволі.“ —

І старий варнак
Заплакав нишком. — Сивий
брате!

Поки живе надія в хаті, —
Нехай живе: не виганяй!
Нехай пустку нетоплену

Іноді нагріє,
І потечуть з очей старих
Сльози молодії;

І умитес сльозами,
Серце одпочине,

І полине із чужини
На свою країну!

„Багато де-чого не стало,“ —
Сказав старий: „Води чимало
Із Ікви в море утекло.
Над Іквою було село;
У тім селі, на безталання
Та на погибель, виріс я...
Лихая доленько моя!
У нашої старої пані
Малії паничі були, —
Таки однілітки зо мною.
Вона й бере мене в покої
Синкам на виграшку. Росли,
Росли панята, виростали...
Як ті щенята, покусали
Не одного мені малі.

„Отó-ж і вчити почали
Письму панят. На безголова
І я учўся. Слізьми, кровю
Письмо те полилось! Нас,
Дешевших панської собаки,
Письму учить? Молитись Богу,
Та за ралом спотикатись,
А більше нічого
Не повинен знать невольник —
Така його доля!...
Отó-ж і вивчився я, виріс,
Прошу собі волі;
Не дас — і в москалі,
Проклята, не голить.
Що тут на світі робити?
Пішов я до рала...
А нанічів у гвардію
Поопреділяли.

„Година тяжкая настала,
Настали тяжкі літа!...
Отó-ж працюю я за ралом;

Я був убогий сирота,
А у сусіда виростала
У наймах дівчина.

І я —

О, доле, доленько моя!
О, Боже мій! О, мій єдиний!
Воно тоді було дитина,
Воно... Не нам Твої діла
Судить, о Боже наш великий!
Ото-ж вона мені на 'лихо
Та на погибель підросла.
Не довелось і надивитись...
А я вже думав одружитись,
І веселитись, і жити,
Людий і Господа хвалять.
А довелось...

„Накупили

І краму, й пива наварили, —
Не довелось тільки пити.
Старої пані бахур сивий
Окрав той крам, розлив те пиво,
Пустив покриткою... Дарма!
Минуло... годі!... Не до-ладу
Тепер і згадувать! Нема,
Нема!... Минулося, пропало!...
Покинув ниву я і рало,
Покинув хату і горід, —
Усе покинув. Чорт нарадив, —
Пішов я в писарі в громаду.

„То сьак, то так минає год.
Пишуть собі, з людьми братаюсь,
Та добрих хлопців добіраю.
Минув і другий... Паничі
На третє літо поз'їзжались,
Уже засватані.

Жили,

В дворі гуляли, в карти грали,
Свого весілля дожидали,
Та молодих дівчат в селі
Мов бугаї, перебірали —
Звичайне, паничі!

Ждемо,

І ми ждемо тогò весілля...

„Отó-ж у клечальну неділю
Їх і повінчано обох,

Таки в домашньому костьолі:
Вони Ляхи були. Ніколи
Нічого кращого сам Бог
Не бачив на землі великій,
Як молодії ті були...
Заграла весело музика, —
Їх із костьола повелі
В возобновленніі покої...
А ми й зостріли їх, і всіх —
Княжат, панят і молодих —
Всіх перерізали. Рудою
Весілля вмилося! Не втік
Ні-же єдиний католик, —
Всі полягли, мов поросята
В багні смердячому. А ми,
Упоравшись, пішли шукати
Нової хати; і найшли
Зелену хату і кімнату
У гаї темному. В лугах,
В степах широких, в байраках
Крутих, глибоких — всюди хата!
Булó де в хаті погуляти
І одпочити де було.

„Мене господарем обрали;
Семя моя що-день росла,
І вже до сотні dorостала.
Мов поросята, кров лилась!
Я різав все, що паном звалось,
Без милосердя і зла,
А різав так...

І сам не знаю:

Чого хотілося мені?
Ходив три гóда я з ножами,
Неначе п'яний той різник.
До сльоз, до крові, до пожáру
До всього, всього я привик.
Булó, мов жабу ту, на спісі
Спечеш дитину на огні,
Або панянку білолицю
Розіпнеш голу на коні,
Та й пустити в степ...
Всього тоді, всього бувало —
І все докучило мені.

„Одурів я. Тяжко стало
У вертепах жити;

Дунав сам себе зарізав,
Щоб не нудить світом,
І зарізав би... Та диво,
Диво дивне сталось
Надо мною, недолюдом.
Вже на світ займалось...
Вийшов я з ножем в халяві
З Броварського лісу,
Щоб зарізатись; дивлюся, —
Мов на небі висить
Святий Київ наш великий!
Святим дивом сяють
Храми божі, ніби з сáмим
Богом розмовляють.
Дивлюся я, а сам млію...
Тихо задзвонили
У Києві, мов на небі...

О, Боже мій милий!
Який дівний Ти!...

Я плакав,

До полудня плакав...
Та так мені любо стало!
І малого знаку
Нудьги тії не осталось, —
Мов переродився...
Подивився кругом себе —
І, перехрестившись,
Пішов собі тихо в Київ
Святим помолитись,
Та судá — судá людськóго
У людей просити."

1848.

Орська кріпость.

Ой гляну я, подивлюся
На той степ, на поле:
Чи не дасть Бог милосердний
Хоч на старість волі?

Там би я спочив хоч мало,
Молившись Богу;
Там би я... та шкода й гадки:
Не будé нічого!...

Пішов би я в Україну,
Пішов би до-дому:
Там би мене привітали,
Зраділи-б старому;

Як же його у неволі
Жити без надії?
Навчіть мене, люди добрі,
А то одурію!

1848.

Орська кріпость.

Та не дай, Господи, нікому,
Як мені тепер старому,
У неволі пропадати,
Марне літа коротати.

Ой пійду я степом-лугом
Та розважу свою т́угу
— „Не йди! — кажуть: з цеї хати
Не пускають погуляти!"

1848.

Орська кріпость.

Ц А Р І.

Старенька сестро Аполлона!
Як-би ви часом, хоч на час,
Придїбали таки до нас,
Та, як бувало во дні оні,
Возвісили-б свій божий глас
До оди пишно-чепурної,
Та й заходилися-б обоє
Царів, або-що, воспівать!
Бо як по правді вам сказать,
То дуже вже й мені самому
Обридли тії мужики,
Та панячі, та покріткі:
Хотїлося-б зігнать оскому
На коронованих главах,
На тих помазанниках божих.
Так що-ж? Не втну! А як поможеш

Та як покажеш, як тих птах
Скубуть і патрають, то може
І ми-б подержали в руках
Свято-помазану чуприну,
Покиньте-ж свій святий Парнас,
Придибайте хоч на годину,
Та хоч старенький божий глас
Возв'яйте, дядино! Та ладом,
Та добрим склადом, хоч на час,
Хоч на годиночку у нас
Ту короновану громату
Покажем зпереду і ззаду
Незрячим людям. В добрий час
Заходимось, моя порадо!

І.

Не видно нікого в Ієрусалимі;
Враті на запорі, неначе чумі
В Давїдовім граді, Господом хранимим,
Засїла на стогнах. Ні, чуми нема!
А гірша, лихая та люта година
Покрила Ізраїль: царева війна!

Цареві князі, і всі сили,
І діти, і весь нарід,
Замкнувши в горіді кївот,
У поле вийшли худосилі,
У полі бились, спотили
Маченьких діточок своїх;
А в горіді млядїї вдови
В своїх світлицях, чорноброві,
Запершись плачуть, на малих
Дітей взираючи. Пророка,
Свого неситого царя,
Кленуть Давида сподаря.
А він собі, узявшись в бокі,
По кровлі кедрових палат

В червленій ризі помагає
Та, мов котюга, позирає
На сало, на зелений сад
Сусїди Гурія.

А в саді,
В своїм веселім вертограді,
Вирсавія купалася,
Мов у раї Єва,
Подружкіє Гурієве,
Рабиня царева;
Купалася собі з Богом,
Лоно біле мила,
І царя свого святого
У дурні пошила...

На дворі вже смєркло, і тьмюю повїтий
Дрімає, сумує Ієрусалїм.
В кедрових палатах, мов несамовитий,
Давид помагає, і — о цар неситий!
Сам собі говорить: „Я... Ми повелим!...

Я цар над божіім наро́дом,
І сам я — Бог в моїй землі,
Я — все!...”

А трохи згодом
Раби вечерю принесли
І кінву доброго сікери.
І цар сказав, щоб на вечерю
Раби рабину привели,
Таки Вирсавію... Нівроку —
До божого царя-пророка
Сама Вирсавія „приспів“...
І повечеряла, й сікери
Спрокою випила, й пішла
Спочити трохи по вечері
З своїм царем.

І Гурій спав;
Йому, сердешному, й не снилось.

Що дома нищечком робилось,
Що з дому цар його украв
Не золото, не сребро,
А лучшєє його добро,
Його Вирсавію украв.
А щоб не знав він тії шкоди,
То цар убив його, та й годі!...
А потім цар перед народом
Заплакав трохи, одушив
Псалом старого Анафана,
І знов веселий, знову паний
Коло рабині заходивсь.

Оттак святі царі живуть!
А як же прості? Я не знаю,
І раю вам цього не знать,
Та ні у ко́го не пита́ть,
Щоб не завади́ло, буває...

II.

Давид, святий пророк і цар,
Не дуже був благочестивий.
Була дочка в його́ Фамар
І син Амбн. І це не диво:
Бувають діти і в святих,
Та не такі, як у прости́х,
А ось які...

Амон щасливий,
Вродливий первенець його́,
Лежить, нездужає чогось.
Давид стенає та ридає,
Багрян у ризу роздирає.
І сипле попіл на голову:
„Без тебе я не поживу
І дня єдиного, мій сину,
Моя найкраща дитино!
Без тебе сонця не узрю,
Без тебе я умру, умру!“
І йде ридаючи до сина,
Аж тюпає, немов біжить.
А той, —бугай собі здоровий,
У храмні свої кедровії
Лежить, — аж стогне, талежить:
Кешкує з дурня; аж голосить,
Аж плаче, бідний, батька просить,
Щоб та Фамар сестра прийшла:

„Драгий мій отче і мій царю!
Вели сестрі моїй Фамарі,
Щоб коржика мені спекла,
Та щоб сама і принесла,
То я, вкусив його́, возстану
З одра́ недуга...“

В-ранці рано
Фамар спекла і принесла́
Опріснок братові. За руку
Амон бере її, веде
У темну храмну́, кладе
Сестру на ліжко. Ламле руки
Сестра, ридає, і рвучись
Кричить до брата: „Схаменись!
Амоне, брате мій лукавий!
Єдиний брате мій! Я... я —
Сестра єдина́я твоя!
Де діну́сь я? де діну славу,
І гріх, і стид? Тебе самого́
І Бог і люди проклену́ть!“
Не допомогло такі́ нічого!...

Оттак царевичі живуть,
Пустуючи на світі.
Дивіте́сь, людські діти!...

III.

І поживе Давид на світі
 Не малі літа.
 Одрах старий, і покривали
 Многими ризами його,
 А все-таки не нагрівали
 Котюгу блудного сьогó.
 От óтроки й доміркувались,
 Як нагрівать царя свого
 (Натурó вовчу добре знали),
 Та, щоб нагріть його, взяли,
 Царевен паче красотою,
 Дівчат старому навели —
 Да гріють кровю молодою
 Свого царя! І розійшлись,
 Замкнувши двері за собою...

Облизавсь старий котюга
 І рослустів сліни,
 І пазурі простягає
 До Самантанини;
 Бо була собі на лихо
 Найкраща між ними,
 Між дівчатами, — мов крин той
 Зельний при долині
 Між цвітáми. Ото-ж вона
 І гріла собою
 Царя свого, а дівчата
 Грались між собою
 Голісінькі. Як там вона
 Гріла, я не знаю;
 Знаю тільки, що цар грівся
 І... і „не позна ю“.

IV.

По двóру тихо похожає
 Старий веселий Рогволод;
 Дружина, óтроки, нарóд
 Кругом його во златі сяють.
 У князя свято: виглядають
 Із Лїтви князя-женихá
 За рушниками до Рогніди.

Перед богами Лель і Ладо
 Огонь Рогніда розвелá,
 Драгим елеєм полилá
 І сипала в огніще ладон;
 Мов ті Валькірії, круг неї
 Танцюють, граються дівчата
 І приспівують:

„Гоя, гоя, гоя!
 Новії покої
 Ну-мо лиш квітчати,
 Гостий сподіватись!“

За Пóлоцком, неначе хмара,
 Чорніє кúрjava. Віжать
 І óтроки й старі бояри

Із Лїтви князя зустрічать;
 Сама Рогніда з Рогволодом
 Пішла з дівчатами, з народом.

Неіз Лїтви йде князь сподіваний
 Ще незнаємий, давно жаданий,
 А із Києва, туром-буйволом,
 Іде вéприщем за Рогнідою
 Володїмир князь со Кїянами.

Прийшли і город обступили
 Кругом, і город запалили.
 Владїмир князь перед народом
 Убив старого Рогволода,
 „Потя“ народ, княжну „поя“,
 „Отїде в волості своя!“ —
 Отїде з шумом; і „растлі ю“,
 Тую Рогніду молодую,
 І прожене ю, і княжнá
 Блукає по світу одна, —
 Нічого з ворогом не вдіє...
 Так оттакїй-то святїї
 Оттї царі!

V.

Бодай кати їх постинали
 Оттих царів, катів людських!

Морока з ними, щоб ви знали!
 Мов дурень ходиш кругом їх, —

Не знаєш, на яку й ступити!
Так щоби мені тепер робити
З цими поганцями?

Скажи,
Найкраща сестро Аполлона!
Навчи, голубко! Поможі
Полазить трохи коло трона!
Намистечко, як зароблю,
Тобі к Великодню куплю.
Пострижемося-ж у лакіє
Та ревностно, в новій лівреї,

Заходимося царів любити.
Шкода і олово тупить:
Бо де нема святої волі,
Не буде там добра ніколи.
На щоби-ж себе такі дурить?
Ходімо в селища: там люди!
А там де люди, — добре буде;
Там будемо жити, людий любити,
Святого Господа хвалити!

1848.
Кос-Арал.

ДОБРО, У КОГО Є ГОСПОДА.

Добро, у кого є господа,
А в тій господі є сестра,
Чи мати добрая! Добра,
Добра такого таки з роду
У мене, правда, не було,
А так собі якось жилося...

...
І довелося колись мені,
В чужій далекій стороні
Заплакати, що немає роду,
Нема пристанища, господи...

...
Ми довго в морі пропадали;

Прийшли в Дарю, на якор стали;
З „ватаги“ письма принесли,
І всі тихенько зачитали.
А ми з колегою лягли,
Та щось таке розмовляли.
Я думав: де-б того добра,
Письмо чи матір, взяти на світі? —
„А в тебе єсть?“ — „Жона і діти,
І дім, і мати, і сестра,
А письма нема...“

...
1848.
Кос-Арал.

ТИТАРІВНА.

Давно це діялось колись,
Ще як борці у нас ходили
По селах, та дівчат дурили,
З громади кпили, хлопців били,
Та верховодили в селі,
Як ті гусари на „постой“;
Ще за гетьманщини святої —
Давно це діялось колись.

У неділю на селі,
У оранді, на столі
Сиділи лірники, та грали
По шелягу за танець.
Кругом аж курява вставала:
Дівчата танцювали
І парубки. — „Уже й кінець!
А ну-те ципу!“ — „Та й це добра!“

І знову ліри заревли,
І знов дівчата, мов сороки,
А парубки, узявшись в боки,
Навприсідки пішли...

Найкращий парубок Микита
Стоїть на лаві в сірій свиті;
Найкращий хлопець, та бай-

[стриук,
Байстриук собі, та ще й убогий.
Так і нікому не до його!
Стоїть собі, як той...
Плечима стелю підпирає,
Та дивиться, і замірає,
На титарівну.

А та в квітах,
Мов намальована, стоїть

Сама собі, і на Микиту
Неначе глянула. Горить,
Горить Микита в сірій свиті!
Шеляга виймає
І за того остатнього
Музику наймає,
І нерівню титарівну
У танець вітає.

— „Одчепися, пройдисвіте!“
І зареготалась
Титарівна: „Хіба тобі
Наймичок не стало?“
Насміялась титарівна
З бідного Микити,
Насміялася при людях,
Що він в сірій свиті.
Буде тобі, титарівно!
Заплачеш, небого,
За ті сміхи!

Де-ж Микита?
В далеку дорогу
Пішов собі... З того часу
Не чуть його стало.
З того часу титарівні
Щось такеє сталося...

До-дому плачучий прийшла,
І спати плачучий лягла,
І не вечеряла!... Не спала:
Яка лягла, така і встала,
Мов одуріла. Що робить?
Сама не знає. А Микита,
Неначе сич, у сірій свиті
Перед очима все стоїть:
Мара та й годі! Титарівно,
В недобрый час з того нерівні
Ти насміялась! Стало жаль
Тобі його... Нудьга, печаль
І сором душу оступили,
І ти заплакала. Чого?
Того, що тяжко полюбила
Микиту бідного того!

Диво дивнее на світі
З тим серцем буває:
У-вечері цурається,

В-ранці забажає,
Та так тяжко забажає,
Що хоч на край світа
Шукать піде. Оттак тепер
Не знає, де дітись,
Титарівна. Хоч у воду,
Аби до Микити!...

Стережітесь, дівчаточка,
Сміятись з нерівні,
Щоб не було і вам того,
Що тій титарівні!

Як та билина засихала,
А батько-мати турбовались;
На прощу в Київ повезли,
Святими травами поїли,
І все-таки не помогли.
Втоптала стежку на могилу,
Все виглядає його ходила.
І стежка стала заростать,
Бо вже нездужає і встать.
Так от що сміхи наробили!

А він канув, провалився;
Його вже й забули,
Чи й був коли. Год за годом,
Три годи минули.

На четвертий год в неділю,
У оранді на селі,
На широкому столі
Сліпі лірники сиділи;
По шелягу брали
І ту саму грали,
Що і позаторік. Дівчата
Так само дрібно танцювали,
Як і позаторік.

Завзятий,
У синій шапці, у жупані,
В червоних, як калина, штанах,
Навпрісідки вліта козак,
Та ще й приспівує оттак:
„Та спасибі батькові,
Та спасибі матері,
Що нас добулі!
Як нас добували.

Жито розсипали
В-ночі на печі!...“

— „Горілки! меду! Де отаман
Громада, сотський? Препогане,
Мерзене, мерзле парубоцтво!
Ходіте битися, чи борються!
Бо я борець....“

Не неділю,
Не дві, не три і не чотири,
Як тій болячці, як тій хирі,
Громадою годили
Тому борцеві. Вередує,
Як той панч. І де взялось
Таке хиренне! Все село
Проклятого не нагодує;
А він собі гуляє, пе,
Та хлопцям жалю завдає
Тими дівчатами. Дівчата
Аж понедужали за ним:
Такий хороший та багатий!
Уже й не борється ні з ким,
А так собі гуляє,
Та вечорами у садочок
До титаря вчашає.

А титарівна зострічає,
Приспівує, примовляє;
„Чи не той це Микита,
Що з вильотами свита?...“

Той, це той, що на селі
Ти насміялася колись;
А тепер сама до його
У садочок ходиш,
Сама йому, байстрюкові,
Як панові годиш.

Не день, не два титарівна
В садочок ходила;
Не день, не два, як панові,
Микиті годила.
Догодилась титарівна
До самого краю,
І не чулась...

Дні минули,
Місяці минають;

Мина літо, мина осінь;
Мина сьомий місяць, осьмий,
Уже й девятий настає, —
Настане горенько твоє!

У титаря у садочку,
У яру, криниця
Під вербою. До криниці
Не води напиться
Ледве ходить титарівна,
Трохи пожуриться,
Поплакати, погадати:
Як їй діувати?
Де їй дітись од сороба,
Де їй заховатись?

Раз у-вечері, зімою,
У одній свитині,
Іде боса титарівна
І несе дитину;
То підійде до криниці,
То знов одступає...
А з калини, мов гадина,
Байстрюк виглядає.

Положила на цямрину
Титарівна сина,
Та й побігла. А Микита
Виліз із калини,
Та й укинув у криницю,
Неначе щеня те.
А сам пішов, співаючи,
Соцькому сказати,
Та щоб ішов з громадою
Дитину шукати.

У неділеньку раненько
Збиралась громадонька,
Та криницю виливали,
Та дитя тес шукали.

Найшли, найшли твого сина,
Титарівно, в баговинні!
Ой узяли безталанну,
Закували у кайдани,
Сповідали, причащали,

Батька, матір нарікали,
Громадою осудили
І живую положили
В домовину, й сина з нею,
Та й засинали землею.
Стовп високий мурували,
Щоб про неї люди знали,
Дітий своїх навчали;
Щоб навчалися дівчата,
Коли не вчить батько-мати.

Борця тогб в селі не стало,
А люди в Польщі зустрічали

Якогось панича, — питав:
— „Чи жива, каже, титарівна,
Чи насміхасться з нерівні?“
Ото він сáмий! Покарав
Йогб Господь за гріх великий —
Не смертю: він буде жить,
І сатаною-чоловіком
Він буде по світу ходить,
І вас, дівчаточка, дурить
Во віки.

1848.
Кос-Арал.

ТИТАРІВНА БІЛЯ КРИНИЦІ.

„Повій вітре понад ярм,
Та нажени чорну хмару,
А щоб дощик помілив,
Стежки, доріжкї залив,
Та щоб люди не ходили,
Мого сина не збудили!“

У неділеньку рано та раненько
Збіралася громадонька

І старая й молодая,
І велика і мала,
Та криницю виливала,
Сновитого сина доставала.
Вивели матір у кайданах,
Що хотіли, те робили:
В труну з сином положили,
Живу з сином поховали.

НУ, ЩОБ, ЗДАВАЛОСЯ, — СЛОВА?

Ну, щоб, здавалося, — слова?!
Слова та голос — більш нічого!...
А серце бється, ожива,
Як їх почує. Знать, 'од Бога
І голос той, і ті слова
Ідуть між люди. Помолившись,
Не те, щоб дуже зажурившись,
А так на палубі стояв
І сторч на море поглядав,
Мов на Іуду. Із туману,
Як кажуть, стала виглядять
Червонолиця Діяна.
Я вже подумав спать лягать,
Та й став, щоб трохи подивиться
На круглолицю молодицю...
Чи тее — дівчину. Матрос,
Таки земляк наш з Островної,
На вахті стоя,
Журился сам собі чогось;

Та й заспівав, — звичайно, тихо,
Щоб капітан не чув: бо з-лиха
Якийсь лихий, хоч і земляк.
Співав матрос, як той козак,
Що в наймах виріс сиротою,
Іде служити в москалі.

Давно, давно колись
Я чув, як стб́я під вербою,
Тихенько дівчина співала;
І жаль мені малому стало
Того сірому сироту,
„Що він утомився,
На тин похилився, —
Люди кажуть і говорять:
Мабуть, він упився.“
І я заплакав: жаль малому
Було сіроми сироти.

.

Чого-ж тепер заплакав ти?
Чого тепер тобі старому
У цій неволі стало жаль?
Що світ завязаний, закритий?
Що сам еси тепер москаль?
Що серце порване, побите?

І що хороше-дороге
Бувло в йому, то розлилося?
Що ось як жити довелось?
Чи так, лебєдику?... — Еге!...

1848.
Кос-Арал.

Мов за подушне, оступили
Отсе мене на чужині
Нудьга і осінь. Боже милий!
Де ж заховатися мені?
Що діяти? Уже й гуляю
По цім Аралу, і пишущу,
Віршую нищечком, грішу,
Бог-зна колишній случаї

В душі своїй перебіраю
Та списую, — щоб та печаль
Не перлася, як той москаль,
В самотню душу... Лютий злодій
Впирається таки, та й годі!...

1848.
Кос-Арал.

П. С.

Не жаль на злого: коло його
І слава сторожем стоїть;
А жаль на доброго такого,
Що й славу вмів одурить.

І досі нудно, як згадаю
Готичеський з часами дом,
Село обідране кругом,
І шапочку мужик знімає,
Як флаг побачить: знáчить пан
У себе з причетом гуляє.
Отсей годований кабан,
Отсе ледащо — щирий пан,
Потомок гетьмана дурного
І презавзятий *патріот*,
Та й христіянин ще до того!
У Київ їздить всякий год,
У світі ходить між панамі,
І пе горілку з мужиками,
І вольнодумствує в шинку:

Оттут він ввесь, хоч надрюкуй!
Та ще в селі своїм дівчаток
Перебірає; та спроста
Таки своїх байстрят з десяток
У год подержить до хреста,
Та й тільки-ж то...

Кругом паскуда!
Чому-ж його не так зовуть?
Чому на його не плюють?
Чому не топчуть? Люди, люди!
За шмат гнилої ковбаси
У вас хоч матір попроси, —
То оддасте...

Не жаль на його,
На п'яного Петра кривого,
А жаль великий на людей,
На тих юрбидивих дітий!...

1848.
Кос-Арал.

Г. З.

Немає гірше, як в неволі
Про волю згадувать.. А я
Про тебе, воленько моя,

Отсе нагадую: ніколи
Ти не здавалася мені
Такою свіжо-молодою

І прехоршою такою,
Так як тепер на чужині,
Та ще й в неволі...

Доле! доле!

Моя проспівана воль! ·
Хоч глянь на мене з-за Дніпра,
Хоч усміхнися!

І ти, моя єдиная,
Встаєш із-за моря,
З-за туману, слухняная
Рожевая зоре!
І ти, моя єдина,
Ведеш за собою
Літа мої молодії —
І передо мною,
Ніби море, виступають
Широкої села
З вишневими садочками
І люди веселі...
І ті люди, і село те,
Де колись, мов брата,
Привітали мене.

Мати!

Старесенька мати!
Чи збираюгься ще й досі
Веселії гості
Погуляти у старої,
Погуляти просто
По-давнім, по-старому —
Од світу до світу?
А вч, мої молодії
Чорняві діти,

Як-би зустрілися ми знову,
Чи ти-б злякалася, чи ні?
Якє тихє ти слово
Тоді-б промовила мені?
Ніякого! І не пізнала-б!
А може-б потім нагадала,
Сказавши: снилося дурній...
А я зрадів би, моє диво,
Моя ти доле чорнобрива,
Як-би побачив, нагадав

Веселії дівчаточка,
І досі в старої
Танцюєте? А ти, доле?
А ти, мій покою?
Моє свято чорнобриве, —
І досі між ними
Тихо, пишно походяєш?
І тими очима,
Аж чорними — голубіми,
І досі чаруєш
Людські душі?

Чи ще й досі

Дивуютьсѧ всує
На стан гнучий? Свято моє,
Єдинєє свято!
Як остудлять тебе, доле,
Діточки-дівчата
Й защебечуть по своїм
Доброму звичаю, —
Може й мене ненароком
Діточки згадають;
Може яка і про мене
Скаже яке лихо.

Усміхнися, моє серце,
Тихесенько-тихо,
Щоб ніхто і не побачив,
Та й більше нічого...
А я, доленько, в неволі
Помолюся Богу.

1848.

Кос-Арал.

Веселєє та молодєє
Колишнє лишенько лихєє.
Я заридав б, заридав
І помоливсь, що не правдивим,
А сном лукавим розійшлось,
Слізьми — водою розлилось
Колишнєє святєє диво.

1848.

Кос-Арал.

Неначе цвяшок в серце вбитий,
Отсю Марину я ношў.
Давно-б списать несамовиту,
Так що-ж? сказали-б, що брешу:
Що на панів, бачиш, сердитий,
То все такеє і пишу,
Про їх собачії звичаї.
Сказали-б просто: дурень лає
За те, що сам крепак,
Неодукований сіряк.
Неправда! Єй-Богу, не лаю!
Мені не жаль, що я не пан,
А жаль мені, і жаль великий,
На просвіщенних христіян.
І звір тогб не зробить дикий,
Що ви, бючи поклони,
З братами дієте.

Закони
Катами писані за вас, —
То вам байдуже! В добрий час
У Київ їздите що-року,

Та сповідаєтесь, нівроку,
У схимника!
Та й те сказать:
Чого я турбуюсь?
А-ні злого, ні доброго
Я вже не почую.
А як, кажу, хто не чує,
То тому й байдуже.
Прилітай же з України,
Єдиний мій друже,
Моя думо пречистая,
Вірная дружино,
Та розкажи, моя зоре,
Про тую Марину:
Як вона у пана злого
І за-що страдала —
Та нищечком, щоб не чули,
Або не дознались;
А то скажуть, що на шляхах
Чинимо розбої,
Та ще дальше запровторять, —
Пропадем обое!

I.

.....
..... Недавно се було.
Через село весілля йшло,
А пан з костьолу їхав, —
Чи управитель, а не пан.
За вихилясами придан,
За зійком та за сміхом
Ніхто й не бачив, як проїхав
Той управитель, Лях ледачий.
А він так добре бачив,
А надто молодую.
За-що пак млеє Господь
Лихую твар такую,
Як цей правитель? Другий год,
Як він з німецькими плугами
Забрався голий в цей куток, —
А що тих бідних покриток
Пустив по світу з байсгрюками!
Отже й нічбо! А жонатий,
І має двоє діточок,

Як янголяточок.
Дивітесь: вийшла погуляти,
Мов краля, пані молодая
З двома маленькими дітьми.
Із кбча пан мій виїзав,
І посила за молодим;
А потім діточок вітає
І жінку, краю молодую,
Аж тричі, бідную, цілує.
І розмовляючи, пішли
Собі в покої.

Незабаром
І молодого привелі.
На завтра в город одвезлі,
Та й заголили в москалі.
Оттак по нашому звичаю,
Не думавши, кончають!

А молода? Мабуть, без пари
Судилось Господом зносити
Красу і молодість. Мов чари,

Розсипалось та розлилось
І знову в люди довелось
Проситись в найми?

Ні, не знову:

Вона вже панна покойова,
Уже Марисею зовуть,
А не Мариною. Найпаче
Сердешній плакати не дають;
Вона-ж сховається, та й плаче.
Дурна! Їй шкода мужика,
Та жаль святого сіряка.
А глянь лиш гарно кругом себе:
І раю кращого не треба!
Чого ти хочеш — забажай:
Всього дадуть, та ще й багато.
Не треба, кажеш, дайте хату?
Цього вже лучше й не благай!

Бо це — сама здорова знаєш...
Дивися, огирем яким
Сам пан круг тебе похочає:
Уже чи добрим, чи лихим,
А будеш панською ріднею,
Хіба повісишся...

За нею

Приходила мати

У пана просити;

Звелів не пускати,

А як прийде — бити.

Що тут їй робити?

Пішла ридаючи в село:

Одним-одно дитя було,

Та й те пропало...

.

II.

Неначе ворон той, летячи,
Про непогоду людям криче:
Так я про сльози та печаль,
Та про байстрят оттих ледачих,
Хоч і нікому їх не жаль,
Розказую, та плачу.
Мені їх жаль..

Мій Боже милий!

Даруй словам святую силу —
Людськєє серце пробивать,
Людськїї сльози проливать:
Щоб милость душу осїнила,
Щоб спала тихая печаль
На очі їх, щоб стало жаль
Моїх дівчаток, щоб навчились
Путям доярими ходять,
Святого Господа любить,
І брата миловать!...

На силу

Прийшла до-дому. Подивилась —
Цвітї за образом святим,
І на вікні стоять цвітї;
На стїнах фарбами хрести,
Неначе добрая картина,
Понамальовані. Марина,
І все Марина все сама...
Тільки Мариночки нема...
І ледве-ледве вийшла з хати.

Пішла на гору, на прокляті
Палати глянуть, та й пішла
Аж до палат.

Під тином сіла

І ніч цілісіньку сидїла
Та плакала. Уже з села
Ватажники ватагу гнали,
А мати плакала, ридала.
Уже і сонечко зійшло,
Уже й зайшло, смеркати стало,
Не йде, сердешная, в село,
Сидить під тином. Проганяли,
Уже й собаками цькували, —
Не йде, та й годі...

А Марина в сукні білій,

Неначе біліця,
Богу мѡлиться, та плаче,
Замкнута в світліці.
Опріч пана, у світлицю
Ніхто не вступає:
Сам і їсти їй приносить,
І просить благає,
Щоб на його подивилась,
Щоб утерла очі, —
І дивитися не хоче,
І їсти не хоче.
Мордується Лях поганий,

Не зна, що й почати;
А Марина сохне вяне,
У білих палатах.
Уже й літо минулося,
Зіма вже на дворі;
А Марина сидить собі,
Уже й не говорить
І не плаче. Оттак її
Доконав, небогу,
Той правитель! А все-таки
Не вдіє нічого,
Хоч заріж її, та й годі!
Така вже вродилась!

Раз у-вечері зімою
Марина дивилась
На ліс чорний; а з-за лісу

Червоний, діжою,
Місяць сходив. — „І я колись
Була молодою!“
Прошептала, задумалась,
Потім заспівала:

„Хата на помості,
Наїхали гості;
Розплітали коси,
Та стрічки знімали,
А пан просить сала,
А чорт їсти просить.
Гуси, гуси білі
В ірій полетіли,
А сірі — на морє.“

.

III.

Завили пси на дворі,
Зареготалися псарі,
А пан, червоний — аж горить,
Іде в світлицю до Марини,
Як Кірик п'яний.

Ніби в хаті,
На холоді сердешна мати
Під тинном, знай, собі сидить.
Стара неначе одуріла.
Мороз лютує, аж скрипить,
Луна червона побіліла,
І сторож боязно кричить,
Щоб злого пана не збудить.
Аж глядь! — палати зайнялися.
Пожар! пожар!...

І де взялися
Ті люди в Бога! Мов з землі
Роділися і тут росли,
Неначе хвилі напливали,
Та на пожар той дивувалися.
Та й диво там таки було!
Марина гола на-голо
Перед будинком танцювала
У-парі з матір'ю, і — страх! —
З ножом окровленим в руках,
І приспівувала:

„Чи не це-ж та кумася,
Що підтикалася?

Як була я пані
В новому жупані —
Паничі лицялись,
Руку цілували.“
(До матері).

— А ви до мене на весілля
З того світу прийшли?
Мені вже й косу розплелі,
Та пан приїхав. Гиля! гиля!
Чи то не гуси, — то пані!
Дивися — в ірій полетіли...
Агу! Гиля! До сатани,
До чорта в гості!... Чуєш? чуєш?
У Києві всі дзвони дзвонять.
Чи бачиш? Он огонь горить,
А пан лежить собі, читає
І просить пити... А ти знаєш,
Що я зарізала його?...
Дивися! Он де головою
Стоїть на комині... Чого,
Чого ти дивишся на неї?
Це мати, мати! Не дивись —
А то з'їси. Ось на — дивись!

(Дає дулі і співає:)

„Полюбила москаля,
Та ще и зуби вискаля!
Москалі, москалі
Запасок навезли;

Паничі —
Дукачів,
А поповичі з міста
Навезли намиста.
Бий, дзвоне, бий!
Хмару розбий!
Нехай хмари
На татарів,
А сонечко на християни!
Бий, дзвоне, бий!“

Мати.

Мариночко! Ходімо спать!

Марина.

Ходімо спать, бо завтра рано
До церкви підемо. Поганий —
Дивися! — лізе цілувать.
Ось тобі на!

Мати.

Ходімо спать!

(До людей:)

Хрещені люди. допоможіте!

Марина.

Беріть мене! Беріть, вязжіте!
Ведіть до пана у світлицю!
А ти чи підеш подивиться,
Якою панною Марина
У пана в-заперті сидить?
І вяне, сохне, гине, гине
Твоя єдина дитина, —
Твоя Мариночка?

(Співає:)

„Ой гиля, гиля, сірії гуси!

Гля на Дунай!“

Завязала головоньку,

Тепер сиди та думай!“

І пташкам воля, — в чистім полі
І пташкам весело літать,
А я зовянула в неволі.

(Плаче:)

Хоча-б намисто було взять:
Отсе-б повісилась... От бачиш,

Тепер і шкода!... Хоч топись!
Чого-ж ти, мамо моя, плачеш?
Не плач, голубочко! Дивись:
Це я, Мариночка твоя!
Дивися: чорная змія
По снігу лізе... Утечу!
У ирій знову полечу!
Бо я зозулею вже стала...
Чи він у гості не приходив?
Убили, мабуть, на війні...
А знаєш, снилося мені:
У-день неначе місяць сходив,
А ми гуляєм по-над морем
У-двох собі. Дивлюся: зорі
Попадали неначе в воду,
Тільки осталася одна,
Одна-однісенька на небі.
А я, неначе навісна,
В Дунаєві шукаю броду,
З байстрам розхрістана бреду.
Сміються люди надо мною,
Зовуть покриткою, дурною;
І ти смієшся, а я плачу.
Ба ні, не плачу — регочусь...
Дивися, як я полечу,
Бо я — сова...

Та й замахала,

Неначе крилами, руками
І пострибала через двір
У поле, виючи мов звір.

Пошкандибала стара мати
Свою Марину доганяти.
Пани до одного спеклись,
Неначе добрі поросята;
Згоріли білії палати,
А люди тихо розійшлись.
Марини й матері не стало...
Уже весною, як орали,
Два трупи на полі найшли
І на могилі поховали.

1848.

Кос-Арал.

ПРОРОК.

(Н. В. Тарновскій.)

Неначе праведних дітий,
Господь, любя своїх людей,
Послав на землю їм пророка —
Свою любов благовістить,
Святому розуму учить.
Неначе наш Дніпро широкий,
Слова його лились, текли,
І в серце падали глибоко,
І ніби тим огнем пекли
Холодні душі.

Полюбили
Пророка люди, і молились
Йому, і сльози, знай, лили.
А потім?... Люди, род лукавий,
Господнюю святую славу

Розтлили... і чужим богам
Пожерли жертви, омерзїлись,
І мужа свята — горе вам! —
На стогнах каменем побили,
І заходилися гулять,
Святою кровю шинкувать.
І праведно Господь великий,
На вас, на лютих, на вас диких
Кайдани повелїв кувать,
Глибокі тюрми мурувать,
І — роде лживий і жестокий! —
Вомісто кроткого пророка —
Царя вам повелїв ізбрать!

1848.

Кос-Араал.

СИЧІ.

На ниву в жито у-ночі,
На полі, на роздолі,
Зліталися по волі
Спчі —

Пожартувать,
Поміркувать,
Щоб бідне птаство заступить,
Орлине царство затопить
І геть спалить,
Орла-ж повісить на тичині
І, при такій годині,
Республіку зробити.

І все-б, здавалося? А ні!
Щоб не толочили пашні, —
Воно було-б не диво,
Як би хто инший на тій ниві

Сільце поставив, а то зирк —
Таки голісінький мужик
Поставив любо, та й пішов
В копиці спать собі, а рано,
Не вмившись, зайшов.
Гостий одвідать. Та й погані, —
Усі до одного сичі!
Отсе тобі вари й печи!
Щоб не нести до-дому
Таке добро, то повбивав,
А инших гратися оддав
Приборканих воронам,
І не сказав нікому.

1848.

Кос-Араал.

Між скилями, неначе злодій,
По-над Дністром іде в-ночи
Козак, і дивиться йдучи
На каламутну темну воду,
Неначе ворогові в очи,
Неначе вимовити хоче:
— „Дністре, водо каламутна!

Винеси на волю,
Або втопи принамені,
Коли така доля!“
Та й роздягся на камені.
У воду кинувся, пливе,
Аж хвиля синяя реве,
І, ревучи, на той беріг

Козака виносить.
Стрепенувся сіромаха:
І голий, і босий,
Та на волі; й більш нічого
У Бога не просить.
Пострівай лиш: може, брате,
На чужому полі
Талану того попросиш,
Та тієї долі...
Пішов собі темним яром,
Та співає йдучи:
„Ой з-під гори, та з-під кручі
Ішли мазі рипучі;
А за ними йде та чорнявая,
Та плаче — рида йдучи,“

Уже як хочете: хоч лайте,
Хоч і не лайте, й не читайте —
Про мене! Я і не прошу, —
Для себе, братіки, спишу,
Ще раз те оливо потрачу;
А може дасть Бог, і заплачу, —
То й буде з мене...

Ну-мо зов!

Покинув матір і господу,
Покинув жінку; жаль, та й годі!
На Бесарабію пішов
Отсей козак. Погнало горе
До моря пити. Хоч говорять:
Аби файда в руках була,
А хлопа, як того вола,
У плуг голодного впряжеш.

Троха лишень, ти так?
Ще з-малку з матір'ю старою
Ходив з торбами сей козак.
Оттак і виріс сиротою
У наймах. Сказано — шарпак,
То й одружився собі так:
Узяв хорошу, та убогу, —
Звичайне, наймичку. А пан...
(І неталан наш і талан, —
Як кажуть люди, все од Бога)
Нагледів, клятий: панські очі!
Та й ну гостинці засилать.
Так і гостинців брать не хоче,
Не хоче й пана закохать.

Що тут робить? — За чоловіка,
Укоротивши йому віка...
А жінку можна привітати.
Трохи не сталося оттак!
До нитки звівся мій козак,
Усе на панщині проклятий.
А був хазяїн.....
А жіночку свою любив,
І — Господи єдиний! —
Як те паня, як ту дитину,
У намістах водив.
Та знімгся неборака, —
Хоч продавай хату
Та йди в пайми! Оттак його
Оттой пан проклятий
Допік добре. А жіночка,
Мов цього й не знає, —
У доброму намістечку
В садочку гуляє,
Як та краля. — „Що тут робить?“
Сердега міркує:

„Покину їх та утечу?!
Хто-ж їх нагодує?
Хто догляне? Одна — стара, —
Не здужає встати:
А другая — молодая,
Дума погуляти.
Як же його? Що діяти?
Горе мос, горе!“

Та й пішов, торбинну взявши,
За синєє море
Шукать долі. Думав прийти,
Та хоч жінку взяти. —
Стара мати і тут буде
Віку доживати
На господі.

Так оттак-то
Трапляється в світі!
Думає жити, поживати,
Та Бога хвалити,
А довелось на чужині
Тільки сльози лити, —
Більш нічого! Нудно йому
На чужому полі.
Всього надбав роботяга,
Та не придбав долі,

Талану того святого.

Світ Божий немилый —
Нудно йому на чужині,
І добро остило.

Хочеться хоч подивиться
На свій край, на милий,
На високії могили,
На степи широкі,
На садочок, на жіночку,
Крально карооку.
Та й поплив Дністром на сей бік,
Покинувши волю,
Бродягою.

О, Боже мій!

Якеє ти, поле,
Своє поле! — яке-то ти
Широке, широке,
Як та воля!...

Прийшов до-дому у-ночі.
Стогнала маги на печі,
А жінка у коморі спала
(Бо пан нездука.) Жінка встала
Неначе п'явка та вишліась
І, мов водою, залилась
Дрібними, як горох, сльозами.
(І це трапляється між нами,
Що ніж на серце наставля,
А сам цілує.) Ожила
Моя сердешна молодниця:
І де ті в Господа взялися
Усякі штучнії іства!
Сама-ж, неначе нежива,
На плечі пада. Напоїла
І нагодувала,
І спить його, веселого,

В коморі поклала.
Лежить собі, неборака,
Думає-гадає, —
„Як то будем мандрувати“,
І тихо дрімає.
А жіночка молодая
Кинулась до пана,
Розказала: „оттак і так!“
Любо та кохано
Прийшли, взяли сіромаху,
Та й повезли з дому
Пройдисвіта, волоцюгу,
Прямо до приїому.

І там доля не покинула.
Дослуживсь до чину,
Та й вернувся в село своє,
І служить покинув:
Уже матір поховали
Громадою люди,
І пан умер. А жіночка
Московкою всюди
Хплюється — і по Жидах
І по панах, боса.
Найшов її, подивився
І, сивоволосий,
Підняв руки калічені
До святого Бога,
Заридав, як та дитина,
І — простив небогу.

Оттак люди, наuczайтєсь
Ворогам прощати,
Як сей неук!...
Де-ж нам грішним
Добра цього взяти?

1848.

Кос-Арал.

І НЕБО НЕВМИТЕ.

І небо невмите, і заспані філи,
І по-над берегом гет-гет,
Неначе п'яний, очерет
Без вітру гнеться... Боже милий!
Чи довго буде ще мені
В отсій незамкнутій тюрмі,
По-над отсим нікчемним морем,

Нудити світом? Не говорить,
Мовчить і гнеться, мов жива,
В степу пожовклая трава,
Не хоче правдоньки сказать...
А більше ні в кого спитать.

1848.

Кос-Арал.

І виріс я на чужині,
І сивію в чужому краї.
То самотньому мені
Здається — кращого немає
Нічого в Бога, як Дніпро
Та наша слава країна.
Аж бачу, там тільки добро,
Де нас нема.

В лиху годину,
Якось недавно довелось —
Мені заїхати в Україну,
У те найкраще село, —
У те, де мати повивала
Мене малого, і вночі
На свічку Богу заробляла;
Поклони тяжкій бючи,
Пречистій ставила, молила,
Щоб доля добра любिला
Її дитину...

Добре, мамо,
Що ти зарані спати лягла!
А то-б ти Бога прокляла
За мій талан.

Аж страх погано
У тім хорошому селі:
Чорнійше чорної землі
Блукають люди; повсхали
Сади зелені; погнили
Віленькі хати, повалились;
Стави буряном поросли.
Село неначе погоріло,
Неначе люди подуріли, —
Німі на панщину ідуть
І діточок своїх ведуть.
.....

Не для людей, тієї слави,
Мережані та кучеряві
Отсі вірші віршую я —
Для себе, братія моя!
Мені легшає в неволі,
Як я їх складаю:
З-за Дніпра мов далекого
Слова прилітають
І стеляться на папері,

І я, заплакавши, назад
Поїхав знову на чужину.

І не в однім оттім селі,
А скрізь на славній Україні
Людий у ярма запрягли
Пани лукаві. Гинуть, гинуть
У ярмах лицарські сини,
А препоганії пани
Жидам, братам своїм хорошим,
Остатні продають штани...

.....
Погано дуже, страх погано
В отсій пустині пропадуть;
А ще поганше на Україні
Дивитись, плакати, — і мовчать.
А як не бачиш того лиха,
То скрізь, здається, любо, тихо.
І на Україні добро;
Між горами старий Дніпро,
Неначе в молоці дитина,
Красується, любить
На всю Україну,
А по-над ним зеленіють
Широкі села;
А у селах, у веселих
І люди веселі.
Воно-б, може, так і сталося,
Як-би не осталося
Сліду панського в Україні!...

1848.
Кос-Арал.

Плачучи, сміючись,
Мов ті діти, і радують
Одинокую душу,
Убогою. Любо мені,
Любо мені з ними,
Мов батькові багатому
З дітками малими.
І радий я, і веселий,
І Бога благаю,

Щоб не приспав моїх діток
В далекому краю.
Нехай летять до-домоньку
Легенкії діти
Та розкажуть, як то тяжко
Було їм на світі!...
І в семі веселій тихо
Дітний привітають,

Коло гаю, в чистім полі,
На самій могилі,
Дві тополі високії
Одна одну хилить.
І без вітру гойдаються,
Мов борються в полі.
Отто сестри чарівниці —
Оттії тополі.

Закохалися обидві
В одного Івана;
А Іван, козак звичайний,
Обох їх не ганив,
А лицявся то з тією,
То з другою любо, —
Поки в яру, у вечері,
Під зеленим дубом
Не зійшлися усі троє.
— Оттак то ти, кате,
Знущаєшся над сестрами...

І пішли шукати
Трути-зілля, щоб Івана
Завтра отруїти.
Найшли зілля, накопали

Як-би мені черевики,
То пішла-б я на музики...
Горенько моє!
Черевиків немає,
А музика грас, грас,
Жалю завдас!
Ой піду я боса полем,
Пошукаю свою долю,
Доленько моя!
Глянь на мене, чорнобриву!

І сивою головою
Батько покиває,
Мати скаже: „Бодай тії
Діти не родились!“
А дівчина подумає:
„Я їх полюбила!“

1848.
Кос-Арал.

І стали варити;
Заплакали, заридали, —
А нема де дітись:
Треба варить!
Наварили;
Йвана отруїли,
Й поховали коло гаю
В полі на могилі.
І байдуже?

Ні, не дуже:
Бо сестри ходили
Що-день божий, в-ранці рано
Плакать над Іваном,
Поки самі потруїлись

А Бог людям на науку,
Поставив їх в полі
На могилі тополями;
І тії тополі
Над Іваном, на могилі,
Коло того гаю,
І без вітру гойдаються,
І вітер гойдас.

1848.
Кос-Арал.

Моя доле неправдива,
Безталанна я!

Дівчаточка на музиках
У червоних черевиках —
Я світом нужу...
Без роскоші, без любови,
Зношу свої чорні брови,
У наймах зношу!

1848.
Кос-Арал.

І багата я,
І вродлива я,
Та не маю собі пари,
Безталанна я!

Тяжко, важко в світі жити
І нікого не любити,
Оksamитові жупани
Одинокій носить!

Полюбила б я,
Одружилася б я

Полюбила я,
Одружилася я
З безталанним сиротою —
Така доля моя!

Люди гордії, злі
Розрізнили, взяли
Та повезли до прийому —

Породила мене мати
У високих у палатах,
Шовком повила;
У золоті, в оксамиті,
Мов та квіточка укрита,
Росла я, росла.

І виросла я на диво:
Кароока, чорнобрива,
Білолиця я.
Убогого полюбила,
Мати заміж не пустила, —
Осталася я.

Ой я свого чоловіка
В дорогу послала,
А од шинку та до шинку
Стежечку топтала,

З чорнобровим сиротою,
Та не воля моя!

Батько—мати не сплять,
На сторожі стоять,
Не пускають саму мене

У садочок гулять!
З препоганим старим,
З моїм нелюбом багатим,
З моїм ворогом злим!

1848.
Кос-Арал.

Оддали в москалі!

І московкою я,
Одиноккою я
Старіюся в чужій хаті —
Така доля моя!

1848.
Кос-Арал.

У високих у палатах
Увесь вік свій діувати...
Недоля моя!
Як билина при долині,
В одинокій самотині
Старіюся я.

На світ божий не дивлюся,
Ні до кого не горнуся,
А матір стару —
Прости мене, моя мати!
Буду тебе проклинати,
Поки не умру.

1848.
Кос-Арал.

Та до куми заходила
Пшона позичати,
Оттих дітей годувати
В нетопленій хаті.

І багата я,
І вродлива я,
Та не маю собі пари,
Безталанна я!

І нагодувала,
І спати поклала,
Сама пішла до дядка
Добувати пятака,
Та й заночувала.

А із Криму чоловік
Ледве ноги доволік;
Воли поздыхали,
Вози поламались,
З батіжками чумаченьки
До-дому вертались.

Ой вигострю товариша,
Засуну в халяву,
Та піду шукати правди
І тієї слави.
Ой піду я не лугами
І не берегами,
А піду я не шляхами,
А по-над шляхами.
Та спитаю в Жидовина,
В багатого пана,
У шляхтича поганого
В поганім жупані,

По улиці вітер віє
Та сніг замітає,
По улиці по-під тинню
Вдова шкандибає
Під дзвіницю, — сердешная,
Руки простягати
До тих самих, до багатих,
Що сина в салдати
Позаторік заголили...
А думала жити,

Ой сяду я під хатою,
На улицю гляну,
Як то тії дівчаточка
Без своєї Ганни,
Без моєї Ганнусеньки,
У хрещика грають?

І граються невесело,

Увійшов у хату,
Ударивсь об поли:
Лазять діти у запічку,
Голодні і голі.

„А де ваша, діти, мати?“
Сердешний питає.
— „Тату! тату! Наша мати
У шинку гуляє.“

1848.
Кос-Арал.

І у ченця, як трапиться —
Нехай не гуляє,
А святе письмо читає,
Людий поучає:
Щоб брат брата не різали
Та не окрадали,
Та в москалі вдовиченка
Щоб не оддавали.

1848.
Кос-Арал.

Хоч на старість у невістки
В добрі одпочити...
Не довелось!...
Виблагала
Тую копійчину, —
Та Пречистій поставила
Свічечку за сина...

1848.
Кос-Арал.

І не так співають
Дівчаточка...
А моєї
Голубки немає:
У свє-крухи десь воркує,
Мене виглядає.

1848.
Кос-Арал.

Закувала зозуленька
В зеленому гаї;
Заплакала дівчинонька —
Дружини немає.
А дівочі молодії
Веселії літа,
Як квіточка за водою,
Пливуть з цього світа.
Як би були батько-мати,

Та були-б багаті,
Було-б кому полюбити,
Було-б кому взяти.
А то нема; сиротою
Оттак і загину,
Дівуючи в самотині
Де не-будь під тином.

1848.
Кос-Арал.

Ш В А Ч К А.

Ой не петься горілочка.
Не пються й меди;
Не будете шинкувати,
Прокляті Жиди!

Ой не петься тее пиво,
А я буду пити;
Не дам же я вражим Ляхам
В Україні жити.

Ходім, батьки-отамани,
У Хвастов в неділю,
Та надінем вражим Ляхам
Кошуленьку білу, —
Ні, не білу, а червону —
Ходім, погуляєм,
Та в пригоді свого батька
Старого згадаєм,
Полковника хвастовського,
Славного Семена.
Ходім, брати! Не згинете,
Хлопці, коло мене.“

В Переп'яті гайдамаки
Нишком почували;
До схід сонця у Хвастові
Хлопята гуляли.

Ой не пються пива, меди,
Не петься вода;
Прилучилось з чумаченьком
В степу біда:

Прийди з того Межигоря,
Наш славний Палію,
Подивися, що той Швачка
У Хвастові діє!
Добре діє!...

У Хвастові,
У славному місті,
Покотилось Ляхів, Жидів
Не сто і не двісті,
А тисячі.

Базарами
Кров почервоніла,
А оранди з костьолами,
Мов свічки, згоріли.
В самім замку невеличку
Церковку святую
Не спалено, — оттам Швачка
Співа: „алилуя!“
Хвалить Господа, веселий,
І каже сідлати
Коня свого вороного:
Має погуляти
У Бихові, славнім місті,
З Левченком у-купі,
Потоптати жидівського
Й шляхетського трупу.

1848.
Кос-Арал.

Заболіла головонька,
Заболів живіт,
Упав чумак коло воза,
Упав та й лежить.

Із Одеси преславної
Завезли чуму;
Покинули товариша, —
Горенько йому!

Воли його коло воза
Понуро стоять;
А із степу гайворони
До його летять.

„Ой не кляйте, гайворони,
Чумацького трупу:

На улиці невесело,
В хаті батько лас,
А до вдови на досвітки
Мати не пускає.

Що-ж мені робити?
Де мені подітись?
Чи то з иншим полюбитись,
Чи то утопитись?

Ой надіну я серéжки

У тієї Катерини
Хата на помості;
Із славного Запорозжя
Наїхали гості;
Оден Семен Босий
Другий Іван Голий,
Третій, славний вдовиченко,
Іван Ярошенко.

— Зїздили ми Польщу
І всю Україну,
А не бачили такої,
Як ся Катерина!

Оден каже: „Брате!
Як-би я багатий,
То оддав би все золото
Отсій Катерині
За одну годину.“

Накловавшись, подохнете
Коло мене в-купі.

Ой полетіть, гайворони,
Мої сизокрилі,
До батечка, та скажіть,
Щоб службу служили,

Та за мою грішну душу
Псалтир прочитали,
А дівчині молоденькій
Скажіть, щоб не ждала!“

1848.
Кос-Арал.

І добре намисто,
Та піду я на ярмарок
В неділю на місто;

Скажу йому: „Сватай мене,
Або одчепися!
Бо як мені у матері —
То лучше топиться.“

1848.
Кос-Арал.

Другий каже: „Друже!
Як-би я був дужий,
То оддав би я всю силу
За одну годину
Отсій Катерині.“

Третій каже: „Діти!
Нема того в світі,
Чого-б мені не зробити
Для цієї Катерини
За одну годину.“

Катерина задумалась
І третьому каже:
„Єсть у мене брат єдиний,
У неволі вражій,
У Криму деь пропадас.
Хто його достане,
То той мені, Запорозжці,
Дружиною стане!“

Заболіла головонька,
Заболів живіт,
Упав чумак коло воза,
Упав та й лежить.

Із Одеси преславної
Завезли чуму;
Покинули товариша, —
Горенько йому!

Воли його коло воза
Понуро стоять;
А із степу гайворони
До його летять.

Разом повставали
Коней посіддали,
Поїхали визволяти
Катриного брата.
Один утопився
У Дніпровім гирлі;
Другого в Козлові
На кіл посадили;
Третій, Іван Ярошенко,
Славний вдовиченко.
З лютої неволі,
Із Бакчисарау,
Брата визволяє.

Заскрипіли рано двері
У великій хаті.
„Вставай, вставай, Катерино,
Брата зустрічати!“
Катерина подивилась.

Із-за гаю сонце сходить,
За гай і заходить;
По долині у вечері
Козак смутний ходить.

Ходить він годину,
Ходить він і другу, —
Не виходить чорнобрива
Із темного лугу;

Не виходить зрадливая...
А з яру та з лісу,

Ой пішла я у яр за водою,
Аж там милий гуляє з другою.
А другая тая,
Розлучниця злая,
Багата сусідонька,
Вдова молодая.

А я вчора з нею.
З цією змією,
В полі плоскінь вибірала,
Та все й розказала:

Та й заголосила:
— Це не брат мій, це — мій милий!
Я тебе дурила. —
„Одурила!“

І Катрина
До-долу скотилась
Головонька.

„Ходім, брате,
З поганої хати!“
Поїхали Запорожці
Вітер доганяти.

Катерину чорнобриву
В полі поховали,
А славнії Запорожці
В степу побратались.

1848.
Кос-Арал.”

З собаками та псарями,
Іде пан гульвіса.

Цькують його собаками,
Крутять назад руки,
І завдають козакові
Смертельнії муки;

У лбох його, молодого,
Той пан замикає,
А дівчину покриткою
По світу пускає...

1848.
Кос-Арал.

Що як мене любить,
Женитися буде,
І до себе, злую суку,
Просила в придане.

Йване мій, Іване,
Друже мій коханий!
Побий тебе сила божа
На наглій дорозі!

1848.
Кос-Арал.

Не так тії вороги,
Як добрії люди —
І окрадуть жалкуючи.
Плачучи осудять,
І попросять тебе в хату,
І будуть вітати,
І питать тебе про тебе,
Щоб потім сміятись.
Щоб з тебе сміятись,

Ой люлі, люлі, моя дитино,
В-день і в-ночі...
Підеш, мій сину, по Україні,
Нас кленучи.

Сину мій, сину! Не клени тата,
Не помяни!
Мене прокляту. я твоя мати—
Мене клени!...

Мене не стане, не йди між люде,
Іди ти в гай:

Ой чого ти почорніло,
Зелене поле?
Почорніло я од крові
За вольную волю.

Круг містечка Берестечка,
На чотири милі,
Мене славні Запорожці
Своїм трупом вкрили;

Та ще мене гайворони
Укрили з півночі —
Клюють очі козацькі,

Туман, туман долиною —
Добре жити з родиною;
А що краще за горою
З дружиною молодою.

Щоб тебе добити.
Без ворогів можна в світі
Як-небудь прожити,
А ці добрі люди
Найдуть тебе всюди,
І на тім світі, добряги,
Тебе не забудуть!

1848.
Кос-Арал.

Гай не питає, й бачить не буде—
Там і гуляй!

Найдеш у гаї тую калину,
То й пригорнись!...
Бо я любила, моя дитино,
Її колись.

Як підеш в села, у тії хати,
То не журись;
А як побачиш з дітками матір,
То — не дивись!...

1848.
Кос-Арал.

А трупу не хочуть...

Почорніло я, зелене,
Та за вашу волю;
Я знов буду зеленіти,
А ви вже ніколи.

Не вернетесь на волю, —
Будете орати
Мене стиха, та орючи
Долю проклинати...

1848.
Кос-Арал.

Ой піду я темним гасм —
Дружиноньки пошукаю.
„Де ти? де ти? озовися!
Прийди, серце, пригорнися!

Ну-мо, серце, лицятися,
Та поїдем вінчатися,
Щоб не знали батько й мати,
Де ми будем ночувати.“

Одружилась, заховалась...

У неділеньку у святую,
У досвітнюю годину,
У славному-преславному
Місті Чигирині,
Задзвонили в усі дзвони,
З гармати стріляли,
Превелебную громаду
До-купи скликали.

З святими корогвами,
Та з пречестними образами
Народ з попами
З усіх церков на гору йде,
Мов та божка бджола гуде.
З монастиря святого
У золоті, аж сяє,
Сам архимандрит вихожає,
Акафист читає,
Поклони покладає.

Поважно та тихо,
У раннюю пору,
На високу гору
Сходились полковники.
І військо, як море,
З знаменами, з бунчугами
З луку виступало,
Та на трубах вигравало,
І на гори разом стало.

Замовкли гармати,
Оніміли дзвони,
І громада покладає
Земнії поклони.
Молебствіє архимандрит
Сам на горі править,
Святого Бога просить, хвалить,
Щоб дав їм мудрості дознати,
Гетьмана доброго обрати.

Бодай була не кохалась!
Легче було-б в труні гнити,
Як з тобою в світі жити.

1848.

Кос-Арал.

І одногласне, одностайне
Громада вибрала гетьмана,
Преславного Лободу Івана,
Лицаря старого,
Брата військового.

У труби затрубили,
У дзвони задзвонили,
Вдарили з гармати,
Знаменами, бунчугами
Гетьмана укрили.

Гетьман старий ридає,
До Бога руки здіймає,
Три поклони покладає
Великій громаді
І, мов дзвоном дзвонить,
Говорить:

—„Спасибі вам, панове молодці,
Преславнії Запорожці,
За честь, за славу, за повагу,
Що ви мені учинили!
А ще-б краще ви зробили,
Як-би замість старого
Та обрали молодого
Завзятого молодця,
Преславного Запорожця
Павла Кравченка-Наливайка.

Я стар чоловік, нездужаю встати
Буду йому пораду давати,
По-батьківськи научати,
Як на Ляха стати.

Тепер прелютая година
На нашій славній Україні:
Не мені вас, братця,
На Ляха водити,

Не мені тепер, старому,
Булаву носити.
Нехай носить Наливайко.
Козакам на славу,
Щоб лякались вражі Ляхи
У своїй Варшаві!

Громада чмелем загула:

У перетику ходила
По горіхи,
Мірошника полюбила
Для потіхи.
Мельник меле, шеретує
Обернеться, поцілує —
Для потіхи.

У перетику ходила
По опеньки,
Лимаренька полюбила
Молоденька.
Лимар кичку зашиває,
Мене горне, обнімає —
Молоденьку.

У неділеньку та ранесенько,
Ще сонечко не зіходило,
Я я молоденька
На шлях, на дорогу
Невеселая виходила;
Я виходила за гай на долину,
Щоб не бачила мати,
Того молодого
Чумаченька свого
Зострічати.

Ой копали йому в степу при дорозі
Та притиками яму;
Завернули його у тую рогожу,
Та й спустили Івана
У ту яму глибокую
На високій могилі.
Ой Боже милий, — милий, милосердий,
А я так його любила!...

1848.
Кос-Арал.

У дзвони задзвонили;
Гармата заревла,
І бунчугами вкрили
Преславного Запорожця
Павла Кравченка-Наливайка.

1848.
Кос-Арал.

У перетику ходила
Я по дрова,
Та бондаря полюбила
Чорноброва.
Бондар відра набиває,
Мене горне, пригортає —
Чорноброву.

Коли хочеш добре знати,
Моя мати,
Кого будеш по-переду
Зятем звати —
Усіх, усіх, моя мамо,
У неділеньку зятими
Будеш звати.

1848.
Кос-Арал.

Ой зострілась я
За тими лозами
Та з чумацькими возами:
Ідуть його воли,
Воли половії,
Ідуть, ремигають;
А чумаченька мого молодого
Коло воликів немає.

Не тополю високою
Вітер нагинає —
Дівчинонька одинока
Долю зневажає.

— Бодай тобі доле,
У морі втопитись,
Що не даєш мені й досі
Ні з ким полюбитись!

Як дівчата цілюються,

Утоптала стежечку
Через яр,
Через гору, серденько.
На базар;

Продавала бублики
Козакам,
Вторгувала, серденько.
Пятака.

Я два шаги, два шаги
Прошила.

І широкою долину,
І високою могілу,
І вечірною годину,
І що снилось говорилося —
Не забуду я.

Та що з того? Не побрались.
Розійшлися, мов не зналися.
А тим часом дорогії

На-вгороді коло броду
Барвінок не сходить;
Чомусь дівчина до броду
По воду не ходить,

На-вгороді коло тину
Сохне на тичині

Як їх обнімають,
І що тоді їм діється —
Я й досі не знаю...

І не знатиму. Ой, мамо!
Страшно дівувати,
Увесь вік свій дівувати.
Ні з ким не кохатись.

1848.
Кос-Арал.

За копійку дудника
Найняла.

Заграй мені, дуднику
На дуду,
Нехай своє лишенько
Забуду!

Оттака я дівчина,
Така я!
Сватай мене, серденько, —
Вийду я!

1848.
Кос-Арал.

Літа тії молодії
Марне пронеслися.

Помарніли ми обоє:
Я — в неволі, ти — вдовою;
Не живем, а тільки ходим
Та згадуєм тії годи,
Як жили колись.

1848.
Кос-Арал.

Хміль зелений; не виходить
Дівчина з хатини.

На-вгороді коло броду
Верба похилилась;
Зажурилась чорнобрива,
Тяжко зажурилась.

Плаче, плаче та ридає,
Як рибонька беться...
А над нею, молодою,
Поганець сміється.

1848.

Кос-Арал.

Як-би мені, мамо, намисго,
То пішла-б я завтра на місто;
А на місті, мамо, на місті
Там музики грають троїсті;
А дівчата з парубками
Лицяються... Мамо, мамо!
Безталанна я.

Ой піду я Богу помолюся,
Та піду я у найми наймуся,
Та куплю я, мамо, черевики,
Та найму я троїсті музики. —
Нехай люди не здивують,

Як я, мамо, потанцюю...
Доленько моя!

Не дай мені вік дівувати,
Коси мої плести-заплітати,
Бровенята дома зносити,
В самотині віку дожити!
А поки я заробляю,
Чорні брови полинають...
Безталанна я!

1848.

Кос-Арал.

„Не хочу я женитися,
Не хочу я братись,
Не хочу я у запічку
Дітий годувати;
Не хочу я, моя мати,
За плугом ходити,
Оksamитові жупани
На ріллі носити.
А піду я одружуся
З моїм вірним другом,
З славним батьком запорожським
Та з великим Лугом.
На Хортиці у матері
Буду добре жити,
У оксамиті ходити,
Меді-віна пити!“

Пішов козак нерозумний
Славй добувати, —
Осталася сиротою
Старенькая мати.
Ой згадала в неділеньку,
Сідаючи їсти:
„Нема мого сина Йвана,
І немає вісти!“

Не через два, не три літа,
Не через чотири
Вернувся наш Запорожець,
Як та хиря-хиря,
Обідраний, облатаний,
Калікою в хату.
Отсе тобі Запорожжя
І сердешна мати!
Нема кому привітати,
Ні з ким пожуритись!
Треба було-б молодому,
Треба-б одружитись!
Минулися молодії
Веселії літа,
Немає з ким остилого
Серденька нагріти;
Нема кому зострінуги,
Затопити хату;
Нема кому води тії
Каліці подати!

1848.

Кос-Арал.

Чума з лопатою ходила,
Та гробовища рила-рила,
Та трупом-трупом начиняла,
І „со святими“ не співала, —
Чи гірором, чи то селом —
Мете собі, як помелом.

Весна. Садочки зацвіли,
Неначе полотном укриті,
Росою божою умиті,
Біліють. Весело землі:
Цвіте, красується цвітами,
Садами темними, лугами;
А люди бідні в селі.
Неначе злякані ягнята,
Позамикалися у хатах,
Та й мруть.

По улицях воли
Ревуть голодні; на городі
Пасуться коні — не виходить
Ніхто загнать, нагоду, ать,
Неначе люди тії сплять.
Заснули, — добре, знать, заснули!
Святу неділеньку забули,
Бо дзвона вже давно не чуть.
Сумують комини без диму;
А за городами, за тином
Могили чорнії ростуть.

Під хатами, по-між садами,
Зашиті в шкуру і в смолі,
Гробокопателі в селі
Волочать трупи ланцюгами

І знов мені не привезла
Нічого почта з України!
За грішній, мабуть, діла
Караюсь я в отсій пустині
Сердитим Богом.

Не мені
Про теє знать, за що караюсь;
Та й знать не хочеться мені!...
А серце плаче, як згадаю
Хоч невеселії случаї

За царину. — і засинають
Без домовини.

Дні минають.
Минають місяці. Село
На-вік замовкло, онімло,
І кропивою поросло.

Гробокопателі ходили,
Та й ті під хатами лягли.
Ніхто не вийшов в-ранці з хати,
Щоб їх, сердешних, поховати, —
Під хатами і погнили.

Мов оазіс в чистім полі,
Село зеленіє.
Ніхто в його не заходить;
Тільки вітер віє,
Та розносить жовте листя
По жовтому полю.

Довго воно зеленіло,
Поки люди з поля
Пожарище не пустили
Та не запалили
Села того зеленого.
Згоріло, зотліло,
Попіл вітром размахало,

Оттаке-то людям горе
Чума виробляла!

1848.

Кос-Арал.

І невеселії ті дні,
Що пронеслися надо мною
В моїй Україні колись.

Колись божились та каялись,
Братались, сестрились зо мною,
Покп, мов хмара, розійшлись
Без слъоз, роси тії святої.
І довелося знов мені
Людий на сторості...

Ні, ні!
Вони з холери повмірали —
А то-б хоч клаптик переслали
Того паперу...

Ой із журби та із жалю,
Щоб не бачить, як читають
Листи тії, погуляю,
Погуляю по-над морем,

В неволі, в самоті немає,
Нема з ким серце поєднать;
То сам собі отсе шукаю
Когось-то, з ним щоб розмовлять.
Шукаю Бога, — а нахожу
Такє, що цур йому й казать!
От-що зробили з мене годи
Та безталання!

Та ще й те,
Що літечко моє с-яте
Минуло хмарцо, що немає

Ой умер старий батько
І старенькая мати,
Та нема кому щирої
Тої радоньки дати:

Що мені на світі
Сироті робити?
Чи йти в люди,
Чи дома журитись?

Ой піду я в гай зелений,
Посажу я руту;
Як що зійде моя рута —

Не вернувся із походу
Гусарин-москаль.
Чого-ж мені його шкода?
Чого його жаль?

Що на йому жупан куций.
Що гусарин чорноусий,
Що машою звав?

Та розважу своє горе.
Та Україну згадаю,
Та пісеньку заспіваю.
Люди скажуть, люди зрадять,
А вона мене порадить, —
І порадить і розважить,
І правдоньку мені скаже.

1848.
Кос-Арал.

Ні-же єдиного случаю,
Щоб до-ладу було згадать.

А душу треба розважать,
Бо їй так хочеться, так просить
Хоч слова тихого...

Не чуть!
І мов у полі сніг заносить
Неохолонувший ще труп.

1848.
Кос-Арал.

Остануся тута:

Прийде милий в мою хату
Хазяїнувати;
А як же ні, то я піду
Доленьки шукати.

Посходила тая рута,
В гай зеленіє, —
А дівчина-сиротина
У наймах марніє!

1848.
Кос-Арал.

Ні, не того мені шкода, —
А марніє моя врода,
Люди не беруть;

А на улиці дівчата
Насміхаються, прокляті,
„Гусаркою“ зовуть!...

1848.
Кос-Арал.

У Вильні, городі преславнім,
Отсе лучилося недавно. —
Ще був тоді (от як на те
Не вбгаю в віршу сього слова!) —
Тоді здоровий- прездоровий, —
Зробили з його лазарет,
А бакалярів розігнали
За те, що шапки не ламали
У Острій Брамі...

Дурня Знать

По походу! Отже назвать
Їй-Богу я його не вмію —
Того студента — що-ж нам діять?!

То синок був литовської
Гордої графині:
І хороше, і багате,
І одна дитина,
І училось не паничем,
І шапку знімало
В Острій Брамі.

Добре було,

Та лихо спіткало:
Улюбилось сердешне
(Було молодеє)
У жидівку молодую,
Та й думало з нею,
Щоб сього не знала мати,
Звичайне побратись, —
Бо не можна ради дати,
Що то за проклята!
Мов змальована сиділа
До самої ночі
Перед вікном і втирала
Заплакані очі, —
Бо й вона таки любила,
І страх як любила!
Та на бульвар виходила,
І в школу ходила
Усе з батьком, то й не можна
Було ради дати;
І банкир якийсь із Любська
Жидівочку сватав,
Що тут на світі робити?
Хоч іти топтатись
До Закрету: не хочеться
Без Жидівки жити

Студентові.

А Жид старий —

Ніби тее знає —
Дочку свою одиначку
В хаті замикав,
Як іде до лавок в-ранці,
І найма сторожу,
Стару Рухлю.

Ні, небоже, —

Рухля не pomoже!
Уже де вона на світі
Роман сей читала
З шовковою драбинкою?
І Рухля не знала,
Може, сама догадалась;
Тільки заходилась
Та сплела й собі таку,
І в-ночі спустилась
До студента на улицю.
І де-б утікати?
А вони (звичайне, діти!)
Любо цілуватись
Коло воріт заходились.
А Жид із на-двору,
Мов скажений, вибігає
З сокирою.

Горе!

Горе тобі, стара мати!
Нема твого сина:
На улиці валяється
Убита дитина,
Убитая жидовином.
Горе тобі, мати!

Жидівочка... (де та сила
Взялася в дитяти?!)
Вихватила ту сокиру,
І батькові в груди
Аж по обух вгородила!

Оттаке-то чудо
У тім місті преславному,
У тій Вільні сталось.
Дивувались довго люди:
Де вона сховалась,
Жидівочка та гадюча,
Що батька убила?
А вона в-ночі любенько
В Вілї втопилась,

Заступила чорна хмара
Та білу хмару;
Виступили з-за Лиману
З Турками Татарп;
Із Полісся шляхта лізе.
А гетьман попович
Із-за Дніпра напирас;
Дурний Самойлович
З Ромоданом. Мов та галич.
Вкрили Україну
Та й кляють, елико-мога.

А ти, Чигирине!
А ти, старий Дорошенку,
Запорожський брате!
Нездужаєш, чи боїшся
На ворога стати?

— „Не боюсь я, отамани.
Та жаль України!“
І заплакав Дорошенько,
Як тая дитина.
— „Не розсиплем вражу силу
Не встану я знову!
Возьміть мої гетьманські
Клейноди, панове.
Та однесіть Москалеві:
Нехай Москва знає,
Що гетьмана Дорошенка
На світі немає.
А я, брати Запорожні,

Бо найшли її в Закреті. —
Там і поховали.
А графиня без дитини,
Сердешна, осталась;
Поїхала у Рим, кажуть.
Та десь опинилась,
Та з маркизом якимсь голим,
Кажуть, одружилась.
Може й брешуть, бо, звичайне,
На те вони люди:
І вдовицю не забудуть,
І тую осудять.

1848.
Кос-Арал.

Возьму собі рясу,
Та піду поклонити
В Межигор до Спаса.“

Задзвонили в усі дзвони,
Гармата грімала;
У дві лави Задніпрянці
З Москалями стали,
Аж на милю.

Між лавами
Понесли клейноди.
Годі тобі, Петре, пити
Із Тясмина воду!
Положили ті клейноди
Попенькові в ноги, —
Іди, Петре, в Межигоря
Молитися Богу!
Не пустили Дорошенка, —
У рясі пізнали.
Закували у кайдани.
В Сосниці послали:
А з Сосниці в Ярополче
Віку доживати.
Оттак тобі довелось,
Запорожський брате!
Виглянуло над Чигрином
Сонце із-за хмари:
Потягли в свої улуси
З турками Татари.
А Ляхи з своїм Чарнецьким,
З поганим Степаном,

Запалили церкву Божу,
І кости Богдана
Й Тимошеві в Суботіві
Гарненько спалили,
Та й пішли собі у Польшу,
Мов добре зробили.
А москалі з Ромоданом
В неділеньку рано
Пішли собі з поповичем
Шляхом „Ромоданом“.

Мов орел той приборканий,
Без крил та без волі,
Знеміг славний Дорошенко,
Сидячи в неволі,
Та й умер з нудьги.

Остило
Волочить кайдани!

О. М. ЛАЗАРЕВСЬКОМУ.

Не до-дому в-ночі йдучи
З куминої хати
І не спати лягаючи,
Згадай мене, брате!
А як прийде нудьга в гості
Та й на ніч засяде,
Оттоді мене, мій друже,
Зови на пораду!
Оттоді згадай в пустині,
Далеко над морем,
Свого друга веселого,
Як він горе боре,
Як він, свої думи тії
І серце убоге
Заховавши, ходить собі
Та молиться Богу,
Та згадує Україну
І тебе, мій друже,
Та иноді й пожуриться...
Звичайне, не дуже,
А так тільки...

На дворі, бач,
Наступає свято, —
Тяжко його, друже-брате,
Самому стрічати
У пустині...

І забули в Україні
Славного гетьмана.
Тільки ти, святий Ростовський,
Згадав у темниці
Свого друга великого,
І звелів капляцю
Над гетьманом змурувати
І Богу молитись
За гетьмана, панахиду
За Петра служити.

І досі ще, що-рік божий,
Як день той настане.
Ідуть править панахиду
Над нашим гетьманом
В Ярополчі.

Кінець 1848 року.
Кос-Арал.

Завтра рано
Заревуть дзвінці
В Україні, завтра рано
До церкви молитись
Підуть люди.

Завтра ж рано
Завис голодний
Звір в пустині, і повіє
Ураган холодний,
І занесе піском, снігом
Курінь мою хату.
Оттак мені дозедеться
Свято зустрічати!

Що ж діяти? На те й лихо,
Щоб з тим лихом битись.
А ти, друже мій єдиний,
Як маєш журитись,
Прочитай отсе підulu
І знай, що на світі
Тільки й тяжко, що в пустині
У неволі жити...
Та й там живуть, хоч погано...
Що-ж діяти маю?
Треба-б вмерти, — так надія,
Брате, не вмірає!

Неначе степом чумаки
У-осени верству проходять,
Так і мене минають годи;
А я й байдуже: книжечки
Мережаю та начиняю
Таки віршами; розважаю
Дурную голову свою
Та кайдани собі кую,

Як ці добродії дознають...

Та вже нехай хоч розіпнуть,
А я без вірші не улежу:
Уже два годи промережав,
І третій в добрий час почну.

1849.

Кос-Арал.

СОТНИК.

I.

У Оглаві... Чи по знаку
Кому сей Оглав білохатий?
Троха лиш!
Треба розказати;
Щоб з жалю не зробить сміху.

Од Борисполя недалеко, —
А буде так як Борисполь,
І досі ще стоїть любенько
Рядок на вигоні тополь;
Неначе з Оглава дівчата
Ватагу вийшли виглядати,
Та й стали.

Буде вже давно:
Оттут, бувало із за тину
Вилась квасоля по тичині;
І з оболонками вікно
В садочок літом одчинялось.
І хата, бачите, була
За тином, сотникова хата.
А сотник був собі багатий,
То в його, знаєте, росло

На божій харчі, за дитину,
Чнесь байстря.

А може й так

Узяв собі старий козак
Чню спрітку за дитину,
Та й доглядає в затишку,
Як квіточку, чужу дочку.
А сина (сотник був жонатий,
Та жінка вмерла) — сина дав
У бурсу в Київ обучати.
А сам Настусю п'дживав,
Таки годованку, щоб з нею
Собі зробити ріднею:
Не сина з нею преднать,
А забандюрилось старому
Самому в дурнях побувать.
А щоб не знать було нікому,
То ще й не радився ні з ким,
А тільки сам собі гадає.
А жіночки — лихий їх знає!
Уже сміялися над ним.
Вони цю страву носом чують..

II.

Сидить сотник на причілку
Та думку гадає;
А Настуся по садочку
Пташкою літає;
То посидить коло його,
Руку поцілує,
То усами страшенними

Сивими пустус, —
Ну, звичайне, як дитина,
Пестус старого.
А старому не до того:
Иншого якогось,
Гріховного пестування
Старе тіло просить.

І пальцями старий сотник
Настусині коси,
Мов дві гадини великі,
До-купи сплітає,
То розплете, то крут шиї
Тричі обмотає.
А вона, моя голубка,
Нічого не знає,
Мов кошена на припічку.
З старим котом грає.

Сотник.

Та одчепись, божевільна!
Дивись лишень: коси,
Мов русалка, розтріпала.
А чому ти й доси
Ніколи не вплетеш кісники,
Отті, що тітка привезла?

Настя.

Як-би пустили на музики.
То я-б кісники заплела,
Наділа-б жовті черевики,
Червону-б юпку одягла,
Заквітчала-б барвінком коси...

Сотник.

Стривай, стривай, простоволоса!
Дуренька: де-б же ти взяла
Того барвінку завітчатись?

Настя.

А коло тину... Там такий
Поріс зелений, та хрещатий,
Та синій — синій-голубий,
Зацвів...

Сотник.

Не будеш дівувати!

Настя.

А що-ж, умру хіба?

Сотник.

Ба ні!

А снилось в-осени мені, —
Тоді як щепи ми щепили, —
Як приймуться... мені присни-
лось...

Як приймуться. то в-осени
Ти вийдеш заміж.

Настя.

Схаменись!

І щепи ваші поламаю!

Сотник.

І як барвінок зацвіте...

Настя.

То я й барвінок позриваю!

Сотник.

А од весілля не втечеш!

Настя.

Ба ні, втечу, та ще й заплачу.
(Плаче.)

Сотник.

Дурна ти, Насте, як я бачу:
І посміяться не даси!
Хіба не бачиш, я жартую.
Піди лиш, скрипку принеси,
Та з лиха гарно потанцюєш.
А я заграю.

Настя.

Добре, тату!
(І веселенька — шасть у хату!)

Сотник.

Ні, трохи треба подождать!
Воно-б то так, та от-що, брате:
Літа не ждуть, літа летять;
А думка проклята марою
До серця так і приросла.
— А ти вже й скрипку при-
несла?!

Яку-ж ми вчистимо з тобою?

Настя.

Е, ні, стривайте! Цур не граць!
А то не буду й танцювать.
Поки барвінку не нарву,
Та не уквітчаюсь. Я зараз!

(Іде недалечко, рве барвінок, квітчається і співає. Сотник налагоджує скрипку.)

Сотник.

Отже одна вже й увірвалась.
Стрівай, і другу увірву!

Настя.

(Вертається завітчана, співаючи:)

Як-би мені крила, крила

Соколинїї.

Полетіла-б я за милим,
За дружиною;

Полетіла-б у діброву,
У зелений гай, —

Полетіла-б, чорноброва,
За тихий Дунай!

III.

(Тим часом, як вона співає, у садочок входить молодий хлопець в солом'яному брилі, в короткому синьому жупанку, в зелених шаравах, з торбиною за плечима і з нагаєм.)

Петро.

З тим днем, що сьогодні,
Боже помагай!

Настя.

Тату! тату! Петро. Петро
Із Київ'а прийшов!

Сотник.

А, видом-видати, слихом-слихати! Чи по волі. чи по неволі?

Петро.

По волі, тату, та ще й богословом.

Сотник.

Ов!

Настя.

Богословом! Аж страшно!

Сотник.

Дурна, чого ти боїшся (Підходить до сина, хрестить його й цілує)
Боже тебе благослови, мій дитино! Настусю! Поведи його в по-
кої, та нагодуй, бо він ще може й не обідав.

Петро.

Та таки й так. (Іде в світлицю з Настусею.)

Сотник (сам).

Чого,

І дарував же мені Бог
Таке дитя, такого сина!
І богослов уже... причина,
Причина мудрая. (Задумується.)

Чого я думаю? У попи!
А як не схоче, то на Січ —
А там не згине вразий хлопець.
Іти лиш в хату.

От ще річ:
Заставлять треба богослова,
Щоб дома байдиків не бив,
Щоб він гуляючи навчив
Настусю заповідь, щоб знову
Не довелось дяка наймать,

Як для покійної.

А знаю, —
Без цього вже не повинчає
Отець Хома... Піти сказать,
А то забуду.

(Іде в хату.)

IV.

Жить би, жить, хвалити Бога,
Кохатися в дітях, —
Так же ні: самому треба
Себе одурити,
Оженитися старому
На такій дитині!
Схаменися, не женися:
І вона загине,
І сам сивим посмішищем
Будеш в своїй хаті!
Будеш сам отте весілля
По-вік проклинати!
Будеш плакати, і нікому
Ті сльози старечі
Буде втерти!

Не женися, —
І гич не до речі!
Дивися: рай кругом тебе
І діти, як квіти.
За-що ж ти їх, молоденьких,
Хочеш погубити?

Ні, старий мій чепуриться,

Аж бридко дивиться,
А Настуся з богословом
Заповіді вчиться.
Он дивиться: у садочок
Вийшли погуляти, —
У-двох собі похочають,
Мов ті голубята.
А старого нема дома,
То їм своя воля
Награтися.

Дивітеся:
Там коло тополі
Стали собі, та й дивляться
Одно на другого.
Оттак ангели святії
Дивляться на Бога,
Як вони одно на друге.
І Петрусь питає:

Петро.

Чом же ти отсе, Настусю,
Справді, не читаєш?

Настя.

А хіба я школяр, чи що? Не хочу, та й годі!

Петро.

Хоч одну невеличку заповідь сьогодні вивчи, хоч п'яту!

Настя.

І п'ятої, і шостої, — ніякої не хочу!

Петро.

То піп і не вінчатиме ніколи, як не вмітимеш

Настя.

Байдуже, нехай собі не вінчає.

Петро.

А зо мною?

Настя.

І з тобою нехай собі.. Е, ні! Нехай повинчає!

Петро.

Та читай же! А то...

Настя.

А то що ти зробиш?

Петро.

Поцілую, ось побачиш!

Настя.

Хоч як хочеш цілуй собі, а я таки не читатиму!

Петро (цілує її і примовляє):

Отсе тобі раз, отсе тобі два...

(А сотник виглядає з-за тину і входить в хату, не давши знаку.)

Настя (пручається).

Годі бо вже, годі! Незабаром батько прийде, — треба справді читать.

Петро.

А, тепер і читать!

Сотник (виходить з хати).

Діти! Годі вже вам учитися! Чи не час обідать?

(Петро і Настя мовчки йдуть у хату.)

Сотник (сам).

Не так, як в бурсі!

Помелом!

Навчилась, нічого сказати!
Отсе дитина! Ні, Настусю!
Я коло тебе захожуся
Тепер, лебедонько, не так!
Поки сто раз не поцілує,
Й читать не хоче.

А бурсак!...
Собачий сину, знаєш смак!
Ось я тебе попомуштрую —

Щоб духу в хаті не було.
Великий світ наш, не загинеш.
Дивися, пся його личина.
Отсе-то так, що богослов!...
У батька краде! Добре, свате!
Які-то стали люди злі!
А що то діється у хаті?
Там знову, знать, мої малі
Читають... Треба розігнати.

V.

Оттакі батьки на світі, —
На-що вони дітям?
На наругу перед Богом!
А шануйте, чтіте,
Поважайте його, діти!
Бо то батько сивий,

Батько мудрий.

Добре оттим
Сиротам щасливим,
Що не мають оттих батьків,
То й не согрішають!

Настя (вибігає заплакана з хати).

Не дає і пообідать,
В Київ проганяє.
А, Боже мій милостивий!
Що мені робити?
Помандрую.

(Дивиться в хату, заміра вся.)

Ух, який сердитий!

Та, не вдарить...

А я таки

У Київ з Петрусем
Помандрую, хоч що хочеш!
Я не побоюся,
Серед ночі помандрую!...
А відьма злякає?...

Ні, не зляка. (Загляда знову.)

Сердешенький!

Книжечки складає
У торбину і бриль бере.
Прощай, моє любе,
Моє серце!...

Увечері?

За царину? Буду,
Раньше буду! Ось на, лови!

(Кидає через тин цвіток.)

Чуєш? Дожидайся-ж!

(Виходить сотник.)

Настя (співає.)

„Не ходи, не нуди,
не залицяйся! —

Не сватай, не піду,
не сподівайся!“

Сотник.

А їй байдуже, мов не знає!

Неначе та сорока скаче.

Настусю! Чом же ти не плачеш?

Адже-ж Петруся вже немає.

Настя.

Дивітєся, яка печаль!
То й плачте, коли жаль!

Сотник.

Мені байдуже.

Настя.

А мені

Ще байдужіше, він не мій.
А я вже, заповіді знаю
Усі до одної!

Сотник.

Усі?

Настя.

Нехай хоч зараз сповідає
Отець Хома ваш голосний.

Сотник.

А повінчаємось в неділю?

Настя.

А вже-ж! Так ми ще не говіли:
Як одговіємось — тоді.

Сотник (цілує її.)

Моя голубко сизокрила.
Моя ти ягідко!

(Танцює і приговорює.)

У горох

В чотирьох

У-ночі ходила;

У-ночі,

Ходячи,

Намисто згубила.

Настя.

Та годі вам вже з тим намистом! Ішли-б швидче до отця
Хоми, та порадилися. От що!

Сотник.

Правда, правда, моя квіточко! Побіжу-ж я швиденько, а ти
тут, моя любко, погуляй собі тихенько! Та завітчайся! Та не
жди мене, бо бути має, що я остануся і на вечерню. (Цілує її і йде.)

Настя.

Добре, добре! Неждатиму,
Не ждатиму, не ждатиму,
У свитину вдягатимусь,
У намисто уберуся,
Доганятиму Петруся.

Обнімемось, поцілуємось, поберемося за рученьки, та й підем у-двох собі аж у Київ. Треба завітчатися, — може, в останній раз! Бо він казав, що у Броварях і повинчаємося.

(Квітчається і співає.)

„Ой піду я нерегом-лугом,
Зострінуся з несуженим другом.
Здоров, здоров, несужений друже!
Любилися ми з тобою дуже;
Любилися, та не побралися,
Тільки жалю серцю набралися.“

Отсе нагадала яку! Цур їй, яка погана! Побіжу лиш швидче. Оставляйтеся здорові, мої високії тополі і хрещатий мій барвіночку! (Виходить.)

VI.

Іде до-дому у-ночі
П'яленький сотник, а йдучи
Собі веселий розмовляє:
— „Нехай і наших люди знають!
Нехай і сивий, і горбатий,
А ми... хе! хе! А ми-жонатий!
А ми...“

На-силу вліз у хату,
Та й ліг собі тихенько спати,
Щоб Настю, бачте, не збудить,
Та сором не наробить.
Уже й „Достойно“ оддзвонили,
Уже до-дому люди йдуть,
Не йде Настусенька, не чуть.
Насилу сотника збудили,
Та розказали: „так і так!“
Перехрестився неборак;
Коня найкращого сідлав
І скаче в Київ.

В Броварях.

Уже повинчана, гуляє
Його Настуся молода.
Вернувся сотник мій до-дому,
Три дні, три ночі не вставав,

Нікому й слова не сказав
І не пожалувавсь нікому.

.

Турбується, заробляє
А того не знає,
Що на старість одуріс
І все занехає.
Оттак тепер і з сотником,
З дурним моїм, сталося:
Розігнав дітей по світу,
А добро осталося, —
Немає з ким поділити.
Довелось самому
Розкидати, розточити,
І добра нікому
Не зробити ні на шеляг,
І притчею стати
Добрим людям, і охати
У холодній хаті
Під кожухом. І нікому
Хату затопити
І вимести; по смітнику
Ходити, нудити, —

Поки пугач над стріхою
В вікно не завис,
А наймичка холодного
Трупу не накрив
Кожушиною старою,
А ключ од комори
Із-за пояса украде...

Оттаке-то горе
Із сотником отсе сталось!
Не минуло году,
Як Настусенки не стало,
А вже на городі
Не осталося нічого.
Свині та телята
Уже бродять. А барвінок,
Барвінок хрещатий,
Притоптаній, коло тину
Засихає, вяне.
А сам сотник у кожусі,
Одутлий, поганий,
Коло клуні пожожає.
І стоги некриті,
І покої немазані,
І сволок немитий,
І челяді нема дома,
Й худоби немає...
А наймичка задріпана,
Та й та помпкає
Старим паном.

Так і треба:

Не розганяй діток,
Сивий дурню!
Не довго жив
На свій заробіток
П'яний сотник.

Ще минуло

Літо коло світа,
А в-осени на улиці
Сотника убито,
А може вмер неборака,
Од шинкарки йдучи, —
Байдуже кому питати!
Забрали й онучі
Добрі люди, а самого
Гарно поховали
У леваді, і хрестика
Над ним не вкопали.
Аж жаль його: був багатий,
І рідня і діти
Єсть у його, а нікому
Хрест постановити!
Умер сотник, і покої
Згнили, повалились;
Все пропало, погинуло.
Тільки і остались —
Що тополі на вигоні:
Стоять, мов дівчата
Вийшли з Оглава ватагу
З поля виглядати.

1849.

Кос-Арал.

Як маю я журитися
Докучати людям,
Піду собі світ-за-очі —
Що буде, те й буде!
Найду долю — одружуся,
Не найду — втоплюся,
Та не продамся нікому,
В найми не наймуся.

Пішов же я світ-за-очі...

Доля заховалась,
А воленьку люди добрі
І не торгували,
А без торгу закинули
В далеку неволю, —
Щоб не росло таке зілля
На нашому полі...

З. І. 1849.

Кос-Арал.

За сонцем хмаронька пливе,
Червоні поли розстилає,
І сонце спатоньки зове
У синє море; покриває
Рожевою пеленою,
Мов мати дитину...
Очам любо...

Годиночку,

Малую годину
Ніби серце одпочине,
З Богом заговорить...
А туман, неначе ворог,

Закриває море
І хмароньку рожевою,
І тьму за собою
Розстилає туман сивий,
І тьмою німою
Оповне тобі душу,
Й не знаєш, де дітись.
І ждеш його, того світу,
Мов матері діти.

1849.

Кос-Арал.

На-що мені женитися?
На-що мені братись?
Будуть з мене, молодого,
Козаки сміятись.
„Оженився“ — вони скажуть, —
„Голодний і голий;
Занапастив, нерозумний,
Молодую волю!“

Воно й правда... Що-ж діяти?
Навчть мене, люде!
Іти хіба до вас в найми?
Чи до-ладу буде?
Ні, не буду чужі воли
Пастити, заганяти;
Не буду я в чужій хаті
Тещу поважати;

А буду я красуватись
В синьому жупані,
На коняку вороному
Перед козаками.
Найду собі чорнобривку
В степу при долині —

Високою могилоньку
На тій Україні.

На весілля товариство
Вийде погуляти,
Та винесе самопали,
Викотить гармати.
Як понесуть товариша
В нову світлицю, —
Загомонять самопали,
Гукнуть гаківниці.

Як положать молодого
В новій хаті спати, —
Заголосить, як та мати,
Голосна гармата:
Гукатиме, кричатиме
Не одну годину,
І рознесе тую славу
По всій Україні.

1849.

Кос-Арал.

У Д О В И Ц Я.

Ой крикнули сірі гуси
В яру на ставу;
Стала на все село слава
Про тую вдову.
Не так слава, не так слава,
Як той поговорі,

Що заїздив козак з Січі
До вдови на двір.
Вечеряли у світлиці,
Мед-вино пили,
І в кімнаті на кроваті
Спочити лягли.

Не минула слава тая,
Не марне пішла:
Удовиця у мясниці
Сина привела.
Вигодувала малого,
До школи дала,
А із школи його взявши,
Коня купила;
А коня йому купивши,
Сідельце сама
Самим шовком вишивала,
Злотом окула;
Одягла його в червоний

— Як-би тобі довелося
В нас попанувати,
То знав би ти, пане-брате,
Як їх називати,
Оттих твоїх безталанних
Дівчаток накритих;
А то верзеш біси-зна-що,
Та й думаєш: ми-то,
Ми-то людям покажемо
Отсих безталанних,
Та навчимо шануватись
Паничів поганих!
Щкода й праці!

Поки села,
Поки пани в селах,
Будуть собі тинятися
Покритки веселі
По шиночках з москалями, —
І не турбуйсь, брате!
Нехай буде так, як буде,
А ще одну нате
Отсю одну непокритку!...
Слухайте-ж, панята!

Дівчата на луці гребли,
А парубки копиці клали,
Та, знай, на сонце позирали,
Та нісенітницю верзали, —
Звичайне, хлопці!

А дівчата,
Мов ті сороки, цокотали,
Та до криниці учащали —
У яр погуляти.

В жупан дорогий,
Посадила на коника:
„Гляньте вороги!
Подивіться!“

Та й повела
Коня вдовж села,
Та й привела до обозу,
В військо оддала,
А сама на прощу в Київ —
В черниці пішла...

1849.
Кос-Арал.

Найкращая з всього села
Давненько вже у яр пішла,
Узявши глечик, та й немає;
А лановий і не шукає,
Мов і не бачить.

Не новий
Отсей лукавий лановий:
Стара собака, та ще й бита.
У балці стало щось кричати;
Побігли хлопці рятувать.
Аж там панич несамопитий,
Недоліток таке творить —
Сердешну дівчину мордує;
Сердешна дівчина кричить.
Прибігли хлопці; не рятують:
Бояться пана.

А оден.
Що наймолодший, озирнувшись
Та вилами пана
І просадив, мов ту жабу.
Застогнав поганець,
Та й опрігся.

Порадилися.
Дали в город знати.
Суд наїхав; подивилися,
Попилися завзято
Судовики.

Закували
Хлопця молодого,
Та в тюрму захвасуали.
Та й більше нічого...

На верстовім шляху в полі
Корчма під вербою
Стоїть собі в холодочку;
А по-під корчмю
Сидять в путах арестанти:
Трохи одпочити
Позволено бідолахам
Та води напиться.
Сидять собі, розмовляють,
А де-хто й куняє.
А з-за гори поїзжане
На шлях виїзжають,
Аж три тройки. І звичайне,
Коло корчми стали
Дати коням одпочити,
Та й дружкї пристали,
Співаючи.

Ото-ж стали;
Молодая встала,
Взяла квартиру оковити,
Та й почаствовала
Сердешного невольника
І його сторбжу...
Коли дивиться, погляне —
Боже, милий Боже!
Між невольниками в путах
Той самий єдиний
Її местник безталанний,
Несе з України
Аж у Сибір ланцюг, пута...
А ти будеш тута
У роскоші, і не будеш
Ні знати, ні чути
Його плачу всенічного?

Не почаствовала
Свого местника святого
І не привітала, —

Зарослі шляхї терна́ми
На тую Країну —
Мабуть, я її на-віки,
На-віки покинув!
Мабуть, мені не вернутись
Ніколи до-дому;
Мабуть, мені доведеться
Читати самому

Тільки глянула на його...
Та й більше нічого!...

По-переду поїзжане,
Рушили в дорогу,
А за ними й невольники
Побрязкали путем
По-над шляхом, — і нікого
Не видно, не чути
Коло корчми...

Одна собі
Поки-що осталась
З шинкаркою.

Кругом неї
Димом розсти́лалась
В полі кұрява...

І смерклося.
(І вік не великий —
Не тільки день!)...

На хуторі
Танці та музики
Аж до півночі. Придани
Постіль пішли слати
У комору; а молода
Вийшла мовчки з хати,
Та й прepadла.

Скрізь шукали,
До світу шукали,
Та не найшли...

Де-ж поділась?
— Де?

Помандрувала
За невольником убогим
У Сибір... Та й годі!

1849.
Кос-Арал.

Отсі думи...
Боже милий,
Тяжко мені жити!
Маю серце широкее,
Ні з ким поділити.
Не дав-еси мені долі,
Молодої долі,
Не давав-еси ніколи!

Ніколи, ніколи!
Не дав серця молодого
З тим серцем дівочим
Поеднати.

Минулося,
Мої дні і ночі
Без радості, молодії,
Так собі минули
На чужині!

Не найшлося
З ким серцем ділитись,
А тепер не маю навіть
З ким поговорити.

Тяжко мені, Боже милий,
Носити самому

Зацвіла в долині
Червона калина,
Ніби засміялась
Дівчина-дитина.
Любо, любо стало,
Пташечка зраділа
І защебетала...
Почула дівчина,
І в білій свитині
З біленької хати
Вийшла погуляти
У гай на долину.

І вийшов до неї
З зеленого гаю
Козак молоденький:
Цілує, вітає,
За руки хватає.
І йдуть по долині
Тихою ходою

У нашім раї, на землі,
Нічого кращого немає,
Як тая мати молодая
З своїм дитяточком малим.
Буває иноді: дивлюся,
Дивуюсь дивом, і печаль
Охватить душу; стане жаль

Отсі думи і не ділить
Ні з ким, і нікому
Не сказать святого слова,
І душу убогу
Не радовать, і не корить
Чоловіка злого,
І умерти...

О, Господи!
Дай мені хоч глянуть
На народ оттой убогий,
На тую Вкраїну,
Не дай мені згинуть
Оттут на чужині!

1849.
Кос-Арал.

І йдучи співають,
Як діточок двоє;
Під тую калину
Прийшли, посідали, —
І поцілувались...

Якого-ж ми раю
У Бога благаєм?
Рай у вічі лізе,
А ми в церкву лізем,
Заплющивши очі:
Такого не хочем!
Сказав би я правду,
Самому завадить,
Та що з неї буде?
А попам та людям
Однаково буде...

1849.
Кос-Арал.

Мені її, і зажуріюся
І перед нею помолюся,
Мов перед образом святим
Тієї матері святої,
Що в мир наш Бога принесла.

Тепер їй, любо, любо жити:

Вона серéd ночі встає,
І стереже добро своє,
І дожидає того світу,
Щоб знов на його надивитись,
Наговоритись.

„Це моє,
Моє!...“ — І дивиться на його,
І молитися за його Богу,
І вийде з до́му погулять,
Гордійше са́мої цариці,
Щоб людям, бачте, показать
Своє добро:

„А подивіться!
Моє найкраще над всіми!“
І ненароком инший гляне, —
Весела, рада, Боже мій!
Несе до-дому свого Йвана;
І їй здається — все село
Весь день дивилося на його,
Що тільки й дива там було,
А більше не було нічого...
Щасливая!...

Літа минають,
По-троху діти виростають,
І вирости, і розійшлися
На заробітки, в москалі.
А ти осталася, небого,
І не осталося нікого
З тобою дома.

Наготі
Старої нічим одягти
І витопить зімою хати;
А ти нездужаєш і встати,
Щоб хоч огонь той розвесті.
В холодній молишся оселі
За їх, за діточок...

А ти,
Великомученице?

Села
Минаєш плачучи в-ночі,
І полем-сте́ном ідучи,
Свого ти сина закриваєш,
Бо й пташка вноді пізнає
І защебече: „Он байстря
Несе покритка на базар!“

Безталанная! Де ділась
Краса твоя тая,

Що всі люди дивувались?
Пропала, немає!...
Все дитиночка забрала
І «игнала з хати;
І вийшла ти за царину,
З хреста ніби знята.
Старіі тебе цураються
Неначе прокази,
А воно таке маленьке,
Воно ще й не лазить.
І коли-то воно буде
Гратись, і промовить
Слово „мамо“, — великеє,
Найкращее слово!
Ти зрадієш, і розкажеш
Дитині правдиво
Про панича лукавого,
І будеш щаслива...
Та недовго: бо не дійде
До зросту дитина,
Піде собі сліпця водить,
А тебе покине
Калікою на розпутьї.
Щоб собак дражнила,
Та ще й вилає — за те, бач,
Що на світ родила,
І за те ще, що так тяжко
Дитину любила...
І любитимеш, небого,
Поки не загинеш
На морозі, межі псами.
Де-небудь під тино!...

Оттим мені і жаль стане
Матері небоги,
Що вона його так любить,
Так гине за його.
За те чадо поганеє. —
Запалістить в світі
Найкращее добро своє.
Молодії літа.
А воно, буває, з його
Не вийде нічого,
Або вийде недолудок,
Сатана, безрога.
І ніколи із байстряги
Не матиме мати
Собі доброї дитини,

Хоч вона й багата.

Добре оттим панам жити:
Нічого не знають!
І не знають, як ті діти

На великдень, на соломі
Проти сонця діти
Грались собі крашанками,
Та й стали хвалитись
Обновами.

Тому к святкам
З лиштвою пошили
Сорочечку, а тій стьожку,
Тій стрічку купили;
Кому шапочку смішеву,
Чобітки шкапові;
Кому свитку...

Булб роблю що, чи гуляю,
Чи Богу молюся,
Усе думую про його
І чогось боюся.
Дурна була, молодая,
Я все виглядала,
Чи не шле за рушниками, —
І не сподівалась,
Що він мене, дурну, дурить.
А серце боліло,
Ніби знало, що так буде,
Сказати не вміло.
А як-би булб сказало,
То я-б не любила;
Може була-б до криниці
У гай не ходила.
А то в-ранці і в-вечері
Ходила, гуляла, —

Буває, иноді старий
Не знає сам, чого зрадіє,
Неначе стане молодий
І заспіває, як уміє.
І стане ясно перед ним
Надія ангелом святим,

У їх виростають,
Бо матері там не мають,
А мамку наймають.

1849.
Кос-Арал.

Одна тільки
Сидить без обнови
Сиріточка, рученята
Сховавши в рукави.
— Мені мати купувала...
— Мені батько справив...
— А мені хрещена мати
Лиштку вишивала.
„А я в попа обідала!“
Сирітка сказала..

1849.
Кос-Арал.

Доходилась: осталася,
На-віки осталась
Дівувати.

Тяжко мені
У матері в хаті
Старітись, а своєї
Вже хати не мати.

А ще й доси, чи роблю що,
Чи то так гуляю,
Усе думую, про його;
І сама не знаю,
Чого думую, чого я
У той гай ходила,
І за-що його так довго,
Так тяжко любила.

1849.
Кос-Арал.

І збр'я, молодість його,
Вітає весело над ним!
Що-ж се зробилося з старим?
Чого зрадів отсе?

Тогб,
Що, бачите, старий подумав

Добро якесь комусь зробити.
А що-ж, як зробить?

Добре жить
Тому, чия душа і дума
Добро навчилася любити.
Нераз такому любо стане,
Нераз барвінком зацвіте.

Хіба самому написати
Таки посланіє до себе,
Та все до-чиста розказати,
Усе, що треба, що й не треба!
А то не діждешся його,
Того писання святого,
Святої правди ні од кого.
Та й ждати не маю од кого,
Бо вже-б здавалося, пора!

Либонь, уже десяте літо,
Як людям дав я „Кобзаря“,
Та їм неначе рот зашито:
Ніхто й не гавкне, не лайне,
Неначе їй не було мене!
Не похвали собі, громадо,
Без неї може обійдусь,
А ради жду собі, поради;
Та, мабуть, в яму перейду
Із москалів, а не діждусь...

Мені, було, аж серце мліло,
Мій Боже милий, як хотілось,
Щоб хто-небудь мені сказав
Хоч слово мудре, щоб я знав,
Для кого я пишущу, для чого,
За-що Вкраїну я люблю?
Чи варт вона огня святого?
Бо хоч зостаріюсь з за-того,
А ще не знаю, що роблю.
Пишущу собі, щоб не міняти
Часа святого так-на-так,

Дурні та гордії ми люди
На всіх шляхах, по всій-усюди!
А хвалимось, що де-сь-то ми
І над землею, і водою,

Оттак, буває, в темну яму
Святеє сонечко загляне,
І в темній ямі, як на те,
Зелена травка поросте.

1849.
Кос-Арал.

Та иноді старий козак
Верзеться грішному — усатий,
З своєю волею мені
На чорнім вороні-коні.
А більш нічого я не знаю,
Хоч я за це і пропадаю
Тепер в далекій стороні...
Чи доля так отсе зробила?
Чи мати Богу не молилась,
Як понесла мене, що я,
Неначе люта змія,
Розтоптана, в степу здихає,
Захода сонця дожидає?
Оттак-то я тепер терплю,
Та смерть із степу виглядаю...
А за-що? Йй-Богу, не знаю!
А все таки її люблю,
Мою Україну широку,
Хоч я по їй і одинокий
(Бо, бачте, пари не найшов),
Аж до погибелі дійшов.

Нічого, друже! Не журися!
В дулевину себе закуй,
Гарненько Богу помолися,
А на громаду хоч наплюй —
Вона капуста головата!
А в-тім, як знаєш, пане-брате:
Не дурень — сам собі міркуй!

1849.
Кос-Арал.

І од палат та до тюрми
Усе царі... а над собою
Аж деспоти — такі царі,
І на престолі і в певолі.

І все-то те по добрій волі,
По волі розуму горить,
Як той маяк у синім морі,
Чи те... в житейськім.

Саме так
У нас у костяній коморі
Горить розумний той маяк,
А ми оливи наливаєм,
Та байдуже собі співаєм
Чи то в годину, чи в напасть.

Орли, орли ви сизокрили,
Покі вам лихо не приснилось,
Хоч невеличке, хоч на час!
А там — під лавою в шиночку
Сховається у холодочку;
Огонь небесний той погас,
І в тую костяну комору

І золотої й дорогої
Мені, щоб знали ви, не жаль
Моєї долі молодой.
А іноді така печаль
Оступить душу — аж заплачу!
А ще до-того, як побачу
Малого хлопчика в селі:
Мов одірвалось од гіллі,
Одно-однісеньке під тином
Сидить собі в старій ряднині..
Мені здається, що се я,
Що є-ж та молодість моя.
Мені здається, що ніколи

.....
Мя в-куночці колись росли,
Маленькими собі любились.
А матері на нас дивились
І говорили, що колись
Одружимо їх...

Не вгадали!
Старі зарання повмірали,
А ми малими розійшлись,
Та вже й не сходились ніколи.

Мене по волі і неволи
Носило всюди; принесло

Полізли свині із-надвору,
Мов у калюжу, та й сопуть.

І добре роблять, що кують
На руки добрії кайцани
Та чарки в руки не дають
Абь ножа, а то з-зарані
Гарненько з лиха-б напились,
А потім з жалю заридали
Та батька-матір прокляли
І тих, що до хреста держали,
А потім — ніж...

І потекла
Свиняча кров, як та смола,
З печінок ваших пороссячих,
А потім...

1849 (?)

Воно не бачитиме волі,
Святої воленьки! Що так
Даремне, марне пролетять
Його найкращії літа;
Що він не знатиме, де дітись
На сім широкім вольнім світі,
І піде в найми, і колись,
Щоб він не плакав, не журивсь,
Щоб він де-небудь прихилився,
То оддадуть у москалі...

1849.

Кос-Арал.

На старість ледве і до-дому.
Веселеє колись село
Чомусь тепер мені старому
Здавалось темним і німим,
Таким, як я тепер, старим.
І бачиться, в селі убогим —
Мені так бачиться — нічого
Не виросло і не згнило,
Таке собі, як і було:
І яр, і поле, і тополі,
І над криницею верба
Нагнулася, як та журба
В далекій, каторжній неволі;

Ставок, гребелька і вітрак
З-за гаю крилами махає;
І дуб зелений, мов козак
Із гаю вийшов та й гуляє
По-під горою; по горі
Садочок темний, а в садочку
Лежать собі у холодочку,
Мов у раю, мої старі.
Хрести дубові посхилялись,
Слова дощем позаливались...
І не дощем, і не слова
Гладесенько Сатурн стирає!...
Нехай з святими спочивають
Мої старії!...

„Чи жива
Отта Оксаночка?“ питаю
У брата тихо я. —

„Яка?“
„Отта маленька, кучерява,
Що з нами гралася колись...“
— „Чого-ж ти, брате, зажуривсь?“
— „Я не журіюсь...“ —

„Помандрувала

Готово! Парус розпустили;
Посунули по синій хвилі
По-між кугію, в Сир-Дарію,
Вайдару та баркас чималий.

Прощай, убогий Кос-Арал!
Нудьгу заклую мою
Ти розважав таки два літа.
Спасибі, друже!

Похвались,

Ми в-осени таки похожі
Хоч капельку на образ божий,
Звичайне, що не всі, а так,
Хоч де-які...

Крутий байрак,
Неначе циган чорний, голий,
В діброві вбитий, або спить;
А по долині, по роздоллі
Із степу перекоптіло
Ягняточком собі біжить,

Отта Оксаночка в похід
За москалями, та й пронала.
Вернулась, правда, через год,
Та що з того! З байстрам вер-
нулась,

Острижена. Було, в-чочі
Сидить під тином, мов зозуля,
Та кукає, або кричить,
Або тихесенько співає,
Та ніби коси розплітає.
А потім знов кудись пішла;
Ніхто не знає, де поділась.
Занапастилась, одуріла...
А що за дівчина була!
Так-так що краля! І не вбога,
Та талану Господь не дав...

— „А може й дав, та хтось украв
І одурив святого Бога...“

1849.

Кос-Арал.

Що люди і тебе знайшли
І знали, що з тебе зробити.
Прощай же, друже!

Ні хвалі,
А-ні ганьби я не сплітаю
Твоїй пустині; в иншій краю,
Не знаю, може й нагадаю
Нудьгу колишнюю колись...

1849 вересень.

Кос-Арал.

Біжить до річки, ніби пити
А річечка його взяла
Та в Дніпр широкий понесла,
А Дніпр у море, на край світа.
Билину море покотило,
Та й кинуло на чужині.

І жаль тобі її стане,
Малої билини.
Підеш собі зажурившись
Гасм по долині...

Гай шепоче, гнуться лози
В яру при дорозі,
Думи душу осідають,
І канають сльози.

І хочеться сповідатись,
Серце розповіти;
І хочеться — Боже милий,
Як хочеться жити!...
І любити Твою правду,
І весь світ обняти!...
Благо тобі, друже-брате,
Як є в тебе хата!

Благо тобі, як у хаті
Є з ким розмовляти,
Хоч дитина маленькая —

Лічу в неволі дні і ночі —
І лік забуваю!
О, Господи! Як то тяжко
Тії дні минають!
А літа пливуть за ними,
Пливуть собі з-тиха,
Забірають за собою
І добро і лихо...
Забірають — не вертають
Ніколи, нічого...
І не благай, бо пропаде
Молитва за Богом.

Каламутними болотами
Між бурянами, за годáми
Три годи сумно протеклі;
Багато де-чого взялі
З моєї темної комори,
І в море нишком однесли;
І ником проковтнуло море
Моє не злато-серебрó —
Мої літа, моє добро,
Мою нудьгу, мої печалі,
Тії незримі скрижálі,
Незримим писані пером...

І четвертий рік минає
Тихенько, повелі, —

І воно вгадає
Твої думи, — заговорить
Сам Бог розмовляє
Немовлящими устами.

А тобі, мій одинокий,
Мій друже єдиний,
Горе тобі на чужині
Та на самотині!
Хто з тобою заговорить,
Привітає, гляне?
Кругом тебе простяглася
Трупом бездихáнним
Помарнілая пустиня,
Кинута Богом...

Осень 1849.
Кос-Арал (?).

І четверту починаю
Книжечку в неволі
Мережати.

Змережаю
Кровю та сльозами
Моє горе на чужині.
Бо горе словами
Не розкажеться нікому
Ніколи, ніколи,
Нідé нá світі!

Немає слов
В далекій неволі!
Немає слов, немає сльоз,
Немає нічого;
Нема навіть кругом тебе
Великого Бога!
Нема на що подивитись,
З ким поговорити!
Жить не хочеться на світі,
А сам мусиш жити!

Мушу, мушу, а для чого?
Щоб не губить душу?...
Не варт вона того жáлю!
Ось для чого мушу
Жить на світі, волочити
В неволі кайдани:
Може, ще я подивлюся

На мою Україну...
Може, ще я поділюся
Словами-сльозами
З дібровами зеленими,
З темними лугами;
Бо немає в мене роду
На всій Україні,
Та все-таки не ті люди,
Що на цій чужині.
Гуляв би я по-над Дніпрóm
По веселих сéлах,
Та співав би свої думи
Тихі, невеселі.
Дай дожити, подивитись,
О, Боже мій милий,
На лани ті зелені
І тії могили!
А не дасі, то донесі
На мою країну
Мої сльози; бо я, Боже, —
Я за неї гину!

Може, мені на чужині
Лежать легше буде,
Як пноді в Україні
Згадувати будуть!
Донеси-ж, мій Боже милий,
Або хоч надію
Пошли в душу!...

Бо нічого,

Ми заспівали, розійшлись
Без сліз і без розмови.
Чи зійдемося-ж знову,
Чи заспіваємо коли?
А може й те...

Та де? якими?

заспіваємо яку?
Не тут, і, певне, не такими,
І заспіваєм не таку!
І тут невесело співали,

Не молилася за мене,
Поклони не клала
Моя мати; а так собі
Мене повивала,

Нічого не вдію
Убогою головою,
Бо серце холопе,
Як подумаю, що може
Мене похоронять
На чужині, і ці думи
Зо мною сховаться,
І мене на Україні
Ніхто не згадає!

А може тихо за літами,
Мої мережані сльозами
І долетять коли-небúдь
На Україну, і падуть,
Неначе роси над землею,
На щире серце молодее,
Сльозами тихо упадуть.
І покиває головою
І буд' плакати зо мною,
І може, Господи, мене,
В своїй молитві помяне!

Нехай, як буде, так і буде:
Чи то плисті, чи то бресті!
Хоч доведеться розп'ястись,
А я таки мережать буду
Тихенько білії листи.

1850.

Оренбург.

Бо й тут невесело булó,
Та все-таки якось жилóсь.
Прийаймні в-купі сумували,
Згадавши той веселий край,
І Дніпр той дужий, крутогорий,
І молодее тес горе,
І молодий той грішний рай.

1850.

Оренбург.

Співаючи: „Нехай росте
Та здоровий буде!“
І виріє я, хвалять Бога,
Та не виліз в люде.

Лучше було не родити
Абб утопити,
Як мав би я у неволі
Господа гнівити.

А я так мало, небагато
Благав у Бога: тільки хату,
Одну хатиночку в гаю,
Та дві тополі коло неї,
Та безталанну мою,
Мою Оксаночку, щоб з нею
У-двох дивитися з гори
На Дніпр широкий, на ярі,
Та на лани золотополі,
Та на високії могили, —
Дивитись, думати, гадать:
Коли-то їх понасіпали?
Кого там люди поховали?
І в-двох тихенько заспівать
Ту думу сѹмную, днедавну,
Про лицаря, тогб гетьмана,
Що на огні Ляхи спеклі.
А потім би з гори зійшли,
По-над Дніпром у темнім гаї

Гуляли-б, поки не смеркає,
Поки мир божий не засне,
Поки з вечірньою зорою
Не зійде місяць над горою
Туман на лан не прожене.
Ми-б подивились, помолились,
І розмовляючи пішли-б
Вечеряти в свою хатину.

Даєш ти, Господи єдиний,
Сади панам в твоім раю,
Даєш високії палати,
Пани-ж неситії, пузаті
На рай твій, Господи, плюють,
І нам дивитись не дають
З убогої малої хати.

Я тільки хаточки в тім раю
Благав, і досі ще благаю,
Щоб хоч умерти на Дніпрі,
Хоч на малесенькій горі.

1850.

Оренбург.

ПЕТРУСЬ.

(Поєма.)

I.

Були на хуторі пани,
І пан і пані небагаті.
І дочечка у їх росла,
Уже чимала піднялась;
І генерал її засватав, —
Бо страх хороша була,
А генерал був страх багатий!
От і талан Господь послав
На вбогий хутір...

Ублагали

Царя небесного! Взяли,
Ї гарненько одягли,
Та у неділю їй повінчали,
І генеральшою назвали,
І цугом в Київ повезли.

Було на хуторі погане
Мале байстря,—свиней пасло,
Петрусем звалось; на причане
Воно за панною пішло
У генеральське село —
Свиней же пастц, безталанне.

За балом бал у генерала.
За генеральшою чимала
Орда панів і паничів,
І генеральша у-ночі
Тихенько плакати собі стала.

З нудьги, із двору погуляти
Якось задумавшись пішла
Та аж за царину зайшла,
Та й бачить, що пасе ягнята
Мале хлопцяточко в стерні.
—„О горе, горенько мені!
Що я робитиму на світі?...
Се ти, Петрусю?“ —

„Аже-ж я“
—„Ходім до мене! Будем жити,

—„Занапастила мене мати!
Зов'яне марне у палатах
Краса і молодість моя!“
—„Ти, душко, плачеш?“

—„Хто се? я?“

Ні, я не плачу...“

—„Знаєш, Маню?“

У городі тепер Армяне:

Купи собі, Машуню, шаль!“

—„Мені не треба тії шалі!“

—„Не завдавай же серцю жа-
лю, —

Купи, голубко! Не печаль
Мого ти серця! А весною
В Париж поїдемо з тобою,
Або поїдемо в село, —
Як хочеш, серце!...“

Тихо-тихо

Зіма минала; кралось лихо,
Та в самім серці уляглося
У генеральші молоді.
Поїхали в село весною;
В селі бенкети загули,
А генеральша плаче-плаче,
А генерал того не бачить, —
А всі вже бачили в селі.

II

З нудьги, із двору погуляти
Якось задумавшись пішла
Та аж за царину зайшла,
Та й бачить, що пасе ягнята
Мале хлопцяточко в стерні.
—„О горе, горенько мені!
Що я робитиму на світі?...
Се ти, Петрусю?“ —

„Аже-ж я“
—„Ходім до мене! Будем жити,

Як там на хуторі колись
Жили, жили.“ —

Та й похилилась;

Очей не зводячи, дивилась
На Петрусю.

Одним-одна

І впростала, й діувала,
І за старого генерала
Занапастили-продали,
І в-купі гроші пропили.
І тяжко—тяжко заридала.

„Ходімо, серце погулять!
Ходім, Петрусю, в сад в палати!“

— „А хто-ж тут буде доглядать?
Хто попасе ягнята?“

— „Нехай, хто хоче!“

І повела
Його в палати; а в палатах
Причепурила, одягла,
А потім в школу оддала,—
І любо їй.

Нехай радіє,
Поки надію серце гріє,
Поки росте з того зерна
Або кукіль, або пшениця.
Бо ми не знаєм, що твориться
У Його там ..

А Він хоч зна,
Та нам не скаже.

Як-би знала
Матуся горенько твоє,
Чи оддала-б за генерала
Дитя єдине своє?
Не оддала-б.

А в-тім не знаю,
Бо всякі матері бувають!

Минають дні собі поволі;
Петрусь до школи та із школи
З книжками хорить та росте.
Сама аж ніби молодіє;
І генерал собі радіє,
Що діло, бачите, святе
У-двох таки вони зробили.

Петра на волю одпустили;
Зімою в Київ одвезли,
І там у школу оддали,
І там чимало поповчили.

Вернувся з Києва Петрусь
Уже Петром і паничем,
І кучері аж по плечі,
І висипався чорний вус,
І ще ..

Та се ще не втече,—
Розкажем иноді колись
Про те що снилося Петрові.
А генеральші чорнобровій
Що снилося, тепер отсе
Й розкажемо...

III.

Перед іконою Пречистої
Горить лампада у-ночі.
Поклони тяжкої бучи,
Ридала, билася,—нечисту,
Огненную сльозу лила.
Вона благала Пресвятую,
Щоб та її, щоб та спасла,
Щоб одурить їй не дала,
Пренепорочная.

І всує!
Молитва їй не допомгла:
Вона, сердешна, одуріла,
Вона, небога, полюбила
Свого Петруся.

Тяжко їй
Душі негрішній, молодій, —
Та що-ж робить?

Не стало сили,—

Сердега разом одуріла.
Та й як його одій, святії
Прожити літа молодії?
Вони-ж не вернуться!...

Як хоч,
А лихо, кажуть перескоч,
А то задавить.

Генеральша
Не перескочила, бо їй
Хотілось жити молодій!
Хотілося-б... Густенька каша
Та каша, бачте, то не наша;
А наш не солений куліш:
Як знаєш, так його і їш!
— „Петрусю! друже мій єдиний!
Моє ти серце! мій ти сину!
Рятуй мене, рятуй, рятуй!
О, Матір Божая, розкуй

Мою ти душу!“—

І ридала,
І б'ятка і матір проклинала,
І все на світі.

А Петрусь,
Йї єдина дитина,
Гуляв собі пренеповинний
В саду, та арію якусь
Мугикав стиха.

Більш нічого
Петрусь не бачив.

А небога
Сама не знає, що робить
І що їй діяти з собою?
Чи то сховатись під водою?
Чи то їй голову розбить?
—„Поїду в Київ, помолюся:
Молитва, може, прожене
Діявола...

О, мій Петрусю!
Молитва не спасе мене...
Я у Дніпріві утоплюся!“

Моліте Господа, дівчата!
Моліте Господа, щоб мати

І вас оттак не завдала
За генерала, за палати,
І вас оттак не продала.
Любітєсь, діточки, весною!...
На світі є кого любить
І без користі; молодю,
Пренепорочною, святою,
В малій хатині буде жить
Любов та чистая, і буде
Святий покой ваш стерегти
І в домовині.

Що-ж то буде
З превосходительною?

Що ти
Тепер робитимеш з собою,
З своєю божою красою?
Хто стерегтиме твій покой,
Украдений твоїм Петрусем?
Хіба архистратиг?

Та й той
Не встереже тепер! Боюся,
І вимовить боюсь тепер
Твоє грядущє...

IV.

У Київ їздила, молилась,
Аж у Почасві була;
Чудовная не допомгла,
Не допомгла святая сила.
А ти аж плакала—молилась,
Та й запехаяла.

Везла
Назад гадюку в серці люту,
Та трошки в пляшечці отрути.

Не їла три дні й не пила,
Вернувшись з прощі, і три ночі
Не спала; впали карі очі,
Засохли губи, і в-ночі
Щось ходя шепче, сміючись.

Аж тиждень так собі нудила,
А потім трути розвела
І генерала напоїла,
Та й спать уоравшись лягла.

—„Тепер старого поховаю,
А молодого привітаю,
Та буду жить собі та жить,
Петруся—серденько любить...“—

Подумала, чи то сказала;
Хотіла спать, але не спала,
І ждала світу, і дожить
До світу божого боялась.

І задзвонили в-ранці рано
По генераловій думі;
Заговорили щось погане,
До генерала ідучи
Прощатись, люди.

Аж гуде,
З усіх-усюд народу йде,
То щось шепчуть про отруту,
І судових неначе жуть,
І разом стихли на минуту:

Приїхали. Ножі беруть
І генерала розчиняють,
І яд знаходять в животі.
Громада глухо присягає,
Заприсягла.

Питас суд:
— „Тепер скажіте християне,
Хто отруїв його?“ —

Гудуть,
Мов стиха дзвони: „Пані, пані!“
Громада зично загула.

Тоді на ганок вихожає
І до громади промовляє
Петрусь, і каже: „Я зробив!

Я генерала отруїв,
А ви не знаєте нічого!“ —
Взяли Петруся молодого,
Та в город в путах одвезли.
Його недовго мордували
В тюрмі, в суді, а в добрий час
В кайдани добре закували,
Переголили про запас.
Перехрестивсь, оттак убраний,
І поволік Петрусь кайдани
Аж у Сибір...

1850.
Оренбург.

МЕНІ ЗДАЄТЬСЯ.

Мені здається—я не знаю,
А люди справді не вмірають,
А перелізе ще живе
В свиню, або-що, та й живе,
Купається собі в калюжі,
Мов перш купалося в гріхах.
І справді так!

Мені байдуже
За простих сірих сіромах;
Вони і господом забуті.
Так що мені тут гріти-дути?
А де отті? Невже в сажак
Годує хам собі на сало?
А може й так!

Добра чимало
Вони творили на землі:
Ріками сльози розлили,
А кров — морями...

Люди знають,
Кого годують, доглядають.
І що-ж ви скажете: за славу
Лили вони моря кроваві,
Або за себе?

Ні! за нас,
За нас, сердешних, мир палили,
Поки їх в саж не засадили.
Як-би не-те, то певне-б пас
Свинар в толоці.

Кляті! кляті!
Де-ж слава ваша? На словах!

Де ваше золото, палати?
Де власть великая?

В склепах,
В склепах поваплених катами.
Такими-ж самими, як ви!
Жили ви лютими звірами,
А в свині перейшли...

Де-ж ти,
Великомучениче святий,
Пророче божий? Ти між нами,
Ти, присносуший всюди з нами
Вітаєш ангелом святим;
Ти, любий друже, заговориш
Тихенько-тихо, про любов,
Про безталанну, про горе,
Або про Бога, да про море,
Або про марне литу кров
З людий великими катами;
Заплачеш тяжко перед нами —
І ми заплачемо...

Жива
Душа поетова святая,
Жива в святих своїх речах;
І ми, читая, оживаєм
І чуєм Бога в небесах.
Спасибі, друже, мій убогий!
Ти, знаю, лепту роз ілив
Свою єдину, перед Богом
Багато, брате, заробив!
Ти переслав мені в неволю

Поета нашого, на волю
Мені ти двері одчинив.
Спасибі, друже!

Прочитаю
Собі хоч мало—оживу,

Надію в серці привітаю,
Тихенько-тихо заспіваю,
І Бога Богом назову!

1850.
Оренбург.

Як-би ви знали, паничі,
Де люди плачуть живучи,
То ви-б іділій не творили
Та марне Бога-б не гнівили,
На наші сльози сміючись.

За-що, не знаю, називають
Хатину в гаї тихим раєм:
Я в хаті мучився колись,
Мої там сльози пролились,
Найперші сльози!

Я не знаю
Чи єсть у Бога люте зло,
Щоб у тій хаті не жило?
А хату раєм називають!

Не називаю її раєм
Тії хатиночки у гаї
Над чистим ставом, край села:
Мене там мати повила
І повиваючи співала,
Свою нудьгу переливала
В свою дитину; в тім гаю
У тій хатині, у раю,
Я бачив некло...

Там неволя,
Робота тяжкая,—ніколи
І помолитись не дають.
Там матір добрую мою,
Ще молодую, у могилу
Нужда та праця положила;
Там батько, плачучи з дітьми
(А ми малі були і голі),
Не витернів лихої долі,
Умер на панщині... а ми
Розлізлись межі людьми
Мов мишенята.

Я до школи
Носити воду школярам,
Брати на панщину ходили,

Поки любі їм поголили,
А сестри...

Сестри? Горе вам,
Мої голубки молодії!
Для кого в світі живете?
Ви в наймах виресли, чужії,
У наймах коси побілюють,
У наймах, сестри, й умрете.

Мені аж страшно, як згадаю
Оіту хатину край села.
Такії, Боже наш, діла
Ми творимо у нашім раї
На праведній Твоїй землі!
Ми в раї некло розвели,
А в Тебе другого благаєм.
З братами тихо живемо,
Лани братами оремо,
І їх сльозами поливаєм.
А може й те ще...

Ні, не знаю,
А так здається—сам еси...
(Бо без Твоєї, Боже, волі,
Ми б не нудились в раї голі!)
А може й сам на небеси
Смієшся, батечку, над нами,
Та може радишся з панами,
Як пра ить миром?!

Бо дивись:
Он гаї зелений похилився,
А он з-за гаю виглядає
Ставок неначе полотно,
А верби геть по-на і ставом
Тихесенько собі кунають
Зелені віти...

Правда, раї?
А подивися та спитай,
Що там твориться у тім раї!
Звичайне, радість та хвала
Тобі єдиному святому,

За дивнії Твої діла...

Оттим-бо й ба!

Хвали—нікому,
А кров, та слёзи, та хула,—
Хула всьому!

Ні, ні! Нічого

Нема святого на землі!

Мені здасться, що й самого
Тебе все люди прокляли...

1850.

Оренбург.

Буває, в неволі иноді згадаю
Своє стародавнє; шукаю—шукаю,
Щоб чим похвалитись, що й я таки жив,
Що й я таки Бога, колись-то хвалив;
Шукаю—шукаю...

Господи-б, хотілось
Згадати хоч що небудь! Та отсе й наткнувсь
На таке погане, що так і заснув,
Богу не молившись.

От, мені приснилось
(Свинею заснувши,—звичайне, такий
І сон приверзеться), ніби край могили
Пасу я ягнята, а я ще малий.
Дивлюся: могила ніби розвернулась,
А з неї виходить неначе козак,
Уже й сивоусий собі неборак,
Та і йде до мене...

Я собі звернулось,
Щеня мов під тином,—звичайне, мале,
То й перелякалось.

От мене бере
Неначе на руки, та несе в могилу;
А чорна могила ще гірше розкрилась.
Дивлюся — в могилі усе козаки:
Який безголовний, який без руки,
А хто по коліна неначе одтятий;
Лежать собі хлопці, мов у теплій хаті.
—„Дивися, дитино, отсе козаки!“
Ніби мені каже:—„На всій Україні
Високі могили. Дивися, дитино:
Усі ті могили — усі оттакі:
Начинені нашим благородним трупом,
Начинені туго.

Отсе воля спить.
Лягла вона славно, лягла вона в-купі
З нами—козаками. Бачиш як лежить!
Неначе сповита!...

Тут пана немає:
Усі ми однако на волі жили,

Усі ми однако за волю лягли,
Усі ми і встанем,—та Бог його знає,
Коли-то те буде.

Дивися-ж, дитино,
Та добре дивися! А я розкажу,
За-що Україна наша стала гинуть,
За-що й я між ними в могилі лежу.
Ти-ж людям розкажеш, як виростеш сину.
Слухай же дитино!...

А потім ягнята
Приснились у житі; лановий біжить,
Та бе мене добіє і ніби, проклятий,
Свитину здирає...

І досі болить,
Як сон той згадаю! А як нагадаю
Козака в могилі, то й досі не знаю,
Чи то було справді, чи то було так —
Мара яка-небудь.

Мені той козак
Розказував ось що:

— „Не знаю, як тепер Ляхи живуть
З своїми вольнимим братами;
А ми браталися з Ляхами,
Аж поки третій Сигизмунд
З проклятими його ксьондзами
Не роз'єднали нас. Оттак
Те лихо діялося з нами!

Во ім'я Господа Христа
І Матері Його святої
Ляхи прийшли на нас войною;
Святії божії міста
Ксьондзи скажені осквернили;
Земля козака зайнялась,
І кровю, сину, полилась,
І за могилою могила,
Неначе гори, поросли
На нашій, синочку, землі.
Я жив на хуторі

.
Я стар був, немощень. Послав
З табун я коней до обозу,
Гармату, гаківниць два вози,
Пшона, пшениці, що придбав;
Я всю мізерію оддав
Моїй Україні — небозі
І трьох синів своїх.

Нехай,
Я думав грішний перед Богом,
Нехай хоть часточка убога
За мене піде, за наш край,
За церков божую, за люди,
А я молитись в хаті буду.
Бо вже не здужав, сину, встать,
Руки на ворога піднять.

Зо мною,—слухай же!—остались
Данило, чура мій, та я,
Та Пріся, донечка моя.
Воно ще тільки виростало,
Ще тільки-тільки наливалося,
Мов та черешенька.

За гріх,
Затяжкий, мабуть, гріх, великий
Не дав мені святий Владика
Очий нарадувать старих
Моїм дитятком.

Не ходили
Ксьондзи по селах, а возили
На людях їх з села в село.
Такє-то у нас було!
Якось їх, клятих, і до мене
В-ночі на хутір занесло;
А з ними челядь їх скажена,

Та ще драгуни.

Дай мені
Хоч коли-небудь, Боже милий,
На світ Твій виглянуть з могили
Спряжу всю шляхту на огні!
Вони, вони — не бійся, сину! —
Вони, ксьондзи, мою дитину
З собою в хату завели,
Замкнулись, пяні!... я бачив...
А челядь п'яна полягала
У клуні на соломі спать,
Драгуни теж.

А ми з Данилом
Соломи в сіни наносили,
А клуню просто запалили.
Не встануть, прокляті, опять
Дітий козачих мордувать:
Усі до одного згоріли!
І Прися бідная моя
Згоріла з клятими.

А я
На пожарищі хрест з Данилом

І станом гнучим, і красою
Пренепорочно-молодою
Старії очі веселю,
Дивлюся іноді, дивлюсь:
І — чудно! мов перед святою,
Перед тобою помолюсь.
І жаль мені старому стане
Твої божої краси.
Де з нею дінешся-еси?
Хто коло тебе в світі стане
Святим хранителем твоїм?
І хто заступить? хто укріє
Од зла людського в час лихий?
Хто серце чистее нагріє
Огнем любови? хто такий?
Ти сирота: нема нікого,
Окрім праведного Бога...
Молися-ж, серце! Помолуюсь
І я з тобою.

Щось пророче
Мені вже зазирає в очі —
І я вже Богу не молюсь,
Уже й на тебе не дивлюсь.

Поставили, та помолились,
Заплакали, та й потягли,
На коней сівши, до обозу.
Синів всіх трьох моїх найшли,
Та в добрий час і полягли
Оттут у-купі...

А як ми бились, умірали!
За-що ми голови складали
В отсі могили?

Будеш жить,
То може й знатимеш, небоже!
Бо слава здорово кричить
За наші голови...

А може
І про могили, і про нас
З старцями божими по селах
Правдива дума, невесела
Між людьми ходить..."

1850.
Оренбург.

Мені приснилося: ти вже мати;
Не в оксамитах, не в палатах
Твоє голоднее дитя...
І вянеш ти.

А дні летять,
Несуть все добре за собою;
Уже й надію понесли,
А ти — осталась на землі
Одна-однісенька; з тобою
Єдинеє добро було —
Твоє дитя, поки росло,
В колодочки поки вбивалось;
Оперилось, — і ти осталась
Стара і немоцна.

Людий,
Людий неприязних благаєш,
І Христа ради простягаєш,
Коло зачинених дверей,
Старії руки.

Оттак я іноді тобою, —
Тобою, серце, молодою
Старії очі веселю,

Дивлюся иноді, дивлюсь
На стан твій гнучий, і за тебе
Тихенько Богу помолюсь.

Молися й ти: з святого неба
На тебе, серце, низійшла
Твоя і доля, і недоля.

1850.

Оренбург.

Огні горять, музика грає,
Музика плаче, завиває!
Алмазом добрим, дорогим
Сіяють очі молодії,
Вітає радість і надія
В очах веселих.
Любо їм
Очам негрішним, молодим!
І всі регочуться, сміються,
І всі танцюють.

Тільки я,
Неначе заклятий, дивлюся
І нишком плачу, плачу я...
Чого-ж я плачу?

Мабуть, шкода,
Що без пригоди, мов негода,
Минула молодість моя.

1850.

Оренбург.

Чи то недоля та неволя,
Чи то літа ті, летячи,
Розбили душу? Чи ніколи
Й не жив я з нею? Живучи
З людьми в паскуді, опаскуdiv
І душу чистую?... А люди
(Звичайне люди), сміючись,
Зовуть її і молодію,
І непорочною, святою,
І ще якоюсь... Вороги!
І люті, люті!

Ви-ж украли,
В багно погане заховали
Алмаз мій чистий, дорогий,
Мою, колись святую, душу,
Та й смієтесь! Нехристіяне!
Чи не між вами-ж я, погані,
Так опоганився, що й не знать,
Чи й був я чистим коли-небудь?!

Бо ви мене з святого неба
Взяли між себе, і писать
Погані вірші научили!
Ви тяжкий камінь положили
Посеред шляху і розбили
О його, Бога боячись,
Моя малес, та убоге,
Те серце праведне колись.
Тепер іду я без дороги,
Без шляху битого...

А ви
Дивуєтесь, що спотикаюсь,
Що вас і долю проклинаю,
І плачу тяжко, і як ви,
Душі убогої цураюсь,
Своїї грішної душі!...

1850.

Оренбург.

На батька бісового трачу
І дні, і пера, і папір!
А иноді то ще й заплачу,
Таки аж надто...!

Не на мир
І на діла його дивившись,
А так мов иноді упившись,

Дідусь сивесенький рида.
Йому, як бачте, на сім світі
Нема до кого прихилитись,
Що він, сердешний, сирота.

1850.

Оренбург.

І досі сниться: під горою,
Між вербами, та над водою
Біленька хаточка; сидить,
Неначе й досі сивий дід
Коло хатиночки і бавить
Хорошее та кучеряве
Своє маленькеє внука.
І досі сниться: вийшла з хати
Веселая сміючись мати,
Цілує діда і дитя —
Аж тричі весело цілує,
Прийма на руки і годує,
І спать несе.

А дід сидить
І усміхається, і з-тиха
Промовить нишком: „Д-ж те
лихо?
Печалі тії, вороги?“
І нищечком старий читає
Перехрестившись „Отче-наш“.
Крізь верби сонечко сіяє
І тихо гасне...
День погас, —
І все почило. Сивий в хату
І сам пішов опочивати.
1850.
Оренбург.

МОСКАЛЕВА КРИНИЦЯ.

(Поєма.)

(Батькови Кошовому Я. Кухаренкови, на пам'ять 7 апреля року 1857.)

Не на Вкраїні, а далеко,
Аж за Уралом, за Елеком,
Старий недобиток варнак
Мені розказував оттак
Про сю криницю москалеву;

А я, сумуючи, списав,
Та рифму нищечком додав,
Та невеличку і дешево
(Звичайне, крадене!) зобгав
Тобі поему на wspomini,
Мій друже щирій, мій єдиний!

I.

— Після великої зими,
За Катерини за цариці,
Москаль ту викопав криницю;
А як він викопав, то ми
Отсе й розкажемо в пригоді,
А ви записуйте!

Не шкодить
Такую річ і записать,
Бо се не казка, а билиця,
Або бувальщина,—сказать.

Оттак пишеть: була криниця...
Ні, не криниця, а село —
Пишіть!—давно колись було
Межи садами, при долині,
Таки у нас, на Україні,
Було те божєє село.

В селі тому вдова жила,
А у вдови дочка росла
І син малоліток.
Добре мати діток
Багатоу: хвалить Бога
В розкошах; а вбогій
Вдові не до того
(Бо залили за шкуру сала:
Трохи не пропала) —
Думала іти в черниці,
Або вбитись, утопитись,
Так жаль маленьких діток стало
(Звичайне, мати,—що й казать!),
Та може ждався таки й зять,
Бо вже Катруся підростала
(Катрусю вдовівна звалась)—
Чи вік же їй продівувать,

Зносити брівоньки ні за-що?
Хіба за те, що сирота?
А красота-то, красота!
Мій Боже милий! А трудяще,
А чепурне, та роботяще,
Та тихе! Бач, і сирота,
А всім була на-вдповижу.
Бувало, вигляне із хижі,
Як тая квіточка з роси,
Як тее сонечко з-за хмар —
Ввесь похолону, неживий
Стою, бувало...

А-ні кара, ні кайдани,
Ні-же літа, сину,

Тії сили не втомили.
Оттак і загину,
Так і згину. Бо, дивися:
Смерти сподіваюсь,
А ридаю, мов дитина,
Як я нагадаю
Катерину...

Слухай, сину,
Мій друже едоний!
Слухай добре, та записуй,
Та на Україні,
Як Бог тебе допровадить,
То розкажи, сину,
Що ти бачив дівола
Своїми очима!...

II.

Так, бачиш, дівонька отта
Росла собі; і роботящий
(Бо всюди сироти—ледащо)
У наймах виріс сирота,
Неначе батькова дитина.
Ото-ж той самий сиротина
У наймах, сяк собі, то так,
Придбав, сірома, грошенят,
Одежу справив, жупанину,
Та—ні відсіль і ні відтіль—
Купив садочок і хачину,
Подякував за хліб і сіль

І за науку добрим людям,
Та до вдовивни на-виростець —
Шелесть за рушниками!
Не торгувались з старостами,
Як те бува з багатирями,
Не т ргувавсь і пан-отець
(На диво людям та на чудо!):
За три кони звінчав у-булень,
Б з пихи, так, як довелось...
Оттут-то голубе мій сизий,
Оттут-то й лихо почалось.

III.

Уже либонь після Покрови,
Вертався з Дону я, та знову
(Бо я вже двічі посилав
До дівчини за рушниками)
Послать і в-третє міркував,—
Та з чумаками, та з волами
Як-раз в неділю на весілля
До удовівни причкалав.
Пропало! Все добро пропало!
А ні щетинки не осталося!...
Пропав і я,—та не в шинку,
А на „кобилі“..

На віку
Всі люди бачать лихо, сину;
Але такого, мій едоний,

Такого лютого, — ніхто,
Ніхто і з-далека не бачив.
Як я, лукавий...

А тим часом
Просохли очі у вдови:
Неначе в Бога за дверима.

У зятя та в сина
Стара собі спочивас,
А на Катерину,
На дитя своє єдине,
Тільки поглядає.
А я в шинку з пияницями
Душу пропиваю. —
Та й пропив; запродав душу
І душу і тіло:

Тіло катові, а душу...
О, Боже мій милий!
Хотілося-б жити на світі,
Та ба! Треба вчитись,
Ще з-малечку треба вчитись,
Як на світі жити,
А то битимуть, та й дуже!...
Не знаю, мій друже,
Чи сатана лихо коїв,
Чи я не задужав,
Чи то мене злая доля
Привела до того, —
Таки й досі ще не знаю,
Не знаю нічого;
Знаю тільки, що тверезий
(Бо вже а-ні вина,
Ні меди, ні оковита
Не пилися, сину!)...
Оттаке-то сподіялось!
Вмер батько і мати;

Чужі люди поховали,
А я, мов проклятий,
Мов Іуда одринутий
І людьми і Богом,
Тиняюся, ховаюся, —
І дійшло до того,
Що я, в-ночі підкравшися,
Максимову хату
(Бо його Максимом звали,
Вдовиного зятя)
Запалив.

Згоріла хата...

А душа проклята
Не згоріла... моя душа!...
Мій друже, мій брате!
Не згоріла, а осталась,
Тліє, й досі тліє...
І коли вона зотліє,
Коли одпочине? —
Святий знає...

IV.

З переляку
Вмерла Катерина;
А Максим на пожарище
Та на попелище
Подивився—нема ради!
Тільки вітер свище
У димарі та в комині...
Що на світі діять?
І що тепер йому почати?
Подумавшись, перехрестивсь
Та й знов пішов у наймити
Голодні злидні годувати.
Вдова осталась не сама,
А з сином парубком; женити
Його збиралась в-осени, —
Аж гульк! Од матушки-цариці,
Таки із самої столиці,
Прийшов указ—лоби голить.
Се в перший раз такий указ
Прийшов з Московщини до нас,

Бо на Україні в нас, бувало,
У козаки охочі йшли,
А в пікієри вербували,
Та теж охочих.

На селі
Зібралася громада радить,
Кого голить у москалі.
Порадили громадою,
Та сучого сина,
Вдовиченка ледащицю,
Забили в скрепицю,
Та й повезли до прийому.
Он яке твориться
На сім світі, — яка правда
У людей мій сину!
Така й досі, я думаю,
В нас на Україні;
Та другої і не буде
В невольниках-людях.

V.

„Ні вже“, каже, „добрі люде,
Не так воно буде, —

Оттак хіба!“

Максим каже:

„Які з мене люде
У наймитах! Іду служити:
Нехай“, каже, „вдовин син
Та не стане під аршин,
А я стану“.

Із прийому
Вернувся до-дому,
До матері вдовиченко;
А Максим з прийому
Пішов собі у москалі,
Помолившись Богу.

Через год отто й велика
Зіма наступила;
До Зеленої неділі
В байраках білили
Сніги білі. Тоді-ж отто
І Очаков брали
Москалі, а Запорожжя
Перше зруйнували.
Розбрелось товариство...
А що то за люде
Були тії Запорожці!
Не було й не буде
Таких людей!

Під Очаков
Погнали й Максима;
Там-то його скалічено,
Та на Україну
Повернено з одставкою.
Бачиш, праву ногу,
Чи то ліву підстрілено...
Мені не до того
Було тоді! Знову люта
Гадина впилася
В саме серце, кругом його
Тричі повилася,
Як той Ирод.

Що тут робить?
Не дам собі ради;
А Максимові кривому
Нічого не вадить:
Шкандибає на милиці,
І гадки не має;
А в неділеньку святую
Мундір надіває,

Мені polegшало,—а з чого,
З чого polegшало мені?
З того, що ворога не стало?...
Якого-ж ворога, мій Боже?
Моя пекельная душа
Кого боялася?

Максима?
Ні, не Максима, а когось,
Когось боялася, проклята:
Люціперові служила,
Та його й страшилась!

VI.

І медаль і хрест причепить,
І заплете косу
Та ще й борошном посипле.
Я не знаю й досі,
На-що воно москалі ті
Коси заплітали,
Мов дівчата, та святее
Борошно псували?
На іграшку, я думаю,
Так собі, аби-то!
Отто-ж було, мов генерал,
Максим сановито
Прибереться у неділю,
Та й пошкандибає
У храм божий; на крилосі
Стане та й співає
З дяком таки, а то возьме
Та ще й прочитає
Апостола серед церкви
(Вивчився читати
У москалях).

Непевний був
Максим оттой, брате,
Та трудящий, роботящий,
Та тихий до того,
Та ласкавий; було тобі
Ні-же а нікого
Не зачепить, ні-же ділом,
Ні-же яким словом.
„І талан і безталання —
Все“, каже, „од Бога,
Всдержителя святого,
А більш ні од кого“.

Преблагий був муж на світі
Максим оттой, сину;
А я, а я — не вимовлю,
Моя ти дитино! —
Я... вбив його!... Пострівай лиш,
Трохи одпочину,
Та тоді вже...

VII.

Так ти кажеш,
Що бачив криницю
Москалеву? що ще й досі
Беруть з неї воду?
І хрест, кажеш, коло шляху
І досі господній
Стоїть собі на роздоллі?...
А не розказали
Тобі люди там нічого?
Вже повимірали
Тії люди, мої свідки,
Праведнії люди;
А я й досі караюся,
І каратись буду
Й на тім світі...

Ось послухай, —
Доводить до чого
Сатана той душу нашу:
Як не схаменеться
Та до Бога не вернеться,
То так і ввіпеться
Пазурами в саме серце.
Ось слухай же, сину,
Про Максима праведного!
Було, не спочине
Ніколи він, а в неділю,
Або в яке свято,
Бере святий псалтир в руки
Та й іде читати
У садочок (у садочку
Та у холодочку
Катерину поховали).
Отто-ж у садочку
За упокой душі її
Псалтир прочитає;
Потім собі тихесенько —
Тихо заспіває

„Со святими“, — та й заплаче,
А потім помяне
„О здорові“, тещу з сином, —
І веселий стане.
„Все од Бога“, скаже собі:
„Треба вік дожити!“
Оттакий-то муж праведний
Був він на сім світі.
А у будень, то він тобі
Не посидить в хаті;
Все нишпорить по-надвірю:
„Треба работати!“
Було скаже по московськи:
„А то, лежа в хаті,
Ще опухнеш.“

Та взяв якось
Заступ і лопату,
Та й пішов собі у поле
Криницю копати.
„Нехай“, каже, „колись люди
Будуть воду пити,
Та за мою грішну душу
Господа молити.“
Вийшов в поле геть од шляху,
У балку спустився,
Та й викопав при долині
Глибоку криницю.
(Не сам один: толокою
Йому помагати
Й добрі люди приходили
Криницю копати).
І виложив цяминою,
І над шляхом в полі
Височенний хрест поставив.
Зо всього роздолля
Широкого було видно.
Се, бачиш, для того,

Щоб знать було, що криниця
Єсть коло дороги,
Щоб захобдили з криниці

Люди воду пити,
Та за того, що викопав,
Богу помолитись.

VIII.

А тепер уже—он бачиш,
Доходить до чого?
Що я стратить наміраюсь
Максима святого...
Оттаке-то!

А за-віщо?
За те, за що Каїн
Убив брата праведного!
У світлому раю.
Чи то було у неділю,
Чи в як є свято
(Слухай, сину, як навчає
Сатана проклятий!) —
„Ходім“, кажу, „Уласович,
На твою криницю
Подивитись!“

— „Добре“, каже,
„Ходімо напиться
Води з неї погожої.“
Та й пішли обое;
І відерце і віжечки

Понесли з собою.
От приходим до криниці —
Я перш подивився,
Чи глибока.

„Власовичу!“
Кажу, „потрудися
Води достать: я не вмю.“
Він і нахилився,
Опускаючи відерце;
А я... я за ноги
Вхопив його, та й укинув
Максима святого
У криницю...

Таке-то
Сотворив я, сину!
Такого ще не творилось
В нас на Україні,
Та й ніколи не створиться
На всім світі, брате!...
Всюди люди, а я один —
Діявол проклятий!...

IX.

Через тиждень вже витягли
Максима з криниці
Та у балці й поховали;
Чималу канлицю
Поставили громадою,
А його криницю
„Москалевою“ назвали...

От тобі й билиця
Про ту криницю москалеву, —
Нелюдська билиця!
А я... пішов у гайдамаки,

Та на Сибірі опинивсь
(Бо тут Сибір була колись)
І пропадаю мов собака,
Мов той Іуда...

Помолись
За мене Богу, мій ти сину,
На тій преславній Україні,
На тій веселій стороні —
Чи не полегшає мені?...

16. V. 1857.
Новопетровський форт.

НЕОФІТИ.

Сія глаголетъ Господь: „Сохраните судъ
и сотворите правду, приближибо ся спасеніе мое
прійти и милость моя открывается.

(Ісаія, глава LVI, ст. 1.)

(М. С. Щепкину на память 24 декабря 1857).

Возлюбленнику муз і грацій!
Ждучи тебе, я тихо плачу
І думу скорбную мою
Твоїй душі передаю.

Привітай же благуше
Мою сиротину,
Наш великий чудотворче,
Мій друже єдиний!

Привітаєш: убогая,
Сірая, з тобою
Перепливе вона Лету,
І огнем-сльозою
Упадє колись на землю,
І притчею стане
Розпинателям наріднім,
Грядущим тиранам.

ПРОЛОГ.

Давно вже я сижу в неволі,
Неначе злодій в-заперті,
На шлях дивлюся та на поле,
Та на ворону на хресті
На кладовищі, — більш нічого
З тюрми не видно; слава Богу
Й за те, що бачу! Ще живуть,
І Богу моляться, і мруть
Хрещені люде.

Хрест високий
На кладовищі, трохи з-боку,
Златомальований стоїть.
(Не вбогий, мабуть, хтось лежить!)
І намальовано: розпятий
За нас Син Божий на хресті.
Спасибі сиротам багатим,
Що хрест поставили.

А я —
Такая доленька моя! —
Сижу собі та все дивлюся
На хрест високий із тюрми..
Дивлюсь, дивлюся, помолюся,
І горе горенько моє,
Мов нагодована дитина,
Затахне трохи, і тюрма
Неначе шірає; співає

І плаче серце, оживає,
І в Тебе, Боже, і в святих
Та праведних Твоїх питає:
Що він зробив їм, той святий,
Той Назорей, той Син єдиний
Богом ізбранної Марії,
Що він зробив їм?

І за що
Його святого мордували,
Во узи кували,
І главу його честную
Терном увінчали,
І вивели з злодіями
На Голгофу гору,
І повісили між ними?
За що?

— Не говорить
Ні сам сивий Верхотворець,
Ні його святії
Помошники, поборники,
Кастрати німії.
Чи не за те, що й ми тепер
(Сам себе питаю)
Оттакими злодіями
Тюрмі начинаєм,
Як і Син отсей Марії?
Ми не розпинаєм,

Як ті люті фарисеї,
На хресті живого
Праведного чоловіка;
Ми молимося Богу,
І на храмах його чесний
Хрест златокований
Поставили, та й молимося,
Та бемо поклони.
А то були фараони,
Кесарі, то погань,
Погань люта без Бога,
Сказано — дракони,
А Назорей милосердний
Назвав їх братами, —
За те й повісили Його,
Неначе злодія...

Не знаю,
Для чого, справді, ми читаєм
Святую заповідь Його!
Чесну кров Його пемо,
Мов у шинкарки меду чарку..
О, суєслови!

На Жидах?..
Не на Жидах, — не на лукавих,
На дітях наших препоганих
Свята кров Його!..

Кати!
Собаки без очей, скажені, —
Ви і не бачите! Земні
Бете поклони, за хрести
Ховаєтесь од сатани,
І просите з-тиха
Супостатам християнам
То чумі, то лиха,
То всякого безголовя —
А все по закону...
А, бодай вас!

Та цур же вам,
Новим фараонам
І кесарям людоддам!

Перелечу во время оно,
Як той мерзений Рим з Нероном
В паскудних оргіях конав,

А новий день із тьми-недолі
На Колізей і Капітолій
Уже світив, уже сіяв.
Уже огненні язики
Із краю в край, по всій землі
Святе слово пронесли, —
І никли гордії владики
Перед святим його хрестом.

Перенесись во время оно,
Душе моя, і стоном-дзвоном,
І трубним гласом вогреми
Із мурів темної тюрми!

Благословенная в женах
Святая, праведная Мати
Святого Сина на землі!
Не дай в неволі пропадати,
Летучі літа марно тратить,
С орбіящих радосте! Пошли,
Пошли мені святе слово,
Святої правди голос новий
І слово розумом святим
І оживи і просвіти!
І розкажy я людям горе,
Як тая мати ріки-море
Сльозі кровавої лила,
Так як і Ти, і прийняла
В живу душу світ незримий
Твого розпязтого Сина.
Ти, матір Бога на землі
Ти слюзи матері до краю,
До каплі вилила.

Ридаю,
Молю ридаючи; пошли,
Подай душі убогій силу,
Щоб огненню заговорила,
Щоб сл во пламенем взялось,
Щоб людям сеїце розтопило
І на Україні понеслось,
І на Україні святилось
Те слово — Божес кадило,
Кадило істини!

Амінь!

I.

Не в нашім краї, Богу митім,
Не за гетьманів і царів,
А в римській ідолюській землі
Се беззаконіє творилось
Либонь за Деція царя,
Чи за Нерона-сподаря, —
Сказать за-певне не зумію;
Нехай за Нерона!

Росії

Тоді й на світі не було,
Як у Італії росло,
Мале дівча, і красотою,
Святою, чистою красою,
Як тая лілія, цвіло,
Дивилася на неї мати
І молоділа, і дівчати
Людий шукала, і найшла;
Та помолившись Гіменію.
В своїм веселім гінекею,

В чужий, несе чий одве́я.
Незабаром зробилася мати
Із доброї тії дівчати:
Дитину-сина привеліла
Молилася своїм пенатам
І в Канітолій принесла
Нема і жертви!..

Ублагала

Канітолійський той синкліт,
Щоб первенця її вітали
Святі ідоли

Горить

І день і ніч перед пенатом
Святий огонь. Радіє мати.
В Алкида син її росте.
Росте, — лицяються гетери,
І перед обра́том Венери
Горить кадило золоте.

II.

Тоді вже сходилася зоря
Над Вифлеємом; пради слово,
Святої правди і любови,
Зоря всесвітня зійшла,
І мир і радість принесла
На землю людям.

Фарисеї

І вся мерзенна Іудея
Заворухилась, заревла,
Неначе гадина в болоті,

І Сина Божія во плоти
На тій Голгофі розпяла
Межи злодіями.

І спали,

Упившись кровію, кати.
Твою кровію! А Ти
Возстав от гроба! Слово встало,
І слово правди понеслі
По всій неволничій землі
Твої апостоли святії.

III.

Тоді-ж ото її Алкид,
Та ще гетери молодії,
Та козлоногий п'яний дід
Над самим Аппієвим шляхом
У гаї гарно розляглись,
Та ще гарнійше попились,
Та й поклонялися Пріапчу.
Аж гульк! — іде святий Петро,
Та йдучи в Рим благовістити,
Зайшов у гай води напитись
І одпочити.

— „Благо вам!“

Сказав апостол утомлений,
І ргію благо ловив.
І тихим, добрим, кротким словом
Благовістив їм слово нове:
Любов, і правду, і добро,
Добро найкраще на світі —
То братолюбіє.

І ситий,

І п'яний й голий Фавн отой,
І син Алкид твій, і гетери —

Всі, всі упали до землі
Перед Петром, і повали

До себе в терми на вечерю,
Того апостола...

IV.

І в термах оргії. Горять
Чертоги пурпуром і златом,
І курять амфори; дівчата,
Трохи не голії, стоять
Перед кипридою, і влад
Співають гимн. Приготован
Веселий пир, і полягли
На ложах гості. Регі, гомін!..
Гетери гостей привели
Сивобородого ..

І слово
Із уст апостола святого
Драгим єлєм потіло.
І стихла оргія. А жриця
Киприди, оргії цариця,
Поникла радісним чорним
Перед апостоном, і встала,
І всі за нею повставали,
І за апостоном пішли

У катакомби.

І єдиний
Твій син Алкид пішов за ними
І за апостолом святим,
За тим учителем своїм.

А ти весела вийшла з хати
На шлях із гаю виглядати
Свого Алкида... Ні, нема!
Уже й смеркас вже й світає,
Твого єдиного немає,
Уже й не буде! Ти сама
Помолилася своїм пенатам,
Сама вечерять сядеш в хаті, —
Ні, не вечерять, а ридать,
Себе і долю проklinать,
І сивіть кленучи!

І — горе! —
Умреш-еси на самоті,
Мов прокаженна...

V.

На хресті
Стрімглав по ісили святого
Того апостола Петра.
А теофітів в Сиракузі,
В підземній страшній узи
В кайданах одвели.

І син,
Твій син Алкид, твоя дитина,
Твоя єдина родина,
Любов єдина твоя,
Гниє в неволі, у кайданах.
А ти, прескорна, не знаєш,
Де він конає, пропадає!
І еш шукать його в Сибір,
Чи тес... в Скифію. І ти...
І чи одна ти?

Божа мати,
І заступи вас, і укрий!
Немає семі, немає хати,
Немає брата, ні сестри,

Щоб не заплакані ходили,
Не катувалися в тюрмі,
Або в далекій стороні,
В британських, гальських ле-
гіонах
Не муштрувалися...

О, Нероне,
Нероне лютий! Божий суд
Правдивий, наглий серед шляху
Тебе осудить...

Припливуть
І прилетять зо всього світа
Святії мученики — діти
Святої волі; круг одра,
Круг смертного твого повста-
нуть
В кайданах, і... тебе простять:
Вони — брати і християне,
А ти — собака, людоїд,
Деснот скажений!...

VI.

Аж кишить
Невольника у Сиракузах
В люхах і тюрмах, а Медуза
В шинку з старцями п'яна спить:
От-от прокинеться, і потом
І кровю вашою, деспоти,
Похмілля справить.

Скрізь шукала
Дитину мати: не найшла...
І в Сиракузи поплила,
Та там уже його в кайданах
Найшла, сердешная, в тюрмі.
Не допустили й подивитись!
І мусіла вона сидіти
Коло острога, ждять і ждять,
Як Бога з неба, виглядять

Свого сина, аж поки-то
Його в кайданах поженуть
Бульвар мести.

А в Римі свято,
Велике свято! Тиск народу,
Зо всього царства воеводи,
Преторіане і сенат,
Жреці і ліктори стоять
Круг Капітолія, і хором
Співають гимн і курять дим
З кадил і амфор.

І з собором
Іде сам Кесар; перед ним
Із бронзи литую статую
Самого Кесаря несуть.

VII.

Непевне видумали свято
Патриції-аристократи
І мудрий кесарів сенат.
Вони, бач, Кесаря хвалили
На сві лади, що аж остило
Самим ледащо вихвалять;
То заразом, щоб доконать,
Вони на раді й присудили,
Щоб просто Кесаря назвать
Самим Юпітером — та й годі!
І написали воеводам
По всьому царству: так і так,
Що Кесар — бог, ще більш од
бога,

І майстрові дали ковать
Із бронзи кесаря; до того,
Так, *нота-бене*, подали,
Що бронзовий той Кесар буде
І милувать.

Сердешні люде,
Неначе в ирїї, потягли

У Рим на прощу. Приплила
Із Сиракуз і та небога,
Благати Кесаря і бога.
І чи одна вона?

Мій Боже!
Прийшло їх тисячі в сльозах,
Прийшло з-далека...

Горе з вами!
Кого благати ви прийшли?
Кому ви сльози принесли?
Кому ви принесли з сльозами
Свою надію? Горе з вами,
Раби незрячі! Кого,
Кого благаєте, благії?
Раби незрячі, сліпі?
Чи-ж камінь милує кого?
Молітесь Богові одному,
Молітесь правді на землі,
А більше на землі нікому
Не поклоніться! Все брехня:
Попи й царі!...

VIII.

Перед Нероном,
Перед Юпітером новим,
Молились вчора сенатори

І всі патриції, і вчора
Лилася божка благодать:
Кому чи чяном, чи грошима,

Кому в аренду Палестину,
Байстрятам де-що, а кому
Самі благоволили дати
Свою підложницю в супруги,
Хоча й підтопману — нічого:
Аби з-під Кесаря!

А в кого
Сестру благоволили взяти
У свій гарем, — і се нічого:
На те він бог! А ми під бога

Себе повинні підкладати,
Не тільки сестер...
Преторіане помолились;
Преторіанам дав указ,
Щоб все, що хочуть, те й робили,
А Ми помилимо вас.
І ви, плебеї-гречкосії,
І ви молилися, — та вас
Ніхто не милує, не вміють
Вас і помилювати гаразд!...

IX.

На третій день уже пустили
Молитися за християн.
І ти приходила, молилась,
І милосердний істукан
Звелів везти із Сиракузи
У Рим в кайданах християн.

І рада ти, і весела,
Кумирові знову
Помолилась.
А кумир той,

Юпітер той новий,
Ось побач, яке свято
Буде завдавати
В Колізеї!

А тим часом
Іди зустрічати
Свого сина, та не дуже
Радій лиш, небого:
Ще не знаєш ти нового
Ласкавого бога!

X.

А поки-що з матерями
Алкидова мати
Пішла його зустрічати,
Святих привітати
На березі.

Пішла-еси,
Трохи не співаєш,
Та кесаря-Юпітера
Хвалиш — вихваляєш:
„От Юпітер, так Юпітер!
Не жаль і назвати
Юпітером. А я, дурна,
Ходила благодати
У Афіни Юпітера...
Дурна, більш нічого!...“
І нищечком помолилась
Кесареві-богу,
Та й пішла по-над болотом,
На Тибр поглядає.
А по Тибру із-за гаю
Байдак випливає,
Чи галера. На галері

Везуть твого сина
З неофітами в кайданах;
А твоя дитина
Щей до щогли прикована:
Не неофіт новий,
А апостол великоло
Христовою слова...
Оттакий-то він!

Чи чуєш?
У путах співає
Твій мученик!
„Псалом новий Господеві
І нову славу
Воспоєм честним собором,
Серцем нелукавим!
Во псалтирі і тимпані
Воспоєм благая,
Яко Бог кара неправих,
Правим помагає.
Преподобнії во славі
І на тихих ложах
Радуються, славословлять,

Хва́лять і́мя Бо́же;
І мечі в руках їх добрі.
Острі обоюду,
На отмщеніє язикам
І в нау́ку лю́дям.
Окують царей неситих
В залі́зній пу́та,

І їх, сла́вних, оковами
Ру́чними окру́тять;
І осудя́ть непра́ведних
Судом свої́м пра́вим,
І во-ві́ки ста́не сла́ва,
Препо́добним сла́ва!“

XI.

А ти на березі стояла,
Неначе темная скала,
Дивилась, слухала, ридала,
І *Аллилуя* подала .
За матерями христіянам.
Мов дзвони, загу́лі кайдани
На неофі́тах; а твій син,
Єдиний твій, апостол но́вий,
Перехрестившись, возгласив:
„Мо́літесь, бра́тія, мо́літесь
За брата лю́того! Його
В свої́х мо́литвах помя́ніте;
Перед горди́нею його́,
Бра́ті мо́ї, не покло́нітесь!
Мо́литва — Бо́гові! А він
Нехай лю́тує на землі,
Нехай проро́ка побива́є,
Нехай усі́х нас рози́ннає!

У́же вну́чата за́чались;
І ви́ростуть вони́ ко́лись;
Не ме́стники вну́чата тії́ —
Хри́стові во́їни свя́тїї!
І без о́гня і́ без но́жа
Стра́теги Бо́жїї воспря́нуть,
І тися́чі і́ тьми по́ганих
Перед свя́тими по́біжа́ть!
Мо́літесь, бра́тія!“ —

Мо́лились,
Мо́лилися перед хре́стом,
Заку́ті в пу́та неофі́ти
Мо́лилися ра́дісно.

Хва́ла,
Хва́ла вам, ду́ші мо́лоді́ї,
Хва́ла вам, ли́царі́ свя́тії,
Во ві́ки-ві́ки похва́ла!...

XII.

І в Ри́м га́лера при́плила́.
Ми́нає ти́ждень. Па́ний Ке́сар,
Постри́гши са́м себе в Зе́веса́,
Завда́в Зе́весу ю́білей.
Ли́кує Ри́м. Перед ку́миром
Везу́ть воза́ми ла́дан, ми́ро,
Же́нуть гу́ртами хри́стіян
У́ Ко́лізей...

Мов у́ різни́ці,
Кров поте́кла. Ли́кує Ри́м...
І гла́діатор і́ па́трицій —
Оби́два п'яні́ — кро́в і́ дим

і́х упо́їв; ру́їну сла́ви
Ри́м про́пива́є, три́зну пра́вить
По́ Сці́піонах.

Лю́тий, лю́тий,
Ме́рзений ста́рче! Роско́шуй
В свої́х га́ремах! Із-за мо́ря
У́же вста́є свя́тая зо́ря.
Не гро́мом пра́ведним, свя́тим
Тебе́ у́бють, — но́жем ту́пим
Тебе́ за́ріжуть, мов со́баку,
У́бють обо́ухом!

XIII.

Други́й де́нь
Ре́ве а́рена. На а́рені

Ли́дийський зо́лотий пі́сок
По́крився пурпу́ром че́рвоним,

В болоті-крови замісивсь;
А Сиракузьких Назореїв;
Ще не було у Колізеї.
На третій день і їх в кайданах
Сторожа з голыми мечами
Гуртом в різницю привелá.
Арена звіром заревлá...
А син твій гордо на арену,
Псалом співаючи, ступив,
І п'яний Кесар, мов скажений,
Зареготався.

І леопард
Із ями вискочив на сцену...
Ступив, зирнув, — і полилась
Святая кров.

По Колізею
Ревучим громом пронеслась
І стихла буря...

Де-ж була?

З позорища у-вечері
У терми сховався
Святий Кесар з лікторами;
Колізей остався
Без Кесаря і без Рімлян,
І ніби заплакав
Сполохнувшись, сумно-сумно
Над ним ворон крякав.
Одинокий, мов гора та
На полі, чорніє
Колізей той серед Риму.
Тихо-тихо віє
Із-за Тибру, із Альбано
Вітер по-над Римом;
А над чорним Колізеєм,

Трохі відпочила
Стара мати недобита;
Живущою силу
Сила ночі оживила;
Встала, походила
Коло замкнутої брами
Та щось шепотала:
Чи не Кесаря святого

Де ти сховалась? Чом на його,
На Кесаря свого святого,
Не кинулась? — Бо стерегли:
Кругом в три лави обступили
Зевеса ліктори; за ним,
Твоїм Юпітером святим,
Залізну браму зачинили.
А ти осталася одна,
Одна-однісінька на дворі.
І що ти зможеш? — „Горе! горе!
О, горе лютеє моє!
Моя ти доленько! Без його
Що я робитиму? До кого
Я прихилився?“...

І небога
Кругом зиркнула, — і о мур,
Об мур старою головою
Ударилась, і неживою
Під браму впала.

XIV.

Ніби із-за диму,
Пливе місяць круглолиций,
І мір первозданний
Одпочив на лоні ночі.
Тільки ми, Адáме,
Твої чада преступніі,
Не відпочиваєм
До самої домовини
У проспáнім раї;
Гриземося, мов собаки,
За маслак смердячий,
Та тебе ще зневажаєм,
Праотче ледачий!...
Та цур тобі!

XV.

Нипком проклинала?
А може й так... Тихесенько
До брами підкралась,
Послухала, усміхнулась
І щось прошептала —
Якесь слово... І нищечком
Коло брами сіла
Й зажурилась. Незабаром

Брама одчинилась,
І на возах, на колесницях,
Із Колізея, із різниці
Святії вивезли тіла,
І повезлі на Тибр: тілами
Святих убитих годували
Для царського таки столá
У Тибрі рибу.

Встала мати,
Кругом оглянулась, взялась
За биту голову руками,
І тихо, мовчки за возами
Марію чорною пішла.
На Тибр.

А Скифи сіроокі,
Погоничі, рабів раби,
Подумали: сестра Морóка
Із пекла вийшла провозать
У пекло Римлян.

Поскидали
У воду трупи та й назад
З возами Скифи повертали.

І ти осталася одна
На б́ерезі, і ти дивилась,
Як розстелялися, стелились
Кругі широкі над ним,
Над сином праведним твоїм...
Дивилась, поки не осталось
Живого сліду на воді, —
І усміхнулася тоді
І тяжко-страшно заричала.
І помолилася в перший раз
За нас Розп'ятому.

І спас
Тебе розп'ятий Син Марії,
І ти слова його живії
В живу душу прийняла,
І на торжища і в черто́ги
Живого істинного Бога
Ти слово правди понесла!

8. XII. 1857.

Нижній-Новгород.

ЮРОДИВИЙ.

Во дні фельдфебеля-царя
Капрáл Гаврілович Безрукий
Та унтер п'яний, Долгорукий,
Україну правили.

Добrá
Таки чимáло натворили. —
Чимáло люду оголили
Отсі сатрапи ундіра.
А надто стрижений Гаврилич
З своїм ефрейтором малим
Та жвавим, на-лихо лихим,
До того люд домуштровали,
Щосамфельдфебельдивувались
І маршировкою і всім,
І „благодарні перебували
Всегда к ефрейторам своїм.“
А ми дивились і мовчали,
Та мовчки чухали чубі, —
Німії, подлії раби,
Підніжки царськії, лакеї
Капрала п'яного!

Не вам,

Не вам, в мережаній дівреї
Донощики і фари́сеї,
За правду пресвяту́ю статъ
І за свобóду!

Розпинать,
А не любитъ ви вчились брата!
О, роде суетний, проклятий,
Коли ти видохнеш?

Коли
Ми діждемóся Вашингто́на
З новім і праведним за́коном?
А діждемóсь таки ко́лись!

Не сотні вас, а міліони
Полян, Дулебів і Древлян
Гаврилич гнув во время оно;
А вас, моїх святих Киян,
І ваших чепурних Киянок
Оддав своїм прафосам п'яним
У наймичкї сатрап капрал, —
Вам і байдуже.

А між вами
Найшовсь таки якийсь прояв,

Якийсь дурний оригінал,
Що в морду затопив капрала,
Та ще й у церкві, і пропало,
Як на собаці.

Так-то, так!

Найшовсь таки один козак
Із міл она свинопасів,
Що царство все оголосив:
Сатрапа в морду затопив
А ви, юрбидві, тим часом,
Поки нездужає капрал,
Ви огласили юродивим
Святого лицаря!

А бивий
Фельдфебель ваш—Сарданапал,
Послав на каторгу святого,
А до побитого старого
Сатрапа „навсегда“ оставсь
Преблагосклонним.

Більш нічого
Не викроїлося, і драму
Глухими, темними рядами
На смітник винесли.

А я...

О, зоре ясная моя!
Ведеш мене з тюрми, з неволі
Як раз на смітничок Миколи,
І світиш, і гориш над ним
Огнем невидимим, святим,
Животворящим, а із гною

Встають стовпом передо мною
Його безбожні діла...
Безбожний царю, творче зла,
Правди гонителю жестокий!
Чого наробів на землі!

А ти, Всевідаjące око!

Чи ти дивилося з-висока,
Як сотнями в кайданах гнали
В Сибір невольників святих,
Як мордували, розпинали
І вішали?!

А ти не знало?

І ти дивилося на них
І не осліпло?! Око, око!
Не дуже бачиш ти глибоко!
Ти спиш в кюті, а царі...
Та цур їм, тим царям поганим!
Нехай верзуться їм кайдани,
А я полину на Сибір
Аж за Байкал; загляну в гори,
В вертени темні і в нори
Без дна глибокі, і вас,
Споборники святої волі —
Із тьми, із смрада і з неволі,
Царям і людям на показ,
На світ вас виведу на-далі
Рядами довгими в кайданах...

Кінець 1857 р.

Нижній-Новгород.

Д О Л Я.

Ти не лукавила зо мною;
Ти другом, братом і сестрою
Сіромі стала; ти взяла
Мене, маленького, за руку
І в школу хлопця одвела
До п'яного дяка в науку.
„Учися, серденько: колись
З нас будуть люди“, — ти ска-
[зала.

А я й послухав, і учивсь,
І вивчився.

А ти збрехала!

Які з нас люди?... Та дарма!
Ми не лукавили з тобою,
Ми просто йшли, — у нас нема
Зерна неправди за собою...

Ходімо-ж, доленько моя,
Мій друже вбогий, нелукавий
Ходімо дальше: дачьше слава,
А слава — заповідь моя.

9. II. 1858.

Нижній-Новгород.

МУЗА.

А ти, пречистая, святая,
Ти сестро Феба молодая,
Мене ти в пелену взялаї
І геть у поле однесла;
І на могилі серед поля,
Як тую волю на роздóллі,
Туманом сивим сповилá:
І колихала, і співала,
І чари діяла...

І я...

О, чарівниченько моя!
Мені ти всюди помагала,
Мене ти всюди доглядала
І всюди, зоренько моя,
Ти непорочно сіяла.
В степу, безлюдному степу,
В далекій неволі,
Ти сіяла, пишалася,
Як квіточка в полі.
Із казарми нечистої
Чистою, святою
Пташечкою вилетіла
І по-надо мною
Полинула, заспівала
Ти, золотокрила,

Мов живущою водою
Душу окропила!
І я живу, і надо мною
З своєю божою красою
Горинь ти, зоренько моя.
Вітаєш ти, мій херувим,
Золотокрилий серафим,
Моя порадонько святая.
Моя ти доле молодая,
Не покидай мене!

В-ночі

І в день, і в вечері, і рано
Вітай зо мною, і учи,
Учи неложними устами
Сказати правду!

Поможки

Молитву діяти до краю;
А як умру, моя святая,
Моя ти мамо, положи
Свогó ти сина в домовину
І хоч єдиную сльозину
В очах безсмертних покажи!

9. II. 1858.

Нижній-Новгород.

СЛАВА.

А ти, задріпанко, шинкарко,
Перекупко п'яна,
Де ти в ката забарілась
З своїми лучами?
У Версалі над злодієм
Набор розпустила?
Чи з ким иншим мізкаєшся
З нудьги та з похмілля?
Горнись лишень ти до мене,
Та витнемо з лиха,
Гарнесенько обіймемось,
Та лобо, та тихо
Пожартуєм, чмокнемось,
Та й побере́мбся,
Моя крале мальована,

Бо я таки й досі
За тобою чимчикую.
Ти хоча й пишалась
І з п'яними кесарями
По шинках хилилась,
А надто з тим Миколою
У Севастополі,
Та мені про те байдуже...
Мені, моя доле,
Дай на себе подивитись,
Дай і пригорнутись,
Під крилом твоїм любенько
В холодку заснути!

9. II. 1858.

Нижній-Новгород.

На панищині пшеницю жала;
Втомилася, не спочивать
Пішла в снопи, пошкандибала
Івана сина годувать.

С О Н.

(М. А. Марковичці.)

На панщині пшеницю жала;
Втомилася, не спочивать
Пішла в снопи, пошкандибала
Івана сина годувать.
Воно сповитеє кричало
У холодочку за снопом.
Розповилá, нагодувала,
Попéстила, і ніби сном,
Над сином сідя, задрімала.
І сниться їй: той син Іван
І уродливий, і багатий,
Уже засватаний, жонатий,
На вольній, бачиться, — бо й сам

Уже не панський, а на волі;
І на своїм веселім полі
У-двох собі пшеницю жнуть,
А діточки обід несуть...
І усміхнулася, небога.
Прокинулася — нема нічого!...
На йвася глянула, взяла
Його, гарненько сповилá,
І копу дожинать пішла,
Поки не чути ланового.

13. VII. 1858.

Петербург.

Я не нездужаю, — нівроку, —
А щось такеє бачить око.
І серце жде чогось... Болить,
Болить і плаче, і не спить,
Мов негодована дитина.
Лихої, тяжкої години,
Мабуть, ти ждеш?

Добра не жди,
Не жди сподіваної волі,
Вона заснула: цар Микола
Її приспав, а щоб збудить
Хиренну волю, треба миром,

Громадою об'їх сталить,
Та добре вигострить сокиру,
Та й заходиться вже будить.
А то проспить собі, небога,
До суду божого страшного!
А панство буде колихать,
Храмí, палати мурувать,
Любить царя свого п'яного
Та византіїство прославлять,
Та й більше, бачиться, нічого!

22. XI. 1858.

Петербург.

ПОДРАЖАНІЄ ХІ. ПСАЛМУ.

Мій Боже милий! Як то мало
Святих людей на світі стало!
Оден на другого кують
Кайдани в серці, а словами,
Медоточивими устами
Цілюються і часу ждуть,
Чи швидко брата в домовині
З гостей на цвінтар повезуть?...
А ти, о Господи єдиний,
Скуєш лукавії уста,
Язик оттой велерічивий,
Мовлявший: „Ми — не суєта!
І возвелічимо на-диво

І розум наш, і наш язик...
Та й де той пан, що нам закаже
І думать так, і говорить?“
„Воскресну я!“ той пан вам ска-
же:

„Воскресну нині, ради їх,
Людий закованих моїх,
Убогих нищих... Возвелічу
Малих оттих рабів німих!
Я на сторóжі коло їх
Поставлю слово...“

І пониче,
Неначе стоптана трава,

І думка ваша, і слова.
Неначе срібло куте, бите
І семикрати перелите
Огнем в горнилі, словеса
Твої, о Господи, такі;
Розкинь же їх, Твої святії,

По всій землі!

І чудесам
Твоїм увірують на світі
Твої малі убогі діти.

15. II. 1859.
Петербург.

МАРКУ ВОВЧКУ.

(На пам'ять 24 генваря 1859.)

Недавно я по-за Уралом
Блукав і Господа благав,
Щоб наша правда не пропала,
Щоб наше слово не вмірало,
І виблагав!

• Господь послав
Тебе нам, кроткого пророка,
І обличителя жестоких,
Людий неситих.

Світе мій,
Моя ти зоренько святая!
Моя ти сило молодая!

Світи на мене, і огрій,
І оживи моє побите,
Убоге серце, неукрите,
Голодне!

І оживу,
І думу вольную на волю
Із домовини воззову,
І думу вольную — о, доле,
Пророче наш, моя ти доню! —
Твоею думу назову!

17. II. 1859.
Петербург.

ПОДРАЖАНІЄ ІСАІЇ ГЛАВА XXXV.

Радуйся, ниво непоплута!
Радуйся, земле, неповита
Квітчастим злаком!

Розпустись,
Рожевим криницею процвіти!
І процвітеши, позеленієши,
Мов Йорданові святії
Луги зелені, береги.
І честь Кармилова і слава
Ливанова, а не лукава,
Тебе укріє дорогим
Золототканям, хитро шитим,
Добром та волею підбитим,
Святим омофором своїм.
І люди темнії, незрячі
Дивлячись Господній побачать.

І спочинуть невольничі
Утомлені руки,

І коліна одпочинуть,
Кайданами куті.
Радуйтеся, вбогодухи,
Не лякайтесь дива!
Се Бог судить, визволяє
Довготерпеливих
Вас, убогих, і воздає
Злодіям за злая.

Тоді як, Господи, святая
На землю правда прилетить
Хоч на годиночку спочить,
Незрячі прозрять, а кривії,
Мов сарна з гаю поймаються,
Нічим отверзуться уста,
Прорветься слово, як вода,
І дебр-пустиня непоплута,
Сцілющою водою вмиє,
Прокинься, і потечуть

Веселі ріки, а озера
Кругом гаями поростуть,
Веселим птаством оживуть.

Оживуть степи, озера,
І не верстовії,
А вольнії, широкії,
Скрізь шляхи святії
Простеляться; і не найдуть

Шляхів тих владиків,
А раби тими шляхами,
Без гвалту і крику,
Позіходяться до-купи,
Раді та веселі,
І пустиню опанують .
Веселії села.

25. III. 1858.
[Петербург.

N. N.

Така, як ти, колись літея
На Іордані процвіла,
І воплотила, пронесла
Святеє слово над землею.
Як-би то й ти, Дністрівий цвіте...
Ні, ні! Крий Боже! Розіпнуть,
В Сибір в кайданах поведуть,
І ти, мій цвіте неукритий —
Не вимовлю...

Веселий рай

Пошли їй, Господи, подай!
Подай їй долю на сім світі,
І більш нічого не давай!
Та не бери її весною
В свій рай небесний, не бери.
А дай Твоєю красотою
Надивуватись на землі!

19. IV. 1859.
Петербург.

ПІСНЯ.

(Ф. І. Черненку на пам'ять 22. IX. 1859.)

Ой по горі роменцвіте,
Долиною козак іде
Та у журби питається:
Де та доля пишається?

Чи то в шинках з багачами?
Чи то в степах з чумаками?
Чи то в полі на роздоллі

З вітром віється по волі?

Не там, не там, друже-брате!
У дівчини, в чужій хаті,
У рушничку та в хустині
Захована в новій скрині.

7. VI. 1859.
Лихвин (у Харківщині).

Ой маю, маю я оченята —
Нікого, мати, та оглядати,
Нікого, серденько, та оглядати!

Ой маю, маю і рученята —
Нікого, матінко, та обнімати!
Нікого, серденько, та обнімати!

Ой маю, маю і ноженята —
Та ні з ким, матінко, потанцю-
вати,
Та ні з ким, серденько, потанцю-
вати!

10. VI. 1859.
Пирятин.

Ой маю, маю я очепята —
Нікого, мати, та оглядати,
Нікого, серденько, та оглядати!

Минаючи убогі села
 Понаддіпрянські невеселі,
 Я думав: „де-ж я прихилиюсь
 І де подінуся на світі?“
 І сниться сон мені: дивлюсь,
 В садочку, квітами повита,
 На пригорі собі стоїть,
 Неначе дівчина, хатина.
 Дніпро геть-геть собі розкинувсь,
 Сіяє батько та горить.
 Дивлюсь: у темному садочку,
 Під вишнею у холодочку,
 Моя єдина сестра,
 Многострадальна святая,
 Неначе в раї спочиває,

Та з-за широкого Дніпра
 Мене, небога, виглядає.

І їй здається: виринає
 З-за хвилі човен доплива
 І в хвилі човен порина...
 „Мій братіку! Моя ти доле!“
 І ми прокинулися: ти
 На панщині, а я — в неволі!...

Оттак нам довелось йти
 Ще з-мілечку колючу ниву!
 Молися, сестро! Будем живі,
 То Бог допоможе перейти.

20. VII. 1859.

Черкаси.

Колись дурною головою
 Я думав: горенько зо мною!
 Як доведеться в світі жить,
 Людей і Господа хвалить?
 В багні колодою гнилою
 Валятись, старітись, гнить,
 Умерти — й сліду не покинуть

На обікрадений землі!...
 О, горе, горенько мені!
 І де я в світі заховуюсь?
 Що-день Пилати розпинають,
 Морозять, шкварять на огні!...

21. VII. 1859.

Черкаси.

Як-би то ти, Богдане п'яний,
 Тепер на Переяслав глянув,
 Та на замчіще подививсь, —
 Упився-б, здорово упивсь!
 І... препрославлений, козачий
 Розумний батьку!... і в смердячій
 Жидівській хаті-б похмелився,
 Або-б в калюжі утопивсь,
 В багні свинячим...

Аміль тобі, великий муже,
 Великий, славний, та не дуже!...
 Як-би ти на-світ не родивсь,
 Або в колисці ще упивсь,
 То не купав би я в калюжі
 Тебе, преславног... Аміль!

18. VIII. 1859.

Переяслав.

Та головонько моя бідна,
 Того моя мила зблідла?
 Чи пшеницю жала,
 Чи ячмінь вязала,
 Чи в недуженці лежала?
 Була на риночку,

Пила горілочку,
 На похміллячко лежала,
 З родиною зійшлась,
 Горілки напилась.

Київ 1859.

Во Іудеї, во дні они,
Во время Ирода царя,
Кругом Сіона й на Сіоні
Романські п'яні легіони
Паскудилися.

А у царя,
У Ирода таки самого,
І у порогу й за порогом
Стояли ліктори. А цар,
Самодержавний государ,
Лизав у ліктора халяву,
Щоб той йому на те, на се,
Хоч пів-динарія позичив.
А той кишенею трясє,
Виймає гроші і не лічить,
Неначе старцеві дає.
І п'яний Ирод знову пє!
Як ось — не в самім Назареті,
А у якомусь у вертепі —
Марія сина привелі
І в Вифлеєм з малим пішла.
Біжить почтар із Вифлеєма
І каже: „Царю! так і так!
Зіновать, кукіль і будяк
Ростє в пшениці!

Кляте плємя
Давидове у нас зійшло, —
Зотни, поки не піднялось!“
— „Так що-ж!“ промовив Ирод
[п'яний:
„По всьому царству постинать
Малих дітий; а то погані
Нам не дадуть доцарювать!“
Почтар, нівроку, був підпийний,
Оддав сенатові приказ,
Щоб тільки в Вифлеємі били
Малих дітий.

Спаси ти нас,
Младенче праведний, великий,
Од п'яного царя-владики!
Од гіршого-ж Тебе спасла
Твоя преправедная Мати.
Та де-ж нам тую матір взяти?
Ми серцем голі до-голі!
Раби з кокардою на лобі,
Лакеї в золотій оздобі,
Онуча, сміття з помела
Його Величества!... та й годі.

24. X. 1859.
Петербург.

МАРІЯ.

(Поема.)

„Радуйся, ты бо обновила вси
зачатям студно.“

(Акаф. Пр. Богор., ік. 10.)

Все упованіє моє
На тебе, мій пресвітлий раю,
На милосердіє твоє, —
Все упованіє моє
На тебе, Мати, возлагаю,
Святая сіло всіх святих,
Пренепорочная, благая!
Молюся, плачу і ридаю:
Воззри, Пречистая, на їх,
Оттих окрадених, сліпих
Невольників; подай їм силу
Твого мученика Сина,
Щоб хрест-кайдани донесли

До самого, самого краю!
Достойно-пітая!

Благаю,
Царице неба і землі!
Воньми їх стону і пошлі
Благий кінець, о всеблагая!
А я, незлобний, воспою,
Як процвітуть убогі села,
Псалмом і тихим і весєлим
Святою доленьку твою.
А нині — плач, і скорб, і сльози
Душі убогої — убогий
Останню лепту подаю.

У Йосипа, у теслярá,
 Чи в бондаря тогò святого,
 Марія в наймичкáх рослá.
 Росла собі і виростала,
 І на порі Марія стала,
 Рожевим квітом розцвілá
 В убогій і чужій хатині,
 В святому тихому раю.
 Тесляр на наймичку свою,
 Неначе на свою дитину,
 Теслу́ булò і струг покине,
 Та й дивиться.

І час мине,
 А він і оком не мигне,
 І думає: „А-ні родини,
 А-ні хатиночки нема, —
 Одна-однісенька!... Хіба..
 Ще-ж смерть моя неза плечима!“

А та стоїть собі під тином
 Та вовну білу ю пряде
 На той бурну́с йому святéшний;
 Або на беріг поведе
 Козу з козяточком сердешним
 І попасті́ і напоїть;
 Хоч і далеко, так любила-ж
 Вона той тихий божий став,
 Широку ю Тиверіяду.
 І рада, аж сміється, рада,
 Що Йосип, сидячі́, мовчав,
 Не боронив їй, не спиняв
 На став іти.

Іде, сміється;
 А він сидить, та все сидить,
 За струг, сердега, не береться.
 Коза напеться та й пасеться.
 А дівчина собі стоїть,
 Неначе вкопана, під гаєм,
 І смутно-сумно позирає
 На той широкий божий став.
 І мовила: „Тиверіядо!
 Широкий царю озерáм!
 Скажи мені, моя порадо:
 Яка ю доля вийде нам
 З старим Іосифом? О, доле!“
 І похилилась, мов тополя

Од вітру хилиться в яру.
 „Йому я стану за дитину;
 Плечми моїми молодими
 Його старі́й підопру!“
 І кинула кругом очима,
 Аж искри синнули з очий,
 А з добрих молодих плечий
 Хитòн полатаний до-долу
 Тихенько зсунувся: ніколи
 Такої божої краси
 Ніхто не ўзрить!...

Злая-ж доля
 Колочим терном провела́,
 Знущалася над красою.
 О, доленько!...

По-над водою
 Ходю ю тихою пішла,
 Лопух край берега найшла,
 Лопух зірала і накрила,
 Неначе бриликом, свою
 Головоньку ту ю смутну́ю,
 Свою головоньку святу ю,
 І зникла в темному гаю.

О світе наш незаходимий!
 О ти пречистая в женах!
 Благоуханний зельний крине!
 В яких гаях, в яких ярах,
 В яких незна́смих вертепах
 Ти заховаєшся од спекл
 Огнепалимої тії,
 Що серце без огню розтопить
 І без води прорве, потопить
 Святії думоньки твої?!
 Де ти схова́всья?

Ніде!
 Огонь заклону́вся вже, — годі!
 Уже розжіврі́вся, і — шкода! —
 Даремне сила пропаде́,
 До крові дійде, до кості
 Огонь той лютий, негасимий,
 І, недобитая, за сном
 Повинна будеш перейти
 Огонь пекельний.

Вже пророчить.

Тобі вже зазирає в очі
Твоє грядущее. Не зри!
Сльозу пророчую утри,
Заквітчай голову дівочу

Л'глейми, та тим рясним,
Червоним маком, та й засни
Під явором у холодочку.
Покій що буде!

II.

У-вечері, мов зоря тая,
Марія з гаю впрожає
Заквітчану. Фавор-гора,
Неначе з злата-серебра,
Даліко-високо сіяє,
Аж сліпить очі.

Підняла
На той Фавор свої святії
Очиці кроткії Марія,
Та й усміхнулась; зайняла
Козу з козяточком з-під гаю
І заснівала:

„Раю, раю,
Темний гаю!
Чи я, молодая,
Милий Боже, —
В Твоім раї —
Чи я, погуляю,
Нагуляюсь?“

Тай замовкла;
Круг себе сумно озирнулась,
На руки козеня взяла
І веселенькая пішла
На хутір бондарів убогий.
А йдучи, козеня, небога.
Ніби дитину на руках,
Хитала, бавила, гойдала,
До лона тихо пригортала
І цілувала.

Козеня,
Неначе тее кошеня,
І не пручалось, не кричало,
На лоні ністилося, гралось.
Миль зо дві любо з козеням
Трохі-трохі не танцювала, —
І не втомилась.

Вигляда
Старий, сумуючи під тинном,
Давненько вже свою дитину;
Зустрів її і привітав,

І тихо мовив: „Де ти, в Бога,
Загаялась, моя небого?
Ходімо в куцу, опочій,
Та повечеряємо в-купі
З веселим гостем молодим.
Ходімо, доненько!“

„Який,
Який се гость?“

„Із Назарета,
Зайшов у нас підночувать,
І каже: Божа благо іать
На ветхую Єлизавету
Учора рано пролилась, —
Учора, — каже, — привелі
Дитину-сина, а Захарій
Старий нарек його Іваном!
Так бачиш що..“

А гость роззутий,
Умитий, з кущі вихожав
В одному білому хитоні
Мов намальований сіяв.
І став велично на порозі
І, уклонившись, вітав
Марію тихо...

Їй, небозі,
Аж дивно, чудно. Гость стояв,
І ніби справді засіяв.
Марія на його зирнула
І стрепенулась, — пригорнулась,
Неначе злякане дитя,
До Йосипа свого старого.
А потім гостя молодого
Просила, ніби повелі,
Очима в куцу.

Принесла
Води погожої з криниці,
І молоко, і сир козлиці
Їм на вечерю погала;
Сама-ж не їла й не пила,
В куточку мовчки прихилилась

Та дивувалася, дивилась
І слухала, як молодий
Дивочний гость той говорив.
І словеса його святії
На серце падали Марії,
І серце мерзло і пеклось.

„Во Іудеї не було, —
Промовив гость, — тогб ніколи.
Що нині ўзриться. Равві,
Равві великого глаголи
На ниві сіються новій, —
І виростуть і пожнемб,
І в житнищо соберемо
Зернб святеє. Я Мессію
Іду народу возвістити!“
І помолилася Марія
Перед апостолом.

Жде його Марія
І ждучи плаче; молодії
Ланіти, очі і уста
Марніють зримо.

„Ти не та,
Не та тепер, Маріє, стала,
Цвіт зельний, наша красота!“
Промовив Йосип: „Диво сталось
З тобою, доненько моя!
Ходім, Маріє, повінчаймось,
А то... (її не вимовив — убють
На улиці!) і заховаймось
В своїм оазисі.“

І в путь
Марія на-швидку збиралась
Та тяжко плакала, ридала.
Ото-ж вони собі ідуть;
Несе з торбинною на плéчах
Нову коновочку старий:
Спродати би-то, та молодій
Купить хустиночку до-речі
Та її за повінчання оддать.

О, старче праведний, багатий!
Не од Сіона благодать,
А з тихої твоєї хати
Нам возвістилася.

Горить
Огонь тихенько на кабіці,
А Йосип праведний сидить
Та думас...

Уже зірниця
На небі ясно зайнялась;
Марія встала та її пішла
З глекбм по воду до криниці.
І гость за нею, і в ярбчку
Догнав Марію...

Холодбчком
До сходу сонця провела
До самої Тиверіяди
Благовістителя. і рада —
Радесенька собі прийшла
До-дому.

III.

Як-би
Пречистій її не дав ти руку,
Рабами-б біднії раби
І досі мерли-би.

О, мукб!
О, тяжкая душі печаль!
Не вас мені, сердешних, жаль,
Сліпі ви, нищії душою, —
А тих, що бачать над собою
Сокиру, молот — і кують
Кайдани нбвії. Убють,
Заріжуть вас, душеубийці,
І із кровавої криниці
Собак напоять!

Де-ж подівсь
Дивочний гость отой лукавий?
Хоч-би прийшов та подививсь
На брак той славний і преслав-
[ний].
На брак окрадений!

Не чуть,
Не чуть його, а-ні Мессії.
А люди ждуть чогось, і ждуть
Чогось непевного...
Маріє!

Ти-ж, безталанная, чого
І ждеш, і ждатимеш од Бога
І од людей Його?!

Нічого,
Ні-же апостола того
Тепер не жди! Тесляр убогий
Тебе повинчану веде
В свою убогую хатину.
Молись і дякуй, що не кинув,
Що на розпуття не прогнав:
А то-б цеглиною убив, —
Як-би не вкрив, не заховав!
В Єрусалимі говорили
Тихенько люди, що стягні
У городі Тиверіяді,
Чи то якогось розп'яли
Провозвістителя Мессії.
„Його?!“ промовила Марія,

І веселенькая пішла
У Назарет.

І він радіє,
Що наймичка його неслі
В утробі праведную душу
За волю розп'ятого мужа.

Ото вони собі ідуть;
Прийшли до-дому, і живуть
Повінчані, та невеселі.
Тесляр колісочку дебету
Майструє в сінях; а вона,
Пренепорочная Марія,
Сидить собі коло вікна
І в поле дивиться, і шие
Маленьке сорочення —
Комуś то це...?

IV.

„Хазяїн дома?“
На дворі крикнуло. „Указ
Од кесаря, його самого,
Щоб ви сьогодні, сей-же час,
Ви на ревізію у город,
У город Вифлеєм ішли!“
Ізник, пропав той тяжкий голос,
Тільки луна в яру гуля.

Марія зараз заходилась
Пекти опрісноки; спекла,
В торбіну мовчки положила
І мовчки за старим пішла
У Вифлеєм.

„Святая сило,
Спаси мене, мій Боже милій!“ —
Тільки й промовила. Ідуть,
Сумуючи собі обоє,
І вбогії — перед собою
Козу з козяточком женуть,
Бо дома ні на кого кинуть.
А може Бог пошле дитину
В дорозі, от і молоком
Сердешній матері. Скотина
Іде пасучися, рядком
Ідуть за нею батько й мати.
І починають розмовляти

По-волі тихо.

„Семіон
Протопресвітер“ — Йосип мовив
„Таке-то пророче слово
Сказав мені: святий закон
І Авраама і Мойсея
Возобновлять мужі Єссей;
І, — каже, — поти не умру,
Поки Мессію не узрю! —
Чи чуєш ти, моя Маріє?
Мессія прийде!“

„Вже прийшов,
І ми вже бачили Мессію!“
Марія мовила.

Найшов
Опріснок Йосип у торбині,
Дає та й каже: „На, дитино!
Покій що буде, укріпись!
До Вифлеєма не близенько,
Та й я спочину: утомивсь!“
Та й сіли на шляху гарненько
Полуднувать.

Ото-ж сидять,
А сонце праведне швиденько
До-долу котиться і — глядь!
Сховалося, і смеркло в полі,
І — диво дивнее!... ніколи

Ніхто не бачив і не чув
Такого дива!

Аж здрігнув

Святий тесляр — мітла з востоку
Над самим Вифлеєм, боком,
Мітла огненная зійшла,
І степ і гори осіяла.
Марія з шляху не вставала —
Марія сина привела,
Єдиную ту дитину,
Що нас од каторги спасла
І, пресвятая, неповинна
За нас, лукавих, розп'ялась!
А недалеко, край дороги,
Отару гнали чабани,
Та й їх побачили.

Небогу,

Йй дитяточко взяли
І у вертеп свій принесли,

І чабани його убогі
Еммануїлом нарекли.

До сходу сонця, рано-рано,
У Вифлеємі на майдані
Зійшовся люд і шопотить,
Що щось непевне з людьми буде
Во Іудеї; гомонить
І тихне люд. „О люде, люде!“
Чабан якийсь біжить, кричить:
— „Пророчество Ієремі,
Ісаї збулось, збулось!
У нас, у пастирй, Мессія
Родився вчора!“...

Загуло

У Вифлеємі на майдані:
„Мессія!... Ісус!... Осанна!...“
І люд розходивсь.

V.

Через час,
Чи через два, прийшов указ
І легіон з Єрусалима
Од того Ирода; незриме
Й нечуте сталося тоді:
Ще діточки сповиті спали,
Ще купіль гріли матері, —
На марне гріли!... не купали
Маленьких діточок своїх:
Ножі салдати сполоскали
В дитячій праведній крові!
Такє-то на світі сталося!
Дивітеся-ж, о матері!
Що роблять Ироди царі!

Марія навіть не ховалась
З своїм младенцем. Слава вам
Убогим людям, чабанам,
Що привітали, заховали
І нам Спасителя спаслі
Од Ирода!

Нагодували

І напоїли, і дали
Кожух і свиту на дорогу
І, небораки, додали
Ослицю дійну, і небогу

З її дитяточком малим
І посадили й провели
Вночі тайними манівцями
На шлях Мемфіський.

А мітла,

Мітла огненная світила,
Неначе сонце, і дивилась
На ту ослицю, що неслá
В Єгипет кроткую Марію
І народженого Мессію.

Як-би де на світі хоч раз
Цариця сіла на ослицю,
То слава стала-б про царицю
І про великую ослицю
По всьому світу.

Ся-ж неслá

Живого істинного Бога!
Тебе-ж, сердешну, Конт убогий
Хотів у Йосифа купити,
Та здохла ти: мабуть, дорога
Таки завадила тобі!

У Нилі скупанєє спить
В пелюшках долі під вербою
Дитяточко. А між лозою —

З ті дитячком малим
І посадили й провели
Вночі тайними манівцями
На шлях Мемфійський.

З лози колисочку плете
 Та плаче праведная мати,
 Колиску тую плетучи.
 А Йосип заходився хату
 Із очерету будувати,
 Щоб хоч укритися в-ночі.
 З-за Нилу сфінкси, мов сичі,
 Страшними мёртвими очима
 На тее дивляться; за ними
 На голому піску стоять
 По шнуру піраміди в-ряд,
 Мов, фараонова сторожа,
 І ніби фараонам знать
 Вони дають, що правда божа
 Встає вже, встала на землі,
 Щоб фараони стереглись.

Марія найнялася прясти
 У Копта вовну; а святий
 Іосиф взявсь отару пасти,
 Щоб хоч козу ту заробить
 На молоко малій дитині.
 Минає рік.

Коло хатини
 В повіточці своїй малій
 Той бондар праведний, святий
 І гадки, праведний, не має —
 Барило й бочку набиває,
 Та ще й курникає.

А ти?
 Не плачеш ти і не співаєш;
 Гадаєш, думаш-гадаєш,
 Як його вчити, навести
 На путь святий, святого сина,
 І як його од зол тпасті,
 Од бур житейських одвести...

То сак, то так прийшли до-дому.
 Бодай не довелось нікому
 Узріть таке!

Благодать,
 Гайочок тихий серед поля,
 Одна-єдина їх доля,
 Оттой гайочок — і не знать,
 Де він кохався, і хатина —
 Все, все сплюндровано.

Ще рік минув. Коло хатини
 Коза пасеться, а дитина
 І невеличке козеня
 У сінях граються; а мати
 Сидить на призьбі кого хати
 Та вовну з кужілля пряде.
 Аж ось і сам старий іде
 З ціночком тихо по-під тинном:
 Носив у город шапличок
 Продать: йому медяничок,
 А їй немудрую хустину,
 Собі-ж несе на постолі
 Ремёню доброго.

Спочинув,
 Та й каже: „Доню! не журись:
 Царя вже Ирода не стало!
 Чогось у-вечері наївсь,
 Та так наївся, що й опрігсь, —
 Таке-то мені сказали.
 Ходімо, каже, у свій гай,
 У свій маленький тихий рай,
 Ходім до-домоньку, дитино!“
 — „Ходім!“ сказала, та й пішла
 На Нил сороченята прати
 В дорогу синові. Паслась
 Коза з козятком коло хати,
 А Йосип сина забавляв,
 На призьбі сідя, поки мати
 На річці прала ті малі
 Сорбечки; а потім в хаті
 Поморщив добре постолі
 Собі в дорогу. Та й знялісь
 До сходу сонця, по торбині
 На плечі взявши, а дитину
 У-двох в колисочці несли.

VI.

В руїні
 Їм довелось ночувать.
 В ярк Марія до криниці
 Швиденько кинулася: там
 Колись-то з нею яснолицій
 Зустрівся гость святий...
 Бурян,
 Будяк колючий з кр півобю
 Коло криниці порослі.

Маріє, горенько з тобою!
Молися, серденько, молися!
Окуй свою святую силу,
Довготерпінієм окуй,
В сльозах кровавих загартуй!
Небога трохи не втопилась
У тій криниці.

Горє нам
Було-б іскупленим рабам!
Дитина-б тая виростала
Без матері, і ми-б не знали —
І до-і правди на землі —
Святої волі.

Схаменулась
І тяжко-важко усміхнулась
Та й заридала. Полились
На цямрину святії сльози
Та и висохли; а їй, небозі,
Полєгшало.

Єлисавета,
Стара вдова. у Назареті,
З малим синком своїм жила,
Таки з Іваном, та й була
Якась рідня їм.

В-ранці рано
Свою дитину, безталанна,
Нагодувала, одягла,
І за святим своїм пішла
У Назарет той до вдовиці,
Всусіди, в наймички, проситись.
Дитяточко собі росло.
З Івасєм удовенком гралось,
Уже чимале підросло.
Якось вони собі гуляли
У-двох на улиці; знайшли
Дві палочки, та й понесли
До-дому матерям на дрѳва:
Звичайне, діточки!

Ідуть
І веселенькі і здорові, —
Аж любо глянуть, як ідуть.
Ото-ж воно, мале, взяло
Другю палочку у Івася
(Івась у коники гулявся),
Зробило хрестик, та й несло
До-дому, бачте, показати,
Що й він умеє майструвати.

Марія ще за ворітьми
Дітий зустріла, і зомліла
І труїом пала, як узріла
Той хрестик-шибеничку.

„Злий,
Недобрий чоловік, лихий
Навчив тебе, моя дитино,
Зробить отсе. Покинь, покинь!“
А він, маленький, неповинний,
Святую шибеничку кинув
І заридав, і пролились
Ще в перший раз младенчі сльо-
На лоно матерне. [зи

Небозі
Ніби полєгшало. Взяла,
У холодочок завела,
В бурян в садок, поїлувала
Та коржиком нагодувала,
Свіженьким коржиком; воно-ж
Понєстилось собі, погралось
Та й спатоньки, мале, лягло,
Таки-ж у неї на колінах.
Ото-ж і спить собі дитина.
Мов янголяточко в раї,
І на єдиную свою
Та мати дивиться і плаче
Тихенько-тихо: ангел спить...
То щоб його-то не збудить!
Та й не догледіла: неначе
Окропу капля, як огонь,
На його впала, і воно
Прокинулось.

Швиленько сльози
Марія втерла сміючись,
Щоб він не бачив; і небозі
Не довелось одурить
Малого сина: подивилось,
І заридало.

Заробила
Чи то позичила вдова,
Пів-кони туу на буквар.
Сама-б учила, так не знала-ж
Вона письма того. Взяла
Та в школу хлопця одвела
У Тессейську; доглядала-ж
Сама його, сама й навчала
Добру і розму.

Івась,
Таки вдовенко, в його вдавсь,
Та в-двох собі й ходили в школу
І вчились в-купочці. Ніколи
Ані пограється з дітьми,

Ані побігає; самий
Оден-однісенький, бувало,
Сидить собі у буряні
Та клепку теше: помагало
Святому батькові в трудах.

VII.

Якось по словому годочку
(Малий вже добре майстрував),
Одпочиваючи в куточку,
Старий на сина дивувався:
Який-то з його майстер буде?
Які-то люди з його будуть?
Та взявши відер, кандійок,
І батько, й мати, і воно
Пішли на ярмарок у самий —
Самісінький Єрусалим;
Хоч і далеко, так спродати
Дорогше можна.

От прийшли,
Розташувались. Батько й мати
Сидять собі та продають
Добро своє. А де-ж дитина?
Побігло десь... Шукає сина
Та плаче матір, — і не чуть,
Де ділося! Усинагогу
Зайшла благодать благого Бога,
Щоб син її найшовсь; аж —
[глядь!

Межи раввинами дитина,
Ії хлопяточко, сидить,
І навчає неповинне:
Як в світі жить, людей любить,
За правду статъ, за правду
[згинуть —
Без правди горе! — „Горе вам,
Учителі архиерей!...“
І дивувались фарисей
І книжники його речам,

А радість матері Марії
Неізреченная!

Мессію,
Самого Бога на землі
Вона вже зріла...

Спродались,
Во храмі помолились Богу,
І веселенький в дорогу
До-дому рушили в-ночі,
По холодочку.

Виростали,
І в-купі вчились, ростучі,
Святії діточки; пишались
Святії тії матері
Своїми дітками.

Із школи
Путем терновим розійшлись
Обидва: божії глаголи,
Святую правду на землі
І прорікали, й розп'ялись
За воленьку, святую волю!...

Іван пішов собі в пустиню,
А твій — між люди; а за ним.
За сином праведним своїм,
І ти пішла.

В старій хатині,
В чужій покинула його,
Святого Йосипа свого;
Пішла тинятись по-під-тинню,
Аж поки-поки не дійшла
Аж до Голгофи...

VIII.

Бо за сином
Святая мати всюди йшла;
Його слова, його діла, —
Все чула й бачила, і мліла,
І мовчки-трепетно раділа,

На сина дивлячись.
А він
Сидить було на Єлеоні,
Одпочива. Єрусалим
Розкинувся гордо перед ним, —

Сіяє в золотім виссоні
 Ізраїльський архiereй,
 Романський золотий плебей!
 І час, і два мине, не встане,
 На матір навіть не погляне,
 Та аж заплаче, дивлячись
 На іудейську століцію.
 Ї вона заплаче, ідучи
 У яр по воду до криниці,
 Тихесенько, і принесе
 Води погожої, і вмие
 Утомлені стопи святії;
 І пити дасть, і отрясе,
 Одує прах з його хитона,
 Зашиє дірочку, та й знову
 Під смокву піде і сидить
 І дивиться — о, всесвятая! —
 Як син той скорбний спочиває.
 Аж ось і дівтора біжить
 Із города: його любили
 Святії діточки; слідком
 За ним по улицах ходили,
 А инді й на Єлеон
 До його бігали малії.
 Ото-ж прибігли. — „О, святії,
 Пренепорочні!“ сказав,
 Як ўзрів діточок, привстав
 І цілував, благословляя;
 Погрався з ними, мов маленький,
 Надів бурнус, і веселенький,
 З своїми дітками пішов
 В Єрусалим на слово нове,
 Поніс лукавим правди слово.
 Не вняли слову, розп'яли!...

Як розп'яли його велі,
 Ти на розп'ятті стояла
 З малими дітьми. (Мужики,
 Його брати, ученикі
 Переликались, повтікали.)
 — „Нехай іде, нехай іде!
 Оттак і вас він поведе!“

Сказала дітям і упала
 На землю трупом.

Розп'ялась
 Твоя єдина дитина.
 А ти, спочинувши під тинном,
 У Назарет оттої пішла.
 Вдову давно вже поховали
 В чужій позиченій труні
 Чужії люди, а Івана
 Ї зарізали в тюрмі.
 І Йосипа твого не стало!
 А ти, як палець той, осталась
 Одна-однісенька.

Такий
 Талан твій латаний, небого!
 Брати його, ученикі
 Нетвердії, душеубогі,
 Катам на муку не дались:
 Сховались, потім розійшлись,
 І ти їх мусіла збирати...
 Ото-ж вони якось зійшлись
 В-ночі круг тебе сумувати,
 І ти, великая в женах,
 І їх униніє і страх
 Розвіяла, мов ту полову,
 Своім святим огненним словом;
 Ти дух святій свій пронесла
 В їх душі вбогії...

Хвала
 І похвала тобі, Маріє!
 Мужі воспрянули святії,
 По всьому світу розійшлись,
 І іменем твого Сина,
 Твоєї скорбної дитини,
 Любов і правду рознесли
 По всьому світу; ти-ж під тинном,
 Сумуючи, у буряні
 Умерла з голоду.

Амінь.

24. X.—11. XI. 1859.
 Петербург.

ПОДРАЖАНІЄ ЕДУАРДУ СОВІ.

Посажу коло хатини,
На спомин дружині,
І яблоньку, і грушеньку,
На спомин єдиній!

Бог дасть, виростуть. Дружина
Під древами тими
Сяде собі в холодочку
З дітками малими.

А я буду груші рвати,
Діткам подавати,
З дружиною єдиною
Тихо розмовляти:

— Тоді, серце, як бралися,
Сі дерева садив я...
Щасливий я! — „І я, друже,
З тобою щаслива!“

19. XI. 1859.

Петербург.

ПОДРАЖАНІЄ ІЕЗИКИЛЮ.

(Глава 19.)

Восплач, пророче, сине божий,
І о князях, і о вельможях,
І о царях оттих!

І рци:

На-що та сука, ваша мати,
Зо львами кліщилась, щенята?
І добувала вас лихих,
І множила ваш род проклятий?
А потім з вас, щенят зубатих,
Зробились львичища. Людей,
Незлюбних праведних дітей,
Жрете, скажені!.. Мов шуліка
Хватає в буряні курча,
Клює і рве його.

А люде, —

Хоч бачать люде, та мовчать.
Ото-ж львиня те — дике, люте!
Підстерегли його, взяли,
Та, заковавши добре в пута,
В Єгипет люде одвели
На каторгу.

А мати... мати
Спустила друге бісновате
Своє скаженеє звіря, —
Та вже такого сподаря.
Що гради й весі пожирало,
Земля тряслася, трепетала
Од реву львичища того.

Окули люде і цього,
Заперли в щелепи удила,
І в Вавилоні посадили
В тюрму глибоку, щоб не чуть
Було на світі того рiku
Самодержавного владики,
Царя неситого...

Минуть, —

Уже по-трохи і мінають,
Дні беззакнія і зла.
А львичища того не знають, —
Ростуть собі, як та лоза
У темнім лузі, уповають
На корінь свій, уже гнилий,
Уже червивий, і малий,
І худосильний.

Вітер з поля

Дихне, погне і полама.
І ваша злая своєволя
Сама скупається, чама
В своїй же крові.

Плач великий,

Во-місто львичищого рика,
Почують люди, і той плач —
Нікчемний, довгий і поганий —
Межи людьми во притчу стане,
Самодержавний отгой плач.

6. XII. 1859.

Петербург.

ОСІЙ ГЛАВА XIV.

(Подражаніє.)

Погнеш, згинеш, Україно!
Не стане знаку на землі!
А ти пишалася колись
В добрі і розкоші!

Вкраїно,
Мій любий краю неповинний!
За-що тебе Господь кара,
Карає тяжко?

За Богдана,
Та за скаженого Петра,
Та за панів оттих поганих
До краю нищать, — покара!
Убе незримо...

І правдиво!
Бо довго довготерпеливий
Дивився мовчки на твою,
Гріховную твою утробу,
І рек во гніві: „Потреблю
Твою красу, твою оздобу;
Сама розіпнешся! Во злобі
Сини твої тебе убють
Оперені, а злозачаті
Во чреві згинуть, пропадуть,
Мов недолежані курчата,
І плача, матернього плача,
Ісполню гради і поля,
Да зрить розтленна земля,
Що я — держитель, і все бачу!“

Воскресни, мамо! І вернися
В світлицю-хату, опочий!
Бо ти аж надто вже втопилася,
Гріхи синовні несучи.
Спочивши, скорбная, скажи,
Пророчи своїм лукавим чадам,
Що пропадуть вони лихі,
Що їх безчестіє, і зрада,
І криводушіє — огнем,
Кривавим, пламенним мечем

Нарізані на людських душах;
Що крикне кара невсипуща,
Що не спасе їх добрий цар,
Їх кроткий, п'яний господар!
Недасть їм пити, недасть їм їсти,
Не дасть коня вам, охляп сісти
Та утікати; не втечете
І не сховастесь!

Всюди
Вас найде правда-мста, а люди
Підстерезуть вас, на то те-ж
Уловлять, і судить не будуть
В кайдани туги окують,
В село на зрище приведуть,
І на хресті оттім, без ката
І без царя, вас, біснуватих,
Ростнуть, розірвуть, розіпнуть,
А кровю вашою, собаки,
Собак напоять!...

І додай,
Такеє слово їм додай,
Без притчі; вискажи: Зробили,
Руками скверними створили
Свою надію, й речетє,
Що цар — наш Бог, і цар — надія,
І нагодує і огріє
Вдову і сірот... Ні не те!
Скажи їм ось-що: брешуть боги,
Ті идоли в чужих чертогах!
Скажи, що правда оживе,
Натхне, накличе, нажене
Не ветхее, не древлеє слово
Розтліннее, а слово нове
Між людьми криком пронесе
І люд окрадений спасе
Од ласки царської...

25. XII. 1859.

Петербург.

Дівча любе, чорнобриве
Несло з льоху пиво,
А я глянув, подивився —
Та аж похилився.
Коמו воно пиво носить?

Чому босе ходить?
Боже сильний! Твоя сила —
Та тобі-ж і шкодить.
15. I. 1860.
Петербург.

Ой діброво, темний гаю,
Тебе одягає
Тричі на рік... Багатого
Собі батька маєш!

Надивившись на доненьку
Любу, молодую,
Візьме її та й огорне
В ризу золотую,

Раз укриє тебе рясно
Зеленим покровом.
Аж сам собі дивується
На свою діброву.

І сповіє дорогою
Білою габою, —
Та й спать ляже, втомившись
Турбою такою.
15. I. 1860.
Петербург.

ПОДРАЖАНІЄ СЕРБСЬКОМУ.

Наїхали старости,
Й молодік за ними:
Вони собі пішли в хату
З батьком розмовляти,
А я в його, молодого,
В того чорнобривця,
Беру коня, та й нічого...
Веду до криниці.
Кінь утомлений, копита
Розкуті, розбиті,
Сіделечко мережане

Зопсуйте, некрите.
— „Скажи, коню до кого це
Ви так нагло гнались?
До якоїсь чорнобривки
Всю ніч майнували.
Чи ти-ж, коню, будеш пити
З нашої криниці?
Чи буде та чорнобривка
Сей рік молодиця?“
4. V. 1860.
Петербург.

МОЛИТВИ.

I.

Царям, всесвітнім шинкарям,
І дукачі, і талярї,
І пута кутїї пошли!

Робочим головам, рукам,
На сій окраденій землі
-Свою Ти силу низпошли!

Мені-ж, мій Боже, на землі
Подай любов, сердешний рай,
І більш нічого не давай!

24. V. 1860.
Петербург.

II.

Царів, кровавих шинкарів,
У пута кутії окуй,
В склепу глибокім замуруй!

Трудящим людям, всеблагий,
На їх окраденій землі
Свою Ти силу низпошли!

А чистях серцем — коло їх
Постав Ти ангели свої,
Щоб чистоту їх соблюлі!

Мені-ж, о Господи, подай
Любити правду на землі
І друга щирого пошли!
25. V. 1860.

III.

Злоначиняющих спини,
У пута кутії не куй,
В склепи глибокі не муруй!

А доброзичлицим рукам
І покажи і помози,
Святу силу низпошли!

А чистих серцем? — Коло їх
Постав Ти ангели свої
І чистоту їх соблюди!

А всім нам в-купі на землі
Єдиномисліє подай,
І братолубіє пошли!
27. V. 1860.

IV.

Тим неситим очам,
Земним богам, царям —
І плуги й кораблі,
І всі добра землі,
І хвалебні псалми —
Тим дрібненьким богам!

Роботящим рукам,
Роботящим умам
Перелогі орать,
Думать, сіять, не ждять
І посіане жать —
Роботящим рукам.

Добросердним, малим.
Тихолубцям святим,
Творче неба й землі,
Долгоденствіє їм
На сім світі, на тім
Рай небесний пошли!

Все на світі — не нам,
Все богам тим, царям:
І плуги й кораблі,
І всі добра землі,
Моя любо, а нам —
Нам любов між людьми!
31. V. 1860.
Петербург.

Колись-то ще, во время оно,
Помпілій Нума, римський цар.
Тихенький, кроткий государ,
Втомившись пишучи закони,
Пішов любенько погулять
І одпочить, та спочивавши
Додумать, як би то скувать

Кайдани на Римлян.
І взявши
Гнучкий одноліток лози,
Каблучку заходивсь плесті, —
На шию-б то.

Коли погляне —
У холодочку під платаном

Дівча завітчанеє спить.
Дріадам нічого робить
Перед такою красотою,
Перед богинею такою!
Сама Егерія в гаю,
Клену́чи доленьку свою,
Повісилась.

А мудрий Нума
І на дівча і на цвітї
Дивується собі і дума:
Який би ретязь ще сплестї?

28. V. 1860.

Петербург.

ПЛАЧ ЯРОСЛАВНИ.

В Путивлі граді в-ранці рано
Співає-плаче Ярославна,
Як та зозуленька кує,
Словами жалю додає:

„Полечу, каже, зигзицею,
Тією чайкою-вдовицею,
Та по-над Доном полечу́,
Рукав бобровий омочу́
В ріці Каялі, а на тілі,
На княжїм білім помарнілім
Омию кров суху, отру́
Глибокій, тяжкій рани.“

І квилить-плаче Ярославна
В Путивлі рано на валу́:
„Вітрило, вітре мій єдиний,
Легкий, крилатий господине!
На-що на дужому крилі
На вої любії мої,
На князя, ладо моє миле,
Ти ханові меташ стріли?
Не мало неба, і землі,
І моря синього?

На морі
Гойдай насади-кораблі!
А ти, прелютний!...
Горе, горе!
Моє веселіє украв,
В степу на тирсі розібгав!“

Сумує, квилить, плаче рано

В Путивлі граді Ярославна,
І каже: „Дужий і старий,
Широкий Дніпре, не малий!
Пробив-еси високі скали,
Текучи в землю Половчана;
Носив-еси на байдаках
На Половчан, на Кобяка
Дружину твою Святославлю.
О, мій Словутицю преславний!
Моє ти ладо принеси,
Щоб я постіль весела слала.
У море сліз не посидала. —
Сльозами моря не долить!“

І плаче-плаче Ярославна
В Путивлі на валу́, на брамі —
Святеє сонечко зійшло —
І каже:

„Сонце пресвятеє!
На землю радість принесло
І людям, і землі — моєї
Туги-нудьги не розвело.
Святий, огненний господине!
Спалив-еси луги, степи,
Спалив і князя, і дружину, —
Спали мене на самоті!
Або не грій і не світи!...
Загинув ладо, й я загину!“

4. VI. 1860.

Петербург.

II.

З-перед-світа до вечора,
Аз вечора до досвіта
Летить стріла каленая,
Середі землі половецької.

Брязчить шабля о шеломи,
Трощить списи гартовані
В степу, в незнаємому полі,

Земля чорна копитами
Поорана, поритая;
Кістями земля засіяна,
А кровію политая.
І журба-тұга на тім полі
Зійшла для руської землі.

Що гомонить оттам, зичить
У-досвіта?

То повертає
Той Ігорь військо на пригоду
Тому буй-туру Всеволоду.

І бились день,
І другий билися,
Та коло полудня на третій
Поникли Ігорови сязі.

Оттак на березі Каяли
Брати різнились, бо не стало
Крови-вина!

Допирували
Хоробрі Русичі той пир
Сватів упоїли,
Й самі простяглися
За землю руськую.

Хилилась
І смалась плачучій трава,
Високі гнулись дерева,
До-долу гнулися, журились...

6. VII. 1860
Петербург.

III.

В Путивлі гряді в-ранці рано
Сумує, плаче Ярославна:
„Полечу, рече, зозулею,
По-над Дунаєм полечу!
Рукав бобрянний оможу
В ріці Каялі, і омю
На княжому дебелим тілі
Засохлу кров його... отру
Глибокії на любім рани.“

І плаче — плаче Ярославна
В Путивлі городі, й рече:
„Вітрило, вітре, господине!
На-що ти вієши, несеш
На легкому крилі своєму
Хановські стріли на моє
Єдине ладо й його вої?

14. IX. 1860.
Петербург.

НА СМЕРТЬ ГРИГОРІЯ, МИТРОПОЛИТА ПЕТЕРБУРГСЬКОГО.

Умре муж велій в власяниці.
Не плачте, сироти, вдовиці,
А ти, Аскоченський, возплач
Во-утріє на тяжкий глас!
І Хомяков, Русі ревнитель,
Москви, отечества любитель,

О юпкоборцеві възплач!
І вся, о „Русская Бесѣда“,
Во глас єдиний ісповедуй
Свої гріхи, — і плач, і плач...

17. VI. 1860.
Петербург.

ГИМН ЧЕРНЕЧИЙ.

Удар, громе, над тим домом,
Над тим божим, де мремо ми,

Тебе-ж, Боже, зневажаєм,
Зневажаючи співаєм:
Аллилуя!

Як-би не ти, ми-б любились,
Кохалися-б та дружились,
Та діточок виростали,
Научали-б та співали:
Аллилуя!

Одурив ти нас, убогих:
Ми-ж, окрадені небоги,

Самі тебе одурили
І скиглячи возопили:
Аллилуя!

Ти постриг нас у черниці,
А ми собі — молодичі,
Та танцюєм, та співаєм,
Співаючи примовляєм:
Аллилуя!

20. VI. 1860.
Петербург.

Над Дніпровою сагою
Стоїть явір між лозою,
Між лозою з ялиною,
З червоною калиною.

Дніпро беріг ріє, ріє,
Яворові корінь миє;
Стоїть старий, похилився,
Мов козак той зажурився;

Що без долі, без родини
Та без вірної дружини,
І дружини, і надії
В самотині посивіє!

Росли у-купочці, зросли,
Сміялись, гратись перестали,
Неначе й справді розійшлись.
Зійшлись незабаром, побрались;
І тихо, весело пройшли,
Душею, серцем неповинні,
Аж до самої домовини...
А між людьми-ж вони жили!

Подай-же їй нам, всещедрий Боже,

Явір каже: „похилися,
Та в Дніпріві купаюся.“
Козак каже: „погуляю,
Та люблюю пошукаю.“

А калина з ялиною
Та гнучкою лозиною,
Мов дівчаточка із гаю
Вихожаючи співають. —

Повбірані, заквітчані
Та з таланом заручені,
Думки-гадоньки не мають —
Вються, гнуться та співають...
24. VI. 1860.
Петербург.

Оттак цвісти, оттак рости,
Так одружитися і йти,
Не сварячись в тяжкій дорозі
На той світ тихий перейти!
Не плач, не вопль, не скрегіт
зуба —
Любов безвічну, сугубу
На той світ тихий принести!

25. VI. 1860.
Петербург.

Світе ясний, світе тихий,
Світе вольний, несповитий!
За-що ж тебе, світе-брате,
В своїй добрій теплій хаті
Оковано, омурано
Премудрого одурено,
Багрянницями закрито
І розп'ятієм добито?...

Не добито!

Стрепенися

Та над нами просвітися!
Просвітися!... Будем, брате,
З багрянниць онучі драти,
Люльки з кадил закуряти,
„Явленнями“ піч топити,
Кропилами будем, брате,
Нову хату вимітати.

27. VI. 1860.

Петербург.

Л И К Е Р І.

(На пам'ять 5 августа 1860.)

Моя ти любо! Мій ти друже!
Не ймуть нам віри без хреста,
Не ймуть нам віри без попа —
Раби, невільники недужі!
Заснули, мов свиня в калюжі,
В своїй неволі.

Мій ти друже,
Моя ти любо! Не хрестись,
І не кленись, і не молись
Нікому в світі!

Збрешуть люди,
І византийський Саваоф
Одурить. Не одурить Бог, —

Карать і миловать не буде.
Ми не раби його, ми люде!
Моя ти любо! Усміхнись,
І вольную, святую душу
І руку вольную, мій друже,
Подай мені! То перейти
І Він pomoже нам калюжу,
Поможе й лихо донести
І поховать лихе дебеле
В хатині тихій і веселій.

5. VIII. 1860.

Стрільна.

Н. Я. МАКАРОВУ.

(На пам'ять 14 септября.)

Барвінок цвів і зеленів,

Слався, розстилався,
Та недосвіт перед світом

В садочок укрався;

Потоптав веселі квіти,

Побив, поморозив...

Шкода того барвіночка, —

Й недосвіта шкода!

14. IX. 1860.

Петербург.

І Архимед, і Галілей
Вина й не бачили; єлей
Потік у черево чернече.
А ви, святії предотечі,
По всьому світу розійшлись
І крихту хліба понесли
Царям убогим.

Буде бите
Царями сіянеє жито,

А люди виростуть.

Умруть
Ще незачатії царята —
І на оновленій землі
Врага не буде, супостата,
А буде син і буде мати,
І будуть люди на землі.

24. IX. 1860.

Петербург.

Л.

Поставлю хату і кімнату,
Садок-райочок насажю,
Посижу я і похожю
В своїй маленькій благодаті,
Та в одині-самотині
В садочку буду спочивати.
Присняться діточки мені,
Веселая присниться мати,
Давне-колишній та ясний

Присниться сон мені... і ти!...
Ні, я не буду спочивати,
Бо й ти приснишся!

У малий
Райочок мій зпід-тиха-тиха
Підкрадешся, наробиш лиха,
Запалиш рай мій самотній.

27. IX. 1860.

Петербург.

Не нарікаю я на Бога,
Не нарікаю ні на кого:
Я сам себе, дурний, дурю,
Та ще й співаючи.

Орю
Свій переліг, убогу ниву,
Та сію слово: добрі жнива
Колись-то будуть!...

І дурю
Себе такі, себе самого,
А більше, бачиться, нікого.

Орися-ж ти, моя ниво,
Долом та горою,
Та засійся, чорна ниво,
Волею ясною!

Орися-ж ти, розвернися,
Полям розстелися,

Та посійся добрим житом,
Долею полийся!

Розвернися-ж на всі боки,
Ниво-десятино!

Та посійся не словами,
А розумом, ниво!

Вийдуть люди жито жати —
Веселії жнива!...

Розвернися-ж, розстелися-ж,
Убогая ниво!

Чи не дурю себе я знову
Своїм химерним добрим словом?
Дурю! Бо лучше одурить
Себе такі, себе самого,
Ніж з ворогом по-правді жити
І все нарікать на Бога!

5. X. 1860.

Петербург.

В непробудимому Китаї,
В Єгипті темному, у нас,
І по-над Індом і Євфратом
Свої ягнята і телята
На полі вольнім вольно пас
Чабан, було, в своєму раї. —
І гадки-гадоньки не має:
Пасе, і доїть, і стриже
Свою худобу та співає.
Аж ось — лихий царя несе
З законами, з мечем, з катанц,
З князями, темними рабам.
В-ночі підкрались, зайняли
Отари з поля, а пасущих,
І шатра їх, убогі кущі
І все добро, дітий малих,
Сестру, жену, і все — взяли,
І все розтіли, осквернили, —
І осквернених, худосилих,
Убогих серцем, завдали
В роботу-каторгу.

Минали
За днями дні. Раби мовчали,
Царі лупилися, росли,
І Вавилони мурували.
А маги, боньки і жерці
(Неначе наші пан-отці)
В храмах, в нагодах годувались,
Мов кабани царям на сало
Та на ковбаси.

І царі
Самі собі побудували
Храми, кумирні, олтарі —
Раби німії поклаялись.

Жидам сердешним заздро стало,
Що й невеличкого царя
І з кізяка хоч олтаря
У їх немає.

Попросили
Таки старого Самуїла,
Щоб він, де хоче, там і взяв,
А дав би їм, старий, царя.
Ото ж премудрий прозорливець,
Поміркувавши, взяв єлей,
Та взяв од козлиць і свиней

Того Саула здоровила,
І їм помазав во царя!

Саул, „не будучи дурак“,
Набрав гарем собі чималий,
Та й заходився царювать.
Дивилися та дивувалися
На новобранця чабани
Та промовляли, що й вони
Такий не дурні: „Ач якого
Собі ми виблагали в Бога
Самодержавця!“

А Саул
Бере і город і аул,
Бере дівча, бере ягницю,
Будує кедрові світлиці,
Престол із золота кує,
Благовоління оддає
Своїм всеподданийшим голим;
І в багрянці довгополій
Ходив по хramині, ходив,
Аж поки, лобом неширокий,
В своїм гаремі одинокий,
Саул сердега — одурів.

Незабаром зібралась рада:
„Панове, чесная громадо!
Що нам робить? Наш мудрий
цар,
Самодержавець-господар,
Сердешний — одурів! Панове!
Чи нам його тепер лічить?
Чи заходиться та зробить
Царя здорового?“

По мові,
По мудрій раді розійшлися
Смутній пастирі.

В кедровій,
В новій палаті цар не спить,
Не їсть, не пє, не гомонить,
А мовчки долі всемогучий
Дере порфиру на онучі,
І ніби морщить постолі,
Плєте волоки, озуває,
І у кедрових стін нових

Про батькове ослі питає;
То візьме скипетр і заграє,
Мов на сопілці.

І Саул,
Чабан Саул, сидить, співає,
Поки не втне „на караул!“
І Самуїла не згадає.

Ото-ж вельможі й чабани,
Веніамінові внучата,
Телця отрокам принесли,
Щоб їм дозволено співати
У сінях царських.

Заревла
Сивоборода, волохата
Рідня Саулова пузата,
Та ще й гусліра привела,
Якогось чабана Давида.
„І вийде цар Саул, і вийде“
Чабан співає — „на війну!...“

Саул прочувався — та й ну,
Як той москаль, у батька, в матір
Свою ріденьку волохату
І вздовж і впоперек хрестить;
А гусліра того Давида
Трохи не вб'є...

Як-би він знав,
Яке то лихо з його вийде,
З того лукавого Давида,
То мов гадюку-б розтоптав
І ядовитую-б розтер
Гадючу слину!

А тепер
Плугами, ралом не розорем
Прокляту ниву: проросла
Колючим терном.

Горе, горе!
Дрібніють люди на землі,
Ростуть і вісяться царі!

13. X. 1860.
Петербург.

Минули літа молодії...
Холодним вітром од надії
Уже повіяло.

Зіма!...

Сиди один в холодній хаті,
Нема з ким тихо розмовляти,
Ані порадитись нема,
Анікогісінько нема!
Сиди-ж один, поки надія
Одурить дурня, осміє,
Морозом очі окує,
А думи гордії розвіє,

Титарівна-Немирівна

Гаптує хустину

Та колише московщиня,
Малуу дитину.

Титарівна-Немирівна

Людьми гордувала,

Хоча лежачого й не бють,
То і полежать не дають
Ледачому...

Тебе-ж, о суко,
І ми самі, і наші внуки,
І миром люди прокленуть...
Непрокленуть, а тільки плюнуть
На тих оддосених щенят,
Що ти щенила.

Муко, муко!

О, скорб моя, моя печаль!

І тут, і всюди, скрізь погано!

Душа убога встала рано,
Напиряла мало, та й лягла
Одпочивать собі, небога.
А воля душу стерегла.
„Прокинись“, каже: „плач, убога!
Не зійде сонце. Тьма, і тьма,
І правди не землі нема!“

Як ту сніжину по степу...
Сиди-ж один собі в кутку,
Не жди весни, святої долі!
Вона не зійде вже ніколи
Садочок твій позеленить,
Твою надію оновить,
І думу вольную на волю
Не прийде випустить... Сиди —
І нічогісінько не жди!...

18. X. 1860.

Петербург.

А москаля-пройдисвіта
Нищечком вітала,

Титарівна-Немирівна
Почесного роду,
Виглядає пройдісвіта
Москаля з походу.

19. X. 1860.

Петербург.

Чи ти минеш коли?

Чи псами

Царі з міністрами-рабами
Тебе, о люту, зацькують?
Не зацькують!

А люди тихо,

Без всякого лихого лиха,
Царя до ката поведуть!

20. X. 1860.

Петербург.

Ледача воля одурила
Маленьку душу: сонце йде
І за собою день веде,
І вже тії хребетносили,
Уже ворущаться царі...
І буде правда на землі!...

30. X. 1860.

Петербург.

О, люди, люди небораки!
На-що здалися вам царі?
На-що здалися вам псарі?
Ви-ж таки люди, не собаки!
В-ночі і ожеледь і мряка,
І сніг і холод.

І Нева

Тихесенько кудись несла
Тоненьку кригу по-під мостом.
А я ото-ж таки в-ночи
Іду та кашляю йдучі.
Дивлюсь: неначе ті ягнята,
Ідуть задріпані дівчата,
А дід, сердешний інвалід,
За ними гнеться, шкандибає,
Мов у кошару заганяє

Як би з ким сісти, хліба з'їсти,
Промовить слово, то воно-б,
Хоч і як-небудь, на сім світі,
А все-б такі якось жилось.
Та ба! Нема з ким! Світ широкий,
Людий чимало на землі,
А доведеться самотнім
В холодній хаті кривобокій,
Або під тином простягтись!...
Або...

Ні, треба одружитись,
Хоча-б на чортовій сестрі!

І день іде, і ніч іде...

І, голову схопивши в руки,
Дивуєшся: чому не йде
Апостол правди і науки?!

5. XI. 1860.

Петербург.

Чужу худобу...

Де-ж той світ?
І де та правда? Горе! горе!
Ненагодованих і голих
Дівчаточок, як ту отару,
Женуть („последній долгъ от-
дать“),
Женуть до матері байстрят!
Чи буде суд? чи буде кара
Царям, царятам на землі?
Чи буде правда між людьми?...
Повинна бути, бо сонце стане
І осквернену землю спалить.

3. XI. 1860.

Петербург.

Бо доведеться одуріти
В самотині...

Пшениця, жито
На добрім сіялось лану,
А люди так собі пожнуть
І скажуть: „Деся його убито,
Сердешного, на чужині...“
О, горе, горенько мені!

4. XI. 1860.

Петербург.

Тече вода з-під явора
Яром на долину,
Пишається над водою
Червона калина;

Пишається калинонька,
Явір молодіє,
А кругом їх верболази
Й лози зеленіють.

Тече вода із-за гаю
Та по-під горою,
Хлюпошуться качаточка
По-між осокою.
А качечка випливає
З качуром за ними,
Ловить ряску, розмовляє
З дітками своїми.

Тече вода край города,
Вода ставом стала;
Прийшло дівча воду брати,
Брало, заспівало.
Вийшли з хати батько й мати
В садок погуляти,
Порадितись, кого-б то їм
С- їм зятем звати?

7. 60.

Петербурґ.

Якось-то йду я у-ночі
По-над Невною, та йдучи
Міркую сам таки з собою:
„Як-би то, думаю, як-би
Не похилились раби,
То не стояло-б над Невною
Отсих осквернених палат.
Була-б сестра і був би брат;
А то... нема тепер нічого,
Ні Бога навіть, ні пів-Бога:
Псарі з псарятами царять,
А ми, дотепні доїзжачі,
Хортів годуємо та плачем!...“

Оттак-то я собі в-ночі,
По-над Невною ідучи,
Гарненько думав, і не бачу,
Що з того боку, мов із ями,
Очима лупа копеня:
А то два ліхтарі горять
Коло апостольської брами.
Я схаменувся, осінивсь
Святим хрестом і тричі плюнув,
Та й знову думать заходивсь
Проте-жтаки, що й перше думав.

13. XI. 1860.

Петербурґ.

Бували війни й військовії сва-
[ри:
Галагани, і Кисілі, і Кочубеї-
[Ногаї, —

Було добра того чимало!
Минуло все, та не пропало.
Остались шашелі: гризуть,
Жеруть і тлять старого діда.
А од коріння тихо, любо
Зелені парості ростуть.
І виростуть; і без сокири,
Аж зареве та загуде,
Козак безверхий упаде,
Розтрощить трон, порве порфи-
[ру,
Роздавить вашого кумира,

Людські шашелі!

Няньки,
Дядьки отечества чужого!
Не стане йдола святого,
І вас не стане!

Будяки
Та кропива, а більш нічого
Не виросте над вашим трупом!
І стане купою на купі
Смердячий гній, — і все те, все
По-троху вітер рознесе.

А ми помолимося Богу
І небагатії й небогі.

26. XI. 1860.

Петербурґ.

Великомученице кумо,
Дурна еси ти, нерозумна!
В раю веселому зросла,
Рожевим цвітом процвіла,
І раю красною не зріла,
Не бачила, — бо не хотіла
Поглянути на божий день,
На ясний світ животворящий!
Сліпа була-еси, незряща,
Недвигла серцем; спала день
І спала ніч.

А кругом тебе
Творилося, росло, цвіло
І процвітало, і на небо
Хвалу Творителю несло;
А ти, кумасю, спала, спала,
Пишалася, та дівувала,
Та ждала, ждала жениха,

Та ціломудріє хранила,
Та страх боялася гріха
Прелюбодійного.

А сіла
Сатурнова іде та йде,
І гріх той праведний плете,
У сиві коси заплітас.
А ти ніби не добачаєш:
Дівуєш, молишся, та спиш,
Та Матір Божію гнівши
Своїм смиренієм лукавим.
Прокинься, кумо, пробудись
Та кругом себе подивись!
Начхай на ту дівочу славу,
Та щирим серцем, не лукаво,
Хоч раз, сердего, соблуді!

2. XII. 1860.

Петербург.

Зійшлись, побрались, поєднались,
Помолоділи, підрослі,
Гайок, садочок розвелі
Кругом хатини, і пишались,
Неначе князі. Діти грались,
Росли собі та виростали..

Дівчаток москалі украли,
А хлопців в москалі забрали..
А ми неначе розійшлись,
Неначе брались — не єднались.

5. XII. 1860.

Петербург.

Чи не покинуть нам, небого,
Моя сусідонько убога,
Вірші нікчемні віршувать,
Та заходиться рештувать
Вози в далеку дорогу?
На той світ, друже мій, до Бога
Почимчикуєм спочивать..
Втомилися і підтопались,
І розуму таки набрались,
То й буде з нас!

Ходімо спать,
Ходімо в хату спочивать..
Весела хата, щоб ти знала!

Ой не йдімо, не ходімо —
Рано, друже, рано!

Походимо, посідимо,
На сей світ поглянемо.
Поглянемо, моя доле!
Бач, який широкий,
І широкий та веселий,
Ясний та глибокий!
Походимо-ж, моя зоре!
Зійдемо на гору,
Спочинемо..

А тим часом
Твої сестри-зорі
Безвічні, по-під небом
Попливуть, засяють..
Підождімо-ж, моя сестро,
Дружино святая,
Та нескверними устами

Помолимося Богу,
Та й рушимо тихесенько
В далеку дорогу.
Над Летою бездонною
Та каламутною
Благослови мене, друже,
Славою святою!

А поки те, да се, да оне,
Ходімо просто — навростець
До Ескулапа на ралець,
Чи не одурить він Харона
І Парку-прялку?...

І тоді,
Поки-б химерив мудрий дід,
Творили-б, лежа, епопею —
Парили-б скрізь по-над землею,
Та все б гексаметри плели,
Та на горішце-б однесли
Мишам на снідання...

А потім
Співали-б прозу — та по нотах,
А не як-небудь...

Друже мій!
О, мій супутниче святий!

Покій огонь не захолював,
Ходімо лучше до Харона!

Через Лету бездонную
Та каламутную
Перепливем, перенесем
І славу святую,
Безвічною, молодію...
Або — цур їй, друже!
І без неї обійдусь,
Та як буду здужать,

То над самим Флегетоном,
Або над Стіксом у рай,
Неначе над Дніпром широким,
В гаю, предвічньому гаю,
Поставлю хаточку, садочок
Кругом хатини насажу,
Прилинеш ти у холодочок,
Тебе, мов кралою, посажу;
Дніпро, Україну згадаєм,
Веселі селища в гаях,
Могили-гори на степах
І веселенько заспіваєм..

14.—25. II. 1861.
Петербург.

Деякі праці про Шевченка:

- А. Чужбинській. Воспоминання о Т. Г. Шевченкѣ. С.-П. Б. 1861. г.
- Н. Костомаровъ. Воспоминання о двухъ, малярахъ. „Основа“ 1861 IV.
- Л. Жемчужниковъ. Воспоминання о Шевченкѣ, его смерти и погребеніе. „Основа“ 1861. IV.
- А. Лазаревській. Дѣтство Т. Г. Шевченка. „Основа“ 1862 III.
- Значеніе Шевченка для Украины. Проводы тѣла его. „Основа“ 1861. VI.
- L. Sowiński. Taras Szewczenko. Studium z dołączeniem przekładu Hajdamaków. Wilno 1861.
- G. Bataglia. Taras Szewczenko, życie jego i pisma. Lwów 1865.
- J. G. Obrist. Taras Grigoriewicz Szewczenko. Ein kleinrussischer Dichter, dessen Lebensskizze samt Anhang, bestehend aus Proben seiner Poesien, in freier Nachdichtung. Czernowitz 1870.
- E. Durand. Le poete nationale da la Petite Russe. T. Shevtschenko. Revied. d. M. 1876.
- В. Г. Ш(евченко), Спомини про Т. Г. Шевченка. „Правда“ 1876.
- О. Партицький. Провідні ідеї в письмах Т. Шевченка. Львів 1872.
- О. Огоновський. Критично-естетичний погляд на деякі поезії Шевченка. „Правда“ 1872. 73, 79.
- Ө. Пискуновъ. Т. Г. Шевченко, его жизнь и сочиненія. Кіевъ 1878.
- Чалый. Жизнь и произведения Т. Г. Шевченка. Кіевъ 1882.
- О. Огоновський. Історія літератури руской. Ч. 1. відділ 2. Львів 1889.

- Н. Петровъ. Очерки исторіи укр. литературы XIX стор.
Кієвъ 1884.
- І. Кокорудз. „Посланіє“ Шевченка. Зоря 1885.
- І. Франко. Причинки до оцінення поезій Т. Шевченка.
„Гайдамаки“. Темне царство. — Світ 1881—82.
- І. Франко. „Перебендя“ Т. Шевченка. Львів 1889.
- Н. Стороженко. Первые четыре года ссылки Шевченка.
„Кіевская Старина“ 1888. X.
- Т. Шевченко. Поэмы, повѣсти и рассказы, писанные на
русскомъ языкѣ. Кієвъ 1888.
- Н. Бѣлозерскій. Т. Шевченко по воспоминаніямъ разныхъ
лицъ. „Кіевская Старина“ 1882. X.
- Пыпинъ. Русскія сочиненія Шевченка. „Вѣстникъ Европы“
1888. III.
- О. Трегяк. „Про вплив Міцкевича на поезію Шевченка.“
Краків 1892.
- О. Кониський. Тарас Шевченко-Грушівський. Хроніка його
життя. У Львові 1898. Збірник філ. секції наукового
товар. імени Шевченка. Т. I.
- О. Огоновський. Дещо про житє і літературну діяльність
Тараса Шевченка. „Кобзарь“ Частина перша. У Львові
1893.
- В. Яковенко. Т. Г. Шевченко, его жизнь и литературная
дѣятельность С. П. Б. 1894.
- Т. Зінківський. Т. Шевченко в світлі європейської критики.
„Писання“ т. II. Львів 1896.
- В. Антоновичъ. Объ историческихъ поэмахъ Шевченка.
„Чтенія в общ. Нестора-Лѣтописца“ 1888. Перевід у
„Правді“ 1899.
- В. Щурат. Замітки до поеми Шевченка „Чернець“. Львів
1894.
- І. Копач. Огляд поеми Шевченка „Сон“. „Зоря“ 1895.
- П. Куліш. Чого стоїть Шевченко, яко поет народній. „Опо-
відання“, Бахмут 1900.
- М. Комаровъ. Т. Шевченко въ литературѣ и искусствѣ.
Библиографическій указатель Одесса 1903.
- М. Драгоманів. Шевченко, українофіли й соціалізм. Львів
1906.
- Доманицький В. Критичний розслід над текстом „Кобзаря“.
1907.

- С. Ефремов. Шевченко й українське письменство. Київ 1907.
- О. Кониський. Проба улаштування хронології до творів Шевченка. „Записки наук. тов. ім. Шевч. т. 8 і 17.
- Е. Voynich. Lit. Cyvics from the Ruthenian of T. Shevchenko. London 1911.
- Julia Virginia. Ausgewählte Gedichte von Taras Schewtschenko. Leipzig 1911.
- Богдан Лепкий. Про життя Тараса Шевченка. Львів 1911.
- С. Петлора. Къ драмъ жизни Шевченка. „Укр. Жизнь“. 1912.
- С. Ефремов. Шевченко. Історія українського письменства. вид. 1. Стор. 248 — 275.
- — Шевченко. Збірка 1917.
- Д-р Степан Смаль-Стоцький. Ідеї Шевченкової творчості. Львів 1914.
- О. Новицький. Тарас Шевченко як маляр. Львів-Москва 1914.
- В. Сімович. „Великий льох“ Т. Шевченка.
- Dr. Alfred Jensen. Taras Schewtschenko. Ein ukrainisches Dichterleben. Wien 1916.
- W. Kuschnir und Alexander Popowicz. Taras Schewtschenko, der größte Dichter der Ukraine. Wien 1914.
- Павло Зайцевъ. Русскія поэмы Т. Г. Шевченка. Харьковъ 1913.
- Богдан Лепкий. Про життя і твори Тараса Шевченка, Київ-Ляйпціг 1918.
- Перше повне видання творів Тараса Шевченка в V. Томах. (ред. Б. Лепкий).
- Taras Sevcenko. Jan Hus (Kacir) Praha 1919.

**PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET**

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

PG
3948
S5K6
1922
C.2
*ROBA

